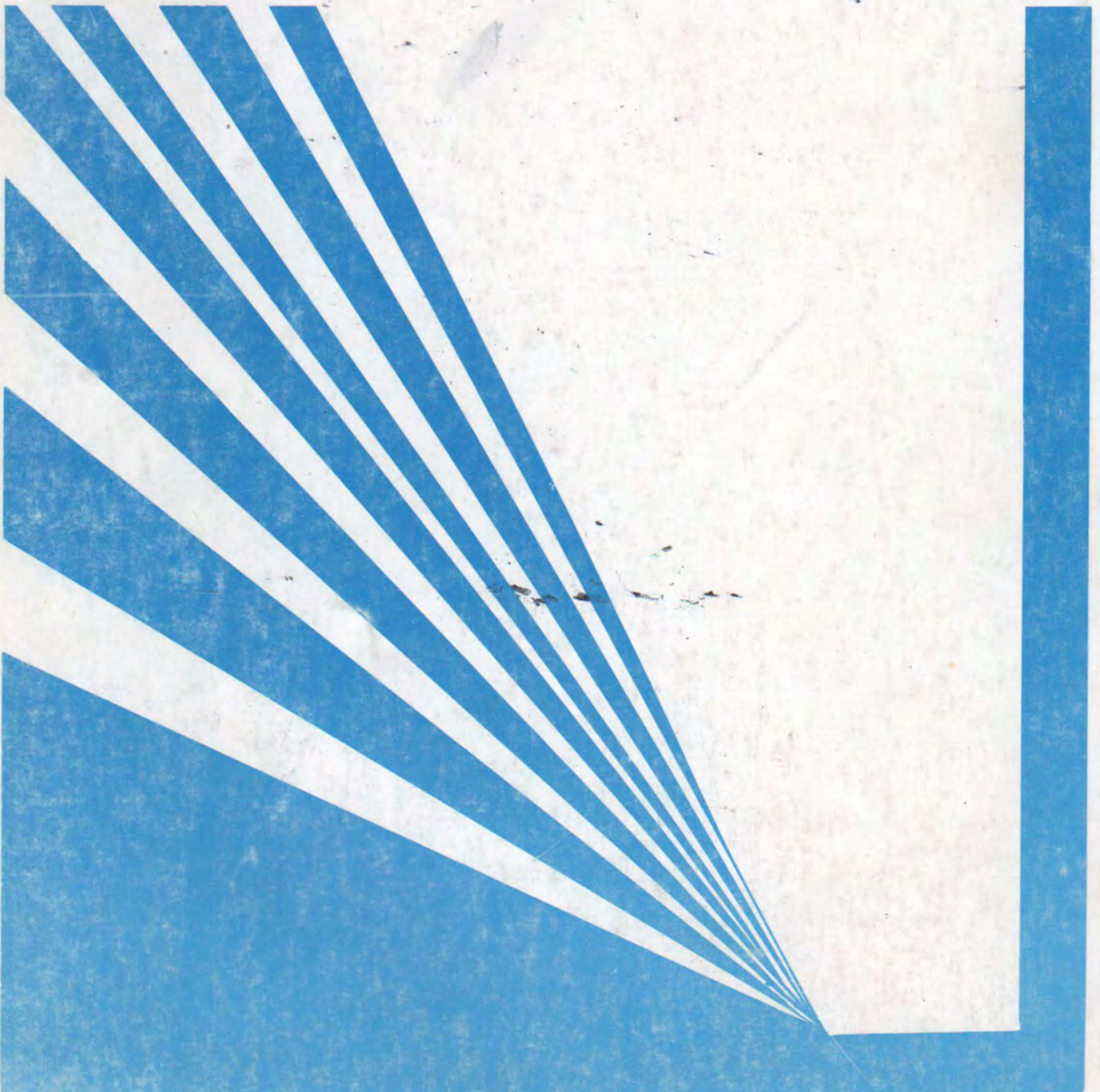
www·iqra·ahlamontada·com
منتدى إقرأ الثقافي

كاروان

گوڤاری ئەمینداریتی گشتی ی روشنبیری و لاوانە

13

تشرینی یەکەم 1983




منتدى إقراء الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

کاروان

گۆڤارێکی ڕۆشنبیریی مانگانەیە
ئەمیندارێتیی گشتیی ڕۆشنبیریو لاوان
بەزمانی کوردیو عەرەبی دەری دەکا

ژمارە 13 تشرینی یەکەمی / 1983

لەم ژمارەیەدا

* زمانەوانی	د . ابراهیم عزیز ابراهیم ، عبدالستار کاظم ، بائیز عمر احمد ..	2
* لێکۆڵینەوە	ئومێد ئاشنا ، وصفي حسن ردێنی ، صدیق شرو مزوري ، ابراهیم احمد شوان .	24
* دیوانی کاروان	عبدالله طاهر عمر ، لەتیف هەڵەت ، ملا مسعود (بێبەش) ، نجم الدین ملا ، حەمەی حاجی عەبدوللا ، ڕۆستەم باجەلان ، کاکەی فەللاح ، فەرەیدون عەبدول بەرزنجی	37
* جیهانی چیرۆک	عەبدللا سەراج ، خالد صالح حسن ، صلاح الدین صالح مجید ، زایەر عبدالله ، غریب پشدەری ، د . هیوا عمر احمد .	44
* شانۆ	عبدالله محمد عبدالله ، دلاوەر قەرداخی ..	66
* هونەر	وریا ئەحمەد ..	74
* فۆلکلۆر	محمد عبدالله ، حبیب سعید محمد ، کمال احمد دۆڵپە موویی ، نزار محمد سعید .	76
* پەروەردەو منداڵ	جلال خلف ژالەیی ، بنیامین یوخنا دانیال	85
* بەرهەمی لاوان	جلال حمد امین ، سامان عبدالقادر دزەیی ، نەوزاد عەلی ، عمر فارس محمد ، قەهار گەردی ، رفعت عمر پیربال ، مدیحە صابر صوفي ..	90
* شانۆگەری ژمارە	مەجید ئاسنگەر .	94
* کاروانی ڕۆشنبیری	شوان ، ئاسۆس ، مەتین .	104

ئەدرەس : هەولێر ـ ئەمیندارێتی گشتی ی ڕۆشنبیریو لاوان ـ گۆڤاری (کاروان) ـ ص : 20002

هەندێ بابەت لە سینتاکسی زمانی کوردیدا

نووسینی

دکتور ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم
کۆلیجی ئەدەبیات ـ زانکۆی سەلاحەدین

پێشەکی

سینتاکسی مەیدانی فرەوانە لە ڕێزمان و زمانی کوردیدا. هەروا دەورێکی گرنگی هەیە. ئەم بابەتە لە زمانی کوردیدا زۆر کەم باس کراوە. باسکردنەکەش بە شێوەیەکی تایبەتی نەکراوە. بەڵکو لەناو قەوارەی کتێبی تێکڕای ڕێزمانی کوردی کراوە. زۆر پێویستە سینتاکسی کوردی ببێتە باسێکی سەربەخۆ ووتارو کتێبی لەسەر بنووسرێن.

بێگومان نووسینی ئەم باس و ووتارو کتێبانە لە سینتاکسی کوردیدا ئەرکی تاقە کەس نییە. بەڵکو دەبێ پسپۆری تایبەتی هەبێ یان ئەوانەی ڕێزمانی کوردی دەنووسن بایەخێکی باشتر بەم بابەتە بدەن، چونکە سینتاکس گیانی زمان و ڕیزمانە. تا ئەم گیانە زیندوو بێ زمان و ڕێزمان هەر زیندوو دەبێت وبەزیندوویی دەمینێتەوە. بۆ ئەوە من بەش بە حاڵی خۆم هەندێ هەوڵ و تەقەلام داوە بۆ نووسینی شت لەسەر سینتێکسی کوردی. وا لێرەشدا هەندێ بابەت لە سیناکسی

کوردی پێشکەش بە خوێندەوارانی کوردی دەکەمو لە گۆڤاری تەریزی کارواندا بڵاوی دەکەمەوە . ئەم وتارەم ئەم بابەتـانە پێشکەش دەکاتو باس دەکات :

1 — ڕستە
2 — ڕستەی یەك بناغەیی
3 — ڕستەی دوو بناغەیی
4 — ناوەڕۆکی ڕستە یان بەشەکانی ڕستە
5 — بکەر
6 — فرمان ـ گوزارە
7 — بەرکار
8 — دیارخەر
9 — ئاوەڵکار
10 — بینای بەرکار
11 — جیاوازی نێوان بینای بکەرو بینای بەرکار .

ڕستە

ڕستە : کۆمـەڵە ووشەیـەکە کـە پێکەوە بـەبستراونـەتەوە لە قەوارەیەکی تایبەتیو واتایەکی دەبەخشێ .
مەرج نییە هەموو ڕستەیەك ، ئەم بەشانەی خوارەوەی تیابێ زۆر جـار یەکێکیـانی تیا نییـە 1 — تەواوکـەر 2 — دیارخـەر 3 — فرمان 4 — بکەر .
دەتوانین ئەم پێناسەیە بـەسەر ڕستـەیەکی سـادەی کوردی بسەپێنین تا بۆمان دەرکەوێ بۆ نموونە : ـ

(ئازاد چوو بۆ بازاڕ)

ئەم ڕستە سادەیە لە چوار ووشە پێکهاتووە هەموویان لە قەوارەی ڕستەکـەوە پێکەوە بـەسترانـەتەوە هـەروەك دیارە ووشەی (ئازاد) بەووشەی (چوو) بەسـتـراوەتەوەو ووشـەی (چوو) بە ئامرازی (بۆ) بەستراوەتەوە ئامرازی (بۆ) بە ووشەی (بازاڕ) بەستراوەتەوە ئـەم پێکەوە بـەستنەوەی ووشـەکانی ڕستە پێکەوە بەستنەوەیەکی (لفظیـە) چونکـە لە نێوانیـاندا ئامرازی تایبەتی نییە . ڕستە بە پێی ئەم پێناسەی سەرەوە پێکهاتووە لەپێنج بەش :
1 — بکەر .
2 — فرمان .
3 — بەرکار .
4 — دیارخەر
5 — ئاوەڵکار .

لەڕووی ناوەڕۆکەوە ڕستە ئەکرێ بەدوو بەشەوە :

1 — ڕستەی یەك بناغەیی .
2 — ڕستەی دوو بناغەیی .

1 — لە زمـانی کوردیـدا ڕستەی یـەك بنـاغـەیی شتێکی زۆر ئاشکرایەو بەشی زۆری ئەم جۆرە ڕستەیە لە گـوزارە یان فرمان پێکدێت بۆ نموونە : ـ
(ئاشکرایە) لێرەدا ئەم دەربڕینە (ئاشکرایە) ڕستەیەکە دەلالەتی وەڵامدانـەوە پیشان دەدات یـان دەلالەتی هـەواڵ گوتنێ نیشان دەدات ئەم ڕستەیە لەدوو ووشە پێکهاتووە (هەرا + ە) وەهەروەها نموونەیەکی تریشی هەیە (دیـارە) ئەویش پێکهاتووە لە (دیار + ە) بەپێی ئەمە دەتوانین جۆرەهـا ڕستەی یەك بنـاغەیی دروست کـەین . لەسەرەوەدا بـۆمان دەردەکـەوێ کە دەستـووری ڕستەی یـەك بنـاغـەیی بـەم شێوەیەی خوارەوەیە :

ناو + ە ئاوەڵناو + ە
دیار + ە خۆش + ە
(دیارە) بە ئاوەڵناویش دێ .
(خۆشە ـ پاکە ـ جوانە) ڕستەی وەڵامدانەوەن .
(هەرایە) (ایە) (دیفتۆنگە) .
دیفتۆنگ : پێکهاتووە لە دوو پیتی بزوێن یان زیاتر بەدوای یەکا لە ووشەیەکدا .

2 — ڕستەی دوو بناغەیی :

أ ـ هاتوچۆ کردن   قەدەغەیە .

نیهاد   گوزارە

ب ـ ئازاد   دەنوسێ

بکەر   فرمان

ڕستەی دوو بناغەیی : ئەوەیە کە پێکهاتووە لە دووبەش یان زیاتر بۆ نموونە : ـ

أ ـ ئازاد دەنوسێ .

ب ـ ئازاد چاپوکە .

لێرەدا دیارە کە ووشەی ئازاد ... لە ڕستەی یەکەمدا (بکەرە) چونکە بە ئیشی نووسین هەڵساوە یان ئیشی نووسین دەکات . لە ڕستەی دووەمدا ووشەی (ئازاد) کە ناوێکی تایبەتی یە بوە بە نیهاد چونکە ووشەی زیرەکە ، ئازادی ڕوون کردۆتەوە .

بەشەکانی ڕستە :

١ ـ بکەر : ووشەیەکە کە بە ئیشێکی تایبەتی هەڵدەستێ وە ڕەواڵەتی ئیشەکەی تێدا دیارە بۆ نموونە : ڕزگار نامە دەخوێنێتەوە .

کاوە کار دەکات .

لە ڕستەکانی سەرەوەدا (ڕزگار ، کاوە) ئەمانە ناوی تایبەتین لە ئاستی خۆیدا بکەرن لەناو ڕستەدا . وەنەبێ لە زمانی کوردیدا هەر تەنها ناوی تایبەتی ببێ بە بکەر بەڵکو جۆرەها ووشە ناو یان هەر شتێکیتر دەتوانێ ببێ بە بکەر :

أ ـ قوتابی سەر ئەکەوێ .

ب ـ گەل خەبات دەکات .

ح ـ سەربازەکان دەجەنگن .

د ـ جوتیار زەوی دەکێڵێ .

لە ڕستەکانی سەرەوەدا دیارە ناوی گشتی بووە بە بکەر لەڕستەدا ، هەروا ڕاناویش بە هەموو جۆرەکانیەوە دەتوانێ ببێ بە بکەر .

أ ـ تۆ چیرۆک دەخوێنیتەوە .

ب ـ ئەو ئەفسانەی چیای ئاگرین دەخوێنێتەوە .

ح ـ ئێمە لە زانستگا دەخوێنین .

بکەر دەتوانێ ڕاناوی نیشاندان بێت وەك (ئەوە بۆ دوور ـ ئەمە بۆ نزیك ـ ئەوانە ـ ئەمانە) ئەوە کوردە . ئەوە قوتابیە .

لەم نموونانەی سەرەوەدا دیارە کە (ئەوە) نیهادە ، گوزارەکەی ووشەی (کوردە) کە لە دوو بەش پێك هاتووە (کورد + ە) لەزمانی کوردیدا ئەم جۆرە ڕستەیە زۆر بەرچاو دەکەوێت وەك :

(ئەوەهات)

بکەرە چونکە بە ووشەی (هات) دەست نیشان کراوە .

(ئەوە ئازادە نووستوە)

(دوو گوزارەی هەیە (نووستوە) فرمانە .

لە زمانی کوردیدا ئەم جۆرە فۆرمە زۆر بەرچاو دەکەوێ :

ئەوە ڕۆیی

ئەو هەڵواسرا

ئەوە پێ دەکەنێ

بکەر لە زمانی کوردیدا دەتوانێ ڕاناوی نیشاندان (ئەوانە بێت) بۆ نموونە :

ئەوانە   هاتن

بکەر   فرمان (ن) ـ کۆ

ئەوە   قوتابیە

نیهاد   گوزارە ـ بۆ تاك

ئەوە   هات

بکەر   فرمان ـ تاك

بکەر دەتوانێ ڕاناوی نیشاندانی بۆ نزیك وەکو (ئەمە) بۆ نموونە :

ئەمە   خوێندکارە

ن .   گ .

ئەمە دەخوێنێ

ب . ف .

لە ڕستەکانی سەرەوەدا (ڕستەی دووەم بکەرە) بەڵام ڕستەی یەکەم نیهادە ڕاناوی نیشاندان (ئەمە) توانیویەتی ببێ بە نیهاد یا بکەر لە ڕستەدا . هەروا ڕاناوی نیشاندان ئەمانە) ئەویش دەتوانێ ببێ بە نیهاد یان بکەر بۆ نموونە :

ئەمانە شۆڕشگێڕن . ئەمانە خەبات دەکەن .

بکەر لەزمانی کوردیدا دەتوانێ خۆی لەگەڵ فرمان ڕێك بخات لەڕووی تاك و كۆ بۆ نموونە : ـ ئەوە چوو .

لێرەدا (ئەوە) ڕاناوی نیشاندانی تاکە خۆی لەگەڵ فرمان (چوو) ڕێکخستوەو هەردوکیان تاکن هەروەها لەڕووی کۆوەش دەتوانن خۆی لەگەڵ یەك بگونجێنن بۆ نموونە :

(ئەوانە چوون) بکەرو فرمان دەلالەت لەسەر کۆ ئەکەن . وەنەبێ هەر بکەرو فرمان لەگەڵ یەك بگونجێنن ، بەڵکو نیهادو گوزارەش دەتوانن خۆیان لەگەڵ یەك بگونجێنن بۆ نموونە :

ئەوە زیرەکە
ئەوانە زیرەکن | تاك ـ کۆ

بکەر دەبێ لە دوو وشە یان زیاتر پێك هاتبێ لێرەدا بکەرەکە بە یارمەتی ئامرازی (و) ی پەیوەستدار هەردوو وشەکان پێك دەبەستێتەوە بۆ نموونە : ئازادو نەوزاد هاتنە ئێرە .

لێرەدا وشەی (ئازاد) بە وشەی (نەوزاد) بەستراوەتەوە بە یارمەتی ئامرازی (و) بە یەکەوە بەستراونەتەوە هەردووکیان بکەرن .

ئازادو نەوزاد هاتنە ئێرە

بکەرن فرمان (ن) کۆتایی کەسیە بۆ کۆ .

(5) مقابل (بۆ) ئامرازێکە ڕێچکەی بکەر پیشان دەدا .
ئێرە : ئاوەڵکارە .

تێبینی : ڕاناوی نیشاندانی دوور یان نزیك (ئەمە ئەمانە ـ ئەوە ـ ئەوانە) دەتوانن ببن بە بکەر ئەگەر هاتوو بوونە بکەر لە ڕستەدا خۆیان لەگەڵ کۆتایی کەسی فرمان لە ڕووی تاك و کۆوە دەگونجێن ئەگەر بکەر کە ڕاناوی نیشاندانە تاك بوو کۆتایی کەسی فرمانیش هەر بە تاك دێتە پێش وە ئەگەر کۆ بوو کۆتایی کەسی فرمان هەروا کۆ دەبێت هەروەك لە خوارەوەدا دیارە .

(ئەمە هات) (ئەوە هات)

لەهەردوو ڕستەکانی سەرەوەدا ڕاناوی نیشاندان (ئەمە ، ئەوە) بۆ تاکە لەبەر ئەوە فرمانی ڕستەکە (هات) هەروا بە تاکی هاتوە . دەتوانین نموونەش بۆ کۆ بهێنینەوە وەك (ئەمانە هاتن ، ئەوانە هاتن) لە ڕستەی سەرەوەدا (ئەمانە ، ئەوانە) بۆ کۆن لەبەر ئەوە فرمانی (هات) کۆتایی (ن) وەر ئەگرێ بۆ کۆیە بۆیە دەڵێن (هاتن) .

بکەر لە زمانی کوردیدا دەتوانێ دیارخەر وەربگرێ و بە یارمەتی (ی) اضافة پێکەوە ببەسترێتەوە هەروەك لەم ڕستەیەی خوارەوەدا دیارە : ـ

ئازادی زیرەك هات

لە ڕستەی سەرەوەدا (بکەر) لە (ئازادی زیرەك) پێكهاتوە (ئازاد) بە ووشەی زیرەك دیارخراوە لەبەر ئەوە پێی دەوترێ (دیارخراوە) . بە ووشەی (زیرەك) ئەوترێ (دیارخەر) هەردووکیان بە یارمەتی (ی) اضافة پێکەوە بەستراونەتەوە لە زمانی کوردیدا ئەم حاڵەتە زۆر باش دیارە .

بکەر دەتوانێ ڕاناوی کەس بێت لێرەدا (ڕاناوی کەس) دەبن بە دوو بەش : ـ

1 ـ ڕاناوی کەسی جودا .
2 ـ ڕاناوی کەسی لکاو .

ڕاناوی کەسی جودا بریتیی یە لە (من ـ تۆ ـ ئەو ـ ئێمە ـ ئێوە ـ ئەوان) . ڕاناوی سەرەوە دەتوانن ببن بە بکەر بۆ نموونە : ـ

من هاتم

بکەر فرمان

ڕاناوی لکاو دەتوانێ ببێ بە بکەر لە ڕستەدا لێرەدا ڕاناوی لکاو لەگەڵ فرمانی تێپەڕ لە کاتی ڕابووردوو

دەردەکەوێ بۆ نموونە :
کردن ـ کردت ـ کردم
کردمان ـ کردتان ـ کردیان
لە ڕستەکانی سەرەوەدا ڕاناوە لکاوەکان (م ـ ت ـ ی ـ مان ـ تان ـ یان) بکەرن لە ڕستەدا .
ڕاناوی لکاو بە بەرکار دەلکێ لە ڕستەدا ئەگەر هاتو بەرکار هەبوو بۆ نموونە :
نامەم نووسی .
نامەت نووسی .
نامەی نووسی .
لەبەر ئەوەی لە ڕستەکانی سەرەوەدا بەرکار هەیە (نامە) ڕاناوە لکاوەکان بە بەرکار لکاوە وشەی (نامەیە) ئەگەر فرمانی ڕستەکانی ڕابووردوو بەردەوام بوو ڕاناوی ـ لکاوی بکەر بە ئامرازی (دە) دەلکێت بۆ نموونە :
دەم نووسی .
دەی نووسی .
دەت نووسی .
دەمان نووسی .

تێبینی : لە ڕستەی کوردیدا دوو فۆرم هەیە :
1 — نیهاد .
2 — بکەر .
1 — نیهاد : لە ڕستەی ناوی بەدیار دەکەوێ وەك لە خوارەوەدا دیارە :
(من) خوێندکارم .
ڕاناوی جودا (من) لێرەدا (نیهادە) چونکە ڕستەکە ڕستەیەکی ناوییە هەروا ڕاناوی (من) لە ڕستەی (من دەخوێنم) بکەرە چونکە لە ڕستەدا فرمانێکی ئاشکرا هەیە وەك (من دەخوێنم) جیاوازی (منی یەکەم و منی دووەم) دەگەڕێتەوە سەر ڕستەکە خۆی :
1 — (قوتابیەکە) هات ناسراوە (بکەرو نیهاد)
2 — (قوتابیەك) هات / نەناسراوە / (بکەرو نیهاد)
لە زمانی کوردیدا (بکەر یا نیهاد) دەتوانن ناوی (وجودی) بن (خوێندکار هات) .
2 — گوزارە

گوزارە لە زمانی کوردیدا دەکرێت بە دوو بەش :
1 — گوزارە فرمانە .
2 — گوزارە لەدوو بەش پێك‌هاتوە .
1 — گوزارە فرمانە : لێرەدا گوزارەی ڕستە فرمانێکە بۆ نموونە (کوڕەکە هات) ، (چراکە داگیرسا) ، (ئەوزاد ڕۆیشت)

لە ڕستەکانی سەرەوەدا دیارە کە گوزارە لە فرمانی (هات) (ڕۆیشت) (داگیرسا) پێك‌هاتووە . وەنەبێ لێرەدا هەر فۆرمێکی فرمان بەکاربێت ، بەڵکو فرمان دەتوانێت تێپەربێ یان تێنەپەر بێ کاتی ڕابووردووبێ یان کاتی ئێستا .
2 — گوزارە لە دوو بەش پێك‌هاتوە : لێرەدا گوزارەی ڕستە لە ناوێك و فەرمانی یارمەتی دەربوون دروست دەبێ بۆ نموونە (بابە تاهیر کوردە) لێرەدا گوزارە دەربڕینی (کوردە) ئەم دەربڕینە لە (کورد) پێك هاتوە (کورد) ناوێکە بەلام کاتی ئێستا فرمانی یارمەتی دەری (بوون) ە . لەبەر ئەوە ئەتوانین هەمان ڕستە لەکاتی ڕابووردوودا پیشان بدەین وەك (بابە تاهیر کوردبوو) (کوردبوو) لە (کورد + بوو) بە پێی ئەمە (کوردە) (کوردبوو) ئەمانە گوزارەی ڕستەی نیهادی ڕستەکە لە حاڵەتی ڕابووردوو ئێستادا وشەی (بابە تاهیرە) .
وەنەبێ گوزارە لەناو بەشی فرمان پێك هاتبێ بەتەنها بەڵکو (ئاوەڵناو) یش دەتوانێ ڕۆڵێکی سینتاکسی بگێڕێ وەك لە نموونەی خوارەوەدا دیارە :
<u>**نەسرین جوانە**</u>
گوزارە پێك‌هاتوە لە (جوان + ە) ڕستەی دووەم (نەسرین جوان‌بوو) گوزارە پێك‌هاتوە لە (جوان + بوو) لەهەردوو ڕستەکانی سەرەوەدا ووشەی (جوان) بەکارهاتوە کە ئاوەڵناوێکە لە زمانی کوردیدا . زۆر جار وادەبێ کە بەشی ناوی گوزارە لە ئاستی خۆیدا لە (دیارخەرو دیارخراو) پێك‌هاتوە ، کە بە یارمەتی اضافة پێکەوە بەستراونەتەوە بۆ نموونە :
دیلان شاعیرێکی کوردە .

(شاعیرێکی کوردە) ئەمە بەشی ناوی گوزارەیە پێك‌هاتوە لە (شاعیرێك + ی + کورد) ، (شاعیرێك) لێرەدا (دیارخەرە) (ی) اضافەیە (کوردە) دیارخراوە .
3 — بەرکار : بەرکار زاراوەیەکە جێگای (مفعول) دەگرێتەوە لە

زمانی عەرەبیدا زاراوەی بەرکار دەمێکە لە ڕێزمانی کوردیدا بەکار دێت بەرکار لە ڕووی واتاوە : ئەو وشەیە کە ڕوودانی کاری تێدا دیارە بۆ نموونە : (ئازاد نامە دەنووسێ) لەناو ئەم ڕستە سادەیەدا ڕوودانی کارکە نووسینە لەناو وشەی (نامە) دا دیارە لەبەر ئەوە وشەی نامە (بەرکارە) لەڕستەدا .

بەرکار وەڵام لەسەر پرسیاری (چی) ؟ دەداتەوە بۆ نموونە (تۆ چی دەخوێنیتەوە ؟) (من نامە دەخوێنمەوە) لێرەدا (نامە) وەڵامی پرسیاری (چی ؟) یە . لەناو ڕستەدا ئیشی کارێك یەکسەر لەناو وشەیەکی ڕستەدا دیارە لەبەر ئەوە بەم جۆرە وشەیە ئەوترێ بەرکاری یەکسەر وەك لە خوارەوەدا دیارە : -

سیر وان کتێب دەخوێنێتەوە .

لەم ڕستەیەدا وشەی (کتێب) یەکسەر کاری خوێندنەوەی تێدا دیارە لەبەر ئەوە وشەی (ی) (کتێب) بەرکاری یەکسەرە .

لە زمانی کوردیدا جۆرە بەرکاریەکی تر هەیە کە کاری ڕستەی بەهۆوە تێدا دیارە بۆ نموونە : (من بەتۆم ووت) ، (من بەقەڵەم نامە دەنووسم) . لەم ڕستە سادەیەدا وشەی (تۆ) کاری ووتنی بەهۆی ئامرازی (بە) تێدا دیارە لەبەر ئەوە وشەی تۆکە ڕاناوێکە بەرکاری نایەکسەرە لەڕستەدا . بەپێی باسی سەرەوە بەرکار لەزمانی کوردیدا دووجۆرە :

1 — بەرکاری یەکسەر .
2 — بەرکاری نا یەکسەر .

1 — بەرکاری یەکسەر : بەرکاری یەکسەر دەتوانێ ناوێکی تایبەتی بێ بۆ نموونە : من (ڕزگارم) دیت ، هەر وەها کار دەتوانێ ناوێکی کۆبێت بۆ نموونە : (من خوێندکارانم دیتن) . بەرکاری یەکسەر ناوی تاك و کۆیە بۆ نموونە : من نووسەر دەبینم

بەرکاری یەکسەر تێپەڕە

بەرکاریناوی ناسراو بۆ نموونە : (من کورەکە دەنێرم ، بەرکار ڕاناوی نیشاندانە :

(من ئەمە ڕادەسپێرم) ... تاك (من ئەمانە ڕادەسپێرم) ... کۆ

بەرکارناوی نەناسراوە (شاسوار چیرۆکێك دەنووسێت) . بەرکار ڕاناوی نیشاندانە (تۆ ئەوە ڕادەسپێری) تاکە . (تۆ ئەوانە ڕادەسپێری) کۆیە. بەرکارڕاناوی کەسی یە (کەسی جودا) من (تۆم) تەرخان کرد . ئێمە (ئەومان) هێشتەوە . بەرکار ڕاناوی کەسی لکاوە : سبەی ئازاد دە(م) بینێ / تاك ، سبەی دە (مان) بێنێ / کۆ

بینای بەرکار : لەزمانی کوردیدا بینای بەرکار هەیە ، بینای بەرکار یەکسانی نێوان بەرکارو کۆتایی فرمان لەڕووی تاك و کۆوەو کەسەوە پیشان دەدات بۆ نموونە : من کوڕێکم دیت

لێرەدا یەکسانی لە نێوان (کوڕێك) کە بەرکارە لەگەڵ (دیت) کە فرمانە هەیە ئەم یەکسانیە بینای بەرکاری پێ دەوترێ لێرەدا وشەی کوڕێك تاکە هەروا فرمانەکەشی لەڕستەدا تاك پیشان دەدات لەزمانی کوردیدا نموونە بۆ ئەم حاڵەتە زۆرە :

ئازاد چیرۆکێکی .... نووسی - « تاکە »
سیروان نامەیەکی .... نووسی - « تاکە »

من دوو نامەم .... نووسین - « کۆیە »

بینای بەرکار یەکسانی لە کۆشدا پیشان دەدات

تێبینی : (ئەوان دەنووسن) (ن) کۆتایی کەسی یە بۆ (ئەوان) کە بکەرە وەکاتی ئێستایە فرمانەکە . (دوونامەم نووسین) (ن) بۆ کاتی ڕابووردووە ئەچێتە سەر بەرکار .

لێرەدا (پێتی ن) کە کەوتۆتە دوای فرمانی (نووس) کە فرمانێکی تێپەڕە لە کاتی ڕابوردوودا دەگەڕێتەوە سەر (دوونامە) کە بەر کاری ڕستەکەیە دەتوانین بەم حاڵەتە بڵێن یەکسانی (بکەرو فرمان) لەڕووی کۆوە نیشانەن ئەمەش پتیی (ن) کە بە کۆتایی فرمانی ڕابوردووی تێپەڕ دەلکێ نموونەش بۆ ئەوە وەك خوارەوەیە : -

(تۆ دوو نامەت نووسین)
(تاك - کۆ)

بینای بەرکار لە زمانی کوردیدا دوروست دەبێت بەمەرجێ فەرمانی ڕستەکە فرمانێکی تێپەڕی بێ لەکاتی ڕابووردوودا - بۆ نموونە : - (من تۆم نارد)
(من ئێوەم ناردن)

(زۆرم دیتن) .
له هه‌رسێ ڕسته‌کانی سه‌ره‌وه‌دا فـرمانـه‌کانی (نـارد) (دیت) فه‌رمانی تێنه‌په‌ڕن له‌کاتی ڕابوردوودا

جیاوازی نێوان بینای به‌رکارو بینای بکه‌ر

1 – بینای به‌رکار فه‌رمانه‌که‌ی تێپه‌ره له‌کاتی ڕابوردوودا وه‌کو لێره‌دا دیاره
(من زۆرم دیت) . تێپه‌ڕه له‌کاتی ڕابووردوودا . به‌ڵام بینای بکه‌ر فه‌رمانه‌که‌ی تێپه‌ڕه له کاتی ئێستا (من تۆده‌نێرم) تێپه‌ڕه ـ کاتی ئێستا
2 – بینای به‌رکار هه‌ر له‌گه‌ڵ فرمانی تێپه‌ره ده‌بێ به‌ڵام بینای بکه‌ر له‌گه‌ڵ فرمانی تێنه‌په‌ریش ڕێك ده‌که‌وێ بۆ نموونه :

بینای بکه‌ر	فرمان
من ده‌بینم	تێپه‌ڕه .
ئێمه ده‌بینین	تێپه‌ره .
من هاتم	تێنه‌په‌ره .

2 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر : ـ به‌رکـاری نایـه‌کسه‌ر بـه‌رکاری دووه‌می ڕسته‌ی کوردی‌یه ئه‌م جۆره‌به‌رکاره ووشه‌یه‌کـه له‌ناو ڕسته‌دا کاری فه‌رمانی ڕسته‌ی به‌نیانی (غیر مباشر) تیادیاره له‌ر ئه‌وه ناوی به به‌رکاری نایه‌کسه‌ر براوه .
بۆ دروست بوونی به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ئه‌بێ ئامرازی تیابێ .
بۆ نموونه (دوێنێ من له‌تۆ ده‌گه‌ڕام) .
(له ـ به ـ له‌گه‌ل ـ بێ ـ بۆ) ئامرازن به‌رکـاری نایـه‌کسه‌ر دروست ئه‌که‌ن .
له ڕسته‌ی سه‌ره‌وه‌دا ووشـه‌ی (تۆ) بـه‌رکاری نـایه‌کسـه‌ره چونکه : ـ
1 – کاری فرمانی (ده‌گه‌ڕام) ی به نیان تێدا هه‌یه هه‌روا ،
2 – ئامرازی (له) ی که‌وتۆته پێش .

1 – من له زنجیرو ته‌ناف و داو باکم نیه) . به‌رکاری نایه‌کسه‌ره
2 – من له‌گه‌ل براده‌ران ده‌چمه سه‌یران .
3 – من بۆ دیتنی تۆ هاتم .
4 – من به چاویلکه ده‌خوێنمه‌وه .
5 – پێ ی مه‌لێن .
به‌رکاری نایه‌کسه‌ر له‌گه‌ڵ فرمانی (تێپه‌ڕو تێنه‌په‌ڕ) دێن بۆ نموونه : ـ

(من بۆ ئازادی خوێن ده‌ڕێژم)
نایه‌کسه‌ر یه‌کسه‌ر تێپه‌ڕ .

(سیروان له‌گه‌ڵ شاخه‌وان هات) .
نایه‌کسه‌ر تێنه‌په‌ڕ

به‌رکاری نایه‌کسه‌ر له‌م زمانه‌دا له زۆر ڕووه‌وه ده‌رده‌که‌وێ وه‌ك له خواره‌وه‌دا دیاره : ـ 1 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوی گشتی‌یه بۆ نموونه : ـ (من بۆ گه‌ل تێ ده‌کۆشم) .

2 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی تایبه‌تی‌یه بۆ نموونه : ـ
(من به ئازاد ده‌ڵێم) .
3 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی تاکه (کرێکار له‌گـه‌ڵ جوتیـار خه‌بات ده‌کات) .
4 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی کـۆیه (من بـۆ خوێنـدکاران لێکۆڵینه‌وه ده‌نووسم) .
5 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی (مجرده) (ئێمه بۆ سه‌ربه‌ستی هه‌وڵ ده‌ده‌ین)
(هه‌موومان بۆ مرۆڤایه‌تی خه‌بات ده‌که‌ین) .
6 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی (مه‌عنایه) (من به‌هه‌ست له‌تۆ ده‌گه‌م) .
(شاهۆ به‌هۆش له ئێمه گه‌یشت) .
7 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی نه‌ناسراوه (به کوڕێك ده‌ڵێم)
8 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوێکی ناسراوه (ووتاره‌که به کچه‌که راده‌سپێرم) .
9 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ناوی بکه‌ره (له‌نووسه‌ر ده‌پرسم) .
10 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر چاوگـه (سبه‌ی له نـووسین تـه‌واو ده‌بم) .
11 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر دیارخراوه (په‌ری‌زاد له‌گه‌ڵ شاگردی قوتابخانه هات) .
12 – به‌رکاری نایه‌کسه‌ر ڕاناوی که‌سی جودایه (ژیان به ئێوه

خۆش دەبێ) .

٣ — بەرکاری نایەکسەر ڕاناوی لکاوە (بەیانی تۆ لەگەڵم وەرە) .
(سبەی پێت دەڵێم) . (ئێستا ئێوە لە ئێمە مەپرسن) .
(جاری بۆیان مەهێنن) .

٤ — بەرکاری نایەکسەر ڕاناوی نیشاندانە (بە ئەمە مەڵێ) .
(بۆ ئەمانە مەگری) .

تێبینی : ئەگەر ئامرازی (بە) (لە) چووە سەر ڕاناوی ـیشاندان ئامرازی ە دەکەوێ دەمینێتەوە (مە ، مانە ، وە ، ـوانە) .
ـوای ئەوە ئەم فۆرمانە دروست دەبن (بەمە ، بەمانە ، بەوە ، ـەوانە ، لەمە ، لەمانە (لەوە ، لەوانە) .

٤ — بەرکاری نایەکسەر ڕاناوی نادیارە بۆ شت (بە چ بنازم) (لە چ بپرسم) .

١٤ — بەرکاری نایەکسەر ڕاناوی نادیارە بۆ کەس (قسەکە بە کامە بڵێم)

٢ — بەرکاری نایەکسەر ڕاناوی نادیارە بۆ ژمارە (پرسیارەکە لە هەمووان دەپرسم) .

« ئاوەڵکار »

ئەو ووشەیە لە ناو ڕستەدا کە دەگەڕێتەوە سەر فرمانی ڕستەکانی فرمانەکە پیشان بدا هەروەك لە نموونەکانی خوارەوەدا دیارە بۆ نموونە : ـ

1 — دوێنێ هەواکە سازگار بوو .
2 — ئیمڕۆ سەر لە بەیانی کابرام دیت .
3 — هەموو ساڵ سەر لە خاڵۆم دەدەم .
4 — پێری براکەم گەڕایەوە .
5 — ساڵ بەساڵ برادەرەکەم دەبینم .

لە ڕستەکانی سەرەوەدا ووشەکانی (دوێنێ ـ ئەمڕۆ سەرلەبەیانی ، هەموو ساڵ ، پێرێ ـ ساڵ بە ساڵ) ئەمانە هەموویان دەگەڕێنەوە سەر فرمانی ڕستەکان (بوو ـ دیت ـ دەدەم ـ گەڕایەوە ـ دەبینم) ووشەکان توانیویانە کاتی ڕودانی کارەکان دیاربخەن وەك دەڵێی (کەی ئاوەکە سازگاربوو ؟) لە وەڵامدا دەڵێین (دوێنێ ـ پێرێ ـ ئەمڕۆ ـ هتد ئاوەڵکاری کات لە زمانی کوردیدا وەڵام لەسەر پرسیاری (کەی) ؟ دەداتەوە بۆ نموونە دەڵێی : (براکەم گەڕایەوە) لە پرسیاردا دەڵێی (کەی براکەت گەڕایەوە) لێرەدا لە شوێنی کەی کە پرسیارە ئاوەڵکاری کات دائەنێین کە ناوێکە کاتی گەڕانەوەی (براکەم) پیشان دەدا لەبەر ئەوە دەڵێین (پێرێ براکەم گەڕایەوە) (دوێنی ـ ئەمڕۆ ـ هەفتەی ڕابووردوو) .

ئاوەڵکاری کات لەناو ڕستەی کوردیدا چەند فۆڕمێکی لەڕووی دروست بوونەوە هەیە چونکە ئاوەڵکاری کات هەیە ووشەیەکی سادەیە وەك (دوێنێ ـ پێرێ ـ ئەمڕۆ) هەروەها ئاوەڵکاری کات دەتوانێ لە کۆمەڵە ووشەیەکیش پێك هاتبێ وەك (ئەمڕۆ سەرلە بەیانی) ئەم کۆمەڵە ووشەیە پێکهاتوە لە (ئەمڕۆ + سەر + بەیانی) ئاوەڵکاری کات لە ڕووی بیناوە دەتوانێ لە (دیارخەرو دیارخراو) پێکهاتبێ وەك (هەمووساڵ) لێرەدا هەموو دیارخەرە (ساڵ) دیارخراوە هەردووکیان بەسەریەکەوە ئاوەڵکاری کاتن ئاوەڵکاری کاتی سەرەوە (هەموو ساڵ) هەروەك دیارە بەبێ نیشانە پێکەوە بەستراونەتەوە بە واتای لە نێوان ووشەی (هەموو ساڵ) هیچ نیشانێکی پەیوەندی نی‌یە . هەروا ئاوەڵکاری دیارخەرو دیارخراو دەتوانی بەیارمەتی نیشانەکانی اضافەت پێکەوە ببەسترێتەوە وەك (هەفتەی جارێك) لێرەدا (هەفتە) دیارخەرە جارێك دیارخراوە نیشانەی اضافەت توانیویەتی ووشەکانی (هەفتە) (جارێك) پێکەوە ببەستیتەوە ئاوەڵکاری کات ئەتوانێ لە نێوان ووشەی یەکەم و دووەم ماوە پیشان بدات هەروەك (ئەمڕۆ تا ئێوارە) لێرەدا ماوەیەك لە نێوان ئەمڕۆ وئێوارە پیشان دراوەیە بە یارمەتی ئامرازی (تا) هەروا ئاوەڵکاری کات دەتوانێ بکەوێتە ناو قەوارەی ئامرازی لێکدراو (لە .... ەوە) لێرەدا فۆرمی لە دوێنی‌وە ، لە پێرێ‌وە ، لە ئەمڕۆوە دروست دەبێ لێرەدا ئەم فۆرمانە وەلامی پرسیاری (لەکەیەوە) (لە + کەی + ەوە) ەن .

تێ بینی :

لە زمانی کوردی‌دا هەبوونی ئاوەڵکاری کات پیشانی

دەدات کە فەرمانی ڕستەکە لە کاتی داهاتودایە بۆ نموونە : ـ

(سبەی دەست بە نووسینی چیرۆکەکە دەکەم) .

ئاوەڵکاری کات دەتوانێ بگەڕێتەوە سەر فەرمانی ڕستە ، فەرمانەکە چ تێپەڕبێ یان تێنەپەڕ چ کاتی ڕابووردوو بێ چ کاتی ئێستا .

ئاوەڵکاری کات دەتوانێ بەشێکبێ لە کاتێکی تر بۆ نموونە : ـ

ئەمڕۆ سەر لە بەیانی لەماڵەوە دەرچووم

2 — ئاوەڵکاری شوێن :

ئاوەڵکاری شوێن ، شوێنی ڕوودانی فەرمانی ڕستەکە پیشان دەدات بۆ نموونە : ـ

(دوێنێ لە کتێب خانەدا چیرۆکێکم خوێندەوە)

لەم ڕستەیەدا (کتێب خانە) شوێنی ڕوودانی فەرمانی خوێندنەوە پیشان دەدا لەبەر ئەوە پێی دەوترێ ئاوەڵکاری شوێن ئاوەڵکاری شوێن دەتوانێ لە کۆمەڵە ووشەیەك پێکهاتبێ کە بە یارمەتی اضافەت پێکەوە بەسترابنەوە بۆ نموونە : ـ

(دوێنێ لە کتێبخانەی زانکۆدا باسێکم نووسی) .

لە ڕستەی سەرەوەدا ئاوەڵکاری شوێن پێکهاتووە لە لێکدانی سینتاکس (قوتابخانەی زانکۆ) دیارخراوە (زانکۆ) دیارخەرە هەردووکیان بە ئیزافەت (ی) پێکەوە بەستراونەتەوە ئاوەڵکاری شوێن دەکەوێتە نێوان هەردوو بەش ئامرازی وەك ئامرازی (لە .... دا) بۆ نموونە : ـ

(ئازاد لە قوتابخانەدا بە یەکەم دەرچوو) .

لە ڕستەی سەرەوەدا ئاوەڵکاری شوێن (قوتابخانە) کەوتۆتە ناو قەوارەی ئامرازی (لە .... دا) ئەگەر هاتو ئاوەڵکاری شوێن دیارخەرێك یان چەند دیارخەرێکی بەدوا داهاتبوو بەشی دووەمی ئامراز کە لە فۆرمی (دا) پێکهاتووە دەکەوێتە پاش دیارخەری کۆتایی بۆ نموونە : ـ (ئازاد لە قوتابخانەی ناوەندیدا بە یەکەم دەرچوو) . لەم ڕستەیەدا بەشی دووەمی ئامرازی (دا) بە ووشەی (ناوەندی) لکاوە کە دیارخەری ئاوەڵکاری کەیە ئاوەڵکاری شوێن وەڵام لەسەر پرسیاری (کوێی) دەداتەوە .

(ئاسۆ لە بەشی کوردی زانکۆی سلێمانی دادەخوێنێ) .

لەم ڕستەیەدا (بەشی کوردی زانکۆی سلێمانی) وەڵامی پرسیاری کوێیە ، چونکە دەتوانین لەشوێن ئەو پرسیاری کوێ دانێین (ئاسۆ لەکوێدا دەخوێنێ) لەوەڵامدا دەووترێ (بەشی کوردی زانکۆی سلێمانی) .

ئاوەڵکاری شوێن لەم ڕستەیەدا دیارە کە فرمانەکەی جووڵانەوەی تیا نییە هەروەك لە ڕستەی سەرەوەدا دیارە

(دوێنێ لە کتێبخانەی زانکۆدا باسێکم نووسی) .

لە ڕستەی سەرەوەدا (فرمانی نووسین) جووڵانەوەی تیا نییە .

سەرچاوەکان

1 — سعید صدقی کابان مختصر صرف و نحوی کوردی جزئی 1 ـ بەغدا ـ سالی 1928 .

2 — نوری علی ئەمین ڕێزمانی کوردی ـ سلیمانی ، 1960 .

3 — مسعود محمد سوریکی خامە بە دەوری ڕاناودا .
گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد بەرگی 2 بەشی 2 بەغدا ، 1974

4 — مسعود محمد چەند حەشارگەیەکی ڕێزمانی کوردی ـ بەغدا ، 1976 .

5 — محەمەد ئەمین هەورامانی سەرەتاییك لە فیلۆلۆژی زمانی کوردی ، بەغدا ، 1974

6 — ئەحمەد حسن ئەحمەد ڕێزمانی کوردی ـ بەغدا ، 1976

7 — د . ئەورەحمانی حاجی مارف ووشەی ڕۆنان لە زمانی کوردیدا بەغدا ـ 1977

8 — ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی بەپێی لیژنەی زمان و زانستەکانی ـ 1976

9 — د . کوردۆییف ك . ك . زمانێ کوردی ـ ڕێزمان (بە پیتی لاتینی) یەریفان ـ 1970

10 — جگەر خوێن ئاوا ئو دەستورا زمانێ کوردی ـ بەغدا ، 1961

11 — مصطفی خرمدل صرف دستور زبان کردی ـ سۆرانی ، تبریز 1347 کۆچی (بەفارسی)

12 — د . ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم: هەندێ ئامرازی سینتاکسی لە زمانی ئەدەبی ئەمڕۆی کوردیدا ، بەغدا 1980 .

13 — د . ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم: ڕستەی لێکدراوی شوێنکەوتووخواز لەگەڵ ڕستەی شوێنکەوتووی دیارخەری لە دیالێکتە ناوەندییەکانی زمانی کوردیدا ، بەغدا سالی 1980 .

14 — د . کوردستان موکریانی: ناو لەڕستەی کوردیدا بەرگ 7 ـ ژمارە 1 ـ زانکو ، سلێمانی ، 1981 .

15 — د . مهدی المخزومی: فی النحو العربی (نقد وتوجیه) الطبعة الاولی ـ بیروت ، 1964 , 1964 (بەعەرەبی)

16 — عباس حسن : النحو الوافی ـ الجزء الاول ـ الطبعة الخامسة دار المعارف بمصر (بەعەرەبی)

17 — توفیق وهبی : قواعد اللغة الکردیة الجزء الاول ـ الباب الاول ، بەغداد ، 1956 (بەعەرەبی)

18 — د . شوقی ضیف : المدارس النحویة ـ الطبعة الثانیة ـ القاهرة 1972

19 — ئەرێندس ئا . ك . کورتەیێکی سینتاکسی زمانی ئەدەبی ئەمڕۆی فارسی . م ـ ل ، 1941 (بەڕوسی)

20 — بەکاییف ج ـ خ ـ زمانی کوردەکانی یەکیەتی سۆڤیەت ، مۆسکۆ ـ 1973 (بەڕووسی) .

21 — کوردۆییف . ك . ك . ڕێزمانی بەراوردکاری زمانی کوردی ـ مۆسکۆ 1978 (بەڕووسی) .

22 — ك . ر . ئەیوبی . س . ئا . سمیرنوڤە دیالیکتی کوردی موکری لینینگراد ، 1968 (بەڕووسی) .

● عبدالستار كاظم ●

کتێبی «هەندێ ئامرازی سینتاکسی»و چەند تێبینی‌یەك

پێشەکی : لە لایەن ئەمانەتی ڕۆشنبیری‌و لاوانەوە ، کتێبێکی دکتور ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم لەژێر ناونیشانی : « لێکۆڵینەوە لە سینتاکسی زمانی کوردیدا ، هەندێ ئامرازی سینتاکسی لە زمانی ئەدەبی ئیمڕۆی کوردیدا » لە ساڵی 1980 دا لەچاپ دراو بڵاوکرایەوە .

قەوارەی ئەم کتێبە (96) لاپەڕەی مام ناوەندی‌یە ، دکتۆر بە پێشەکیەکی دوو لاپەڕەیی کتێبەکەی پێشکەش دەکا بەخوێنەران‌و لە کۆتایی ئەم پێشەکی‌یەدا دەڵێ :
« سەرچاوەشم لەبارەی ڕێزمانی کوردی‌یەوە بە کوردی‌و عەرەبی‌و ڕووسی‌و ئینگلیزی بینیوەو چی لە بارەی ئامرازەوە بە وردی خوێندوومەتەوەو سوودم لێوەرگرتوون . . »
هەروەها نموونەکانیشی لە چیرۆکەکانی د . مارف خەزنەدارو د . کاوس قەفتان‌و حوسێن عارف‌و پەندی کوردی ، کەریم شارەزا هەڵبژاردووەو لە بەشی یەکەمی کتێبەکە وەك خۆی دەڵێ لە مێژووی ئامرازەکانی سینتاکسی کۆڵیوەتەوە ، بەڵام لەڕاستی‌دا ئەم بەشە هەر تەنها مێژووی ئامرازەکان نی‌یە بەڵکو هەندێ ڕەخنەشی تیا هاتووە ، بۆیە ئەم بەشە بەجێ دێڵم‌و ئەو سێ بەشەکەی کتێبەکە ئەخەمە ژێر (وردبینەوە) و ئەنجامەکەی پێشکەش بە خوێنەرانی بەڕێز دەکەم .
بەشی دووەمی کتێبەکە ئامرازەکانی سینتاکسی ئەم بەشە (7) لاپەڕەی پڕکردووەتەوە واتە لاپەڕە (23) تا لاپەڕە (29) و بەسەر سێ لقدا دابەش کراوە :

لقی یەکەم

———— : (ل / 23) لەم لقەدا باسی زاراوەی (ئامراز) دەکاو دەڵێ : « ئێمە لەم کارەدا هەر ئامرازی سینتاکسی باس دەکەین بە مەبەستی ئەو جۆرە ئامرازانە ، کە دوو ڕستە پێکەوە دەبەستنەوە یان ڕستەیەك دەگەیەنتە ڕستەیەکی‌تر . » واتە لێرەدا مەبەستی خۆی دەردەبڕێ‌و هەر تەنها باسی ئەو ئامرازانە دەکا کە ئامرازی سینتاکسین‌و دوو ڕستە بەیەکەوە دەبەستن یا دەگەیەنن .
بەڵام بەداخەوە ، باسی ئەوەی نەکردووە کە ئایا زاراوەی «ئامراز» ڕاستە یان نە وە چ واتایەك دەبەخشێ ، یا چۆن دروست بووەومێژووی ئەم زاراوە چی‌یەو ئایا تازەیە یا هەر لە کۆنەوە بەکار هاتووە بەڕای من دەبوایە ئەم هەموو خاڵانەی باس بکردایە چونکە باس باسی زاراوەکەیە نەك هەر بەکار هێنانی‌و بەس ...
بەپێی بۆچوونی خۆم ، وشەی (ئامراز) یاخود زاراوەی ئامراز بۆ (أداة) ی عارەبی ناشێ چونکە (ئامراز) لە دوو بەش پێکهاتووە ، بەشی یەکەم (ئام = هام = هەم = هاو) واتە (بەرانبەر ، وەك یەك) = (صاحب ، مساوی ، مقابل ، مثل) ی عارەبی .
بەشی دووەمیشی (راز) کە بەرانبەر بە (سرّ) ی عارەبی دەوەستێ ، تێکڕای وشەکە (بەشداری یەك ڕاز) یاخود ڕازیان وەك یەکە .
جالێرەدا ئەگەر بە واتای (أداة) بەکار هاتبێ دیارە بەکار

هێنانەکەی مەجازی بێ چونکە پیشەدارو پیشەساز دارو دەزگاکەی ئامرازیەتی و هاوڕێیەتی .
باشترین ئەوەبوو وشەی (ئامێر) ی بەکار بیهێنایە چونکە پڕ بەپێستی وشەی (أداة) ی عارەبی یە .

لقی دووەم : ل / 24

لەم لقەدا پێناس دێنێ بۆ ئامرازی سینتاکسی و دەڵێ :
« ئامرازی سینتاکسی ئەو جۆرە ئامرازانەن ، کە دوو ڕستەی سادە بەیەکەوە دەبەستنەوە یان ڕستەیەکی شوێن کەوتوو دەگەیەنتە ڕستەی سەرەکی لە نێو ڕستەی لێکدراوای شوێن کەوتوو خوازدا . »
ئینجا ئەو ئامرازانەی کە قسەیان لەسەر دەکا تۆمار دەکا . لقی سێیەم : ل / 24—25 ، لەم لقەدا ئامرازەکان دەکاتە دوو بەشەوە لە لایەن دروست بوونیان واتە : بەشی (سادە) کە ئەمانەن) (ئێستا ، وە ، بەلام ، ئینجا ، ش ، و ، ، کە ، تا ، بۆیە ، یا ، ئەگینا) و بەشی (لێکدراو) کە ئەمانەن :
« ئەوسا ، بەڵکو ، وەکو ، بۆ ئەوەی ، کەچی ، چونکە ، ئەگەر . » جا لەسەر ئامرازە لێکدراوەکان یەکە یەکە دەدوێ .
ئەوسا : دەربارەی ئەم ئامرازە دەڵێ :
« ئامرازێکی لێکدراوە ، چونکە لە دوو بەش پێکهاتووە . لە (ئەو) و (سا) .
لەسەری دەڕواو دەڵێ :
« جا لێرەدا (ئەو ڕاناوی نیشاندەرە بۆ دوورو لە هەمان کاتیشدا ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە . » ل / 26 »

لێرەدا مامۆستا بڕیار دەدا کە وشەی (ئەو) لە ئامرازی (ئەوسا) دوو ئەرکی هەیە لە لایەکەوە ڕاناوی نیشاندەرەو لە لایەکی ترەوە ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە بۆیە ناچار بووە ئەم بڕیارە بدا بۆ دەرباز بوون لەم تەگەرەیە ئەگەر مامۆستا باسی وشەی (ئەو) ی بکردایە بەبێ ئەوەی بلێ (جا لێرەدا گومانێك پەیدا دەبوو کە مەبەستی ئەوە نەبووە بەلام کە ووتی (جالێرەدا) ئەوە بەڕاست و ڕەوان مەبەستەکەی دەر دەخا کە مەبەست (ئەوسا) یە . (ئەو) وەك وشەیەك لە قسەی ئاسایی‌دا ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە ، هەروەها (ئەوە) ڕاناوی نیشاندەرە بۆ دوور بە مەرجێ نیشاندراوە کە لە قسەدا نادیار بێ (ئەوە پیاوە) ، بەلام ئەگەر نیشاندراوەکە دیاربوو ، ئەوسا وشەی (ئەوە) دەبێتە دوو کەرتەوە ، یەکەم (ئەو) و دووەم (ە)یەو نیشاندراوەکە . دەکەوێتە نێوانی هەردوو کەرتەکەی وەك (ئەو کوڕە ـ زیرەکە) جا لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە ، ئایا (ئەو) ی وشەی (ئەوسا) ڕاناوی نیشاندەرە یا ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە یان هەردووکیانە وەك مامۆستا دەڵی ؟ ...

لە شێوەی بەکار هێنانی وشەکەدا دەردەکەوێ کە ئەم بەشەی وشەکە واتە وشەی (ئەوسا) ڕاناوی نیشاندەری دوورەو بەس ، بەلام بۆ وای لێهات ؟ بە شێوەی تر بۆچی بەشەکەی دیکەی نەماوە کە (ە) یە ؟ . ئەگەر خوێنەری بەڕێز لێمان ببوورێ تۆزێ وەلامی ئەم پرسیارە دوا دەخەین تاکو لە موناقەشەی قسەکانی مامۆستا تەواو دەبین :
مامۆستا دەڵێ [(سا) لە ساتەوە هاتووە ، کە واتای (کات) دەدات بەشی (سا) هەروا لە (سات) ە وە کورتکراوەتەوە ؛ ئیتر (ئەو) و (سا) بە هەردوکیان (ئەوسا) یان پێکهێناوە .]
تاڕادەیەك لاریم لەو قسەیە نی‌یە بەمەرجێ کە (سات) لە وشەی (سەعات) ەوە هاتبێت . واتە وشەی (سات) وشەیەکی بێگانەیەو واتای کات دەدا بە دەستەوە ؛ ئەگەر وابێ دەبێ بلێین وشەی (سات) کە لە بنەڕەتدا (سەعات) بووەو فۆنیمی (ع) سواوەتەوەو بووە بە (سات) ئینجا فۆنیمی (ت) یش سوواوە واتە ووشەی (ئەوسا) لەپێشەوە (ئەو سەعاتە) بووە کەبووە (ئەو ساتە) ، بوو بە (ئەو ساە) دوای کەوتنی (ع) و (ت) یەك بەدوای یەك ، **ئینجا لێرەدا دوو بزوێن ڕیز دەبن لەیەك وشەداو دوو بزوێن لە کوردیدا ناگونجێن لەگەل یەکدیدا** بۆیە (ە) کە لابرا
.

خوێنەری بەڕێز وا لێرەدا بۆت ڕوون بوو کە بۆچی (ئەو ... ە) بوو بە (ئەو) بەبێ (ە) . ئەوە وەلامی پرسیارەکە لێرەدا درایەوە
...

وتم من تا ڕادەیەك لەگەڵ مامۆستا دام لەو ڕایەی کە دەڵێ (سا) لە ساتەوە هاتووە بەو مەرجەی ساتیش لە سەعاتی عارەبی هاتبێ ...
بەلام با تەماشای لاپەڕە (42) بکەین و بزانین مامۆستا دەربارەی هەمان وشە واتە (ئەوسا) چی دەڵی ؛ لەم لاپەڕەیەدا دەڵێ :
« گەلێ جاری واش هەیە ، لە بریتی ئامرازی (ئەوسا) (ئەوجا) دروست دەبی و بەکار دەهێنرێت . » لەسەری دەڕواو دەڵێ :
« لێرەدا (ئەوجا) لە بریتی ئامرازی (ئەوسا) بەکار هاتووەو دوو

ڕستەی بەیەکەوە بەستوونەتەوە . (ئەوجا) لە (ئەو) و (چار) پێکهاتووە ، وشەی جار یانی (کات ـ سات) ، بەلاّم لێرەدا پیتی (ر) کەوتووە ، هەرچۆن پیتی (ت) لە (سات) ەوە کەوتبوو لەوێشدا ماوەتەوە (جا) بەواتای (جار) و (ئەوجا) دروست بووە . »

دەڵێم (جار) لە کوردیدا واتای (کات) نادا ، واتای (تاو ، هاوار ، بانگ ، گل) یان (دفعه ، نوبه ، کرّه ، مرة ، صرخة ، نداء) ی عارەبی دەدا .

جا ئەگەر وابێ واتە (سا) لە (سات) ەوە وەرنەگیراوە چونکە (جار) جێگای دەگرێو بگەڕێین لە چی‌یەوە وەرگیراوە ؟

بە بۆچوونی خۆم (سا) یا لە (سان) ی کوردی وەرگیراوە یان لە (سارەوە) . سانیش واتای (بەرد) پارچە ، بەش ، دەستوور وێنە) ی هەیە واتە بەرانبەر بە (قاعده ، طرز ، حصة ، قطعة ، حجر) ی عارەبی دەوەستێتەوە . جا بەرای من لە (سان) بەواتای بەرد وەرگیراوە چونکە ئەم وشەیە وشەیەکی مێژوویی‌یەو دەگەڕێتەوە بۆ (دەوری حەجەری مرۆڤایەتی) کە ژماردن بە بەردو دان‌و شت دەکرا .

(سار) یش واتای (لا ، سۆ) دەدا بۆیە دەتوانین بڵێین (سا) واتای (جا) دەدا بەدەستەوەو هەردوو وشەکە واتای کات هەرگیز نادەن ، بەلاّم هەر چۆنێ بێ ئەگەر لە (سات) یا (سان) یا (سار) هاتبێت هەروەهای بەسەر دێت واتە :

لەبنەڕەتدا وشەکە (ئەو ساتە ، یا ئەو سانە ، یا ئەو سارە) بووەو دوای کەوتنی (ت) ی (سات) یا (ن) ی (سان) یا (ر) ی (سار) وشەکە بووە بە (ئەو ساه) و لێرەدا دوو بزوێن ڕیز دەبن ئەوەیش ناگونجێو دەبێ یەکێك لەو دوو بزوێنە لابردرێ جا وشەکە بووە بە (ئەوسا) ...

بەلکو : ل / 24 ، دربارەی ئەم ئامرازە دەڵێ :

أ ـ (کو) بەشێکە لە دروست کردنی ئامرازی لێکدراوی (بەڵکو) . کو لە عاستی خۆیدا ئامرازێکی گەیەنەرە لە دیالێکتی کرمانجی خوارووودا .

ب ـ بەشەکەی تری ئامرازی مەبەست (بەڵ) ە ، کە بەشێکی نادیارەو بێ‌واتایە . هەبوونی بەس بۆ دروست کردنی ئامرازی ناوبراوە . (؟)

بە وردبوونەوە لەم بەشە دەردەکەوێت لە (بەلاّم) یان (بەلاّن) ەوە هاتبێت پاش کەوتنی (ام) ، (ان) لەیەکەم‌و دووەمدا ، ئەمەش بەڵگەی قەناعەتی ڕاستی ناگەیەنێ ... »

دەڵێم : (؟) لەوانەیە (کو) لە بنەڕەتدا لە (کە) و (ئو) پێکهاتبێ‌و بە هۆی سووك کردنەوە بووە بە (کوو) . (ئـوو) لە دیالێکتی لوڕی‌و زمانی فارسی واتای (ئەو) دەدا واتە ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە ، (کە) یش ئامرازی (گەیەنەر) ە (هەرچەندە من لەگەڵ زاراوەی (گەیەنەر) نیم) . بەلاّم باوابێ تاکو جێگای خۆی دێت . (کە) بۆ زۆر شت بەکار دێت وەك « مەرج ، شی‌کردنەوە ، ڕاناوی (الذی) ی عارەبی‌و هەندێ واتای تریش » هەروەها وەك ئاوەڵکاریش دێت (ظرف زمان) . لەوانەشە لە بنەڕەتدا واوەکەی (م) بێ‌و گۆڕاوەو کراوە بە (و) . (و) یش لە کوردیدا دەبێتە (م) و بە پێچەوانەش ؛ بۆ چەسپاندنی ئەم ڕایەی دواییم ئەم دێڕە شیعرەی وەلی دیوانە دێنم :

« بەڵکم ئەو قیبلەم جەڕا گوزارێ
ڕاش گنۆ ، وەسەر کڵکۆی من جارێ »

واتا بە دووری نازانم ك (م) ی (بەڵکم) بووە بە (و) و وشەکە لە پێشەوە (بەڵکم) بووەو ئێستا بووە بە (بەڵکوو) (ب) وشەی (بەڵ) واتە بەشی دووەمی ئامرازەکە وشەیەکی عارەبی‌یە هاتووەتە نێو زمانەکەمان‌و لەبنەڕەتدا (بل) = بەڵ) بووەو کردوومانە بە (بەڵ) ... ئەم وشەیە نادیار نی‌یەو بێ واتایش نیە

ئەم وشەیە لە عارەبی ئامێرێکی عەتفە ، کەوابوو هەبوونی (بەڵ) لەم وشەیەدا هەر بۆ دروست کردنی ئامرازەکە نی‌یە وشەی (بەڵکو) لە کوردیدا چەند واتایەك دەبەخشێو بەرانبەر بە (عسیٰ ، لعل ، ربما ، علاوة علی ذلك) ی عارەبی ڕادوەستی ...

« ج »ماموّستا بە ناقەناعەتەوە دەڵێ :

لەوانەیە (بەڵ) لە بەلاّم یان (بەلاّن) ەوە هاتبێت .... بەلاّم‌و بەلاّن بەرای من لە عارەبی‌یەوە وەرگیراوەو وشە ڕەسەنی‌یەکەی (ولکن) بووە ، شێوەی زمانەکەمان وای لێکردووە ، خۆ هەر ئەم وشەیە تاکە وشەیەك نی‌یە وای لێ‌بێت . شایانی باسە ئەم ئامرازە واتە (بەڵکو) لە مێژەوە بەکار هاتووەو بەچەند شێوەیەك (گۆ) دەکرێ ، بۆ نموونە مەولەوی جارێکیان بەڵکو جارێك (بەڵ) بە تەنها بەکار دێنێ ، وەلی دیوانە بە (بەڵکم) و (بەڵکو) بەکاری دێنێ . بەلاّم لە فارسی‌دا (بەڵکە) بە (کەسرە

موختەلەسە) بەکار دێت . هەروەها شێوە کوردیەکەی گەڕاوەتەوە بۆ زمانی عارەبی عامیانەو بووەتە : (بەلکەم ، بەلچەت ، بەلچی ، بەلکی ، بەلکەن)

وەکو : ل / 26

أ - بەڕای مامۆستا ئامرازی (وەکو) لە دوو بەش پێکهاتووە ، لە بەشی (وە) و بەشی (کو) بەلام لەراستیدا ئەم ئامرازە ڕاستە ئامرازێکی لێکدراوەو لە دوو بەش پێکهاتووە ، بەلام نەك وەك مامۆستا دەلێ بەلکو لە (وەك) کە ئامرازی تشبیهەو (ئو) کە ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکەو لە ئەنجامی سووك کردندا هەمزەکەی سوواوەو هەر واوەکەی ماوەتەوەو وشەکە بووە بە (وەکو) ... یان لە ئامرازی (وەك) و (و) یکی زیادە کە واتای تاکیدو دلنیاکردن دەگەیەنێ پێکهاتووە . بەلگەیش بۆ ئەم ڕایە ئەوەیە کە لە توانادا هەیە هەر (وەك) بەکار بێنین و واتای وشەکە هیچی لێ نەیەت ... شایانی باسە مامۆستا خۆی لەزۆر جێگای ئەم کتێبەدا (وەك) ی بەکار هێناوە .

ب - وەك = وەکو = واتای (مثل ، شبه ، کاف تشبیه) ی عارەبی دەگەیەنێ و لە هەمان کاتدا بە واتای (کأنما ، کأن) ەی عارەبی دێت ئەمانەش هەر بۆ تشبیهن . بەلام (نەوەکو) نەفی وەکو نی یە وەك لە جێگای ترەوە باسی دەکەین ...

بۆ ئەوەی : ل / 27

بۆچوونەکەی مامۆستا زۆر زۆر ڕاستەو لەجێی خۆیەتی ، بەلام ئەویش دەبێ بوترێ کە زۆر جاریش هەیە (کە) یەکە دەگەڕێتەوە جێگای خۆی ، واتە زۆر جار دەوترێ (بۆ ئەوەی کە) و گەڕانەوەی (کە) هیچ لەواتای ڕستەکە ناگۆڕێ ...

چونکە : ل / 27

مامۆستا دەلێ : « ئەمەیان لە (چون) و ئامرازی گەیەنەر (کە) پێکهاتووە ، بە وردبوونەوە لە بەشی یەکەمی (چۆن) دەردەکەوێت ، کە لە (چۆن) ەوە هاتووە ، کە ئامرازێکی پرسیارە ، لە پاشدا پیتی (ۆ) ی بووە بە (و) و (چۆن) دروست بووە ... »

مامۆستا دەلێ (چون) لە (چۆن) ەوە هاتووە ، نازانم بەلگە بۆ ئەم قسەیە چی یە ؟ بۆ (چۆن) لە (چوون) نەبێ و هەروەها (چون) لە (چوون) ؟ چوونیش بلاوترو باوترە لە دیالێکتی جۆراو جۆری کوردیدا ، ئەویش لەبیر نەکەین کە (چوون) و (چۆن) و (چون) هەر بۆ پرسیار نی یە بەلکو بۆ چۆنیەتی واتە (تەشبیە) یش بەکاردێت ...

ئەویش دەبێ بلێین کە وشەی (چونکە) واتای (لأن) ی عارەبیش دەدا .

هەروەها بەم شێوەیەش لە فارسیدا بەکاردێت و بۆ هەمان مەبەست ..

کەچی : ل / 27

دەربارەی ئەم وشەیە دەلێ :

« ئەم ئامرازە لە ئامرازی گەیەنەر (کە) و ڕاناوی نادیاری شت (چی) پێکهاتووە ... (چی) ڕاناوێکە نادیارە . هەروا دەشتوانێ یی بە ئامرازی پرسیارو ڕستەی پرسیاری دروست بکات .. »

دەلێم : «کەچی» وشەیەکی تازەیەو لە ناوچەی سۆران بە چالاکی خۆی نواندووەو وەك بزانم یەکەمین کەسیش مامۆستا نوری عەلی ئەمین بوو کە بایەخی دایە ئەم وشەیەو لێی دواوە . لە ئەدەبی کۆندا ئەم زاراوەیە نەبووەو لە دیالێکتی جۆراو جۆری کوردیدا جگە لە دیالێکتی سۆران وەدەست ناکەوێ ... بەلام بە شێوەیەکی تر بەکار دەهێنرێت بۆ نموونە :

لە دیالێکتی کوردی خوارووی - لووڕی یە هەموو شێوەکانی - دەلێن : کەچیت : « پرتەقال لەبازار فەرەسە (کەچیت) نرخی فەرە گرانەی بە بڕوای من (چی) لێرەدا ڕاناوی نادیاری شت نی یە ، بەلکو فرمان بێ چونکە (چی) واتای (ڕۆشت = چوو) لەم دیالیکتانە دەگەیەنێ تەصریفی فرمانی (چی) یش وایە :

من = چیم = چووم	ئێمە = چیـن = چوین
تۆ = چیت = چویت	ئێوە = چن = چوون
ئەو = چی = چوو	ئەوان = چن = چوون

کەوابوو (کەچی) ڕستەیەکە بریتی یە لە (کە) ی ناوەلکرداری کاتی کە واتای (عندما) ی عارەبی دەگەیەنێ و (چی) واتای ڕۆشت یان (چوو) و تێکرای هەردوو واتای (عندما تذهب) ی عارەبی دەگەیەنێ و لە دیالێکتی ئەدەبی ئەمڕۆماندا هەر ئەم واتایە دەگەیەنێ بەلام وای لێهاتووە کە ببێ بە ئامراز (ئامێر) بۆ ئەم مەبەستە ...

ئەگەر : ل / 28

پوختەی بۆچوونەکەی مامۆستا :

١ — وشەیەکی لێکدراوەو لەدوو بەش پێکهاتووە واتە : لە (نە) و

گەر)

٤– بەلگەی مامۆستا ئەوەیە کە (گەر) یشی بە تەنها بەکار دێت و ...ری واش هەیە (مە) ی نەفی وەردەگرێت و (مەگەر) دروست ...دەکات .

٤– ...یتە قالبی (ئە) ش هەروەك دێتە پێش چاوی مامۆستا بۆ ...وپاتی بەکاردێت و هێزی ئەم ئامرازە زیاتر دەکات .

٥– ...لە هەندێ گۆفەرانی زمانی کوردیدا (هەگەر) یش هەیە ...ئەمە وادەگەیەنێ کە (ئە) جێگای (هە) ی گرتۆتەوە .

٤– (هە) شی لە (هەر) ەوە هاتووە وەك چۆن (هەرکە) هەیە . ...بەلام لێرەدا پیتی (ر) کەوتووەو (هە) ماوەتەوە .

٤– هەر بەم پیتەش (ئە) لە (ئەر) ەوە هاتووە پاش کەوتنی پیتی ...ر) .

–هەندێ جار (ئەر) لە بریتی (ئەگەر) بەکار دێت ئەوە لە ...دیالێکتی کرمانجی خوارووداا . هەروەها لە دیالێکتی کرمانجی ...سەروودا (ئەر) .

بەلام من دەلێم :

–(ئە) ی ئەگەر پارچەیەکە لە وشەکەو لابردنی یان مانی ...نابێتە هۆی ئەوەی کە بلێن ئەم وشەیە لێکدراوە یان بەهۆی مانی بەهێزتر دەبێ ، چونکە لابردنی ئەم پارچەیە هەر بۆ سووك کردنەو بەس هەروەها چۆن (گە) ی (گەر) لا دەبرێ ئەمیش لا ...دەبرێ .

جاری واش هەیە (ر) ی ئەگەریش لا دەبرێ ، ئەم هەموو لابردنە لە دیالێکتی جۆراو جۆری کوردیدا ، لەبۆ سووك کردن ...بێ هیچ مەبەستی تر ناگەیەنێ ، چونکە ئەم سووك کردنە لە واتای وشەکە کەم ناکاو نەشی زیاد دەکا ... واتە :

(ئەگەر ، ئەر ، گەر ، ئەگە) بەهەر چوار شێوە یەك واتایان هەیە بەبێ کەم و زیاد .

٤– (مەگەر) ئامرازێکی سەربەخۆیەو هیچ پەیوەندیکی نی یە لەگەل (ئەگەر) دا چونکە (ئەگەر) ئامرازێکی مەرجی یەو بەرانبەر بە (اذا) ی عارەبی دەوەستێ . بەلام (مەگەر) ئامرازێکی (استثناء) بەرانبەر « ألا ، إلا ، ربما » ی عارەبی دەوەستێ ، واتە (مەگەر) نەفی ی (ئەگەر) نی یە . ئەمە لە لایەك و لە لایەکی ترەوە (مە) لە کوردیدا ئامرازی (نەفی) نی یە بەلکو (نەهی) بێ و لەگەل فرمانی داخوازی دێت (مەچۆ ، مەکە ، مەبە ، هتد ...)

3– هەمزە لە کوردیدا جێگای (هـ) دەگرێ و بە پێچەوانەش راستە ، بۆ نموونە هەور = ئەور ، ئەلگرت = هەلگرت ئەنجیر = هەنجیر ، هامراز = ئامراز ... واتە فۆنیمی (هـ) ە دەبێتە وێنە بۆ فۆنیمی (ء) ەو فۆنیمی (ء) ەو دەبێتە وێنە بۆ فۆنیمی (هـ) ە

4– (هە) لە (هەر) ەوە نەهاتووە چونکە (هەر) وشەیەکی سەربەخۆیەو بەرانبەر بە (کل ، ایّ) ی عارەبی دەوەستێ هەروەها (ئە) لە (ئەر) ەوە نەهاتووە چونکە ئەگەر (ر) ی (ئەر) بکەوێ واتاکەی نامێنێ .

بەشی سێیەمی کتیبەکە :

مامۆستا ئەم بەشە ئەکا بە سێ لق :

1– لقی یەکەم : زاراوەی (پەیوەستدار) ل / 34

پوختەی باسەکەی :

أ ـ دوای دەربڕینی نارەزایی خۆی دەربارەی ئەو زاراوانەی کە لە هەندێ کتێبە ڕێزمانی یەکانی کوردی بەکار هاتوون دەلێ :

« ئێمە لەم کارەدا بە باشی دەزانین . کە زاراوەی (پەیوەستدار) بەکار بهێنین ، چونکە ئەم ئامرازانە پەیوەستی لە نێوان دوو ڕستەدا پەیدا دەکەن ، بەمەوە توانای پەیوەستیان هەیە ، لەبەر ئەوە ناویان دەبەین بە ئامرازی پەیوەستدار . »

ب ـ وشەی پەیوەستدار لە دوو بەش پێکهاتووە لە بەشی (پەیوەست) و بەشی (دار) . پەیوەست بە واتای پەیوەندی بەکار دەهێنرێت .

بەشی (دار) ئامرازێکە بۆ دروست کردنی ناوی دارێژراو بەکار دەهێنرێت هەروەك (سەردار ، عیلمدار ، زامدار ، خەزنەدار .

ح ـ ئەم ئامرازە (دار) واتای هەبوون دەگەیەنێ ، کە (دارد) ی فارسی دەگرێتەوە .

ء ـ واتای تێکڕای ئامرازەکە « ئامرازی پەیوەست هەبێ »

1– بەڕای من ئەگەر ئەم ئامرازانە وەك مامۆستا دەلێ پەیوەستی لە نێوان دوو ڕستەدا پەیدا دەکەن ئەبوایە ناویان بە ئامرازی (پەیوەستدەر) ببردایە نەك (پەیوەستدار) چونکە ڕستە لێکدراوەکە (پەیوەستدارە) و ئامرازەکە پەیوەستدەرە .

واتە ڕستەکە ئامرازی پەیوەستدەری هەیە بۆیە پەیوەستدار دەبێ ... ئەویش دەبێ بوترێ کە مامۆستا خۆی لە زۆر جێگا (ڕستەی لێکدراوی پەیوەستدار) ی بەکارهێناوە کەچی بە ئامرازەکەیش دەڵێ ئامرازی پەیوەستدار .

ب - دەڵێ (دار) ئامرازێکە بۆ دروست کردنی ناوی داڕێژراو بەکار دەهێنرێت وەك (سەردار .....) ئەم ڕایەی مامۆستا ڕاست نی‌یە چونکە (دار) ناوی داڕێژراو دروست ناکا بەڵکو ئاوەڵناوی داڕێژراو دروست دەکات .

چونکە (سەردار ، عیلمدار ، زامدار ...) ئاوەڵناون واتە (اسم فاعل) ی عارەبی دەگەیەنن ئیتر چۆن ناوی داڕێژراو دروست دەکەن ؟!

ج - (دار) واتای هەبوون ناگەیەنێ چونکە (هەبوون) چاووگەو چاووگی (دار) (داشتن) ە ، هەروەها نە (دار) و نە (هەبوون) واتای (دارد) ی فارسی ناگرێتەوە چونکە (دارد) بەرانبەر بە (هەیەتی) دەوەستێ ، ئەویش لەبیر نەکەین کە (دار) چاوگی (داشتن) ەو واتای (خاوەن) دەداو لە عارەبی بەرانبەر بە (صاحب ، مالك) ە

ء - ئیتر کەوابوو دەبێ واتای تێکڕای ئامرازەکە ئامرازێکی توانای (پەیوەست) هەبێ ....

2 -لقی دوو : لەم لقەدا باسی جۆرەکانی ئامرازی سینتاکسی (پەیوەستدار) دەکاو دەیانکاتە چوار بەشەوە جا باسی بەشەکان یەکە یەکە دەکا .

منیش چەند سرنجێکم هەیە دەربارەی بۆچوونەکەی مامۆستا وا لێرەدا باسیان دەکەم ...

أ - کە باسی ئامرازی پێکەوە بەستنەوەی (و) دەکا ئەم نموونەیەی خوارەوە دێنێ :

« تۆ هەتە تیغی دەبان‌و من هەمە تیغی زبان »

ئینجا دەڵێ :

« لەم ڕستە لێکدراوە پەیوەستدارەدا دوو فاعیل هەیە لەگەڵ دوو فیعل ، یانی بۆ هەر ڕستە سادەیەك فاعیل‌و فیعلی خۆی هەیە . »

تا ئێرە قسەکەی ڕاستەو هیچ ڕەخنەیەکم نی‌یە . بەڵام کە لەسەر قسەکەی خۆی دەڕواو دەڵێ : « دەشبێ بۆ هەردوو ڕستەکە یەك فاعیل هەبێ‌و دوو فیعل . بۆ نموونە : ئافرەتێکی سەرە دڵی لەرزێ‌و ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا . (ل / 35) . وا دەر دەکەوێ کە مامۆستا فرێزی (ئافرەتێکی سەرە بە فاعیلی هەردوو فیعلەکە دەزانێ ، ئەگەر وانەبێ نالێ :

یەك فاعیل‌و دوو فیعل » . وادیارە کە مامۆستا وشەی (دڵ) بە فاعیلی فرمانی (لەرزی) دانانێ . هەروەها وشەی (ڕەنگ) بە فاعیلی فرمانی (زەرد هەڵگەڕا) ناژمێرێ !... (ب) لە لاپەڕە (36—38) دا باسی ئامرازی پێکەوە بەستنی (ش) دەکا . بەڵام لە هەموو نموونەکانی هەر باسی (یش) دەکاو نالێ ئەو (ی) یە چی‌یەو ئەرکی لەگەڵ ئەم ئامرازەدا چی‌یە ؟ ...

ئەگەر ئامرازەکە تەنها (ش) بێ ئەی بۆ نموونەی بۆ نەهێناوەو ئەگەر (یش) بێ ئەی بۆ نموونە بۆ (ش) نەهێناوە ؟ ...

بەڕای من : ئامرازەکە لە دیالێکتی ئیمڕۆماندا (ش) ە بەڵام ئەو (ی) یە ئەرکی ئەوەیە کە نەکونجان نەهێڵێ لە نێوانی فۆنیمی کونسۆنانتی وشەکەو (ش) ی ئامراز . بۆیە دەبینین کە ئەگەر کۆتایی وشەکە بزوێن بوو (ی) کە نامێنێ واتە لادەبردرێ :

« ئەوەش ئەمەش » ، واتە (ی) کە بۆ (وقایە) یە ... لە هەندێ دیالێکتی کوردی‌دا (یش) ئامرازەکەیە بۆیە دەبینین (ی) کە لانابردرێ‌و دەڵێن : (ئەویش ، ئەمەیش) ، کەوابوو دەتوانین ئەم ئامرازە بە دوو شێوە دابنێن ...

(ج) لە لاپەڕە (37) دا کە باسی فیعل‌و ڕستەکان دەکا ئەم نموونەی خوارەوە دێنێ :

ئەویان بە کولێنگ ئەرزی ئەکۆڵی ، منیش بە خاکەناز خۆڵەکەم دەر ئەدا .

دەڵێ :

« لەم ڕستە لێکدراوە پەیوەستدارەدا بۆ هەر ڕستەیە فاعیلی تایبەتی هەیە ، ڕستەی یەکەم ووشەی « ئەویان » کە ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە فاعیلی ڕستەکەیە . لەهی دووەمدا ووشەی (من) کە ڕاناوی جودای کەسی یەکەمی تاکە فاعیلی ڕستەکەیە . » ئەو دەڵێ (ئەویان) ڕاناوی جودای کەسی سێیەمی تاکە !! بەڵام من دەپرسم ئایا (ئەویان) یەك ڕاناوە یا دوو ڕاناو ؟ . هەڵەکە وا ڕوونە پێویستی بەلێ دوان ناکا .

ئەمە لە لایەك‌و لە لایەکی ترەوە دەڵێ : فاعیلی ڕستەی دووەم (من) ە ئایا ئەمە ڕاستە ؟ . ئەگەر ڕاست بێ ئەی ئەرکی (م) ی (خۆڵەکەم دەر ئەدا) چی‌یە ؟. لەهەمان کاتدا ئەرکی (ی) ی

ـكوی لە (ئەرزی ئەكۆلێ) چی‌یە ؟!. ئایا دەبێ لەم دوو ڕستەدا چوار فاعیل بۆ دوو فیعل هەبێ ؟!

ە ـ لە لاپەڕە (٣٨) دا دەربارەی ئامرازی (عەتف) دەڵێ :

« لێرەدا هەر ئامرازی « بەلام» هەیە ، کە دەتوانێ ڕۆڵی عەتف) بگەیەنێ ، ئەم جۆرە بۆ زۆر ئامراز ناوبراوە کە هەموو ئـمرازەکانی پەیوەستدار دەگرێتەوە . »

هەموو دەزانین کە وشەی (عەتف) عارەبی‌یەو لەوێ وەرمان گرتووە ، عەتفیش وەك ئەوان تەعریفی دەکەن ئەمەیە :

ووشەیەك یا فریزێك یان ڕستەیەك بەهۆی ئامـرازێکی عەتف بەشوێن ئەوەی پێشەوەی دەکەوێ ، چ ووشەبێ ، یا فریز ، یان ڕستە ..

کەوابوو ئەو بەڕێزانەی کە زۆربەی ئەو ئامرازانە بە ئامرازی عەتفیان داناوە لەسەر ڕێگای ڕاستەوە ڕۆشتوون ، بەلام دکتور لێرەدا هەر (بەلام) بە ئامرازی عەتف دەژمێرێ‌و ناڵێ مەبەست لە (عەتف) چی‌یەو چۆنی لێکدەداتەوە !!

هـ ـ لە لاپەڕە (٣٩) دا دەڵێ :

« ڕستـەی لێکدراوی پەیـوەستدار بـە یارمـەتی ئـامـرازی پەیوەستداری عەتف (بەلام) دەبێ لە دوو موبتەدا یان فاعیل پێکهاتبێ ، ئەمەش بە زۆری بەرچاو دەکەوێت ، بۆ نموونە :

دەمم هەڵ هێنایەوە وەرام بدەمەوە بەلام .

تەپە تەپی پێ‌ی وەستاو وەستا ژنم دەم کوتی کردم . لەم ڕستە لێکدراوە پەیوەستدارەدا فاعیلی ڕستەی یەکەم (م) .

کە ڕاناوی لکاوی کەسی یەکەمی تاکە ، فاعیلی ڕستەی دووەم کۆمەڵە فاعیل « تەپە تەپی پێ‌ی وەستاو وەستا ژنم » .

لەم قسەی مامۆستا دەردەکەوێ کە هیچ جیاوازی‌یەکی ئەوتۆ نی‌یە لە نێوانی (فاعیل) و (موبتەدا) دا ، ئایا ئەمە هەڵە نی‌یە ؟ ئەمە لە لایەك‌و لە لایەکی ترەوە دەڵێ : فاعیلی ڕستەی یەکەم (م) ە بەلام ئەگەر سەیری ڕستەی یەکەم بکەین دەبینین ئەم ڕستەیە بریتی یە لە دوو ڕستـەی سادە واتـە : (دەمم هەل هێنـایەوە) و ، (وەرام بـدەمەوە) . جـا نازانم مـەبەستی مامۆستا کام (م) ە ئایا میمی (دەمم) یان (م) ی (بدەمەوە) . ئەگەر یەکەم بێ ئەی ئەرکی دووەم چی‌یەو ئەگەر دووەم بێ ئەی فاعیلی فیعلی (هێنا) کامەیە خۆ هەرگیز میمی (دەمم) نی‌یە ، تۆ بڵێ‌ی مەبەستی مامۆستا میمی (دەمم) بێ کە ئەگەڕێتەوە بۆ قسەکەر واتە مادام قسەکـەر یەکێکـە هەر خـۆی فاعیلەو موبتەدایە با هەزار فیعلی جۆراو جۆر لە قسەکەی‌دا بێ ؟؟

هەروەها ئەگەر کـۆمەڵە فـاعیلی « تـەپە تـەپی پێ‌ی وەستاو وەسـتـاژنم » فاعیـلی ڕستەی دووەم بێ ئـەی ئـەرکی (و) ی پـیـوەستدەری نێـوانی (وەستا) و (وەستـا ژنم) چی‌یـەو ئەرکی ڕاناوی (ی) ی (دەم کوتی کردم) چی‌یە ؟!...

و ـ ئامرازی پەیوە ستداری هامبەری (ل / ٤١ ـ ٤٢) لێرەدا مامۆستا باسی (ئەوسا) دەکاو من بە فراوانی باسی ئەم ئامرازەم کرد بەلام ئەوەی سەرنج ڕاکێشەربێ . لەم باسەدا ئەوەیە کە دەڵێ :

« لەم ڕستەیەدا ـ مەبەست ڕستەی (پشویەکمدا ، ئەوسـا ڕوانیمە دەورووپشتم) ـ ئامرازی ئەوسا ، توانیویەتی . کـە هەردوو ڕستەکانی (پشویەکمدا) ، (ڕوانیمە دەورو پشتم) بە یەکەوە ببەستیتەوە ئەم ڕستانە یەك موبتەدایان هەیەو دوو خەبەر کە فرمانەکانیان لە کاتی ڕابردوون . »

ئەگەر باسەکە باسی ڕێزمانی عارەبی بێ خۆ ئەوە لەم ڕێزمانەدا موبتەداو خـەبەر دوو زاراوەی ڕێـزمانـین‌و هەریـەکە یـاساو سنووری خۆی هەیە هەروەها لەم ڕیزمانەدا هەر موبتەدایەك یەك خەبەری هەیەو هەرگیز موبتەدا نابیتە فاعیل‌و فاعیلیش نابێتە (موبتەدا) ئیتر چۆن یەك موبتەداو دوو خەبەر ؟

ئەگەر باس باسی ڕێـزمانی کـوردی بێ خۆم لەم ڕێـزمانـەدا موتبەداو خەبەری عارەبی ناگونجێ لەگەڵ ڕێزمانەکە چـونکە هەموو ڕستەیەك وەك زانایان دەڵێن دەبێ فرمانی هەبێ واتە زاراوەی (جملة اسمیه) ی عارەبی لە کوردیدا نی‌یـە تاکـو موبتەداو خەبەر هەبێ .!!.

جا دەگەڕێمەوە سەر قسەکەی پێشووم‌و دەڵێم دیارە مامۆستا موبتەدا لە فاعیل جودا ناکاتەوەو ، هەروەها فرمان لە خەبەر جودا ناکاتەوە ، وا دەردەکەوێ کە ئەگەر پێنج فرمانمان هەبێ‌و هەر پێنیجی یەك شێوە ڕاناوی لکاوی‌یان لەگەڵ دابێ ئەوە هەر پێنج فرمانەکە خەبەرن‌و یەك موبتەدایان یاخود یەك فاعیلیان هەیە واتە ئەگەر وتمان :

« خواردم ، نووستم ، هـاتم ، بردم ، گـەڕامەوە » ئـەم پێنج ڕستەیە پێنج خەبەرن‌و یەك (موبتەدا) یـان فاعیلیـان هەیـە ئەویش (م) ە کەیە ؟!! ئایا ئەمە لە چ ڕیزمانێك هەیەو ڕووی داوە ؟!

هـ ـ لە خاڵی دووەمی بەشی سێ‌یەمی کتێبەکەی‌دا ، مامۆستا

ئامرازەکانی سینتاکی پەیوەستدار لە زمانی ئەدەبی کوردیدا دەکاتە چوار بەشــەوە : « پێکەوە بــەستنەوە ، عــەتف ، لێك جیاکەرەوە ، هامبەریی‌یەك »

(براونە ل / ٢٤) جا دەکەوێتە باس کردنی بەشە ناوبراوەکان ، لە بەشی یەکەم باسی (و ، ش) ولە بەشی دووەم باسی (بەلام) و سێیەم (یا) و چوارەم (ئەوسا) دەکات . ئینجا دەڵێ « هەندێ ئامرازی تری سینتاکسی پــەیوەستــدار هەن نــاچنە پــاڵ ئەو بەشانەی سەرەوە ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ئامرازی سینتاکسی پەیوەستدارن »

ئەمانەی ناچنە پاڵ ئەو چوار بەشەوە (نۆ) ئامرازن :

(یا ... یا ، بەلکو ، وەکو ، نەوەکو ، ئینجا ، ئەگینا ، وە ، ئێستا ، فارزە) . شایانی باســە (یا ... یــا) و (فارزە) لە لیستــەی ئامرازە سینتاکسیەکانی لاپەڕە (٢٥) دا تۆمار نەکراون .

ئالێرەدا پرسیارێك دێتە کایەوە . ئایا ئەم نۆ ئامرازە کە ناچنە ژێر ئــەو دابەش کــردنەوەی ئــامرازە سینتــاکسیەکــان واتــە نــە (بــەستنەوە) و نــە (عەتف) و نــە (لێك جیــاکەرەوە) و نــە (هامبەریی‌یەك) ن ئەی گوایا چین ، مەگەر مامۆستا خۆی نالێ ، هەریەکە لە ئەمانە دوو ڕستە بە یەکەوە دەبەستێتەوە ، ئیتر بۆچی لەگەڵ بەشی یەکەمدا باسیانی نەکرد ؟!... جا بابزانین دەربارەی ئەم نۆ ئامرازە چی دەڵێ :

1 — (یا ... یا) : ل / 43

مامۆستا دەڵێ : « ئەم ئامرازە یەکێکە لە ئامرازەکانی سینتاکسی پەیوەستدار ، کە دوو ڕستە بە یەکەوە دەبەستێتەوەو واتــای هەڵبژاردن (إختبــار) دەگەیــەنێ ، هەنــدێ جاری تــر واتای ئیمتحان دەگەیەنێ » جا ئەم (یا ... یا) یە چ جیاوازی‌یەکی هەیە لەگەڵ ئەو (یا) یەی کە لە لاپەڕە (41) دا باس‌کرا لەژێر ناونیشانی ، ئامرازی پەیوەستداری جیاکەرەوە ؟.

بەش بە حاڵی خۆم هیچ جیاوازی یەك نابینم لە نێوانی ئەم‌وئەو تەنها ئەوە نەبێ ئەمیان دووپاتی ئەوەو دووپات‌کردن یا سێو چوار جار دووبارە کردنی ئامرازێك نابێتە هۆی ئەوەی بڵێین دوو ئامرازی جیاوازن ، هەروەهــا ئەگــەر (یا) واتــای جیاکــردن دەگەیەنێ لە هەمان کاتیش‌دا دەتوانێ دەوری (اختیار) واتە هەڵبژاردنەوەش ببینێ بۆ نموونە « کامیان حەز لێ دەکەی ببیە ئەمە یا ئەوە . »

ـ «ئارەزووی خۆتە بیخۆرەوە یا مەخۆرەوە . » هتد ...

ئەمە لێرەدا هەڵبژاردن نی‌یە

2 — بەلکو : ل / 43 — 44

لەمەوپێش باسی ئەم ئامرازە بە فــراوانی کرا ، بــەلام ئەوەی سرنج ڕاکیشەربێ ئەوەیە کە مامۆستا ئەم نموونەی خوارەوە دێنێ :

(من قوتابخــانەی شــارەکەمــانم تەواو کــرد ، لە زانستگای بەغداش دەرچووم ، بەوەش نەوەستام ، بــەڵکو کــۆتاییم بــە زانستگایەکی ئەورووپاش هینا .)

ئینجا دەڵێ :

« لەم ڕستە لێکدراوە پەیوەستدارەدا ، کە بە یارمــەتی ئامرازی (بەلکو) ، بە یەکەوە بەستراونەتەوە یەك مــوبتەدا ـ فاعیل ـ هەیە » جا نازانم ئەو یەك موبتەدا یان فاعیلە کامەیە (من) ە یا (م) ی (قوتابخانەی شارەکەمانم تــەواو کرد یــان (م) ی (دەرچووم) ، یا (م) ی (نەوەستاوم) یاخود (م) ی (کۆتایم هینایە) .

3 — (وەکو) ل / 45 — 46

لە لاپەڕەکانی پێشودا باسی ئەم ئامرازەم بەفــراوانی کردو لە ئەنجامدا وتم ئەم ئامرازە بریتی‌یە لە (وەك) + (ئو) بەلام لە باسەکە مامۆستادا شتێکی تازە هەیە ، ئەوەیە کە دەڵێ :

« ئــامرازی (وەکــو) جاری‌وا هــەیە کــە ئامــرازی نەفی (نــە) وەردەگرێت بۆ نموونە : شارەکەی ئێمەش خۆی ئامادە ئەکرد (نەوەکو) ڕۆژێ لە ڕۆژان جەنگ بکەوێتە لای ئێمەشەوە . » ئەگەر (وەکو) فرمان بێ ئەوە بۆمان هەیە بڵێین ئامرازی نەفی وەردەگرێت چونکە هەر فرمانی نەفی دەکرێ ، ئــەویش دەبێ ئەگەر (وەکو) ئاوڵناو بێ بڵێین چونکە ئاوڵناوە بەهۆی پێشگری (نــە) بوو بــە ئاوەڵنــاوێکی تر هــەروەك نەخــۆش ، نــەمــر ، نەخوێنەوار ، نەزان هتد ...

بەلام ئەم وشەیە واتە (وەکو) نەفرمانەو نــە ئاوڵنــاوە بەلکــو ئامرازێکە بۆ تشبیهو تاکیــد بەکــار دەهێنرێت‌و بــەرانبەر بــە (مثل) ی عارەبی . ئەویش دەبێ (نە) کە بکەوێتــە پێشەوەی بەلام بە واتای (لیس مثل) ی عارەبی بەکار بهێنرێت وەك ئەم نموونەی خوارەوە : تۆ دەبێ چالاك بیت نەوەکو ئازاد ...

ئالێرەدا (نە) کە نەفی فرمانی لابراو دەکات کە (بیت) ە واتە نەفی (وەکو) ناکات ...

ـەویش لەیاد نەکەین کە (وەکو) لە (وەك + و) پێکهاتووە ...
ـەگەر بێینە سەر (نەوەکو) دەبینین واتای (لیس ، مثـل) نادا ـەکو واتای (لەترسی ئـەوە) دەداو واتە : ئـەم زاراوە واتای حذراً ، خوفاً) عارەبی دەگەیەنێ واتە بۆ ئاگادار کردن و وریا کردنە لە ڕووداوێك دا کە لە پێشەوە ڕووی داوە یان لە داهاتوودا ـوودەدا . کەوابوو دەبێ بگەڕێین تاکو بزانین چۆن ئەم زاراوە ـخود ئەم ئامرازە دروست بووە؟!. بەرای من ئەم ئامرازە لە سێ ـەش پێکهاتووە : (نە + وە + کو) ، (نە) ئامرازێکە بۆ نەفی ـەکاردێت ئەوە گومانی تێدا نی یە ، (کو) یش لە (کە) وە هاتووە ـەی (وە) لەچی یەوە هاتوە ؟ . بـۆ وەڵامدانی ئەم پـرسیارە ـەبێ گەشتێك بکەینە نێوانی دیالێکتی جۆراو جۆری کوردی چونکە زمانی ئەدەبی ئیمڕۆمان نەپچڕاوە لە دیـالێکتی جۆراو جۆرەکان و بۆیە دەڵێم : لە دیالێکتی لوڕی و هەروەها لە دیالێکتی هەورامی وشە (نەوا نەبا) هەیە کە بۆ هەمان مەبەس بەکار ـێت هەروەها لە زمانی فارسی (مەبادا) هەیە بەهەمان واتا . (نەبا) لە دوو بەش پێکهاتـووەو (نەوا) یش هـەروەها بـەڵام (ب) ی (نەبا) بووە بە (و) لە وشەی (نەوا) . (با) و (باد) وەك فارسەکان دەڵێن لە (باشد ، بوودن ، هاتووە واتە (بوون) ەوە هاتووە . کەوا بوو (با = وا = باد) ڕەگی فرمانن بۆیە نەفی دەکرێن .

تێکڕای وشەکە واتای (كي لايكون) ی عارەبی دەگەیەنی واتە (بۆ ئەوەی کە نەبی) یا لە ترسی ئەوەی کە)
واتە : (نەوەکو) کورت کراوەی (نەباکو = نـەواکو) یـەو لە هەمان کاتدا واتای (نەواکە) دەدا یاخود (نەباکە) .
وەك دەردەکەوێ کە ئەم وشەیە زۆر دوورە لە وشەی (وەکو) هەرچەندە لە لایەنی نووسینەکەی پارچەیەکی لە (وەکـو) دا دەچێ :

نموونەی لوڕی :

بەو تا بنێمن دوو دەس لە گەردەن
(نەوا) لە ئاکام پەیدا بوو مەردەن
«فۆلکلۆر»

نموونەی هەورامی :

(نەوا) بۆ چی نەوازا مەن دوورم
(دیوانە) م بەندەی مەولای (ڕەنجور) م
(وەلی دیوانە)

4 — ئینجا : ل / 47

لە لیستەی ئامرازەکاندا کە لە لاپەڕە (20) دا تۆمار کراوە ئەم ئامرازە بە ئامرازێکی (سادە) لە قەڵەم دراوە .
لەڕاستی دا ئەمە ئامرازێکی لێکدراوەو لە دوو پارچە پێکهاتووە یەکەمین (ئین) ەو دووەمین (جا) یە ، ئین ڕاناوێکی نیشاندەرەو لە کۆنەوە بەکار هاتووەو جارجاریش کـورت دەکرێ و دەبێتـە (ئی) و هەروەها جـار جاریش (ن) ەکـەی دەبێتە (م) واتـە وشەکە دەبێتە ئیم وەك (ئیمڕۆ ، ئیمجا ، ئیجا ، ئیسە هتد ...)
(جا) کورت کراوەی (جار) ەو جاریش واتای (هاوار ، بانگ ، تاو ، گل) و بەرانبەر بە (صرخە ، نوبە ، کرّە ، دفعە ، تارە ، ی عارەبی دەوەستێ ، تێکڕای وشە لێکدراوەکە واتای (ئەم جار) دەگەیەنێ یاخود (هذه المرە) ی عارەبی .
لە دیالێکتی جۆراو جۆری کوردی بەم شێوەی خوارەوە بەکار دەهێنرێت : ئیجار ، ئیجا ، ئینجا ، ئیمجار ، ئیمجا ،

5 — ئەگینا ل / 47 — 48
ئەم ئامرازەیش لە لایەنی مـامۆستـادا بە ئـامرازێکی سـادە دانراوە .
(بڕوانە لاپەڕە 25)
لە ڕاستی دا ئەم ئامرازە لە دوو بەش پێکهاتووە ، لە (ئەگەی) و (نا) واتە : ئەم ئامـرازە لێکدراوەو سـادە نی یە (ئـەگەی) لە گومانی خۆم لە بنەڕەتـدا (ئەگـەر) بووە هـەڵەی زمانی وای لێکردووەو زۆر جار هەیە هەڵەی زمانی دەبێتە هۆی فـراوان کردنی زمان نەك هەر لە کوردیدا بەڵکو لە زۆربەی زمانەکانی جیهان دا . (نا) یش پاشگرێکە واتای (پێچەوانە) دەداو تێکڕای وشەکە واتای (وان لا ، اذا لا) ی عارەبی دەگەیەنێ
6 — ئێستا : ل / 49
مامۆستا ئەم ئامرازەیش سادە دادەنێ و لە ڕاستی دا ئەمەیش لێکدراوەو لە دوو بەش پێکهاتووە یـەکەم (ئێ) کـە ڕاناوێکی نیشاندەر بۆ نزدیك و دووەم : (ستا) یەکە دەستکاری کراوی وشـە (سەعـات) ەو واتای کـات دەداو تێکڕای وشـەکە وان (الآن) ی عارەبی دەگەیەنێ ...
7 — فارزە / ل / 49 — 50
دەربارەی (فارزە) ەوە دەڵێ

« ڕستەی لێکدراوی پەیوەستدار ، جاری وا هەیە دروست دەبێ بەبێ هەبوونی ئامرازی پەیوەستدار ، لێرەدا تەنها بە (کوما) = (فارزە) «،» بەیەکەوە دەبەسرێنەوە . »
لەڕاستیدا فارزە نیشانەی تەواو بوونی ڕستەیەو دەبێتە هۆی ئەوەی مرۆڤ تۆزێ ڕاوەستێ لە کاتی قسە کردنداو هەرگیز دوو ڕستە بەیەکە نابەستێ . باشتر وابوو (:) دوو خاڵی بکردایە بە ئامرازی پەیوەستدەر (پەیوەستدار) چونکە ئەم دوو خاڵە دەبێتە هۆی بەیەکەوە بەستنی ڕستەی دووەم تەواوکەری قسەی یەکەمە وەك لەم نموونەیە دەردەکەوێ :
« ماموستا وتی : سبەینێ بەشی دووەمتان پێ دەڵێم » بەشی چوارەم ئامرازی سینتاکسی گەیەنەر ل / 51 — 75 ئەم بەشە کراوە بە دوو لقەوە ، لقی یەکەم باسی زاراوەی گەیەنەر دەکاو لقی دووەم باسی ئامرازەکانی گەیەنەر دەکا .
من لەم بەشەدا چەند خاڵێکم هەیە ، :

1 — لە لقی یەکەمدا ماموستا دەڵێ : ئەم زاراوە لە لایەنی ڕێزمان نووسانی کوردەوە بەکار نەهاتووە بەلام تەنها لە لای ماموستا حەسەن ئەحمەدەوە بەکار هاتووە لەڕاستیدا ئەم زاراوە بۆ یەکەمین جار لە لایەن ماموستا نوری عەلی ئەمین بەکار هاتووە لە ساڵی ـ 1960 و مەبەستی لەوە (اسم الموصول) ی عارەبی بوو هەرچەندە (گەیەنەر) واتای (اسم الموصول) ی عارەبی نادا

2 — لە لاپەرە (72) دا کە باسی (ئەگەر دەکا دەڵێ : « ئامرازی گەیەنەر (ئەگەر) لە زمانی کوردیدا ڕواڵەتی تریشی هەیە ، وەك (گەر ، مەگەر ، ئەگەرچی) هەرسێ حاڵەتەکە لە بریتی ئەگەر بەکار هاتوون . هەروەها ئەم سێ نموونەیەی هێناوە :

* ژنی بەد ژەنگی ژیانە ـ (گەر) خوێتی لێدەی ماڵت وێرانە
.
* ڕێوی بەفێل ناوەستێ ـ مەگەر تەڵە بی بەستێ .
* باشیش نیە ئەم قسانە ئەکەم (ئەگەرچی) لە دڵی خۆشما بێت . »

(ئەگەر بەدوو شێوەی تر دەوترێ ئەوانەش (گەر) (ئەر) ئەو هەردوو شێوە بریتین لە کورت کراوەی (ئەگەر) بۆیە (ئەر) و (گەر) لە بریتی (ئەگەر) بەکاردێن . بەلام (مەگەر) هەرگیز لە بریتی (ئەگەر) بەکار نەهاتووەو ناهێنرێت چونکە (مەگەر) واتای گومان و بڕوا بەدەست دەداو بەرانبەر بە (ربما ، لعلّ ، الا اذا) ی عارەبی دەوەستێ لە کاتێکدا (ئەگەر) واتای ئامرازێکی مەرجییەو ئەگەر هاتوو (مەگەر) مان خستە جێگای (ئەگەر) واتای ڕستەکە دەگۆڕدرێ وەك لەم دوو نموونەی خوارەوەدا دیارە :

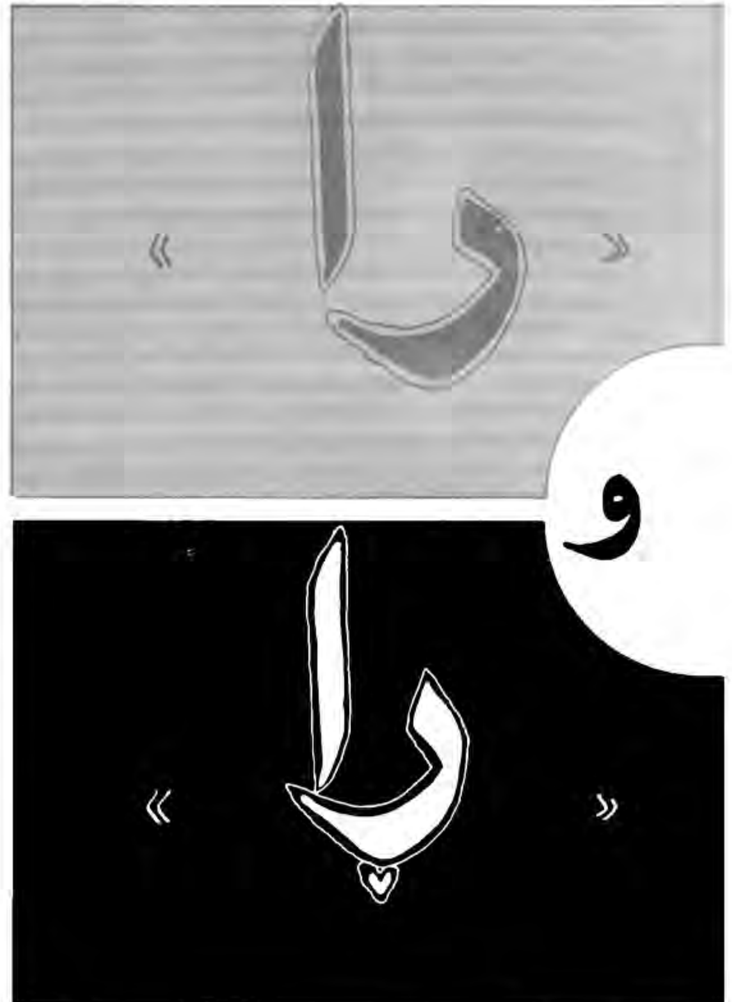
« ڕێوی بەفێل ناوەستێ (مەگەر) تەڵە بی بەستێ »
« ڕێوی بەفێل ناوەستێ (ئەگەر) تەڵە بی بەستێ »

وەك دەبینین واتای ڕستەی دووەم زۆر جیاوازە لە واتای ڕستەی یەکەمەوە ، واتە واتای ڕستەی دووەم بە پێچەوانەی ڕستەی یەکەمە ...
هەروەها (ئەگەرچی) جێگای (ئەگەر) ناگرێ و مەبەستەکەی نادا چونکە ئامرازی (ئەگەرچی) واتای بێ گومان ، هەرچەندە)بەدەست دەدا واتە بەرانبەرە (ولو ان ، مع ان ، لاشك)ەی عارەبی دەگەیەنێ ... لە کاتێکدا (ئەگەر) وەك وتمان هەر بۆ مەرجە ...

3 — بۆیە ل / 74
ماموستا ئەم ئامرازە بە ئامرازێکی سادەی داناوە (ل / 25) لەڕاستیدا ئەم ئامرازە ئامرازێکی لێکدراوەو لە دوو بەش پێکهاتووە بەشی یەکەم (بۆ) یە واتاکە ڕوونە پێویست بە شیکردنەوە ناکا .
بەشی دووەم (یە) یە ئەمیش ڕاناوێکی نیشاندەرە بۆ نزدیك واتای (ئەمە) دەگەیەنێ و تێکڕای وشەکە (بۆ ئەمە) بەرانبەر بە (لهذا) ی عارەبی ... وە بۆ ئاگاداری (بە) لە لوڕی و لە هەورامی زۆر باو بلاوە بۆ نموونە :

(یە) کردەی کێ بی — کردەی نەگری کوو
نەگری لە بلوش — وێنەی ڕوولەی نوو
« لوڕی ـ فۆلکلۆر »
بە دوود منەن — دنیا گرت نەوەر
بە سوز منەن — سوزان دەشت و دەر
« وەلی دیوانە » .

بائیز عمر احمد



- «را» لە زمانی کوردیدا وەکو نیشانەی کاتی ڕابوردووی فرمانی بکەری شاراوە (پاسیف ـ مبنی للمجهول) دێت ، کە تەنیا دەچێتە سەر چاوگی تێپەڕ . بەم جۆرە :ـ

أ ـ نیشانەکە لە چاوگی (واوی)دا تەنیا دەچێتە سەر ڕەگی ڕابوردوو . وەکو :ـ دروون ـ درووڕا .
گروون ـ گرووڕا .

ب ـ لە چاوگی [دالیو «ا»و تاییو «ن»]دا دەچێتە سەر ڕەگی ڕابوردووو هەندێجار ڕەگی ئێستا . وەکو :ـ
بیستن ـ بیسترا ـ بیسرا
دیتن ـ دیترا ـ ×
گوتن (ووتن) ـ گوترا (ووترا) ـ ×
بردن ـ بردرا ـ بررا
خوێندن ـ خوێندرا ـ خوێنرا

ج ـ لە چاوگی (ئەلفیو یایی ـ وە هەروەها ئەو چاوگانەی کە بە «اندن» کۆتایی دێن) تەنیا دەچێتە سەر ڕەگی ئێستا . وەکو :ـ
پێوان ـ پێورا
کێلان ـ کێلرا
گوشین ـ گوشرا
بینین ـ بینرا
خنکاندن ـ خنکێنرا
شکاندن ـ شکێنرا

وە هەروەها لە چاوگی داڕێژراوو لێکدراوی تێپەڕیش ئەم جۆرە فرمانە دروست دەکرێ .

بەلام لە کرمانجی ژوروودا دەبێتە :ـ
ئەز هاتمە دیتن . (ئەز هاتم دیتن .)
ئەز هاتمە خاندن . (ئەز هاتم خاندن .)
بەم جۆرە :ـ أ ـ بەرکار .
ب ـ هات + کۆتایی کەسی بۆ بەرکار بە پێی کەس و ژمارە + [ە] .
ج ـ چاوگی فرمانەکە .

ئەمە بۆ ڕابوردوو ، بۆ ئێستاو داهاتوو دەبێتە :ـ
ئەز د هێمە دیتن . (ئەز د هێم دیتن .)
ئەز دێ هێمە دیتن . (ئەز دێ هێم دیتن .)
بەم جۆرە :ـ أ ـ بەرکار .
ب ـ نیشانەی کاتی ئێستا «د» یا داهاتوو «دێ» .
ج ـ ڕەگی ئێستای (هاتن) کە (هێ) یە + کۆتایی کەسی بۆ بەرکار بە پێی کەس و ژمارە + [ە] .
د ـ چاوگی فرمانەکە .

لە هەندێ ناوچەی ئەم دایالێکتەدا ، ڕەگی ئێستای (هاتن) کە (هێ)یە فۆنیمی (هـ) دەگۆڕێ بە دەنگی (ئ) .
وەك :ـ ئەز د ئێمە دیتن . (ئەز دئێم دیتن .)
وە هەندێ جار ئەو فۆنیمە (هـ) فڕێ دەدرێ لە کاتی ئێستادا نەك داهاتوو ، کە ئەمە وای لێ دەکا نیشانەی کاتی

ئێستا (د) ،،به هۆی فۆنیمی (ێ) ی (هاتن) ، بگۆڕێ به (ت) .
وەك :ـ ئەز تێمه دیتن . (ئەز تێم دیتن .)

2 ـ «ڕا» دوو ڕۆڵ دەبینێ لە زمانی کوردیدا :
أ ـ وەکو پێشگر (پرێفکس) .
ئـەمە لە هـەردوو دایالێکتی کـرمانجی (ژوروو و خواروو) دا وەك یەك هەیە . بۆ نمونە :ـ
ڕامالین ، ڕاکردن ، ڕاگرتن ، ڕاخستن ، ڕاکرن ، ڕادان ، ڕازان ، ڕابوون ، ...... هتد .

ب ـ وەکو تەواوکەری (پاشبەند) ئامرازی پەیوەندی .
ئەوەی ڕاستی بێ ئەم «ڕا» یە زۆر بە ئاشکرا لە کرمانجی (ژوروو و خـواروو) دا هەیـە ، تەنیـا نـاوچەی (سلێمـانی) نەبێ کـە زۆر جـار (ەوە) جێگای دەگرێ .
ئەم «ڕا» یە بەم جۆرە بەکار دێت :ـ

کرمانجی ژوروو

دەبێتە تەواوکەری (پاشبەند) ئەم ئامرازە پەیوەندیانە :
أ» ژ .... ڕا
وەك :ـژناف زارێ چاخێ خوە ڕا بەر ب چەعفبو .
ژمن ڕا گونەیە تەڕا خەبەر دم .
بە پێی فۆنەتیك لە هەندێ ناوچەدا «ژ» دەبێتە «ش» .
ب» ب .... ڕا
وەك : ـ توتی ب مەریا ڕا خەبەر ددن .
ڤێ دنیا پوچە ڤالادا نکـاربونـە ب هەڤـڕابنو هەڤراژی نەبونە .
بەلام ئەگەر فۆنیمی (ێ) . بە دوای ئامرازەکەدا هـات دەبێ بە (پ) . وەك :ـ پێسرا شابو .
ج» ل .... ڕا
وەك :ـ وی چاخی تەیر ل سەر گوند ڕا دفرێ .
د» ڤ ... ڕا
ڤ بولبولرا شەڤو ڕۆژێ
ە» د .. ڕا

وەك :ـ دزو مالخوێ بین ئێك گا د بخێلیێرا دەرێخستن .
بەلام هەرکە فۆنیمی (ێ) بە دوای ئامـرازەکەدا هـات دەبێ بە (ت) . وەك :ـ ئاپۆ وەرە ئەم پرێ چێکن و تێرا دەرباز ببن . لە هەندێ ناوچەدا «کوردی سوریاو بەشێك لە کوردی روسیا وتورکیا وە هەروەها لە شێوەی لوڕیو گورانیشدا» دەبێ بە (ڕە) . وەك :ـ د ڤر ڕە وەرە .

هەر سێ مروڤ ب هەڤ ڕە وەرن .
ژڤێ داباشێ ڕە نفشتەك گەرەکە .

بەلام لە هەنـدێ ناوچـەی تردا ئـامرازی پـەیوەنـدی لادەبرێ وە هەر «ڕا» بە تەنیا دەمێنێ .
وەك :ـ ● «چرا ؟» کە لە «ژ چرا ؟» هاتووە .

● (دایێ ئەوانا تەڕا ڕاست نەگوتنە .) کەلە (دایێ ئەوانا ب تەڕا ڕاست نە گوتنە .) هاتووە .
ئەمە لە کرمانجی خوارووشدا بەر چاو دەکەوێ . لەبەر ئەوە پێویستە زۆر ئاگاداری ئەمـە بینو تێکـەڵی (ڕا)ی فارسی نەکەین .

کرمانجی خواروو

وەك تەواوکەرێك (پاشبەند) بۆ ئەم ئامرازە پەیوەندیانە دێت
أ» لە ..... ڕا
وەك :ـ ئەو کەسەی دەستی لە ئەوکێ بەرد ڕا .
ب» و ..... ڕا
وەك :ـ وێکرا گەلانی جیهانی دەیلێ بەگیانو زمانی .
ج» ت .... ڕا
وەك :ـ تێکرا دەتەقن .
بەڕای من ئەم «ت» ە لە «د»ی کرمانجی ژورووە هاتووە کە فۆنیمی (ێ) ی دوای دەنگی گۆڕیوە .
د» بە .... ڕا
وەك :ـ پەیامی من بە گوێی ئەم دلبەرە نازدارە ڕا ناگا .
بەلام کە ڤـاولی بە هێـز (بە تـایبەتی «ێ» . بـە دوای

ئـامرازەکـەدا هات ، دەنگی لە گـەڵ دەنگی ڤاوڵی (ە) تێکەڵ دەبێو دەنگی بە هێزەکەیان بەسەر دەکەوێت ، وە لە بـەر ئەوەی ئـەم ڤاوڵە بـەهێـزە : فـونیمی (ب) دەگۆڕێ بۆ (پ) .

وەك :ـ پێسـڕا گەیشتن .

لە هەر دوو دیالێکتـەکانـدا هەنـدێ دەربڕین هـەن ، وەك :ـ

ڤێکڕا ، تێکڕا ، وێکڕا .... هتد .

:ـ پێڕا ، تێڕا ، ژێڕا ، ڤێڕا ... هتد .

زمـان ناسـانی کورد دەربـارەی ئەم دەربـڕینانـەڕای جیاوازیان هەیە [وەکو : پێشگری سادە ، لێکدراو ، بەشێك لە جـوگی داڕێژراو ، کۆمەڵەی یەکەم بە ڕاناوی نـادیار (ضمـیر مبهم) ، ..... هتد] .

بـەڕای من کۆمـەڵەی یەکـەم هەمیشەلە ڕووی واتاوە ئەدڤێربلی چۆنیەتین وە لە ڕووی پێکهـاتنەوە بـەم جۆرە پێـك دێن :ـ ڤێکڕا / ڤ ـ ێك ـ ڕا

تێکڕا / ت ـ ێك ـ ڕا ..... هتد .

کـە (ڤ .... ڕا ، ت .... ڕا ، .... هتـد) ئـامـرازی پەیوەندین ، وە (ێك) لە (ئێـك) یا (یێـك)ە وە هاتـووە [دوای فرێدانی فۆنیمی یەکەمیان] کە واتای ژمارە (یەك) دەبەخشن .

بـەلام کۆمـەڵەی دووەم لەڕووی واتـاوە ئـەدڤێـربـلی نادیارن ، چونکە لەڕووی پێکهاتنەوە بـەم جۆرە پێـك دێن :ـ پێڕا / پ ـ ێ ـ ڕا تێڕا / ت ـ ێ ـ ڕا ژێڕا / ژ ـ ێ ـ ڕا ..... هتد .

کـە (پ ... ڕا ، ت ..... ڕا ، ژ .... ڕا ، ..... هتـد ، ئامرازی پەیوەندین ، وە (ێ) جێگری نادیاری ئەدڤێربلە ، جا ج ئەدڤێربلی شوێن بێ یا چۆنیەتی یا .... تد . بۆ نمونە :ـ

جێگری ئەدڤێربلی شوێن :ـ

د ئافێرا دەرباز بو .

تـــێرا دەرباز بو .

جێگری ئەدڤێربلی چۆنیەتی :ـ

من نان ب وی ڕا خار .

من نان پێرا خار .

وە بەم جۆرە دەتـوانین ئـەوانی تریش دەست نیشـان بکەین .

تەنیا (ڕا)ی پێشگر نەبێ کە لە فارسیشدا هەمان شت هـەیە [هـەرچەنـدە (ر)ی فارسی کـراوەیـە و (ڕ)ی کـوردی تەڵەوە] ، ئەگینا ئەم (ڕا)یانەی کە باسمان کردن فارسی نین ، چونکە (را) لە فـارسیدا بە شێـوەییکی تر بـەکار دێت ، کـە پێویست ناکا لێرەدا لەسەرڕ یبدوێین ، چونکـە سەرچـاوە لە سەری زۆرن .

سەرچاوەکان :

1 ـ محمود زامدار حەمزاتۆف و داغستان نووسەری کورد ژمارە «ە» بەغدا / تشرینی (2)ی 1980 .
2 ـ رؤوف احمد ئالانی کێشەیەك لە ڕێزمانی کوردی بەغدا 1981 .
3 ـ د. ئەورەحمانی حاجی مارف ڕێزمانی کوردی بەغدا 1979 .
4 ـ گۆڤاری کۆڕی زانیاری عێراق (دەستەی کورد) بەرگی نۆهەم بەغدا 1982 .
5 ـ جەمال نەبەز / زمانی یەککرتووی کوردی بامبێرگ 1976 .
6 ـ سیابەندۆف سەمەند سیابەندو خەجێ بەغدا 1980 .
7 ـ جەگەر خوین آواو دەستورا زمانێ کوردی بەغدا 1961 .
8 ـ مەلا مەحمودێ دێرشەوی مشتاخاچیا ژ گوتنێن پێشیا بەغدا 1980 .
9 ـ جەگەر خوین فەرهەنگا کوردی هەژمار (1) بەغدا 1962 .
10 ـ هێمن نالەی جودایی چاپی دووەم .
11 ـ ئەحمەدی خانی مەم و زین چاپی سێیەمین هەولێر 1968 .
12 ـ هەژار بۆ کوردستان چاپی سێهەم .
13 ـ نووسینەکانی د. وریا عمر امین لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا .
موحازەرکانی د . فاروق عمر و د . ابراهیم عزیز .
15 ـ هێمن تاریك و روون 1974 .
16 ـ محمدی مەلا کریم کۆمەڵێك لاوك و حەیران بەغدا 1968 .
17 ـ کۆڕی زانیاری کورد ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی بەغدا 1976 .
18 ـ صادق بهاء الدین ئامێدی دیوانا مەلایێ جزیری چاپایەکێ بەغدا 1977 .
19 ـ د. السباعي محمد السباعي في اللغة الفارسية وآدابها الطبعة الثالثة / قاهرة .
20 ـ د. عبد النعيم محمد حسنين / قواعد اللغة الفارسية / مكتبة الانجلو المصرية / 1975 .
21 ـ د. نور الدين آل علي / دروس في اللغة والادب الفارسي / الشركة التونسية للتوزيع / 1972 .
22 ـ د. محمد وصفي ابو مغلي / البسيط في قواعد اللغة الفارسية / البصرة / 1980 .
23 ـ د. محمد تقي الزهتابي و د. حسين علي محفوظ / قواعد الفارسية / النجف الاشرف / 1973 .

لێکۆڵینەوە

● ئومێد ئاشنا ●

پەخشانەکانی گۆران

پەخشانەکانی گۆران ڕەنگدانەوەی سەردەمێکی تایبەتی ژیانی گۆران خۆیەتی . ئەم پەخشانە هونەریانە ئەوەندەی شیعرەکانی لە برەودا نەبوون و دەنگیان نەداوەتەوە و وەك ئەوان سەرنجی خوێنەرو ڕەخنەگری بەلای خۆیدا ڕانەکێشاوە . گۆران خۆیشی بەردەوام نەبووە لە سەری و لە ڕاستیدا ئەو گرنگیەی بە شیعرەکانی داوەو هەوڵی تازەکردنەوەی تێدا داوە بەو شێوەیە لە پەخشانەکاندا کاری نەکردوە ، دوا مەبەستو یەکەم مەبەستی نەبووە . ئەم پەخشانانە لای ئێمە زیاتر لەڕوە جوانناسی و ڕۆمانتیکیەکەیەوە وەرگیراوەو گرنگی دراوەتێ . لە نێو ڕستەکانیاندا مەبەستەکانی بوون و نەبوون ، ناسکی خەیاڵی ڕۆمانسی و ترپەی دڵی مرۆڤ تێکەڵ بە نائومێدی و گۆشەگیری و ڕەشبینی دەبینێت . لە پەنا ئەمانەشدا مانای گەش و لەبار بۆ لێکدانەوەو چۆنیەتی ژیان دەدۆزێتەوە .

پەخشانەکانی گۆران زیاتر بە لای مەسەلەکانی ئافرەتو کاریگەری جوانیەکاندا دەچێت ، زیاتر سۆزو هەڵچوون و فرمێسکە . باس لەبە جێ هێشتن و دووركەوتنەوە دەکات ، چیرۆکێکە جوانی و ڕوناکی ڕۆژانی ڕابوردوو وە تاریکی و بێ هیوایی ئێستای ژیانی دەگێڕێتەوە . ئەم هەستانە تێکەڵ دەبن و لە سەردەمێکی تایبەتی ژیانی ئەودا بەتایبەتی لە تاڤ لاوێتیەکەیدا دەتەقنەوەو هێڵێك لە بیرو لێکدانەوەی ئەو دروست دەکەن . بڕوانە ناونیشانی پەخشانەکان :

« چاو ، فرمێسك ، لاوانەوە ، تاسەی لێوی ئاڵ ، ئەنجامی هەڵبەست ، تاسەی هاودەرد » مەبەستو نیازی گەڵێ خەیاڵ و بیرو لێکدانەوەی گۆرانە : دەتوانین دەست نیشانی ئەو ماوە مێژوییە بکەین بە ماوەی ساڵانی کۆتایی بیستەکان و هەتا کۆتایی سییەکان ، واتە سەردەمی گورو تینی شاعیریەتی و دنیای هونەر بۆ هونەری شاعیر .

هەر لە بەر ئەمەشە کە زۆر لایەنی لێك چوون هەیە لە بەراورد کردنی ماناو تەعبیر لێکردن لە پەخشانەکان و گەڵێ لە شیعرەکانیشدا . ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی نووسین و شیعری گۆران یاخود مەبەستو خواستی ئەو یەکان گیرو هاوبەش یاخود یەك مەبەست دەگرنەوە لەگەڵێ لەشیعرو پەخشانەکانیدا . ئێمە لێرەدا بە شێوەیەکی تایبەتی نامانەوێ ئەدەبێکی بەراوردکاری دروست بکەین لە نێوان شیعرو پەخشانەکانی شاعیردا یاخود لە نێوان شیعرو پەخشانەکانی ئەم و شاعیرێکی هەندەراندا . بەلام مەبەستی ئێمە ئەوەیە کە بزانین گۆران لەو پەخشانانەدا دەیەوێ چی بڵێ ؟ ! . چۆن مانای خۆشەویستی و مرۆڤ و تەنهایی و فرمێسك و بیرو تێکۆشان و ساتە ناسکەکانی مرۆڤ لێك دەداتەوەو ئەمانە چۆن بوەو بە چ شێوەیەك بۆی چوە ؟؟ .

هەر لەو پەخشانانەشدا باسی گەورەیی شیعرو دنیا فراوانەکەی شیعری کردوە ، لە پەخشانی ئەنجامی هەڵبەستو نامەی گۆران بۆ پیرەمێرددا تەواو چوتە ناو ناخی هەستو نەستو ئەو ساتانەی شیعری جوانی تێدا لە دایك دەبێ . « کاتێك من و تۆ ئەمرین هەی داخ ، نەعیشوەو جوانی تۆ نە شاعیریەتو عەشقی من ، لە ڕووی زەویدا شوێنیان ئەمێنێ ، ئەو مەلەو ئەم بولبولە دەنووك دەکاتەوە بە ناو ئەوەی پاشە ڕۆژدا بە ناو خواروو ژووری کوردستاندا سەرگوزشتەی عەشقی من و تۆ دەماو دەم ئەگێڕێ ! . وەك بە سەرهاتی شیرین و فەرهاد ، وەك بەسەرهاتی لەیلاو مەجنون » . یاخود

هەر لەو پارچەیەدا زیاتر شیعر لە خۆشەویستیدا دەتوێنێتەوەو شیعر لە گیانی خۆی بە نرخ تر دەزانێ ، خەرامان دەبێت بە نیشانەی تکاو پەنای هانا بردنی دەباتە بەرو خۆکوشتن لەوە بە -شتر دەزانێت کە شیعرێکی خۆی بە دەستی خۆی بسوتێنێ : « ئێستا خەرامـان بەدڵێکی ڕەقـەوە بە ڕقێکی پـڕ لەقینەوە ئەنووسێ ، تکات لێ ئەکەم ئیتر نامەوێ بـژیت ، بە گـەیشتنی کاغەز دەمانچەیەك بنێ بە سەر دڵی خۆتەوە » . هەر بە چەشنی ئەم تێ گەیشتنە لە گەورەیی‌و پایەبڵندی شیعر کە بە پەخشان -ەری بـڕیوە لە شیعـرەکانیـدا هەمـان جێگای داوەتێ . لەم پەخشانەداو لە تاسەی لێوی ئاڵ‌و خولێك بە ناو شاردا بوونی ئافرەت‌و جوانیەکانی خۆیان نیشان دەدەن . ئنجا ئیتر ئـاخۆ هەموویان یەك ئافرەت بوون یاخود زیاتر لە ئافرەتێ ؟ . بەڵام -!خمان ناچێ کە گۆران لەژیانی خۆیدا یاداشتی ژیانی خۆی بۆ بەجێ نەهێشتین بە چەشنێك کـە ئێمە سـوودی لێوەرگرین‌و بزانین ئەو ئافرەتانە کێ بوون‌و ئەم چۆن ڕێکـەوتی کردوون‌و ناسیونی ، لە پاشدا چۆن لە ژیانیدا نەماون‌و لەبیر چونەتەوە . من دڵنیام کە خەرامان دەست کردی خەیاڵێکی ڕۆمانتیکی نی‌یە . کەسێ نی‌یە شاعیر لە خەوێکدا دیبێتی‌و هیچی‌تر ، خەرامان ناوێکی خواستراو بوە بۆ ئافرەتێك کە توانیویەتی لە هەست‌و ویژدانی گۆران‌دا وەك کانیاوێکی سەرەتای بەهار بتەقێتەوە . ووشـەکـانی ببێ بـە ڕیـزێکی مـرواری‌و بـدرەوشێتـەوە درەوشانەوەیەکی نەدەبی .

گۆران لە پەخشـانەکـەیداو لە دیـوانە شیعـرەکەیـدا خـەرامان دەکـاتە خـورپەی دڵ‌و دەڵێ « ئـەو دیوانـەی کـە سەرانسەر ئەلف‌و بێ‌ی فرمێسك‌و هەناسەیە ، تاقە حەرفێکی شادمانی تیایە ئەویش زەردەخەنـەی خەرامـانە ، خـەرامان یەکەم ڕۆژی جەژن بوو کە بەر جلوەی زەردەخەنەی کەوتم ، نیتر لەپاش ئەوەی لەمەعبێنی مەستی‌و کەللەیی بوونا شۆڕێکم بە سەردا هات ئەزانی چیم کرد ؟ . خۆیشم نازانم هەر ئەوەندە نەبێ لە گردی سەیوان لە گوممەزەکەی شێخ مارف کە هاتمە دەرێ خەڵق ئەیان وت : ئیمڕۆ ئاخر ڕۆژی جەژنە . کـەوابێ دووشـەوو ڕۆژی تـەواو پیـاوێکی شێتی شیعـرو دڵداری لە قـەڵەبـاڵغی جـەژنی سلێمـانی تـەریـك بـووە . خـزاوەتـە قەبرسانێکەوە ، لە باتی نان بە خەوبینین لەباتی ئاو بە خەیاڵ لە باتی ئاگر بە جۆشی دڵ لە باتی ڕووناکی بە نەشئەی زەردەخەنە قنیاتی کردوە . لە گەڵ ئەوەشدا لە هەموو دەمارێکم خـوێنی شادمانی لافاوی هێزو زیندەگانی فیچقەی دەبەست چـونکی هەموو جۆشی دڵم ، هەموو نەشئەی کەللەم ، هەموو ڕووناکی ژیانم ، هەمـوو تین‌و گـەرمایی دڵداریم بـە دوو ڕۆژ لە قاڵبی هەڵبەستێکی درێژا داڕشتبوو » . بەڵێ .. گۆران ڕۆیشت ڕەنگە خەرامانیش هیـچ ئەسـەرێکی لەم دنیایـەدا نەمـابێ . بەڵام کۆمەڵێ دەنگ بەیـەکدا دەچن‌و دەڕۆن‌و دێنـەوە . شەپـۆلێك بەردی کەنار دەریایەك دەشواتەوەو سنگ دەبـاتە پێشـەوەو دەگەڕێتەوە ، نە دەنگەکان کپ دەبن‌و نەدەریاکە ساتێك ئارام دەبێتەوە .

ئێمە تەواو پێویستمان بە گێڕانەوەو ڕوون کردنەوەی بە سەرهاتی ژیانی گۆرانە زۆربەی لایەنە زاتی‌و دڵداری‌و جوان ناسیەکانی ژیانی هێشتا نهێنین تـەنها؛ چـەند لاپـەڕەیەك لە یاداشتێك کە خۆی بی‌نووسیایەوەو ڕووناکی بخستـایە سـەر لایەنە تاریکەکان ، بۆئێمە کردنەوەی پەنجەرەیەکی داخراو بوو کە دەمانتوانی لەو پەنجەرەیەوە بە سەر لایەنە شـاراوەکانی ژیانیدا بڕوانین . بەڵام داخەکەم ئەو لایەنانە هەرگیز ڕووناکی نابینن‌و تاریکیان لەسەر لاناچێ‌و ئەو نهێنیانەش لە سووچێکی گەردوون‌و ویژدانی مرۆڤایەتیدا کپ‌و هەرگیز کپ دەمێنێتەوە .

وەك وتمان ئەو دنیایەی ئەو سەردەمەی کە گۆران ئەم پـەخشـانـانـەی تێـدا نـووسی لەژێـر دوو بـاردا ئـەمی دەچـەوسانـدەوەو خەمبـار بوو . لە لایـەکەوە لە ژێـر باری چەوساندنەوەو ئاڵۆزی کۆمەڵداو نەبـوونی‌و هەژاری خـۆی‌و لەلایەکی تریشەوە باری دەروونی وەك شـاعیرێـك‌و هەستی دڵداری‌و جوان پەرستی ، ئەم دوو لایەنەو بە تایبەتی لایەنی دووەم لەسـەر جەمی پـەخشانـەکانـدا زاڵەو زیاتـر لەباری ڕاستـەقینەی گـۆران دەدوێ‌و نموونـەو نیشـانی کت‌و متی هەست‌و لێك دانەوەی ئەوە . بەگشتی تەمەنی لاوی شەقامێکە مرۆڤ تەنهـا جارێـك لە ژیانیـدا پیایـدا گوزەردەکـات ، ئیتر جارێکی‌تر پیایدا ناڕواتەوەو تەنها بەڕێکەوت ڕێ‌ی دەکەوێتەوە کۆمەڵێ بیرەوەری‌و یادی ڕۆژانێك کە بەو شەقامەدا ڕۆیشتبوو .

ولیەم ورد زورث شیعرێکی زۆر بەرزی بۆ یادی بیرەوەری ڕۆژانی منداڵی خۆی نووسیوە . گۆرانیش دەنووسێت : « هەروا

لە بیرمە نیوە شەوێکی ئەستێراوی هاوینی (1929) لە بەردەمی پێنجوینی خەوالوودا زەبری زەمانە دەستی برایەتی دوو بێتاوانی لە ملی یەکتری بچڕی . تارمایی بە دەم هەنسکەوە لە ناو ڕەشایی گولەکانا بەرە بەرە ون بوو . منیش بەسەر بارگەیەکەوە بەرەو تەوێڵە شوێن کاروانی هەڵەبجەو ناڵە ناڵی زەنگی تاریکی کەوتم » . لەهەمان پەخشاندا واتە لە لاوانەوە بۆ برایەکی جوانەمەرگدا دەڵێت : « ساڵی 1928 چەند خۆشحاڵ بووم کە هەردووکمان پێکەوە بووین بەژێر بەفرە زۆرەکەی پێنجوینەوە . ئەو زستانە درێژەمان بەدیار ئاگرێکی خۆشەوە بە پێکەنینو گۆرانی بردەسەر ، تۆ بە تەواوی بۆ نەوجوانی ژیان خولقابووی . بەیانی هەتا ئێوارە وەك هەنگی برسی بەگۆرانیوتنو بە شوێن گوڵی ڕەنگاو ڕەنگو شیلەی شیرینا ئەسووڕایتەوە . ڕۆشنایی ژیان ئەوەندە تیژ بوو سەرچاوەی شادی هەنگوینی هەرزەکاری لە تاریکترین پێچو پەنادا بوایە بەشارەزایی ڕێت ئەبردە سەری . منیش هەمیشە بەشوێنتەوە بووم » .

گۆران توانیویەتی لە ڕووی تەکنیكو شێوەی داڕشتنەوە پەخشانەکانی هەروەك شیعرەکانی لەبەرهەمی کەسانی جگە لە خۆی جوێ بکاتەوەو رووکارو ناوەرۆکێکی تایبەتی بداتێ . لە وورد بوونەوەیەکی تەواو لەو پەخشانانە دەردەکەوێ کە گۆران لەو کاتەدا بێ ئاگا نەبوە لەو بزوتنەوە ئەدەبیو تازە گەریەی کە چەند شاعیرێکی تورك کردبویان ئەمە هەر لەو سەردەمەشدا لە شیعرەکانیدا دیارو ئاشکرایە ، باری هونەری پەخشانەکانو ئەو مەسەلانەی کە تیایدا باسکراوە زیاتر هەڵدەگرێ بۆلەسەر نووسینو شی کردنەوەی لایەنە جۆر بەجۆرەکانی . بۆ نموونە خۆی خەریك کردوە بە لێكدانەوەی مانای فرمێسکەوەو لە چۆنیەتی فرمێسك دواوە . ئەگەر بێتو بگەڕێینەوە بۆ دنیای ئەو دیوی ئەو پەردەیە ، شتی گەورەتر دەبینین کە گۆران توانیویە سەبارەت بەفرمێسك ئەنجامی بداتو گوزارەی ڕاستی لێ بکات لێرەشدا سەرەڕای ئەو قاڵبە ڕۆمانتیکیەی کە نووسەر پەخشانەکەی تێدا داڕشتوە ، باری زیاترو زۆرتری بەخشیوە بە مرۆڤو ئەوی لە سەرو شتەکانی ترەوە داناوە . لە دلۆپی فرمێسکدا تەواوی ئێشو ئازارەکانی مرۆڤی بەدی کردوە . دیارە ئەوەندەی ئەو خەیاڵەی پێی مەست بووەو قوڕتەکانی ژیان فرمسکی خستوتە چاوەکانییەوە پڕ بەپڕ نەیتوانیوە هەرچی نهێنیەکانی فرمێسكو بەزەییو دڵ شکاویە بخاتە چوارچێوەی پەخشانی فرمێسکەوە . بەلام سەرەڕای ئەمەش هێندە عاشقانەو شاعیرانە دلۆپێ فرمێسکی خستۆتە ژێر شی کردنەوەو لێوردبوونەوەی هەستو هەڵچوونی دەرونی هەتا تەواو گەرمی دڵیو گەرمی فرمێسکە کە دەبنە یەكو وەلامی ئەم پرسیارانە دەداتەوە ، فرمێسك لەبەر چیو بۆ چی ؟ ! . ئایا فرمێسك ئەنجامی کوڵدانو بەزینە یاخود ئەنجامی دڵ شکاویو لێك بڕانو جیا بوونەوەیە ، یاخود تەقینەوەی کانیاوی خۆش بەختیو کامەرانییە ؟ . گۆران وەلام دەداتەوە « فرمێسك گەوهەرێکی خۆشەویستییە کە خالق لە ناو هەموو مەخلوقاتا تەنیا پێشکەشی ئینسانی کردوە . لەبەر ئەوە فرمێسك ئەوەیە کە تەنیا بە سەر دەردێکی ئینساندا تلۆر ئەبێتەوە یاخود ئەتکێتە برینێکی نەزیهی دڵەوە » . لێرەدا دەپرسین ئایا مرۆڤ پێویستی بە فرمێسك هەیە یاخود نەء . خۆ ئەگەر فرمێسك نەبوایە بە چ هۆیەك قوڵپی ئێشو ژانی ناخی کەمێك تەسەلاییو سەبووری تێدەکەوت ؟ . گۆران وتەنی ئەو فرمێسکە نەبوایە چ دلۆپە ئاوێکی گەرم وەها ئەرژایە برینێکی نەزیهی دڵەوە ، مەبەستی پەخشانەکان لە یەکترەوە نزیکن . کە فرمێسکی باسکرد ڕێڕەوی هەمیشەیی فرمێسکیش باس دەکات هەروەك شێخ نوری شێخ صالح وتەنی کە دڵ ئەبێتە قەترەیە خوێنو لە دیدەم سەر ئەکا چاو ئەم قەترە خوێنە پێشوازی دەکات . لای گۆران جوانی چاو بریتییە لە « دوو پەڕە لە کتێبێکی موقەدەس پڕە لە ئایەتی حوسن ، حەقیقەتەکانی ڕۆح ، سڕەکانی دڵ ، ڕازەکانی دەرون بە حەرفی نوور تیا نووسراوە ، ئاخۆ لە چاو بەلیغ تر ، لە چاو پڕ مەعناتر ، لە چاو سیحراوی ترچ ئەسەرێکی ڕۆحی ، چ کتێبێکی ئاسمانی هەیە » . دیارە هەردەبێ جووتێ چاوی وەها بووبێ کە جوانیەکانی هێندە کاری گەر بووبێ وەها بە تاو هەڵی کوتابێتە سەر عاتیفەی ناسکی لاوێك کە ناوی عبدالله سلێمان بوەو بە جۆرێك ئێخەی گرتووە کە نە توانێ لە ژێر ئەو کاری گەریەدا چاو دانەنێ بە تەنیا کتێبێکی ئاسمانیو لەو سیحراوییو جوانتر هەرنەبێت . ئنجا لە چاوی شینو لە چاوی ڕەش و هەنگوینیو پیرۆزەییدا جوانیەکان کۆدەبنەوەو بە هەموویان شوعلەیەك دروست دەکەن . کە ئەم شوعلەیە لە ڕۆحی نزیك دەبێتەوە کپ لە ناخەوە هاواردەکات : « ئەی چاوە جوانەکان ، شوعلەیەك لە ئێوەدا

هەیە پێی دەڵێن شوعلەی پرشنگی عەشق و سۆز . هەرچ دڵێك ئەو پرشنگەی تێ نەرژا بێت هەرچی شوعلەی ئەرزو ئاسمان هەیە بە جارێك هەڵگیرسێت ئینجا قوژبنێكی لێ روناك ناكاتەوە »

ئەم جوانیانە لای گۆران شتێكی هەروا لە خۆوەو دەستكرد نەبوە ، بەڵكو دەتوانین بڵێین بەستراوەتەوە بە دوو لایەنەوە، یەكەم وەك بەهرەو بوونێكی خۆرسكی ، دووەم وەك ئەو بارە كۆمەلایەتیەی لە دەوروبەریدا بوەو ئەوخۆ پەروەردە كـردن و خوێندنەوە بەردەوامەی كە هەیبوە . لەگەڵ ئەوەشدا كە گۆران ـموەیەكی مێژوویی تایبەتی لەم قۆناغەدا مایەوەو باری ژیانی خۆی و جۆری بیركردنەوەی وەها بوو كە پاش چەنـد ساڵێـك بەرەو ئەدەبی مولتەزیم و ئەدەبێك بڕوات كە كەمتر خۆی بەو مەسەلانەوە ببەستێتەوەو زیاتر بەلای مەسەلە بەر بڵاوەكان و تێكۆشانی كـۆمەلایـەتی و رامیاری بچێ . بـەلام ئەمـە ئەوە ناگەیـەنێ كە ئیتر هـەرگیـز بـەلای سـروشت و جـوانیـدا نەچوبێتـەوەو گۆرانی بـۆ نەوتبێتـەوە ، بـەڵكـو لە گـەلێ لە شیعرەكانی دوایی ژیانیدا كـەم و زۆر بۆ ئـەم جۆرە ئـەدەبە چوتەوە ، وەك لە شیعرەكانی ـ بێداریەك ـ و ـ بەرەو كۆنفرانس ـ و ـ مۆسكۆی جوان ـ و هەندێكی تریشدا باسی كردووە .

پـەخشـانـەكـانی (ئـەسـەفی مـاضی و ئـەنـدێشـەی نیستیقبالم) لە چلەی پیرەمێردو خولێك بە ناو شارداو نامەكەی گۆران بۆ پیـرە مێرددا دەبینـین باسـەكان جیـاوازتر خـۆیان دەنوێنن و هەست دەكـەین نووسـەر خـۆی دەبـەستێتـەوە بـەكۆمـەلێ لەو نیشانـانەی كـە نموونـەی دڵسۆزی بێت بـۆ نیشتمان و میللەتەكەی . لە پێش ئەمەشداو لە سەرەتای ژیانی نووسینیدا هەر بەم دڵسـۆزیە لە هـەلوێستی خۆی دواوەو ئەگەرچی لەهەندێ لایەنیدا واتە لەپەخشانی ـ ئەسەفی ماضی ـ ـدا جۆرە رەش بینی و دەست لەژیان شتـێكی تێدایە ، بـەلام بەگشتی ناوەرۆكێكی نیشتمان پەروەری هەیەو نووسەر هەر لەو دەرگایەوە هاتۆتە ناو نووسینەكەیەوە . « خۆلاسە مێشكی من وەك فتوگرافی ژەنگ گرتـووی جەرِ تێـك چوو وایـە عەكسی غایەی سورەت زێبای مطالەعەت بە تەواوی جەزب ناكا . لازمە وەستای بە دیقەت كە معلمی صاحب سەعادەت بێ بەجۆرێ دروست بووە بە مەنفەعەت ئەم ژەنگە لابەرێ و لە فابریقـەی مەكتەبا بە ئەسبابی نصایحی خەیر ئەو جەرە چاك بكاتەوە » . لێرەدا دەوەستێ و ئاوڕ بـە لایەكی تـردا دەداتـەوەو دەڵێ :

« بەلام چونكە ئەم ولاتە بە سەزمانەو ئەم دایكە موشفیقەمان چاوەروانە بۆ تێكۆشان و محتاجی یاریە دانە » . وەستان لەسەر ئەم خاڵەو لێ وردبونەوەی دەمانگەیەنێتە ئەنجامێك كە تەواو لە نـاوەرۆكی گشتی خەیـاڵ و لێكدانـەوەی نووسـەر بگـەین لە تەمەنێكدا كە لە هەژدە ساڵ تێ نەپەڕیبوو وە لە هەڵەبجە بووە . لە كۆتایی پەخشانەكەیدا ناوی خۆی وەها نووسیوە « شاگرد مكتب ـ هەڵەبجە لە هۆزی كاتب فارسی عبدالله صبری » . لەو پەخشانەدا تاریكی ژیانی كەسێتی گۆران دەبینین كـە ئەو لە تـەمەنێكی وەهـادا هەستی بـەبێ هـودەیی و بێزاری ژیـان كردووەو خۆی وەها داناوە كە بوون و نەبوونی ئەم لە بەرانبەر ژیاندا وەك یەكەو ئەوەندەی گەورەیی دەریاكان خەم و ناسۆری ژیان لە دڵ و دەرونیا كۆبۆتەوە . بەلام لەپاش ئەمە دێتە سەر ئەوەی لەم بیرو خەیاڵە دوور كەوتبێتەوە كە نیشتمان لە قۆناغی هەنگاونان و هوشیاریدایەو پێویستیشی بەم هەیە كە لای خۆیەوە شتێك پێشكەش بكات لە خزمەت و لە خۆ بووردن .

لە ئەنجامی ئەم بەراوردو بە شوێن گەڕانەدا دەگـەینە ئەو ئەنجـامەی كـە پەخشـانەكـانی گۆران لەو سـەردەمەدا هەنگاوێكی ئەدەبی گەورەو پتەو بوو لە ڕووی جۆری داڕشتن و تەكنیكەوە ، لە ڕووی بەكارهێنانی ووشەو داهێنانی هەلوێستەو خاڵ و دەست پێكردن و كۆتایی پێ هێنانەوە ، لە ڕووی سۆزو تێكەڵ كردنی ئەو سۆزەو ئەو بابەتەی كە دەربارەی دەی نووسی هـەولێدەدا پەخشـانەكـان زمانێكی شیعـری وەربگـرن . لە درێژەپێ دان و جوینەوەو لاسایی كردنەوە خـۆی دەپاراست و واتاو گوزارەی كـوردی ڕەسەنی بـەكار دەهێنـا . تەواو لەو پەخشانانەدا ڕاستگۆ بوو . ئەگەر جوانی ئەو چـاوەو گەرمی فرمێسك تەواو كاریان تێ نەكـردبێ نەیتـوانیوە دەربـارەیان بنـووسێ . دیارە لای گـۆران هەمیشـە ئەو هـەست و سـاتـە ناسكانەی شیعرو پەخشانی جوانی تێدا لە دایك دەبن زیاتـر بوون و گەورە تر بوون لە ئاست دەربڕینیانداو لەگەڵ ئەمەشدا ئەو هێندەی لێ دەربڕیوە كە نموونەی بەرزی شیعرو پەخشانی سەردەم و هاوچەرخ بێت . چەند شیعرەكان توانیان بەرگەی ڕۆژگار بگرن و نەمرین، پەخشانەكانیش هەروەها لەگەڵ كەمی ژمارەشیاندا گەلێ ڕێنمایی و دەست پێشكەری وەهای تێدابوو كە هەتـا ئەمـڕۆ داهاتـویەكی زۆر دووریش، لەگـەڵ ئازارو ئاواتەكانی مرۆڤدا بەردەوام لە ژیاندابن .

شانۆیا کوردی

ریباز و داخاز

وصفی حسن ردێنی

شانۆ نافەکە بو هونەرەکێ مەزن و بەرکەفتی ، شانۆ فاژیکرنا ئازارو کوفان و ئاواتێت مروڤی یە ، شانۆ وەرگێرانا ژیانا میللەتایە ل سەر (دەپێ) شانۆیێ .

میللەتێت جیهانێ گەلەك بایەخی د دەنە شانۆیێ چنکو شانۆ ئالاڤەکێ شارستانیەتیێ یەو شانۆ روناکبیریەو خەباتەو پەروەردەیە .

بێ گومان میللەتێ کوردی ژی وەکی هەمی میللەتێت دی پێویستیا ب شانۆیێ هەی و گەلەکاژ کورێت ڤی میللەتی ژیانا خو یا تەرخان کری بو ڤی هونەری وەك [ع . ع شەونم ـ حەمە کەریم رەمەزان ـ ابراهیم سلمان ـ ئەمین میرزا کریم ـ رەفیق چالاك ـ عثمان چێوار ـ فوئاد مجید میسری ـ سعدون یونس فهمی کاکەیی ـ فاضل جاف ـ عبدالله اسماعیل برواری ـ ئەحمەد سالار ـ کاوە ئەحمەد میرزا ـ سعید زەنگنە ـ بدیعە دارتاشی ـ محمد عبدالرحمن زەنگنە ـ هتد ...] بەلێ پا هەتا نهو ژی شانۆیا کوردی یا د پلەکا کێم دا و ئەم دشێن بێژین شانۆیا مە هەولدانن ، هندەك ژ هونەرمەندێت مە دبێژن ئەگەرا ڤێ پاشکەفتنێ ئەوە کو هەتا نهو جەماوەر گرنگیا شانۆیێ نزانیت و

روشنبیریا هونەری و شانۆیی یا کێمە دناڤ جەماوەری دا ، بەلێ ئەز دبێژم ئەڤ دیاردە (ظاهرة) هەتا بەری دەهـ سالا ژی هەبو ، لێ نهو جەماوەرێ مە ل کوردستانێ یێ گەهشتیە پلەکا روشنبیری کو هەر تشتێ باشبیت و د خزمەتا میللەتی دا دێ ب سینگەکێ فراوانە وەرگرن چ شانۆ بیت یان تەشکیل بیت یان ئاواز بن ، هندەك هونەرمەندێت دی دبێژن ئەگەرا پاشکەفتنا

شانویی ل کوردستانێ ئەوە چنکو مە نفیسەڤانێت .
شانویێ نین ، ئەوژی دگەل ڤی دەنگێ مەو ئەڤ چەندە ناهێتە ڤەشارتن .

بەلێ بەری لدویڤ ئەگەرێت پاشکەفتنا شانویێ بچین ب دروستی دا ئاڤریەکێ بدەینە شانویێ .
ل سالا 1880 ز ئێکەمین شانوگەری ل عیراقێ هاتە پێشکێشکرن ل بازیرێ مویسل ناڤێ شانویێ « الشماس » بوو ژ دانانا (حنا حبش) بو ئەڤە ژ لایەکی ڤەو ژ لایەکێ دیڤە ئێکەمین وکەڤنترین دەقێ شانویێ ل کوردستانێ (مەمێ ئالان) بو ئەڤ شانوگەریا دوو پەردەیی ژ نفیسینا (عبدالرحیم رەحمی هەکاری) یە هەر وەسا شانوگەریا مەمێ ئالان ل گوڤارا [ژین] ژمارە (15) هەیڤا ئاداری ل سالا 1917 ز هاتە بەلاڤکرن ، نفیسەڤانێ ڤی شانوگەریێ ب زارێ کرمانجیا ژووریێ و شێوازەکێ هەڤچەرخ یا نفیسی و بخو سود یا ژ تێکستێ فولکلوری (مەمێ ئالان) وەرگرتی و دووەمین شانوگەری .
ل کوردستانێ شانوگەریا « عیلم و جەهل » ئەوا ل سالا 1926 ز بازیرێ سلێمانیێ هاتیە پێشکێشکرن .
بینەرو جەماوەرێ شانویێ ل سالێت سیهێ و چلێ و پێنجیێ و شێستێ تە وەك بینەرو جەماوەرێ ڤێ گافیێ (مەبەست سالێت حەفتێ و پێڤەل) بینەرێ هنگی دچو پێش شانویێ ژ بەر بێشولیێ و ژبەر وەخت گوشتنێ لێ بینەرێ ڤێ گافێ پشتی جورەکێ روشنبیریا شانویی ل دەڤ پەیدابوی دچیتە پێش شانویێ ژبو سودوەگرتنێ و زێدەکرنا روشنبیریا خوو ناسینا هونەرو ئازاریێت میللەتاو مروڤی .

پێشکێشکرنا شانویا ل کوردستانێ سال بو سالێ زێدەبو ب تایبەتی ل سلێمانیێ و هەڤلێریێ و ڤێ دویماهیێ ل دهوکێ و جەماوەرێ شانویێ روژ بو روژێ زێدەبوو بێ گومان هندەك شانویا پتر ژ هندەکێت دی جەماوەر هەبوو پتر جهێ خو د دلێ خەلکێ دا هەبو (ئەڤ چەندە دمینیتە ل سەر هزرو ناڤەروکێت شانوییێ و .
کات و جهێت شانوییێ و هەر وەسا تیپ و دەرهینەرێ شانویی) بو نمونە : ـ
شانوگەریا (سەرینی باداری) یا ئەحمەد دەنگ گەورە ل سالا 1969 ز دەهـ روژا ل دویڤ ئێك هاتە پێشکێشکرن ل هولا بەرەڤیا سلێمانیێ .
شانوگەریا (ئابلوقە) یا غازی بامرنی ل سالا 1976 ز هەژدە روژا ل دویڤ ئێك هاتە پێشکێشکرن ـ شانوگەریا (دوورەك) یا فاضل جاف ل سالا 1979 ز (7) روژا هاتە پێشکێشکرن .
شانوگەریا (رەجەب و پیاو خوران) یا ئەحمەد سالار ل سالا 1975 ز (21) روژا هاتە پێشکێشکرن .

شانوگەریا (راپورت) یا فوئاد مجید میسری ل سالا 1980 ز (20) روژا ل دویڤ ئێك هاتە پێشکێشکرن ل سلیمانیێ و شانوگەریا [سلەی نانکەر] چل روژا هاتە پێشکێشکرن ل سلیمانیێ سالا 1983 .

لدور بزاڤا شانویێ ل دەڤەرا بەهدینا بێ گومان بزاڤەکا کێمەو لاوازەو خەلکێ ڤێ دەڤەرێ ژ سالێت (حەفتێ و بەرو ئەڤراز) شانو ب رەنگەکێ زانستی و (عەمەلی) یا نیاسی ، بەلێ یا هەژی گوتنێ ئەوە ڤێ گافێ تیپا (بزاڤ) ل دهوکێ یا هەی و ئەڤ تیپە پێکهاتیە ژ چەند گەنجێت بسهورو ئازاو جەماوەرو حەزکەرێت هونەری باوەریەکا موکم یا بڤێ تیپێ هەی .
ل ڤێرە من دڤێت ڤێ راستیێ خویا بکەم ئەوژی ئەوە ئەگەر ئەم وەك (هێلەکا بەیانی) بەرێ خو بدەینە رێبازا شانویا کوردی دێ بومە ئاشکرابیت کو پشتی سالێت حەفتێ ب شێوەکێ گشتی ل کوردستانێ روشنبیریا شانوییێ و هونەری یا زێدبیت و جەماوەر پتر ل دویڤ دەنگوباسێت هونەری و شانویێ دچیت چنکو هونەر عەشقەکا پیروزە بەرامبەر خاکی و میللەتی و مروڤایەتیێ و جەماوەرێ کورد وەك هونەرمەندێ هێژا ئەحمد سالار دبێژیت « جەماوەرێ کوردی شانویەکا .

نێزکی گیانێ خو دڤێت و خو تێدا ببینیت و ژبەر ڤێ چەندێ گەلەك جارا شانویا بیانی ژی تامەکا کوردی یا دایێ و دڤێت بزانین کو هەمی میللەت بایەخی ددەنە شانویا بیانیێ و بەلگە بو ڤێ چەندێ گەلەك نووسەر بیت بوینە خەلکێ هەمی وەلاتا وەك شکسپیر ، مولیر ، چیخوف ، گورکی و دڤێت بێژین هەر چەندە مە لەشکەرەکێ تورەڤانا یێ بەلێ نفیسەڤانێت شانویی ب تلێت دەستا تێنە هەژمارتن ، ئەڤجا ئەگەر ئەم ل

دویڤ ئەگەرێت پاشکەفتنا شانویا کوردی بگەڕین وێ ڤان خالا دانینە بەر چاڤ : ـ

1 — نەبونا دەقێت کوردی چ بیێت فولکلوری‌و چ بیێت هەڤچەرخ‌و ئەگەرا ڤێ چەندێ بێ خەمیا تورەڤانێت کوردە چنکو ئەگەر بزڤڕینە فولکلورێ خویێ ئەدەبی‌و یێ رامیاری دێ ب دەها دەقێت شانویی ژێ بەرهەڤکەین چنکو فولکلورێ مە پڕە ژ حیکایەت‌و سەرهاتێت شەڕاو ئەڤینداریێ‌و مێرخاسیێ‌و نیشتمان پەروەریێ ، ئەڤجا کێماسیە ئەم ڤی سامانی پێلین‌و بزڤرینە دەقێت بیانی‌و بکەینە کوردی‌و پێشکێشکەین ، هەر چەندە پێشکێشکرنا هندەك شانوگەرێت بیانی باشەو پێویستە بو هەمی گەلا چنکو دێ مروڤ ئەدەب‌و هونەرو ئازارێت میللەتەکێ دی نیاسیت‌و ب سەر هەلبیت بەلێ نەك ل سەر حیسابا ژبیرکرنا کەلەپورێ مە .

(خەج‌و سیامەند) چیڕوکەکا ئەڤینداریێ‌و وەفاداریێ یە رویدانێت وێ ل کوردستانا تورکی بیێت بوین برایێ هێژا فوئاد مجید میسری یا بەرهەڤ کری ژ فولکلوری‌و کریە شانوگەری‌و ل سالا 1979 ز تیپا (پێشرەوی شانویی کوردی) ل سلێمانیێ پێشکێشکرو هەر وەسا وەك کتێب هەر وێ سالێ کەفتە بازاڕی ، دگەل رێزگرتنا مە بو هێژا فوئاد مجید میسری‌و تیپا پێشرەوی بەلێ وەك تێبینی دێ بێژم ئەگەر تیپەکا دەڤەرا دهوکێ پێشکێشکر با رەنگە ئارمانجبەترو روهنتربا چنکو ئەڤ شانوگەریە پتر بو هونەرمەندو تورەڤانێت دەڤەرا بەهدینا دکەفت ، هەروەسا دگەل سوپاسیەکا گەرم‌و گوڕ بو هەژی دکتور نافع ئاکرەیی ل سەر نڤیسینا شانوگەریا (شیخێ صەنعانی) بەلێ ب هزرا من ئەگەر ب زارێ کرمانجیا ژووری نڤیسیبا بەلکو دا پتر دجهێ خودابیت‌و دا هەژی تر بیت‌و دەرباری دەقێت کوردی بیێت هەڤچەرخ ب راستی زور دکێمن هەر چەندە زور دڤەرن .

2 — بێ خەمیا تورەڤانێت کورد ب شێوەکێ گشتی نەمازە ژ لایێ بەرهەڤکرنا دەقێت شانوێی ژ فولکلوری یان وەرگێرانا هندەك دەقێت پێشکەفتنخازو ئارمانجبەر بو زمانێ کوردی دا بزاڤا شانوێی هەر یا بەردەوامبیت‌و سستی نەکەڤیتێ .

3 — نە گرێدانا کوڕو میهرەجانا ل سەر بابەتێ شانوێی ، ئەڤە ژی دێ بو مە کێم‌بونا روشنبیریا شانوێی پەیدا کەت .

ژ بلی ڤان ئەگەرێت سەرەکی هندەك ئەگەرو کێماسیێت دی ژی بیێت هەین . لێ ڤان ئەگەرا ژی چارەسەرکرن یاهەی‌و ئەڤ (خالیت) خارێ هندەك رێکێت چارەسەرکرنێ نە ژبو پێشکەڤتن‌و گەشبونا شانویا کوردی : ـ

1 — دڤێت دەزگەهێت روشنبیری ل کوردستانێ پتر یارمەتیا بدەنە تیپێت شانوێی وپتر هاریکاریێ دگەل هونەرمەندا بکەن .

2 — پویتەکرن‌و هاندانا پشکا شانوگەریێ ل ئاموژگاریا هونەرێت جوان ل سلیمانیێ‌و پەیدا کرنا دەقێت کوردی .

3 — زێدەکرنا روشنبیریا شانوێی ل کوردستانێ ب رێکا بەلاڤکرنا گوتارا ل روژناماو گوڤاراو پێشکێشکرنا پروگرامەکی ل ئێزگا کوردی ل سەر شانوێی‌و هەر وەسا گرێدانا کوڕو میهرەجانا ل سەر ڤی بابەتی‌و ژبیرا مە نەچیت کو (تیلڤزیونا کەرکوکێ) دەورەکی سەرەکی یێ هەی ژبو زێدەکرنا روشنبیریا شانوێی ب رێکا پێشکێشکرنا هەمی شانویا ل تیلڤزیونێ دا هەمی رەنگێت بسەرا ببین

4 — ئاڤاکرنا هولەکا هەڤچەرخ بو شانویا کوردی ل دەڤەرێ‌و ب شێوازەکێ بەرفرەهو رێك‌وپێك‌و هەروەسا پویتەکرن ب شانویا زاروکا .

ل دویماهیا ڤێ نڤیسینی مە دڤێت دیارکەین کو ئێکەمین کچ ل کوردستانێ سەرکەفتیە ل سەر دەپێ شانوێی « گولیزار عمر » ە دەمێ پشکداری کری د پێشکێشکرنا شانوگەریا [مەم‌و زین] ل سالا 1958 ز ل سلیمانیێ‌و هیڤی دکەم ئەز شیابم دڤێ نڤیسینا کورت‌دا هندەك ژ رێبازو گرفتاری‌و داخازێت شانویا کوردی بو خوێندەڤانا بدەمە زانین .

ـ ژێدەر ـ

1 — نووسەری کورد ژمارە (8) سالا 1982 ز گوتارا ـ تەماشاکەر لە شانوی کوریدا ـ یاسین قادر بەرزنجی .

2 — روژناما [عیراق] ژمارە (2173) روژا 23 — 3 — 1983 گوتارەك ب کوردی ژ نڤیسینا تورەڤانێ هێژا محمود زامدار .

3 — گوڤارا روژی کوردستان (ژمارا تایبەت) سالا 1980 ز .

4 — الطريق والحدود ـ يوسف عبدالمسيح ثروت ـ بغداد 1977 ز .

فەکولین : صدیق شرو مزوری

کورتە چیرۆك

رویدان و وەغەر

نی هونەرە ل سەدیَ آیا رویدای ، و د توریَ روژ ئاڤادا هاتیە نیاسین ، و کورتە چیروك نە هەما هندە پەریَت نڤیسانیَ نە ێ مەبەست ئەوە کو تایەکیَ نویەوتازەیە ژ تایبیَت تورەی روخسارە تایبەتی هەنە رەنگ و سیماهیَ هونەری هەنەو یی هاتیە بیَناسین ژ لایی گەلەك نڤیسڤاناڤە روژهەلات وئاڤا ژوان پلیمەتا « ئەدگار ئەلان پو » یی گوتی :

« ب راستی کورتە چیروك یا جودایە ژ رومانیَ وسەخمەراتی ڤیَ ـەلیڤیَ ئەم دشیَن بیَژین کورتە چیروکیَ هەرسیَ ئیَکاتیَت خو هەنە ب کارتیَن مینا جیَگای .. کات .. کریار یا کو شانوا فرەنگی نیاس و چیروك کەسەکی دەردگریت یان کریارەکیَ یان سوزو خوتیَك دانەکیَ یان هندە رویدانیَت هیَژا هەر وەسا «پو» نەل ڤیَ چەندیَ راوەستیا لیَ لسەر روخساری ئاخڤت لسەر کورتیی و دریَژیی ودەمیَ مروڤ ب خاندنا ویَڤە دبورینیت گوت : تڤیا پیَتر ژ نیڤ ساعەتیَ پیَڤە نەبەی لیَ هندەك لدویڤ دیتنا وی نەچوَن وەکی «ویلز» گوت تڤیا 1/4 چارەکەك بیت وهندەك قایدیَ وی لدویڤ ژمارا گوتنا دداتی کو 1500 تا 2000 ووشا بیت ئەڤە لدویڤ دیتنا د . عمر الطالب .. ئوچیروك نڤیسەکیَ عەرەب دبیَژیت :

« چیڤانوك ب فرەنس «cont» چارەسەریا لایەکیَ ژیانیَ دکەت ژبەر هندیَ نەشیَت گەلەك تشتا داریَژیت گەلەك کریارا لجهـ دهیَلیت ودەلیڤا نڤیسڤانی یا تەنگەو کورتە دەبیت یی هوشیاربیت خو قەلس کەت د گوتنادا و کریاریَت دویر وکویر نە وەرگریت خو ب هندە کریاریَت ژیانیَ ڤە مژیل نەکەت دا نە کەڤیتە قوڕی ببیتە لیَ لیَجا پیَت وی ئەڤ نڤیسڤانە « محمد تیمور » ە .

چەوا پەیدابو .؟ !

یەکەم هەولدان لسەدیَ چاردیَ دوما قەسرا پاپای یامەزن بو لشەڤیَت دریَژ کەس دکاریَت وی خرڤەدبون دەنگوباس ڤەدگیَران باهرا پیَتر ژوان دەنگو باسا وەکی رەنگیَ کورتە چیروکیَ دهات هەمیا پشکداری تیَدا دکر مەزەلکەك بو هندیَ دانا بوَ دگوتیَ « کارگەها درەوا » مەبەستا وان شەڤا خو بەختیار ببورینن ـ یەکەم رویدان ئەو بو یا «پوچیو» ی ڤەگیَرای : « زەلامەکیَ پولونی هەبو دڤیا ژنا خو عیقاب دەت دیت باشترین ئیَشان ئەوە بو ویَ ژنا بوپچ «جیوڤانا» کو نە قوتیت و نە کەتە دەریَ لیَ تولا خو ژیَ بستیَنیت ب ریَکەکا نەپەنی هەلبژارت کو دگەل بژیت وهەر سال بچیکەکی ژیَ چیَکەت تا کو مالا ویَ تژی دبیت پاش بهیَلیت وبچیت لهیَرە ریَکا دینیَ تیَتە گوهورین .

هەوولدانا دوویَ :

ئەوە کو بوکاچیو بیَ رابی و چیروکیَت « ئەلدیکامیرون » نڤیسین هزار شەڤ وهزار کورتە چیروك ـ

پاشي (موباسان) هات لنيفا سەدێ نوزدێ ولسەر قايدێ ريالزمي چو وپاشي بويە قوتابخانا نفيسڤانا وەكي [ئەنتون چيكوف ... كاترين مانسفيلد ... ئەرنست هيمنگواي ... بيراندللو ...]

كورتە چيروك چيە ... ؟

ئەم نا بێژينە وەربـاندنـا رومانەكێ كورتـە چيروك لێ چيڤانوكێ رگێت خو هەنـە و جودايـە بابـەتەكێ سـاغ و بێ كێماسيە بابەتەكێ سەربخوّيە بەريف مەزن وەرار يونێيە يي گريدايە دگەل گەلەك كرياريێت ژيانێ ڤە . لێ نفيسڤان خو لسەر وەختي رادهاڤێت چنكو نەشێت خوّ لزەماني بگريت تا كوكەسان مـەزن ببيت . هەر وەسا گەلەك كريارا دهێليت خوّ لسەر سالا و وەهيڤارا دماڤێت دا زويكا خاندەڤانێ خو بگەهينتە مەبەستێ ژبـەر هندێ تڤيـا كەسـانێت وێ كێم بن دمـەزن بن – پشتي دەستوداريێ سوشيالستي هاتي كرياريێت ئێكانە جهێ خوّ نەما . چنكو پەيسكا ژيانێ بلند بوّ وئەو كريار خزمەتا پالەى و مروڤێ رەنجبە رناكەت .. وقارەمانيا مروڤي تڤيا دگەل كومەلى بيت يا جودا نەبيت – لێ ئەو قارەماني يائێكانەبو وان كەسايە ئەوێت دەست پێكرى و نوى ژيار وزەعيف . ئەو چيـروكێت هاتينـە نفيسـين لسەدێ چـاردێ «ز» يـان چـەرخێ نـاڤنجي بـاسێ پالەوانێي و عەگيداتێي روژ بو روژ بهـاوێ كێم دبيت يابـرە ژ ئاشوبي وبلنداهێي وەكي كاڤانێت چيلاوعـەنتەر وسـوبرمـان وسينـدەبـاد وعـلاء الدين ... » . ئـەڤـەهـەمي هنـدا دبن لدەستوداريێ ئاميرەتي دچەرخێ ئەليكتريكێ دبنە هەلامتە لنك رەوشەنبيرا .

چێكەلەوان تڤيا هەر گوتنەكێ رەمزەك و چهەك هەبيت خورستي بن بێ زێدەهي و بێ مفا مەبن .

« ئەگەريێت سەركە فتناوێ لسەدێ بيستێ »

هەلبەت لسەدێ بيستێ بازارا چيڤانوكێ شديا ترە وبسە ركەفتيترە پێش دوستێت خوڤە ژبەر ڤان رەنگا :

1 – روخسار و رێكپێك كرنێ ودەم وسێوەتڤيس

2 – ئەگەريێت دەرڤە و داخبارياوێ .

1 – گەلەك گەنجا خو بێئينـا دەرێ حەژێ كـرلسەر گـراني وزەحمەتێ را چنكو ئەڤ جورە بدەست هەمي كەسـاڤە ناهێت وبسهورى بێ دڤێت دگەل هندێ 70٪ ژنفيسڤانا كەتن .

2 – ئەڤە سەدێ لەزێيە ئاميرەتيو ئەليكتروني هەر روژێب هزاراها گوڤار وروژنام تێنە بەلاڤەكرن ئەو ژى بێويستي پركرنێ نە ژبەر هندێ جهێ كورتە چيروكێ بێهەى ..

هەتا ژلائي ئابوريڤـە مروڤ بـو خودان كـار وكەسپ نەشێت وەختێ خو هەمێ ب رومانێ ڤە ببەت هەر وەسا شول مشەبوّ مروڤ نجوكەتە سەر كارێ لەزێ وسڤكێي .. نوكە كەس حەژ مقاميێت درێژ ناكەت چمكي نەشێت گەلەك ساعەتا پێڤـە ببورينيت لێ مقاميت كورت دێ ب سەركەڤن : وپشتي ئاميرەت شياى دەنگێ مروڤي بگەهينتە كناريێت جيهانێ دەنگو باسێت خوش ڤەگێريت . هەروەسا راديو سەرپشكا ڤان تشتانە راديو نـەشێت درێژە چيـروكێ پەلاڤـە كەت وەخت دەست نـادەت قسەكەر نەشێت پێتر ژ نيڤ ساعەتێ باخڤيت .

تڤيا ژبير نەكەين كول و كەسەريێت مروڤي روژ بـو روژ زێدەبون وئەم دزانين كور(چ) ، مێژيێت ساڤ وزەلال نەماينە كو بشێت درێژ هزرا خوبكەت وب چ تشتێ ديڤە مژيل نەبيت لسەر هوش و بيريێت خوبيت تڤيا ئێ تەنابيت دابشێت هـزرو بيريێت چيروكێ وەرگريت پشكداريێ دگەل كەسانێت چيروكێ بكەت .

د ڤيسا هندە ئەگەر و هويێت كومەلاتي هەنە . ئەو كەسێ پاريێت وى مشەبوين شيا ژيـانا خـو خوش بكـەت دەركەڤيت شـانويـا ببينيت جهێت لارى وخوشێي داخـو ژبيـرڤـەكـەت نەهەوجەيە وەختێ خوّ ژڤەستا ببورينيت لهنداڤي چيروكەكێ دبيت يانەخوش بيت .

ديسا تێكەليا كومەلى وپێوەنديێت كومەلاتي مروڤ پێش كەڤت كهێ تێكەليا كورى كر پشتەكوگريدايا خاني بو چيـروك بخو دخاند ئەڤرو شيا دگەل دەستگرێ خوّ دەركەڤيت . ئاميرەت هاتە پەيداكرن كار سڤك بووورێـژ بو پـالە پێڤە دەخسي بـو . هەمجار مشەبونا مروڤا ل جيهانێ وڤەدانا وان لسەر عەردى دەليڤە كەتە ناڤبەرا جهێ وى وجهێ كارى مروڤێ «ئەوروبى»

نەڤێت وەختێ خو زەعيكەت ، دێ بين هەر ئێكى روژنامەيەك

ـمست دایه تاکو دگەهیته جهێ کاری دەنـگ و باس وکـورته چیروك .

ـنەکەرەکا دی هێژا وبها «روژنامه» روژناما نهو دەست هاڤێته گەرا خو دژیانا مروڤی دا نمازه پشتی رژیمـا تەخـا و قاتـانه ـمرکەتی ناکوکی کەتیه ناڤ‌بەرا وان بوینه پارتێت رامیاری هەر ـپرتەکێ روژنامەیەکامەی دەنگ و باوەریا خو دیار دکەت .

دەسـا تەلفـزیون هـاته مـەیدانێ وێ گـەلەك مـروڤ ـبخوکێشان نـەمازه گـەنجێت تەروونـازك بدیتنا من تلفـزیون ـوژمنێ رەوشەنبیریی‌یه چمکی جهێ هـزرێت قوره .. مخابن خلندەڤـانێ چیروکێ یی‌کێمـه چمکی بسهوری کـەته زانینێ ملموستایێ عنکلیزیێ هایش یی عەرەبیێ‌نینـه یی زبیدەوەرێ هلیش یێ جێغرافیێ‌نینه هەروەسا ..

- بنکەهێت پێتڤی بونڤیسینا کورته چیروکێ -

۰ –یەك گرتیا هونەری : - داکو چیروك وەربانـدی بیت بێهنا هونەرێی ژێ بهێت پێتڤی یەك‌گرتنـا هونـەریه نڤیسڤـان رەنجا خوَ خرێ بدەته دەقێ کاکلاوێ خو لدور و شوپێت کریاری نه هەلاڤێت تڤیا هەفساری بابەتی بگریت نڤیسڤان لرویڤ پەنوسێ خو نەچیت دەستێ خولێ بگریت .

٢ –تڤیا زور مەبوستاخو ئاشکەرا نەکەت هندە چـەپو چیر تێدابن بشێویادانێ چمکی نڤیسڤان بابەتی ناشروڤەکەت ئـانکو بـوخـانـدەڤـانی بهێلیت مـروڤی مـەرەق ل تشتێ ئـاشکەرانـامینیت هەولدەت خـاندەڤـانێ خـوَ نـەئێختـه کولانتێت تەنگ کو نەشێت ژێ دەرکەڤیت .

٣ –ئەندامێت چیروکا خودانته جهێ وان ب کەیفا خو نەئینیت و ببەت هەر ئێکی ئاخفتنا وی بدەتێ پێچەکێ ژیانا وا یابەرزه روهن‌کەت نەبێژیت یی فەقیر بو یان هەژار بو تڤیا کریار وێ چەندێ دیار کەت .

٤ –تڤیا هەر چیروکێ واتەیەك هەبیت چمکی نڤیسڤان ژیانێ وەردگێریت لدویڤ ژان و کەسـەرێت خوَ تڤیـا مفایێ وێ بوگەلەك دەست‌ودارا بمینیت .

٥ –تڤیا چیروك نەبیته بێلا بانگێ شیدەتا و گوتاربن هەلکولین تیدابیت .

٦ – وەخت لدویڤ کریاری وجهی .

لدویڤ ڤان بنکەها دێ سەحکەینه هندە ستێریت کوردی ل ئاسمانێ کورته چیروکێ هیڤی‌دارم روناهیـەك بیت پوریکـا دلسوژا . کورد هـەر وەکی هەمی میللەتێت جیهـانێ خودان هـونەر وهـونەرمـەندە خـودان کریـارو بیـروبـاوەره گـەلەك نڤیسڤانێت مەشیان ڤان کریارو مێـژو ژیندەرا داریـژن لسەر رەنگێ چیـروکێ وەکێ تورەڤـانێ هێژا پیـره مێـرد ... یـان عەرەبێ‌شەمو .. دیسا علاء الدين سجادی لسەر بەرپـەرێت گوڤارو روژنا ما جهێ خومەبو پاش گـەنجێت پاشـەروژا وان رابون کاروانێ وان گەهاندن وی رێڤه برتا نهو بێ ب رێڤەوچیت وگەلەك برادەر یی ب ڤی تایی رابین وەکی کاك حسين عارف وکال مامەندی ودلشاد محمد امين هەروەسا انور محمد طاهر ورمضـان درويش وفارس عبـدالله حمو ورشيـد فندی ول ڤێ چەندێ مه دەستیری داخو کوهندەك چیووکا ئەم بونمونـه لێ بچین وڤەکولین .

چیروکا ئێکێ

١ –دچیروکا « سالا ئێکێ ژخاندنێ » برادەر انور محمد طاهر ناکوکیەکێ دئێخته ناڤەبەرا کەڤنه ژیارا کوردەواری وفێل و زانینێت وا رێکا پێشکەفتنێ . گوندڤـان حەژ مـەلا دکەن چمکی لریکا ئاینیو ئولاتی دچین بلا بچیکێت وان بقوتیت وزبارا بێ بکەت قوتابخانه تڤیا نەهیته گوندی . کوڕك یی کو مه ناڤێ وی نەزانی فێری شڤـانێیو کارێ مالێ دچیته نك مەلای دا قورئانێ نیشا بدەت - پشتی قوتابخانه تێته گوندی فرێدکەنه نك سەیدای - نڤیسڤانی قـوتابخـانه بـره ناڤ مناسبی ئەوێ مەلای حرام کری لێ روینشتن سەهـما وی شروڤەکری ئەو هناسب وسەهـما وی دبیته ئاستەنگ دریکا کوڕکی دا قوتابێ د هێلیت .

١ –بـرادەری چاڤێ خـو نەدا ئێـك‌گرتنـا هونـەری « تـوپـز کەنداله » دەست بپایزێ دکەت خو دهاڤێته کڤت وکـویا نەئاشکەرا دچیته کوڕکی تێته دایکێ وسەیدای خاندەڤانێ خوَ تێناکەهینیت کانێ چیروکاوی لدویڤ چ هزره .

2 – چەپ وچیر زێدە کەل ێی دئێخستینە ناف رەمزێت وی تەلیحێت دویرنادەن .

3 – ئەندامێت چیروکێ نەددیارن کورک نزا مەزنە بچیکە دینە هوش مەندە ناڤێ وی چیە ناڤگەلەکە بوقارەمانێ چیروکێ دایکا وی رەنگێ ویێ چیە برادەری کەسانێت خو بدەست ێی دچێ کرینێ هاتن وچون وان ێی د دەستێ ویدا ئەوب خو ناهێن وبچن چ ژمەنەلوژا ناف خودیار نەکریە کورکی چ دڤێت یان چ دبێژیت لدویف وی تەمەنێ ئەندام دگەل کریاری بریڤە ناچن کورک بێ ئاقلە هەر وەسا ما .

4 - واتێ چیروکێ بەلاڤە نزا باسێ زانینێ دکەت یان نەهێلانا نەخویندەوارییێ یان دژی رژیما مەلا یان دهاڤێتە دای وبابێت کورکی یان کورکە یان سەیدایە .؟ چ شیدەت ژێ ناچن نفیسڤانی قوتابخانە برە ناف گورستانێ مروڤ مریا دبەتە وێرێ ئانکو قوتابخانە مرن .

5 - وەخت گوتنا ئێکێ یا کو دبێژن «دەم پایزبو» نەیال جهێ خویە تڤیا ئەم خاندەڤان بزانین دەم کەنگی بو ژخاندنا چیروکی بەلگێت دارا هاتن و چونا خەلکێ گوندی ... هت چنکو نە شانویە .

هەر وەسا دەمێ دبێژیت سەنتور و پەنتوریت وی چ ژێ دهاتن ئەف گوتنە نفیسڤانی یا کریێ کری لسەر زمانێ خەلکێ گوندی چنکو گوندیەژ جلکێت روت ناکەن هەکو دبێژن روت روتەیە ...

چیروکا دووەم

یێ تە ڤیا با

د[یێ تە ڤیا با] دا رەمضان درویش چارەسەریا خەبات مانێ و هەلبژارتنا هەڤپشکێ ژیانێ ب رێکا خەونێ برادەرشیا خوقورتالکەت ژ نەهەڤ بەریا کریارێ چیروکێ لڤلڤینا مروڤێت وێ . هندە . راوەستانێت جوان کەم هەنە وەکێ ناڤێ کورکی «داخاز» شێوی وێ ژی کێرهاتیە لێ تڤیا لسەرێ نەگوتبا خاندەڤانی ئەڤتشتە خەونە دامەرەق لێ هەبا هەر وەسا هەمی جارا ئامادەیا بابێ چمکی هەر جارەکێ باب دێ مریت خونە کور نەشێت بژیت .. ؟

چیروکا سێیەم

د « لومانا » دا سەیدا رەشید فندیخو بلندیا هەفك ئەستورا دپێنگاڤاوان دیاردکەت چەوا کو خاندنێ بهایێ خو نەمایە پشتی پەیدابونا هندە موچەخورا وموقادەلاتا دیسا رێکا مەزاختنا پارا چەوا لسەر سەرێ خورا دهاڤێن ب مەی و گوشتێ وژیانا عولیا .. چەوا کەڤا ژیانێ ژێر دکەن برسی و هەژاریت وەلاتێ خو ژبیر دکەن پارا سەرێ وان فروت وخار ..

پاشگوتن

بێگومان هەلسەنگاندنەك لڤی بابەتی وڤان ناف ونیشانا ڤە ئو هوسا ب لەز گەلەك تایبێت گرنك هێلیتە ب رێکێ ڤە لسەر هندی را پێویستی دمینیت کو لدویف بچین وپێکولێ بکەین نەهەما پێرادەین نەهەما ئاخافتنەکە لسەر چیروکەکێ یان نفیسڤانەکی . رەنجیا مە لسەر لێچونا چیڤانوکێیە وکا چی هێلایە بومروڤی وچی دانایە بو مانێ و پێشکەفتنێ یان کەڤنەپەریسیێ دریکا چونا ڤی جورە هونەریدا . ڤیچەرخی چەرخێ شورەش و بزاڤێ ناکوکی لناف بەرا راستمالی وهەڤشکیدا . چی کەسێ لێکولینەکێ دکەت بدیتنا شورەشانە دەست پێ بکەت ئانکو ئەو دەقە نەشەرتە فەلسەڤ بیت یان هێفکرینە «تأملي» بیت ب جارەکێ یافەر ئەوە خزمەتا میللەتی تێدا بیت و راگرتنا خەباتا کەسانە وژیانا سەربەست تێدا بخازیت ب گوهورینەکا پێشکەفتی و سەرفەراز ....

ژێدەر

1 — فجر   القصة المصرية يحيى حقي
2 — دراسات في القصة والمسرح   محمود تيمور
3 — في القصة القصيرة   علاء الدين وحيد
4 — فن القصة القصيرة   د . رشاد رشدي
5 — مجلة الثقافة الجديدة
في الفن الروائي والرواية الجديدة ، د . خالد عبدالسلام
6 — الرواية والقصة القصيرة   عبدالرضا علي
7 — الواقعية في الادب الكردي   د . عز الدين مصطفى رسول
8 — روژناما هاوکاری   ژ 443 . 430 . 420

له ئەرشیفی دەستنووسێکەوە

● ابراهیم احمد شوان ●

هەموو میلەتێك لەم جیهانەدا ئەدەبێکی تایبەتی خۆی هەیەو خاوەنی فۆلکلۆرو کولتووری خۆیەتیو مۆرکێکی وای پێوەیە کە دەتوانرێ لە ئەدەبی میللەتانی دی جودابکرێتەوە .

بەلام لێرەدا هەموو میللەتێك وەکو یەك سوودی لە گەنجینەی شاراوەی فۆلکلۆرو بەرهەمی ئەدیب و نووسەرەکانی وەرنەگرتوە یاخود بۆی نەلواوە کۆیان بکاتەوەو لە فەوتان رزگاریان بکات . یەکێ لەوانە میللەتی کوردە کە بە هەزارەها زاناو بلیمەتی پێگەیاندووەو دەستێکی بالایان هەبووە لە هەموو بوارەکانی ئەدەبی ئەو چەرخەی کەتێیدا ژیاون . خۆ ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە بەهیچ جۆرێ سوودمان لە کولتووری کۆنمان وەرنەگرتوە ، بەلکو بەهۆی دلسۆزانەوە بەشێکی باشی قورتارکراونو تەپوتۆزی دەلاقەکانی لەسەر لادراوەو گەیاندراوەتە بەر دەستی خوێندەواران .

هۆی لە ناوچوونی زۆربەی سامانی ئەدەبی پێشوومان دەگەرێتەوە سەر ئەو بارە ناهەموارانەی کە بەسەر وولاتەکەماندا هاتوەو هەر چەپۆکێ راوەشێنرابێ یەکسەر بەبناگوێی کەوتوەو سامانی ئەدەبی ئەوسای لەناوچووە . هۆی دووەمیشی کورد زۆربەیان نەخوێندەوار بوونەو هێندە گرنگیان بەدەستنووسو شیعری شاعیران نەداوەو مشووری کۆکردنەوەی بەرهەمەکانیان نەخواردووە .

ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە حوجرەی فەقێو مەلایەکان تاکە مەلبەندی رۆشنبیری ئەوسای میللەتی کورد بووە ، سەرەرای ئەوەی کە خوێندنی سەرەکی لەو حوجرانەدا ئیسلامی بووە . کەچی رێی لەفەقێو مەلایەکان نەگرتووە کە ببنە هاودەمی شیعرو شاعیری وایان لێهەلکەوێت کە شیعرەکانیان ببێتە وێردی سەرزاری خەلکیو بەزۆربەی کوردستاندا بلاوببێتەوە ، لەو حوجرانەدا بەهرەی بەرز هەلکەوتووەو تخووبی خوێندنی ووشکی ئەوسای بەزاندووە . هی وایان هەبووە کەلە شاعیر بووەو هەندێکیشیان بەتاكو تەرا شیعری ووتووەو جاروبار ئەسپی خۆی تاوداوە .

باهێندە لەسەری نەرۆمو درێژەی پێنەدەم ، لەم رۆژانەدا چاوم بەیەکێ لە کتێبە دەستنووسەکانی کتێبخانەی باوکم کەوت کەناوی (شرح سعد الله الکبیر) ەو لەسالی 1277 ی کۆچی نووسراوەتەوە بەدەستخەتی [احمد عبدالعزیز محمد بەردەرەشی] کە خەلکی شاری بانەیەو نازناوی شیعری (محزون) ە ، لەپێشەکی ئەم کتێبەدا شیعرێکی کوردی نووسیوە کەبریتییە لە (20) دێرو بەخەتێکی فارسی نووسراوە ، منیش پاش خوێندنەوەی پیشاندانی شیعرەکە بەمامۆستا (محمد نوری) توانیم کە بیخوێنمەوە ، هەرچەندە کە لەیەك دوو جێگای لەنگی دەنوێنێ بەلام چۆن بووە ئاوام نووسیوەتەوە هەر وەکو لە روونووسەکەیدا بەدیار دەکەوێت ، ئەمەش دەقی شیعرەکەیە بەرێنووسی ئێستا : ـ

عەزیزەکەم ، دیدەکەم قوربانی تۆبێ
عیلاجێك ، دەستی من دامانی تۆبێ

عیلاجی ناکرێ هەر تا بەمردن
کەسێ وەك من زەدەی موژگانی تۆبێ
مەیەشێنە دڵی زارو غەمینم
ئەگەر بێت دەفعەیە میهمانی تۆ بێ
بەموددەی عومری خۆی ناگا بەساحل
کەسێ کەشتی لە سەر تۆفانی تۆبێ
لەداغی تۆ بیابانم بەبەرگرت
بیابان بۆمن و بۆکان هی تۆ بێ
کە خواردی مەی لەپاش خۆی دایە دەستم
ووتم نۆش بێ ووتی سندانی تۆبێ
دووچاوت میسلی فنجانی شەرابە
سەروجانم فیدای فنجانی تۆبێ
سەرم بۆ تێك دەدەی جانا بەجانت
لەمەیداندا بەگۆی چۆگانی تۆبێ
بەکەلك چیم دەشێ جانم ئەگەر نێیت
فیدای لەعلی لەبی خەندانی تۆبێ
تەسەور وامەکە ئەی دڵ بکا مەیل
ئەگەر سەد ساڵ سەدای گریانی تۆبێ
وەجاخی غەیبە[1] بەسیە گریانی
دەبەس چاوە چمان چاوانی تۆبێ

ئەم یازدە دێرەی ڕابردوو سەرواکەی بەووشەی (تۆبێ) کۆتایی هاتبوو ، بەلام ئەم (9) دێرەی خوارەوە سەرواکەی بەپیتی (ر) کۆتایی دێ کە دەڵێت : ـ

وەختێ لێم دڵ ڕەنجە بووی بێ شوبهە خاکم بوو بەسەر
بۆچی لێم عاجز دەبی .....شیرین بەشەر
چاوەکەم توخوا تەحەممول کە ئیشکالم هەیە
ڕەبی عالەمیان دەخولقێنی لە نێو بەردا گوهەر
بۆچی لێرە قاعیدە مەعکووسە بێ دەفعی بکە
قالبی تۆ گەوهەرە قەلبت لە نێویا وەك حەجەر
قەلبت سەنگێ خۆت مەکە قانوونی ئەسڵی تێك مەدە
ئەی شەهی بێ مروەت و بێ شەرت و ئینساف و هونەر
کەی بوە ئیحراقی پەروانە بەمەززە بۆ چرا
لوتفی شایان بۆ گەدایان غایەتی کورهەقەدەر
جانەکەم لوتفێ بکە دەرمانی نیشان بێنە پێش
بۆ قەتیلان بۆ زەلیلان بۆ سەقیم و قوڕبەسەر
دلڕەقی دەرکە لەدلدا دلنەوایی بێنە دل
مردم و ئازاری بەسە بەس گوناهت بێتە سەر
تۆ ئیرادەت قەتلە بۆچی بە ئەزیەت دەمکوژی
هەربەیەك دەفعە خلاسم کە لەدونیا بمکەدەر
لێ گەڕێ بابت کوژێ ئەتوو بۆچی غەم دەخۆی
دادی مەزلوومان دەپرسێ ڕۆژی مەحشەر دادگەر

هەروەها لە کۆتایی کتێبەکەشدا شیعرێکی دی (9) نۆ دێڕی ی نووسیوە دەربارەی غەزەلەو لەکۆتایی شیعرەکەشدا نووسیوێتی (کتبە محزون فی حالە) ئەمەش دەقی شیعرەکەیەتی

دیوانەو سەرگەردان و مەجرووحم و بیمارم
دەنگ گەرمە لەنێو بانە ، بێ شەرمم و بێ عارم
هەردێت و دەڵێ هەستە نارۆم و دەڵێم بەستە
بۆ قەوس و موژە شەستە ، بۆ تیرە دەروون نارم
مەغموومم و مەحزوونم مەزلوومم و مەقتوولم
مەعلوولم و مەغلوولم بۆ قەیدی سیا مارم
مەعلوومە کە مەخشووشم ، مەعرووفە کە مەنغووشم
مەشهوورە کە وەك پووشم بێ قەدر لەنێو نارم
مەدهۆشم و بێ هۆشم ، پڕ دەردو غەمە کۆشم
جان و دلە دەفرۆشم ، بۆ لێوی لەعل وارم
شاهید کە وەکو تۆ بێ ، پڕ نەقش و عەتر بۆبێ
ئەی میسکە ئەتوم بۆبێ ، من ساحێبی بۆی یارم
فەر یادی دلان و روو ، مردم لە فیراقی توو
دوو دیدە وەك دوو جۆبەل ، میسلی دوو ڕووبارم
سووتاوم و برژاوم ، بۆ دەردو غەمان ماوم
ئەم مانە چیە چاوم ، بۆ چاوە گرفتارم
بێ دەردم و پڕ دەردم ، دەردین بەهەمم و دەردم
یەکبارە ئەوا مردم ، مەحزوونم و غەمبارم

---

(1) هەر لە هەمان لاپەڕەدا چەند دێڕێکی دی نووسیوە ، بەلام لەبەر ئەوەی جوان نەدەخوێنرایەوەو کێش و سەروایان تێکەڵ و پێکەڵ بوو بۆیە وازم لێیان هێناو نەم نووسینەوە ...

پێنج خشتەکی «بێدەنگ» لەسەر غەزەلێکی «وەفایی»

● عبدالله طاهر عمر ●

لە دەست ئێشی دڵم تاکەی بناڵم پێم بڵێ گیانە ؟
دەوایێ ، مەرهەمێ ، چارێ .. دەخیلتم دڵ پەرێشانە
لەبۆ دڵ نشتەری غەمزەی نیگاهت دەردو دەرمانە
دڵی پڕ ئێشی من بۆیە وەها خوونابی گریانە
هەموو سینەم وەکوو نیشانە جێگانێشی موژگانە

* * *

وەرن یاران بزانن من لەگێژاوی چ ژینێکم
چ دل بیمارو زامداری نیگای شیرین جەبینێکم
حەکیم جێگای لەناو دڵەو دەواناکا برینێکم
ئەمن لەو شارە کوژراوی خەدەنگی نازەنینێکم
فەرەنگی طینەتە ... کافر دڵە ... زاهیر موسوڵمانە

* * *

لە تەئسیری خەدەنگی ئەو تۆراخەو لە هەمرازی من
لە شەوقی ئەو ، بە دەردی ئەو هەرناڵەیە ئاوازی من
بە غەمزەی کوشتمی یارەی فەرەنگی بێ مەجازی من
طەبیبی میهرەبان بێ هوودە تاکەی دل نەوازی من
وەکوو بۆ خۆم دەزانم هەستە [باالله] ڕۆژی گریانە

* * *

ئەگەر یەك لەحزە نەت بینم لەدووریت ویڵم و سەرگەردان
ئەگەر نیزیك ببم ، ئاگر دەسووتێنێ دەروون و گیان
کەلێت دووربم وەیا لات بم سەرەنجام مەرگە یان سووتان
بەهیچ وەجهێکی ناوێرم کە نێزیکت ببم قوربان
بە عەینی هەر لەمن ڕووی داوە حاڵی شەمع و پەروانە

* * *

ئەوەی دوێنێکە صەیادبوو دڵی پێکام بە یەك تیرێ
ئەوا ئەمڕۆ لە سەحرادا بە وێنەی ئاسکە ناگیرێ
کۆرپەی ساوای دڵی (بێدەنگ) گرووی بۆ گرتوە ناژیرێ
دەخیل ئەی مەحرەمی دەردی (وەفایی) خزمە تەدبیرێ
ئەوا مەحبووبە چارەی نایێ خۆ کوژرانم ئاسانە

* * *

لەتیف هەڵمەت

شا بەدار گوێزێکی گوت : دارە
چاوی من ڕەشکارە
ژنەکەم حەز دەکات
چاوی من سەوزبێ ... وەك گەلات
سەنگایی بالای خۆت
زێری قاڵ دێنم بۆت
سەوزاییت بە بەمن
با چاومی پێ سەوز کەم
ئەمشەو تیر لای شاژن
بەخۆشی وەنەوز کەم
داروتی : ئەم ڕەنگەم نەمێنێ
نەباڵدار لە لقما لان دەکاو دەخوێنێ
نەباران گۆرانی شارو دێم بۆ دێنێ ...
شا وتی : هۆ دارە گێلەکە من پاشام
سڵ بکە ... بترسە ... لە کینەو لە سزام
کاڵ دەدەم بە پاچی دەم ئاسن
لەڕەگەو ڕیشەوە داتپاچن
دار وتی : بەم ڕەنگەی خۆمەوە ناسراوم
ئەم ڕەنگەم نافرۆشم زانیومە سووتاوم ... !
بە فەرمان ... فەرمانی شاهەنشا
بە تەوراس دار شکاو لە کرۆك هەڵکێشرا
ئێوارە کە پاشا چووەوە تەلاری
گەیشتە خانمی زراف و نازداری
خانمی کەنواری
دەستی شا لە خوێندا گەش گەش بوو
چاویشی وەك جاران هەر ڕەش بوو
ژووری شای جێهێشت و قاقا پێی پێکەنی
لەداخا شا مرد وا جیهانی بێزار کرد بۆگەنی ... !
گشت ڕۆژێ ... گشت دەمێ ... شا دەمرێ
دارگوێزیش گەڵای سەوز هەر دەگرێ !!!

هەڵهێنن

● ملا مسعود (بێبەش) ●

هەڵێنێك ئەڵێم لەشەش پیتانە
دەرئەچێ هەر مانگ لەم کوردستانە

پیتی یەکو دوو بە چوارپێ ئەدرێ
وا ئەبێ کاری دیشی پێ ئەکرێ

پیتی یەکو دوو و سێ بێتە بانی
گەر بیری لێکەی هەر بەو جوانی

دوو سێوو چوار خۆش و بەتامە
لەدوور بۆنی دێ وەکو شەمامە

شەش و پێنج و چوار کاکی کورد ناوە
گەر کوڕێکت بوو ناوی نێ (کاوە)

یەکو چوارو سێ سەداسەد نێرە
دەك هەڵکەوتو بێ ئەم بەچکە شێرە

ناوی شارێکە پێنجو چوارو شەش
ئەگەر بیزانی پێت ئەڵێ (بێبەش)

دەك کاروان بیرێو گەل هەر سەرکەوێ
منی (بێبەش) یش هەر ئەوەم دەوێ

بێتو مەتەڵم هەرکەس هەڵێنێ
خوایە سەرکەوێ قەت دانەمێنێ

سالنامەی کوردی

نجم الدين ملا
صابر ڕازی،نارد وو یەتی

بەهار

1 ـ یەکەمین مانگمان کە [خاکەلێو]ە — ئارایش دەری هەردەیەو کێوە
جەژنی نەورۆزو شایی و هەلپەڕکێ — لە یەکەم رۆژی ئەم مانگە دادێ

2 ـ مانگی دووەمین کە [بانەمەڕ]ە — دەشت و کێو بە گول جوان و بەفەڕە
دوستانی ئازیز کۆڕی دلداران — ئەچنە سەر چنار بۆ بن چناران

3 ـ لە دوای ئەو دادێ ئەم جا [جۆزەردان] — دەست ئەدەنە داس جوتیارو سەپان
ئەمە سێ مانگەی کژەی بەهرە — پاش و پێش ناکا هەر بەم بڕیارە

هاوین

4 ـ چوارەمین پووش‌پەڕ ئیتر هاوینە — گەرما ئەگرێ بە هێزو تینە
بەرگ ئەکاتە بەر ڕووتەلەو هەژار — بۆ دەولەمەندیش هاوینە هەوار

5 ـ مانگی پێنجەمین کە خەرمانانە — گەنم و نیسک و نۆك بکرە هەرزانە
بەرەچەی زەوی خۆی ئەخاتە گەڕ — زۆر داران ئەیخۆن هەژار برسی و لەڕ

6 ـ شەشەم [گەلاوێژ] تیشکی ئەگرێ — بەرگی هەتیوو هەژاران ئەدڕێ
بەزەی وەستا شاگرد قال ئەبێ — سێو بە گەلاوێژ ڕەنگی ئال ئەبێ

پایز

7 ـ ئەمجا حەوتەمین مانگی [ڕەزبەر]ە — سێنی بۆ مێوان مێوەی لەسەرە
ترێ و هەرمێ و قۆخ سێوی سەردەشتی — بەرەچەی ڕەزان باخی بەهەشتی

8 ـ لە دوای ئەو هەشتەم مانگی [خەزەڵوەر] — درەخت ڕووت ئەبێ لە گەلاو لەبەر
بلبل شەیدایش بە جۆش و کوڵ — ئەگرێ و ئەناڵێ بۆ : نەمانی گوڵ

9 ـ مانگی نۆیەمین کە [سەرماوەز]ە — سەرما ئەهێنێ و دوایی پایزە
بێ لانەو بانیش کزن لە سەرما — بۆ بەرگ و خۆراك ئەکەونە سەما

زستان

10 ـ دەیەم [بەفرانبار] سەرەتای زستان — ئەوە پێی ئەڵێن : بەهاری مەستان
سپی پۆش ئەبێ دەشت و هەردو شاخ — ئیتر نابینی سەوزە لە ناو باخ

11 ـ یازدەمین مانگیش کە [ڕێبەندان]ە — بۆ ئامشۆی دۆست و سەخت و گرانە
بەفر ئەبارێ تاپشتێنەی پیاو — هاوین دڵ گەرمین ئەرمین ئەیکەین بەفراو

12 ـ دوازدەمین مانگی [ڕەشەمە] دادێ — مژدەی نەورۆزو گولانی ، ها ، پێ

بەم پێیە سال و مانگمان تەواوە
لە زۆردای چەرخ کورد نە رگۆڕاوە

چراخان

من ئەمزانی
مەلی دلت بەرەلابێت
ڕۆژێك دادێت ،
لەقەفەزەی سنگی منا
هێلانەکەی هەلئەبەستێت
*　*　*
من ئەم زانی
نیگای چاوت ، قوربانیەکەی
لە ڕۆژێکی بێ بارانا
دلی منە ،
سەری ئەبڕێت
*　*　*
من ئەم زانی
عەشقی تۆیە ، بێ پەساپۆرت
بەناو شاری دلی منا
دێت و دەچێت ،
هەتا ئەمرێت
*　*　*
من ئەم زانی
بەتۆ بکەم ،
دەست ئەکەمە ملی چیا
گەردنی کام لوتکە بەرزە
ماچی ئەکەم لەبەرزیا
*　*　*
تۆش بزانە
کەشیعری من هەلۆیەکی ،
نەفس بەرزە
هێلانەکەی لە دلتایە
لە چاوتایە
لە خەوتایە
لە شەوتایە

حەمەی حاجی عەبدوڵلا
سلیمانی ، زستانی 1983 .

سێ تابلۆی جیاواز

شیعری : ڕۆستەم باجەلان

1

گۆرانیت هەر بۆ دەلێم و ...
تۆش هەر دەبێت
لە ئاسمانی کێلگەی تاریکیما هەلبێیت
بۆکوێ دەچیت .. ؟
ئەگەر لەنێو قەفەزێکی ئاسنینا
بەندکرابیت
نەك قەفەزێ ،
سەد هەزار قەفەز دەشکێنم
دەرت دێنم
ئەگەر گڕی لالایەکی پڕشنگدار بیت
منیش دەبم بە پەپوولە
هەر دێم و دێم
هەر دێم و دێم
وای چەند خۆشە
ماچت بکەم و بسوتێم

2

نەء ! مەلێ ئەم کیژۆلەیە
کیژی شەوەو ..
بەرەللایە ...
نەء ! مەلێ ئەم کیژۆلەیە
نەریت شکێنەو ئاوەلێ
ڕەشەبایە ...
هێندە بەسە
ئەویش ڕۆژێ دەبێتە داك
کۆرپەکەی پێی دەلێ دایە

3

سوارێکی دەست بەڕمی بینا سووربباو
لەسەر پۆپەی کردۆلەی کوندێکی ڕماو
شۆڕدەبوەوەو
دەهات بەتاو
لەپڕێکا خۆیدا لە ئاو
بەپێچەوانە ڕێڕەوی پێلی ئاوەکە دەڕۆشت و
زەردەخەنەی دەباراندە : -
سەر ڕووخساری خزم ناسیاو
ئەی سوارە ئاوارەکە !
سالەهایە !
ماندوو .. و .. شەقیت
سالەهایە
بەدەستی چلکنی شەپۆل
لەناودەچیت
ئەی سوارە ئاوارەکە !
خەم ڕەوینیت
کەچی گێز ڕێگای دووری هیوا ناگریت

شیعر بۆ منداڵ

فێڵی چەور

کاکەی فەللاح

ڕێوی :

بەهار بێ گەڵا نی یە
دووگیش بێ بەلا نی یە
دووگی سپی و نەرم و نۆڵ
فڕێ درابێ لە چۆڵ
بەبێ خاوەن و بێ ناز
پڕ لە نەهێنی یە و ڕاز
ئەم ماستە بێ موو نی یە
من ئەزانم بۆ چی یە

گورگی ڕێبوار :

چی یە ڕێوی سەرسامی
دژی دووگی حەرامی ؟
یاخوو چویتە ساڵەوە
لێ ی کەوتووی لە پاڵەوە
کوا چاوەکەی جارانت ،
بۆنی ڕۆژگارانت ؟
ئەی نەوسەکەت بۆ کوێ چوو ؟
« ئەرزی دڕی و پێ یاچوو
ئەو دووگە نابینی تۆ
پێت ئەڵێ : وەرە بمخۆ

ڕێوی :

ئەو دووگەم لەبەر چاوە
دەمم بۆی پڕ لە ئاوە
هەرکە دیم ، هاتم بڕۆم
شکا قەڵەمی ئەژنۆم
ڕەمەزانە بە ڕۆژووم
ئێستەش بۆیە پاڵ کەوتووم
کە تۆپ تەقی ، بۆ سفرە
من و ئەو دووگە چەورە

گورگی برسی :

ئەوە وڕێنەی چیتە ؟
کەی وەکوو من برسیتە ؟
دووگم بێ بە پیرەوە
خواردوومە بە شیرەوە
بڕۆ هەر بە ڕۆژوو بە
هەربرسی بە ، تینوو بە
وەك حەلوا گەزۆ ئەیخۆم
نایدەم بە تۆ خێری خۆم

« لەگەڵ یەکەم قەپاڵدا تەڵەی
ژێر دووگ تەقی و گورگە پێوە بوو »

ڕێوی :

ئافەرین بۆ عەقڵی من
بەشت بێ گورگی نەوسن
بەسەری خۆم زوو زانیم
وەك تۆ نەشارەزانیم
زانیم دووگی بەجێ ماو
هەربۆ تەڵەیە و بۆ داو
ئێستە بەمن حەڵاڵە
بەشی یەك دوو قەپاڵە

گورگی بە ئاستەم نووزە تیاماو :

ئەی تۆ فەرمووت بە ڕۆژووم
بۆیە لەپەو ڕوو کەوتووم
کەچی وەکوو شێت و هار
دووگ ئەکەی بە ژەهری مار

ڕێوی دەموڵەوس چەور :

ئاخر ئەی گورگی کەلحۆ
ئێستا گوێت لێ نەبوو تۆ
تۆپ تەقی ، تۆپی سەرگرد
گوێچکەی ئاسمانی کەڕ کرد
ئەو تەقینە ، ئەو بانگە
ئەڵێ لێ وەختی بەربانگە
منیش ڕۆژوو ئەشکێنم
بۆ بەربانگ دانامێنم
دووگی چەور نۆش ئەکەم
گورگ فەرامۆش ئەکەم



دوو سۆناتەی خۆشەویستی



فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی



- 1 -

- تۆ -

هەرچی جوانە لەتۆ دەکا
عەشقت خوێنە
بە دڵا هاتو چۆ دەکا
ڕۆژ لە دوای ڕۆژ گەورە دەبێ
سەوز دەبێ و چرۆ دەکا
گیانە ئەوەی لەمن زیاتر تۆی خۆش دەوێ
بێ گومان بە درۆ دەکا

ئابی 1979

- 2 -

- دووری -

ئێستا دوورم
نە ئەتوانم لەباوەشتا تێر بنووم هەتاکو ئەمرم
نە ئەتوانم بۆ زاخاوی مێشکی ماندووم
گوێ لەقاقاو دەنگت بگرم
چی لە مەرگی ناو باوەشی تۆ خۆشترە
چی لە دەنگی ناسکی تۆ پڕ جۆشترە
چی ئەگاتە خەمی گەورەی
شاعیرێکی دوورە ووڵات
گەر عاشقێکی وەکو من بناڵێنێ
ئاخۆ دەنگی تاکوێ بگات

کانونی دووەمی 1980



ئورەپیۆتۆکانی

ژینوارهدینەی
دهۆك

ئاسۆ

عەبدوللا کەریم مەحمود

ئەو شەوانەی بە تەنیایی
خەو بە ئاسوّوە دەبینی
ئەو شەوانەی سەرینەکەت بە ئازارەوە دەنوێنی
کەپێلوی وەنەوزت لێك نا
لە خەونێکدا
دەست بۆ دارو دەوەن دەبەی
تێر تێر بۆنی نێرگس دەکەی
بنوو کەسم
هێشتا شەو بەرێوە ماوە
بنوو هێشتا مانگەشەوەو
خەونی وولاتی غەریبی ڕەوتی گەرمیان وکوێستانە
بەندە شوێنێك لەبیر ناکا
بەندە گوڵێك لەبیر ناکا
بەندە پارچەیەك جەرگی خۆی لەبیر ناکا
تەزووی بیری هەموو شەوێ
دەبێتە کەویکو
لەسەر بلندترین لوتکەی نیشتمانا
ڕەوتی گەرمیان و کوێستانە

بلا هەڤال .. بلا هەڤال
ئەو چاڤێت زەر
بلا برەشی بین گرێدان
بلا هەڤال
ئەو دەستێت ئازادی خازن ،
بلا لسەرێك بین وەرباداں
بلا ژیێ تەیێ نەخوش ،
بو مللەتی ببیت پەیمان
ئەگەر هاتو سێدارا تە
هاتە ئاڤدان
تو نەبێژە :
من ببەنە وەلاتێ من
وەلاتێ کەیف و سەیرانا
وارێ ژارو بێ خودانا
هەڤال بێژە :
تۆ کەلەخێ من پاڤێژە
ناڤ ئاخا خو
هەکو گورەهەوایێ تە
تێت و دبوریت
دێ ..
گازی کەت ئەڤە کی‌یە ؟
دا تو بێژی :
دلسۆزێ ئازادی خازە !!
ئەو دێ بێژیت :
چ دکەت لڤێرێ ؟
دا تو بێژی :
نێ ێ هاتی
سنوریت خو ببینیتن ....
شینا کە ڤرا
زیارەتا لێبچینیتن ....

عەبدوڵلا سەڕاج

کەرکووك   ئاداری 1983

حەو ڕیشۆڵەو حەمەشین

گوایە دەڵێن گۆیی زەوی لە نێوان دوو شاخي گایە .. گا لەسەر پشتي ماسییە ؛ ماسیش وا لە دەریای بێ بن . منیش دەڵێم : خۆ قسە باجی لەسەر نییە . دەریای سوێر دایکی ڕووبارو زێو ڕۆخانەو خڕو بەستەکانە ، زێ هەیە گەورەو بەرین . زێ هەیە تەسكو بچووك . چەم هەیە بەگوژمو هاژەو تافەتاف ، چەم هەیە خاوو لەسەر خۆو مەنگ . هەشە لە قرچەی هاوینان برینگو وشکەڕۆ دەبێت هەر وەکو خڕو بەستی ئەم (خاسە) یەی کە ئەم کەرکووکە دەکەرتێنێتە دوو بەشي نارێکەوە . ئای خۆ کاتژمێرەکەم نۆو هەژدەی بەیانییە ، چواری نیسان ، دەبێ دەی ڕەبەق بچم سەرێك لە قۆنتراتەکان بدەمو چەند لاپەڕەیەك بۆ حەمەشین ڕەش بکەمەوە ، ئای کە شاخ شکاوو چاو چنۆکە !. هەر خانوو ، خانوو ، خانوو . منداڵ بووین ، لە زیخەلانی ئەم خاسەیەدا ، لەگەڵ هاوڵەکانما خانووی لمینمان هەڵدەبەستو لەپاشان هەریەکەمان بە شێوەیەك خانووەکەی خۆی دەڕازاندەوە ؛ پارچە شووشەیی ڕەنگاو ڕەنگو بریسکەدار ؛ پارچە بەردی خاڵخاڵی متو مورووومان بۆ ئەو مەبەستە دەخستە کار . بەو خانووانەمان دەووت (حەمامە قولێ) جاری وا هەبوو بەرۆکی یەکتریمان ڕادەوەشاند ، زرمە زلیمان دەبوو لەبەر ئەوەی یەکێك بە پاژنەی ئانقەست ، حەمامە قولێی هاوڕێیەکی خاپوور کردبوو ، دەبووە شەڕ ؛ تۆپەڵي لمو قوڕ فرتەی دەکرد زیخو لمي خاسەکە بە تیتكو چاوو بڕۆمانەوە بەلگەیەکی چاکی دەدایە دایکانمان کە بڕوایان بە سوێندی درۆمان نەمێنێ . من خانووەکەی خۆمم ئێجگار خۆش دەویستو باش دەمپاراست ، ئێستا ماڵدارییەکەی (خاتە) یی هاوسەرم کتومت بەو ساکەی من دەچێت . ئەم ئێوارەیە سمکۆ دەبەمەوە بۆ لای دوکتور چونکی لە کاتێکدا دایکی خەریکی نان کردن دەبێ ، ئەو نەوتی ناو قوتووەکە بە ئاو دەزانێو قومێکی لێدەخواتەوە . باوکم دەسڕۆ نەبوو ، بە عارەبانەیەکی سەوز نەوتی بۆ گوزەرەکەمان دەهێنا . دەنگی ئێستاش وا لە گوێمدا : [قاپی نەوت بە عانەیەك] ئەو ڕۆژەی کە مرد ، من مێردمنداڵ بووم دیدەکانم لێخن بوون ، خۆم کوتایە قوژبنێکەوەو لەوێ تێر تێر گریام . منداڵی ئێستاکانێ لەسەر بنێشتێك دەپرمێنن کەچی لەناکاو هەروەکو بە گوێزانێك گریانەکەیان بقرتێ ، بارەکەیان لەلا دەگۆڕێ . پێش ئەوەی خاتە داخوازی بکەم ، لە تافو هەڕەتی لاویمدا ، ڕۆژنامەم دەخوێندەوە کەچی ئێستا هەر خەریکی ریزگرتنو خۆراك پەیدا کردنم . ئەو دەمە لە سووچی چایخانەیەك ، سەرنجی چاوکاڵانم دەداو دەمم لە پۆلەتێك دەسوی، . وا ئێستا هەر خەریکی لێکدانەوەو نەخشەکێشانم لەمەڕ ڕۆژی نادیاری خێزانەکەم . ڕۆژێك بە خاتەم ووت :

ڕاستە ژیان خۆشەو هەر دەبێ واش بێ ، بەڵام خاتە گیان ، ئەوسا وەك ئێستا نەبوو ، ڕووکەشانە دەمانبردەسەر ، هەرزەکار بووین وەکو ڕووەك لە ڕۆخي ئەم خڕی خاسەیەدا دەڕواین . ئەم خاسەیە ، بەهارو زستان لەپاش خۆی ، چاڵو قوڕت بەجێ دێڵێ ، ئێرەو ئەوێ دەبێ بە گۆلاو ، ئێمە مانانیش سەرو شەش ، حەوت بەردی ڕێكو تەنکمان هەڵدەچنیو لە گۆیی ئەو گۆلانەدا بۆی دەنووشتاینەوەو بەردەکانمان بە ڕووکاری گۆلەکەدا دەهاویشت . هەبوو چەند جارێك ، بەردەکەی ئاوی هەڵدەبەزاندەوەو ئەوسا دەکەوتە کەناری گۆلەکە . نەزانیش هەر یەکسەر بەردەکەی نوقم دەبوو ، جا بەو کارەمان دەووت (نان خواردن) . شێرەی کوڕی خالم لەو نان خواردنانەدا دەستي هونەری دەنواندو بەردەکانی هەشت جاران هەڵدەبەزانەوەو ئەوجا دەسرەوتنەوە ! ڕەشە ناوێك دەیگووت : بەخوا ئەوەکەی من نۆ نانی خوارد ، دەبووە سوێندکاریو قرەقرە دەستەویەخە ڕاوەستان . تاومان دەدایە بنکوڵو لاغمەکانی ناو خاسە ، یەکتریمان بەردە باران دەکرد ،

ـواجار ، به فيكه لێدانەوە ، هەڵتەك هەڵتەك سەرمان بە ماڵا ـەكرد .

وا بە هەردوو لەپم كاسەی سەرم دەگوشم وەك بمەوێ مێشكم بچۆڕمە زەوی ، سەرباری ئەوە ، خەمي خۆمو زۆری تریش لەلام كەڵەكە بووە ، وا لیستەی خۆراكی هەشت كەسم لەپێش چاوە ، ئەی ئەوانەی كە بەدەست حەمەشینەوە دەناڵن . پاش تەواوكردني پۆلی سێیەمی ناوەندی گلامە كارو ئیش كردنەوە ، ئۆخەی شوكر وا ڕیزگرتنەكەی ناو بازاڕم لەكۆڵ بووەوە ، دەزاني چۆن ؟ . جاران بۆ مۆزو پرتەقاڵ دەوەستام ، مۆزەكە هەر فت ، مەگەر ئیمەمانان بە وێنەی شادبین پرتەقاڵەكەش هەندە زۆرە كە ریزگرتنی ناوێ چونكە لە مەودای كڕیني منو من ئاسایي چۆتە دەرو دەجاران نرخي پێشووی تێپەڕاندووە . بۆیە خۆمو كەساني وەكو خۆم وەكو بەڵە برنج دەبینم هەر لەبەر ئەوەی بەرز دەفڕین ، دەمانەوێ بە قسە ڕەوتی شت بگۆڕینو ئاواتیش بۆ دەرمانێك دەخوازین كە نەخوێندەواریو هەژاریو خۆخۆریو چلو چلێسیو دەردەكاني تر بنبڕ بكات ! . چاكیش دەزانین كە قسە نەچۆتە گیرفانەوە . ئەم ئاكامەش ، ئەمڕۆكە بۆتە كرۆكی خولیاو نیگەرانیم ، ئابلوقەی گیانم دەداتو دەمخاتە نوخي هەڵچوونەوە . دوێنێ چومە بازاڕ ، باران نم نم دەباری وەكو هەزاران دەنووكی ئاديار لە عەردو بانیان دەدا ؛ لە گویسە بانەكانیان دەدا ، لە شانو مەچەكو سەرە قژنەكاني ئەو مێرد . منداڵە ڕەشتاڵانەیان دەدا كە بە تورەكەو گونیە ، ریشۆڵەیان لەتەك چایخانەكەی (ئەحمەد ئاغا) دەفرۆشت . پارەی جووتێ ڕیشۆڵەم داني ، هەتا بۆشم لووا تورم هەڵدانە جەرگەی ئاسمان .. بڕۆن خواتان لەگەڵ . چاووم پێیانەوە بوو ، دایانە باڵو لەپێش چاوما بچووك بوونەوە ؛ بچووك بوونەوە . بوون بە جووتێ خاڵی قیرین ، بوون بە جووتێ خاڵی بۆر ، لە یەكتری جیابوونەوەو تووانەوە ، ووتم : لەمەودوا خۆتان لە داوو واشەو داڵ بپارێزن . دوو بەشي ئاسمان دەبریسكایەوە ، لای خۆرەلات بێ خەوش بوو وەكو ئاوێنە .

ـ « خاتە لەبیرتە كە بە ئاوێنەیەك پێشوازییان لە گواستنەوەكەت كرد »

ـ « ئۆی تۆفیق چیم دەخەیتەوە بیر ! » .

تەنیا لای ڕۆژاواوە كەواڵە هەورێك دەبیندرا ، خاتە خۆ وەختەبوو دوێنێ دەسگیری یەكتری بین ! . كڵاوەكە تۆ قازی . گوتم : « ئافرەت ئەو ڕیشۆڵەو باڵندانە گوناحیان چییە كە ئەو چلو چنۆكانە داوو تەڵەیان بۆ دەنێنەوە ؟!. » . كەچی خاتە پاش ئەوەی لێوی كەمتەرخەمیی بزواند ، چی بڵێت باشە ؟ : « ئێ پیاوەكە ئەوانە كاسبنو كارو پێشەیان ئەوەیە » .

من : كچێ تۆ داكۆكی لە بەرژەوەندی ئەوانە مەكە ، بۆ كاروپێشە بڕاوە لە باڵندە قڕكردن بەولاوە !؟.

خاتە : ئۆی پیاوەكە تۆ پەلپ لەهەر شتێك دەگریت !.

من ووتم : دەوەرە لە قارانا مەتەقێ ! .

خاتە ووتی : جا پیاوەكە بۆ توخني گەنمەڕۆكەو تەڵەكان دەكەونو ... تووڕە بوومو قسەكەیم قرتاند . نەڕاندم :

ـ كچێ هەی گەمژە ، برسێتی كافرە كافر ، گیانلەبەر هارو هاج دەكات .

ئەمجا بە نەرمي چپاندمە گوێیی : « ئەمە بێجگە لەوەی كە پەڕندەو فڕندە فامو هۆشي تۆیان لەكوێ بوو ؟ » .

خاتە : تۆفیق ، ئەمڕۆكە بە بیبەری تفت دەكەیت ، لەگەڵ حەمەشینا داتنەمەزراندبێت ؟!.

من زیاتر پێم داگرت : ئافرەت برسێتی دابنێ بە ئاگرێكو شەخەڵێكی لەبلوەش گرتبێ ، چی ڕوو دەدات ؟ ها ، خۆ دەزاني . خاتە ڕەنگی زەرد هەڵگەڕاو چاوێكی پرسیاراویی لێم داچەقاند . پاش نەختۆكەیەك وەك بێتە خۆی ووتی : تۆفیق بەردێكی بخەرە بان .

ئەگەر بەرێكەوت لەو خڕخاسەیەدا بووینایە ، ئەوا بەردو سلپمان خڕ دەكردەوە ، مەلەمان دەكردو بۆ ووشك بوونەوە دەرپێكانمان بەسەر سەرمان هەڵدەخست ، بەدەم گەڕانەوەش بەردو چیمي ڕێكو هێلكەییمان هەڵدەبژارد بۆ ئەوەی بیانكەین بە هەڵمات . بەردو چیم هەبوو قاوەییو خاڵي سپيی لەسەر بوو . بەردوچیم هەبوو حەلوایيو خاڵو دەمارەكانی ڕەش بوون . هەبوو ڕەشو نیتك نیتك خاڵي سپيو پەمەیی تێدا تێكەڵ دەبوون . هەشبوو سەوز .. سپی كلڕەنگدو دەمار دەمار پەڵەی ڕەنگیان دەنواند . هەڵماتەكانمان لە چەرخ دەداو لەكاتی تەواو بوونیشدا لە پڕیا سكەیەكمان دەپێچا ، پاش ئەوەی دووسێ كاكڵە گوێزمان تێدا دەپلیشاندەوە بۆ ئەوەی

نیشان و ڕەنگی هەڵمەتەکە دەرکەوێت و بدرەوشێتەوە . کارێکی ناهەموار بوو . مرۆڤ دەبێ هەموو تواناو وزەی بۆ ریشەکێش کردنی ناهەمواری بخاتە کار ، بەردەبارانی کاری ناپەسند بکات ، کاری دزێو کە دەبنە هۆی نا ئاسوودەیی و نا شادی ، ئەمڕۆکە ئەوە نەمابوو کە بچم بەگژ حەمەشینی بەڵێندەردا . ناخم بوو بە دەم و گوێچکەو خۆم بۆ خۆم دەدوام :

« چونکە فێڵ لە ڕەنجی کرێکاران دەکات »
« وانابێ . نانی خۆت مەبڕە »
« لایەنی هەژار بگرە »
« تۆ کاتبی حەمەشینیت و سپڵە مەبە »
« لادان لە ڕاستی تاوانە »
« ڕاستی بە گران لەسەرت دەکەوێتەوەو ... »
« ڕەنگ بێ خاتەو منداڵەکانم لێ بتارێ .! »
« دەکەوێتە بەر کەڵبەی برسێتییەوە »
« ...... » « بجووڵێرەوە » « ئا »
« ...... » « دەس بە کڵاوەکەتەوە بگرە » « نا »

ـ خاتە گیان دەزانی مردنم لەلا خۆشترە لەدەم نووقاندن .
ـ .....
ـ چاو نووقاندن تەشەرو ریسواییە .
ـ .....
ـ خۆ کەرکردنیش ...

چوارشەمووان ، کوڕەکەل دەچووینە چوار باخەکەی داوێن کڵێسای کلدانییەکان ، لەوێ زۆرانبازیمان دەکرد ، سێ باز ، سنگەوباز ، میچین و هەلووکێن و تەنوورە خراپ . قالەیەکی سەر زل هەبوو کەس دەرەقەتی نەدەهات و پشتی بە کامێکمان لە زەوی نەدەدرا . جارێک تاووم دانێ ، بە پاشقول زرمەم لێهەڵساندو پشتیم نووساندە زەوی . بووە چەپڵە کوتان . ژیان خۆی زۆرانبازی و پاشقول دانە . وەختێکیش کە دەگەڕاینەوە ، پاکەت و قوتوومان دەئاخنی لە شێرە کوللەو زەردە دووپشکی چز قرتاوو گازندەی سەیر سەیر .

کرێکاران گشت چاویان لێبوو کە خۆم پێراگیر نەکراو کەوتمە ویزەی حەمەشین . پەنجەم لە ڕوویا ڕاوەشاند . پێشان بڕوای بە چاوی خۆی نەهات . نەخێر هاتە پێش و بە گەنجەفەیەکەوە گوێچکەی گرتم .

ـ تو ! ؟ ... کەس نا تۆ !! .
ـ ئا ... من ...
ـ بوویتە ئەو دەمڕاستەی لەڕووما بگرمێنی و بوورەی هەنگم لێ بووروژێنی ، ئەم ئەو لاس بدەیت ..

نەمکردە نامەردی خۆم لێراپسکاند :

ـ ئەرەوەڵڵا من . کێ ی تر هەیە ئەم ڕەشوڕووتانە وریا بکاتەوە .
ـ جوانە .. جوانە .
ـ سەعات و نیوێك زیادانە ئیشیان پێدەکەیت و ئەوەشی نەخۆش کەوت یان مرد چش ، بۆ سبەینێ قوڕ بەسەرێکی تر جێگای دەگرێتەوە .

ماتی و مەندیی حەمەشین هەڵی پێدام ، گشت ئازایەتیم کۆ کردەوەو دام بە ڕوویا :

ـ حەمەشین بەسیەتی . ئەمانە گشت ڕاستین و لەهەر جێگایەك جاری بۆ دەدەم .

حەمەشین گشت قارو کینەی دڵی کۆکردەوەو دای بە ڕووما :

ـ بۆ دەرەوە هەی ..

ئەوەندەم زانی بە پاڵە پەستۆتەکان بەرەو جادەکە ڕایانماڵیم .
پەنجەی توورەییم ڕاوەشاند :

ـ چیتان لەدەست دێ درێغی نەکەن ، هەرەشەتان بەژێر ....

ژێر پام تۆیقڵەی کردبوو . ساڵگارێکە ، دایکم بۆ ئەوەی ئێشەکەی لەبیرم بباتەوە دەنگی هەڵبڕی : هەڵور ، بەلورتەکامە . زەردو سوورو شەمامە .

دوای ئەوە ، هەفتەیەك دوای دەرکردنم ، هەندێ پارەم پێکەوە ناو دەستم کردە فرۆشتنی شتومەکی سەرڕێیی . بوکۆکەی منداڵان ، شانەو ئاوێنەی کیژان ، ئەلبومی هەرزەکاران ، دڕندەی لاستیك . حەمەشین و تۆیژە گەندەڵەکەی دڕندەن ، بزنمژەکن ، مۆرانەن دەبێ بنجبڕ بکرێن . ئەوەشی ڕاستی بێت کامێك لەو کرێکارانە بە هانامەوە نەهاتن ، هەرچەندە لەو کاتە ناسکەدا چاویان دەبریسکایەوە ، لە خورشید ناوێك بەولاوە کە مەردانە هاتە ناو ، دوایی زانیم کە حەمەشین ئەویشی بە دەردی من بردووە . ناهەقیان ناگرم ، منداڵیان وردەو لەترسی مۆتەکەی برسێتی هەناسە لەخۆیان دەبڕن . دەبێ هەتا سەر وا بمێنەوە ؟!. بەهەر حاڵ وەلام لای داهاتووە ، بەلام ئێمە چیمان کەمترە لە دانیشتووانی گۆیی ئەم زەوییە کە گوایە دەڵێن لەنێوان دوو شاخی گایە ؛ گا لەسەر پشتی ماسییە ؛ ماسیش وا لە دەریای بێ بن .



● خالد صالح حسن ●

زەلامەکی سێ گا هەبوون ، هەمی کاڤا شوول بێ دکرو گەلەک دوەستاندن ، ئەو گا مەجبوور بوون گۆتن : ئەم ل ڤێرە گەلەک شوول دکەین و ئەم گەلەک بێد لاواز بوین . وەرن دێ چین بخۆ ڤ دونیایێ کەڤین ، دێ هەر تشتەک ب دەست مە کەڤیت بخۆین .

ڕۆژەک بخۆ نیشان کرن و دوێ ڕۆژێدا چوون ...

هەرچوون ... حەتا گەهشتینە مێرگەکا خـوّشی یا تژی کولیلک ، گیا ل بەژنەکێ بێ بلندە ، تژی وارا کانیێد ئاڤا تەزینە ، گۆتنە ئێک : ئەڤێرێ بۆمە ژ هەمی عەردا خۆشترە . هەمی تشتێد لێ هەین ، نە ئەم چ شولا دکەین و سپێدێ هەتا مەغرەب دێ هەر خۆین و ڤەخۆین .

ڕۆژەکێ ، دووا ، هەیڤەکێ ، ئـەو گا قـەلەو بوون و ل وێرێ ئاکنجی بوون و بەرێ خۆ نەدانە چ عەردا .

چەند سالا ما نە ل وێرێ ب دل خۆشی ، وا های ژ کەسێ نەبو . دبێژن سالەکێ خەلا هات ، هەمی گەناورا بەرێ خـوّ داوا کۆ دا بخۆن ، شێر هات و پلـنگ هات و گـورگ و هرچ و... هەمی گەناورێد دی هاتنێ . هەمی پێکڤە پێوەر هـاتن ، بەلێ نەشیانێ و زڤرینەڤە برسی و عاجز ، تشتەک لێ نەکرن .

هەیامەک پێڤە چوو ... ریڤی گۆتە گەناورا : ڤێ جارێ ئەز بتنێ دێ چمێ ، چاڤێ هەوە لێ بیت ، کادێ برسی زڤرم یان تێر ؟

گەناورا پێتە ب ئاخفتنا وی نەکر ، گۆتن : ئـەم هەمی نەشیاینێ تو بتنێ دێ چەوا شێیێ ؟ گەناورا ترانە پێ کرن ...

ریڤیێ ژخۆ پشت راست بۆ چوو ... گەهشتە نک وا . بەرێ خۆ ددەتێ گایێ ڕەش بەلەک لاوازترە ژ گایێ زەر ژی و ژ گایێ سپی ژی ، گایێ سپی ژ هەردووا قەلەوترە ، ریڤی چوو نک گایێ سپی و گایێ زەر گۆتێ :

هوون هەردوو وەکی مەلکانە ، چ بۆ هەوە نائێتە گۆتن ، بەلێ کێماسیەک یا ل هەوە . هەردوو گا مانە حێبەتێ ، گۆتنێ : چ کێماسی یە ل مە مام ریڤی ؟

ریڤی گۆت ئەز دبێژم ئەڤ گایێ ڕەش بەلەک ل ناڤ هەوە بێ کرێتە . ناکەڤتە سەر خولکێ هەوە ، هەکە ئەزبام نوکە من ژمێژە کوشت بو یان دەر ئێخست بۆ ، دا چەوا هێلمە ل نک خۆ ؟ هەردوو گا بەرێ خۆ دا ئێک و گۆتن :

پانێ ئەڤە مە نە دزانی دا بکوژین هێشتا زوییە . گایێ ڕەش بەلەک ڕۆژەکێ نێزیکی هەردوو گا بۆ ، هەردوو ب قوچا هاتنێ و کوشتن .

ڕۆژا پاشتر ریڤی هاتە نک گا . بەرێ خۆ ددەتێ گـایێ سپی و یێ زەر بێ پێکڤە د چەرن ، ریڤی چوو نک گایێ سپی گۆتێ :

هندی ئەز بەرێ خۆ د دەمێ ، ئەز نزانم تۆ یێ چەوای ؟ تۆ ئەڤ گایێ سپی ، وەسا یێ خشکۆک ، وەختی ئەڤ گایێ زەر نێتە نگە تە تۆ گەلەک کرێت بی ، ڤێجا هەکە نە ئێتە نک تە گەلەک باشترە . گایێ سپی گۆت : نێ ئەو هەڤالێ منە ، هەکـە ئەو بچیت ئەز دێ مینمە بتنێ پاشی دێ چ کەم ؟

- ریڤی گۆتێ : ئەز با بێژمە تە بکوژە ، تۆیێ ب دلێ خۆی . بەس من ژبەر تەیە ، ڤێجا تۆیێ ب کەیفا خۆی .

- گایێ سپی ما هزرێد خۆکرن و گـوت : ما من چ حـەق ب هەڤالی هەیە ؟

بلا ئەزێ لاوبم ، من شـوّلە ب گایێ زەر نینـە ، ریڤی ڕاست دبێژیت ، گایێ سپی کرە غار و چـوو گایێ زەردا بـەر قوچاو ئەوژی کوشت .

- ریڤی ژوێرێ زڤری و چوو نـک گەناوراو گۆتێ :

من دوو گا کوشتن ، ئێکێ مای ، ڤێجا وەرن دا بچینێ .

هەمی گەناور چوونە وێ مێرگێ ، بەرێ خۆد دەنە گایێ سپی یێ بتنێیە ، هەمی پێکڤە چوون خۆ ل گایێ سپی دان و ئێخستنە عەردی ... گای کرە گری ... گەناورا گۆتێ :

- تۆ بۆ دگری ، ما نە شەرمە ؟

گای گۆت : ئەز نە ژبەر ڕوحا خۆ دکەمە گری ، ئەز ژبەر بێ دەولەتی و خائینیا خۆ دکەمە گری . هەکە من وە ل هەڤالێد خۆ نەکربا نوکە وە ل من ژی نە دهات ، کەس نەشیامە هەر سێکا پێکڤە .

- ریڤی گۆت : پا چوو ...

- گایێ خۆ کوشتن و کەتنە سەر کەلەخێ هەر سێکا ..



سەلاحەدین سالەح مەجید

بەهاری 1979

ڕۆژەکەی تا بڵێی ساردە .. لوورە لووری با دارەکانی خستبووە سەر ڕاوەشان و سەمایەکی دەرویشانە ... پەلە هەورە ڕەشەکانیش بەری ئاسمانیان بەجێ ئەهێشت و هێندەی نەئەبرد کۆمەڵیکی تر ئەهاتە جێگەیان بەم چەشنە بەری ئاسمانی شینیان ڕەش کردبوو .. تۆیش ئەو ڕۆژە موڵەتی و لە ماڵەوەی .. چاوەڕوانی هەلێکی تا بڕۆیتە دەرەوە .. یەکتری ببینەوە ... کتێبەکەت بە لوول کراوی لە نێو دەستایە .. هەر جارە ناجارێك لە شووشەی پەنجەرەکەوە تەماشای هەورەکان دەکەیت ... دەبینی دنیایان تاریك کردووە .. لە داخانا کتێبەکەت ئەکێشی بە سەر ڕانتا ... چارەت دا.وەتە یەکا هەناسەیەکی قووڵ بۆ هەڵ ئەکێشی بروسکەیەك ناچارت ئەکا سەرت داخەی و چاوت بتروکێنی ...

کتێبەکەت لە پەنجەرەکە دانا چوویتە ژوورەکەی تر .. جلەکان و پێلاوەکەت هێنا ... هەر ئەمڕو موڵەتی .. تاخۆت ئامادەکەی بچیتە دەرەوە ... ئەتەوی ئەمڕو هەرچی چۆنی بووە هەر دەرچی ... گەر هەور بێت و گەر باران .. تا دەرنەچی ناگەن بەیەك .. ئەشترسی دەرچی و ئەوبێت بۆ لات کی ئەڵی ئێستا ئەو لە ڕێگا نییەو بەرەو ئێرە دێت خۆ گەر ئێستا بارانیش تێ کات هەموو لەشی تەڕ دەبێت ...

وا لەبەر چاوتایە جلەکانی ... پرچەکەی تەڕ بووەو دڵوپ .. دڵوپ ئاوەکە ئەتکێتە سەر ڕوومەتە سوورەوە بووەکانی ... خۆزگەت ئەخواست تۆ لە جێگەی دڵۆپە ئاوەکان بوویتایەو بە کۆناو گەردنیا شوڕ بیتەوە . هەورە بروسکەیەکی گەورە زرە زرێ خستە پەنجەرەی ژوورەکەت .

ئەیویست بترسێنی و بڵێ ئێستا لە ڕێگا لێ ئەدەم و ئەیسووتێنم ...

تۆیش بەو بروسکەیە تووشی دڵەڕاوکێ هاتووی‌و زیاتر شێت گیر ئەبووی .. داماوی بەم لاو بەو لادا بە ناو ژوورەکەتا سەرت سوڕ ئەدا تاکو ئەو چەترەی لە بنمیچی ژوورەکەتا بە بزمارێکا هەڵ واسرابوو سەری بێ ڕاگرتی وبە تەواوی چاوت بڕیە سەری‌و سەرنجەکانت لەسەری نەئەگوێزایەوە .. ئەتویست پێش ئەوەی ئەو بێت ، تۆ چەترەکەت هەڵگری بچیتە بیریەوە سا یا لە نیوەی ڕێگا بە یەك ئەگەن ... یا هەردووکتان بە یەك بروسکە بسووتێن‌و گەر پێکەوەش سووتان ئێسکو پروسکتان وا تیکەڵاوی یەکتر بێت لەیەك جیا نەکرێنەوە .. تا هیچ نەبێ هەر چەند پارچەیەکتان پێکەوە بەر یەك گۆڕ بکەوێ ..... لەم خەیاڵانەدا بووی .. گەرمای لەشت زیاتر بەرز ئەبووەوە ... لێدانی دڵت زیادی دەکرد !

کێ ئەڵێ ئێستا خۆی ناکا بە ژووراو چەتریشی پێیە ... لەنێوان دەرچوون‌و دەرنەچوونا بێ‌بەند ببووی .... وا هەورەکە هێنای ... بروسکە ئەدات .. هەیهوو تازە چیت پێ ئەکرێ وا بارانیش تێی کردەوە ... کتێبەکەت هەڵگرتەوە .. پەنجەکانت کەوتنە هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی .... ناوونیشانی چیرۆکێکت بەرچاو کەوت .. یەکیکتر ... دووانی‌تر...

ئەمانە هیچیانم بە دڵ نیە گەڕایتەوە بە ناو لاپەڕەکانیدا ...] ناوونیشانێکی ترت بەرچاوکەوت ساتی دەستی بێ ڕاگرتی ... جوانە (گوڵە کێوی) ... سەرنجی ڕاکێشای ... کتێبەکەتا وەکو میلی کات ژمێریکی نووستوو بە تەواوی لە جووڵە کەوت .. لە نێو دەستەکانتا ئارام بووەوە پشتت دایە دیوارەکەوە ... پێت درێژ کردەوە بۆ سەر فەرشی ناو ژوورەکەت یەکەم ڕستەی چیرۆکەکە کەوتە مژینی تیشکی چاوەکانت .. چاوەکانیشت لەگەڵ هیچ هەورە بروسکەیەکی تر نەئەتروکان .... حەزت ئەکرد چیرۆکەکە بە پەلە تەواو بێت ... ئەتویست دیڕەکانی قووت دەی .. هەموو هەست‌و نەست‌و بیرو هۆشت لای ووشەکانی ناو چیرۆکەکە بوو ... وات ئەزانی ئەمە چیرۆکێکە خۆت نووسیووتەو خۆت پاڵەوانی چیرۆکەکەی ...

وات ئەزانی باسی ئێوە دەکات ....
وات ئەزانی ....

چەند دیڕێکیت خوێندەوە ... پێت خۆش بوو نەکەس قسەت لەگەڵا بکاو نە گوێت لە دەنگی هیچ شتی بێت ... بۆیە تەنانەت ژاوە ژاوی منداڵەکانتانیش سەری پێت هەڵنەبڕی ....

تۆ لە ناو دنیای چیرۆکەکە بووی‌و ئاگات لەم دنیا نەمابوو .... جیڕەی دەرگای ژوورەکەت ناچاری کردی سەرت پێ هەڵبڕێ .. تەماشات کرد خوشکە بچووکەکەت خۆی کردە ژوورەکە تاو .. بە پێکە نینەوە باوەشی بۆت کردەوە ...
ـ گوڵەی کاکە وەرە بزانم ... باوەشت بۆی گرتەوە .. هێندەی چاوتروکانێك خۆی لە ناو باوەشتا بینیەوە ... کتێبەکەی پێت فڕێدا ... دەستە بچووکە خنجیلانەکانی خستە سەر شانت ...

تۆیش ویستت بیدوێنی .. ماچی .. دووان .. بۆنێکی پرچەکەیت کرد خۆزگە دایکم پرچەکەتی ئەگرت لە خەنە..!
پرچە سوورە خەنەیی‌یە شوڕەکەی (گوڵێ) بۆنی یەکجار خۆشە .. بەلام ئەوەی تۆ نا ...
لە گەڵ بۆن کردنی پرچەکەی ئەوا چاوەکانت داخستبوو ... ئەو ساتە شیرینانەت بیر ئەکەوتەوە کە لە باخچە گەورەکەی شارا لەسەر کورسی‌یەك پێکەوە دانیشتبوون ... پەنجەت لە نێو پرچەکەی دابوو وپڕ بە دڵ بۆنیت دەکرد ...

ئەم نەی‌ئەزانی تۆ گەیشتوویتەتە کوێ‌و باسی چی بۆ ئەکەی ... بۆیە ئەمیش ئەتووت خەوتووە وەك بووکە شووشەیەکی بێ هەست‌و گیان‌و بێ‌جووڵە تەنها هەناسەکەی نەبێ تۆزێ سنگی پێ‌ئەجوولان ..
تۆ دەستت بردو گوڵە گەشە سارددەکەیت گرت .... ئوخەی گوڵە جوانەکەم (نیان) گیان .. کەوتە جووڵە ... نەخێر کەوتە قسە

ـ نا من گوڵ نیم..!
ـ وات هەست ئەکرد ئەیەوی بڵێت (گوڵە) گوڵە ..
ساتی .. دووان چاوەڕوانیو لە بێ‌دەنگیا نقووم بوون .. ژوورەکەش بێ دەنگتر ئەبوو .. تەنها خشپەی گەلای‌دارەکان نەبێ هیچ دەنگێکی‌ترت نەئەبیست ...

- ئەی کێ گوڵە ؟
- گوڵە سوورەکەی خۆت -
بە یەکجاری وای لێکردی هەموو گیانت بێتە دەم و بێتە قسە ... مووی لەشت هـەمووی ڕاست بـووەوەو چاوەڕوانی وەڵام بوون ... سەرسوڕمانێکی گەورە هەستی شلەژان .. تۆ بـۆی هەستی پێ کـردبێ کـە (گـوڵ) بـۆ لای من دێت ... خۆشی یەکی لەش خاوکەر دەمارەکانی لەشتی بێ هێز کردەوە لەشت قورس بووەوە...

ئەمە قسەی منالیکی سێ سالان بوو یا هی مرۆڤێکی سی سالان ئەت ویست زیاتر دڵنیابی .. دەستە بچووکەکانیت لەسەر شانت داگرت ... دەست شل کردەوە ... تا دەستی بەربووەوە لە دەستت . - کوا (نیان) گیان کوا ؟ کامە گوڵە سوورەکەی منە ... ئادەی پێم بڵێ ...؟ وەك چۆن بە پەلە خۆی گەیاندە باوەشت ئاوا بە پەلە لە دەرگای ژوورەکەت چووە دەرەوەو ... ڕووی کردە لای باخچەی حەوشەکەتان ...

تازەش بارانەکە کردبوویەوەو .. خۆرێکی بێ تین و تاو لە پاڵ پەڵە هەورەکانەوە چاوشارکێی دەکرد ....
ئـاورێکی لە تۆ دایـەوە ... بە چـاو و بـە پـەنجـەی نیشـان تی ی گەیاندی کە مەبەستی ئەو گوڵە سوورەی ناو باغەکەیە ! چـاوت ئەدا بـە یەکـاو ئەتکـردەوەو .. دەست خستـە سـەر ناوچاوانت چاوی بڕوات گوڵەکەی نەئەبینی .. بۆیە بـۆ دڵنیا بوون پێت دووبارە کردەوە ...
- کامە گوڵ ... نیان گیان کامە ؟

- چوو دەستی خستە سەر ئەو تاقە گوڵە سوورەی کە بە قەد یەکێك لە دار گوڵەکانی ناو باغەکەتانەوە بوو .. ئەمە .. ئەمە ... ئیتر تۆ هەست و مەبەست .. ئەو جۆش و خرۆشەی کەوتبووە گیانت و وای لیت کرد دوای کەوی ... دوای دڵنیا بوون .. سارد بوویتەوە لە شوێن خۆتا مەبییت ... بە چپە لەگەڵ خۆتا قسەت ئەکردو ئەت ووت - سەیرە ئەو گوڵە سوورەی لا جـوانە گـەر بارانی خوا ئاسایی سالیك نەبێ ... یا گە رمرۆڤی بـەردەوام ئاوی نەدا .. تەمەنی دەژاکێ و ووشك دەبێتەوە ... بەلام ئەی من ... من کام گوڵم لا جوانە .. شیرینە ... بە دەنگێکی بەرزتر :

گوڵێکی سووری چاوکاڵی کەزێ یە خەنەیی ... لە جیاتی بارانی خوا ئاسایی ... بە بارانی خۆشەویستیم .. کە فرمێسکی چاوەکانی ... ناهێلم تا مردن تەمەنی بەرەو ژاکان و سیس بوون بڕوات .

تەماشایەکی (نیان) ی خوشکت کرد مەیی بوو ....
چاوەڕوانی وەلامی تۆ لە چاوەکانیا بەدی ئەکرا ...
تۆیش دەستت کردە مل و دەمت نزیکی گوێی ی کردەوە ...
- ڕاست دەکەی ئەم گوڵە سوورە لای تۆ جوانە .. گوڵە سوورە کـەزێی یە خـەنەیی یـەکەش لای من .... بـۆیە هـەردووکیان (جوانن ... شیرنن .. ڕۆشن کەرەوەی شەمامی ژینن) ...
بەلام نازانی نیان تەنها یەك ساتی تووش و نەهاتی و ئاو بڕان گوڵی باغەکەمان .. ووشك دەکاتەوەو .. ڕەشەبایش هەڵی دەوەرێنی .. ئەو گوڵەش من خـۆشم دەوێ و لام جوانـە هەر دەگەشێتەوە .. لێت تێ نەگەیشت ... بە جێ ی هێشتی .

پەڵە هەورەکان گورج گورج ڕایان ئەکردو ئاسمانیـان بەجێ ئەهێشت و ئەڕۆیشتن ... باران کردبـوویەوە ... خـۆرەکە بـە ئەستوونی دابەزیبووە ناو حەوشەکەتان ... لە ڕۆژ ئاواوە پەلکە زێڕینەش جوانترین دیمەنی بەخشیبووە ئاسمانی شارەکە .... چاوت بڕیبووە ئاسمان و ژمارەی ڕەنگەکانی پـەلکە زیـڕینەت ئەژمارد دەنگی زەنگەکەی بەر دەرگای حەوشە نەی هێشت بە تەواوی بیژمێری .. سەرت داگرت و بەرەو دەرگـای حەوشـە تەماشات کرد بینیت منالیکی بچووکە لە زەنگەکـەی داوە ... بانگت لێکرد .. هاتە ژوورەوە .. تەماشـات کرد (ڕێـزان) ی دراوسێ یانە ... کە هەموو جارێ نامەکانی ئەوی بۆت ئەهێنا .
لەتۆی کتێبی کا دلت کەوتە ترپە ترپ و هەناسە برکێ ..
ڕێزانیش کە چاوی پێت کەوت نامەیەکی لە گیرفانی دەرهێناو بۆتی درێژ کرد .. وتی :

- فەرموو ئـەوە (گوڵێ) ی هـاوسێمان بـۆتی نلردووە ... خوا حافیز تۆ وەلامیت نەدایەوە ... بە پـەلە زەرفەکـەت دڕاند .. کاغەزەکەت دەرهێنا تەماشات کرد تەنها ئەوەندەی لێ نووسراوە :
(ئەبێ ببوری ئەمڕۆ نـەمتوانی بێم بـۆ لات .. با بمێنی بـۆ موڵەتێکی تر)



لەقتەی یەکەم

خانوێکی کۆن ... لە خشتی قوڕ درووست کراو .. کەوتۆتە نێوان دوو شەقام ، گۆشەیێکی پێک هێناوە تاقە خانووە لە ریزی خۆیدا نەڕووخێنراوە .. ، هاوسێی هەردوو تەنیشتی ؛ سێ چوار ساڵە خانووەکانیان لەبناغەوە هەڵوەشاندۆتەوە ، کۆشکو باڵەخانەیان لەشوێن دروست کردۆتەوە . ؛ ئەمە جگە لە دوکانی چاك چاك بۆ کرێ .. مانەوەی ئەم خانووە ـ قوڕینە دیمەنێکی دزێو دەبەخشێ .. دارتوە ئەستورەکەی بەر هەیوان هێجگار زەلام دێتە بەرچاو بەتایبەتی لەپایزدا ئەم ناوە لەگەڵا ووشك بووەکانی دەتەنێ ... شوێنەوارێکی کارەبا ؛ چیکۆن یان نوێ لەسەر دیوارێکی ئەم خانووە نابینرێ ... خێزانەکە وا راهاتوون ، بێ کارەبا دەگوزەرێنن .. رادیۆو تەلەفزیون .. سەلاجەو مجەمیدەو عەن عەناتەکانی ئیمرۆی شار .. تا ئێستا لەم ماڵەدا وجودیان نەبووە ... ئەوەتە ئێوارەو ئێوارە کچە عازەبەکەیان .. لامپا رەشداگەڕاوەکە دا دەگرێ ، لەگەڵ پاك کردنەوەی ... خەیاڵ دەیباتەوە ، بوونی ئەم لامپایە ، چەند ساڵە .. هاوبەشی خەمی هەمووان دەکات بۆیە وا زوو زوو رەشدادەگەڕێ ... پاشی سڕینەوەی شوشە مل درێژەکە ، فتیلەکە نەختێك هەڵدەکێشێ بە کەلێ شقاتە دایدەگیرسێنێو شوشە مل درێژەکە جێگیر دەکاتەوە ... بە هەناسەیێکی ساردەوە لەشوێن خۆی هەڵیدەواسێتەوە .

زایەر عبداللە
هەولێر
1982/10/27

چرپەیێك

ژمارەی بنیادەمەکانی نێو ئەم خانووە نۆ «9» نەفەری بێ زیادو کەمن .. بە دایكو باوکەوە ... ئەمە وا ، هێشتا حیساب بۆ ئەمەیان نەکراوە کە دوو مانگیتر بێشکە چەپرەکەکە پڕ دەکاتەوە .. لە رووخساردا منالەکان گشتیان لە دایکیان ئەکەن .

«تێبینی : ژنە ... یان دایکی منالەکان ، ئافرەتێکی بالا بەرزەی چوار شانەی ئەسمەرە ...» منالەکانیش جوانن ئێسك سووکن .. بەلام لەبەر چڵكو تۆزو خۆڵو چڵم ؛ رووخساریان دزێو دەنووێنێ ... لەگەڵ ئەم هەموو پیسو پۆخڵیەش .. بە دەگمەن نەخۆش دەکەون ... بۆیێ گاڵتەیان پێدێ هەرکە دەبیستن یەکێك نەخۆشە .. دەڵێن «بنیادەم چۆن نەخۆش دەبێت» .

ـ کابرا .. یان زرار .. یان خانەخوێ ـ

پیاوێکی کەلەگەتی باریکەلەیە .. لاوازە .. ، لە لاوازیان چاوی قووڵ بووە .. لەم دیوایی‌یە بە «فەڕاش» لە نەخۆشخانەی نێو شار دامەزراوە .. جلو بەرگی تایبەتی فەراشی دەپۆشێ .. دەنا هەرکەسێك زراری دیبێت دەتوانێت سوێند بخوات .. لەکورتەكو شەلوارێکی بۆرو کڵاو جامانەیێکی چڵکن زیاتر هیچی تری لەبەرا نەدیوە ... نازانێ جل گۆڕین چی‌یە ... هەر بەم بەرگە ... چۆن بە دەگمەن بۆ زەماوەند دەڕوات ، هەرواش ـ بەرەو مزگەوت بۆ «تازی‌یە» دەچێت ... تەبیعاتی وایە ، نە «چا»ی نە «گۆشت» ، نازانێ تامیان چی‌یە .. خواردنو خواردنەوەیان بە زێدە مەسرەف دەزانێ .

ئحمێك

پێویست ناکات باس لە ژنەکەی بکرێ .. چونکە ئافرەتێك بێو ئەوەندە ساڵە هاوسەری زەلامێکی وەك زرار بێت .. سەیرە لەو نەچێت !

بەم بۆنەیەوە

کاتی خۆی ، ئەم دوو نێرەو مێ‌یە .. چوار ساڵی رەبەق ژنو مێرد بوون ... منالیان نەدەبوو .. ژنە بە ئاواتی منالێکەوە بوو .. تامەزرۆ بوو ببیستێتەوە بڵێن «ژنی زرار سکی هەیە» .. بە دزی مێردی ، پیاو چاكو پڕو ـ پیرێژن نەما سەردانی نەکا .. تا ئەمەبوو .. زێڕین .. بە سکی کەوت .

مناڵەکان

هەر حەوت مناڵ .. پیتێکی خوێندن چی یە نازانن !! چۆن فێر ببن .. گەر تا ئێستا لە قوتابخانە ناونووس نەکرابن ... جاران بچوك بوون ، هەستیان بەم نەقوستانیەیان نە ئەکرد ... ئێستا ئەوە چار بەجار لەلای دایکیان بێزاری‌و نارەزایی دەر دەبڕن ، دەڵێن «بۆچی ، کاتی خۆی باوکمان لە قوتابخانە قەیدی نەکردینە ؟

لەقتۆکە

قوتابخانەیێکی سەرەتایی لەوبەر جادە بەرامبەر ماڵەکەیان ، چەند ساڵە بنیات نراوە .. منالانی دەرو دراوسێ هەر هەموویان تیایا دەخوێنن .

زێڕین

زێڕین نۆبەرەو کیژی گەورەی ماڵە .. هەندێ جار بە دزی دایکی ، خۆی دەگەیێنێتە ماڵی مامی ..

لەوێندەر هەست بە جیاوازی دەکات .. ماڵی مامی وەك ماڵی وان نی یە ... خانوویان کەرپوچ‌و چیمەنتۆو بە شێوەیێکی نوێ بنیات نراوە ... سەربانیان قوڕ .. نی یە ، لە زستانان دڵۆپە بێزاریان بکات .. ، لە هاوین‌دا مامو ماموژنی لەسەر «چارپا» دەخەون .. ، هەر مناڵەو قەروێڵەی تایبەتی خۆی هەیە ... باسی کارەباو شتەکانی بە کارەبا کار دەکەت هەر مەکە ... جلە کوردی‌یەکانی کە «رووناك»ی ئاموزای لەبەری دەکا .. زێڕین ناوی قوماشەکانیشیان نازانێ .

لابەلا

هەندێ جار دایکی ڕێگەی دەدات بچێتە لای «رووناك»ی ئاموزای .. بە ریکەوت هەرکە دەچی ... ئامۆزای لەگەڵ دەستە خوشکەکانی لەژوورە تایبەتی‌یەکەی خەریکی خوێندن‌و دەورکردنەوەی وانەکانیانن .. لێیان .. بەژوور دەکەوێت ، لە دووری ئەمان لەسەر چیچکان دادەنیشێت‌و خەیاڵ ئەیباتەوە .

شۆڕبوونەوە

زێڕین هەست دەکا .. «رووناکی ئامۆزایو دەستە خوشکەکانی وەك ئەم بنیادەمن ، بۆچی ئەم نەخوێندەوار ؟ ئەوانیش خوێندەوارو قسەزان‌و رووخۆش‌و پۆشتەو پەرداخ» ... لەکاتی پشودان‌و حەسانەوە ، ئەوان دەکەونە گفت‌و گۆو قسەو باسی دونیایێ .. باسی تەلەفزیون دەکەن .. لە بەرنامەو گۆرانی‌و تەمسیلیەکانی شەوانی رابردوو دەدوێن ... زێڕین تەقەی سەری دێ .. قسە عەنتیکەکانی تەمسیلی‌یە کوردی‌یەکان دەڵێنەوە .... زێڕین تەقەی سەری دێ ... گوێی لە ناوی مەحمود یاسین‌و حوسێن فەهمی‌و سوعاد حوسنی‌و زۆری تر دەبێت .. زێڕین تەقەی سەری دێ .. سەیری وێنە رەنگاو رەنگەکانی گۆڤاری «مەوعیدو شەبەکەو سەمەر» دەکەن .. زێڕین لە جوانیان شاگەشکە دەبێت .. بە ناچاری زاری دا دەپچڕی‌و بە واق ورماوی لە دیار هاوتەمەنەکانی دەحەپەسێ .. ، ئەمانیش بەگێل‌و نەفامی دادەنێن ... زۆر جار رووناك لێی بێزار دەبێت .. پێی دەڵێ «بڕۆ دوشك» .. خۆی لێدەگرێ .. نایدوێنێ .. بەلام ئەم «دوشك»ە ، زۆر ناخایەنێ ، چونکە هەر ئەوەندە نایدوێنێ تا چکار لەگۆڕێ نی یە .. هەرکە قاپ شوشتن‌و کوڵ کردن‌و ئیستکان شوشتن هاتەوە پێش .. رووناك ناچار دەبێت بیدوێنێ ، یەکسەر دەستی گرمۆڵە دەکات ، پەنجەی شایەتمان‌و ئەمەی ئەوسەری‌تر درێژ دەکات ، بەزێڕین دەڵێ «باپێك بێنەوە ! دووشك یان باروشك» ... ئەمیش بە ناچاری دەست لەسەر پەنجەی شایەتمان دادەنێ ، دەڵێ .. «باروشك» ... ئێتر دەکەوێتە قاپشتن .. ئەمانیش لە دووری ئەم دادەنیشن‌و دەکەونە هیتە حیتە ... بە «ناو»ی پێدەکەنن ، گوایە ناوێکی کۆنە .. زۆر پێدەکەنن .. بە قاقا .. زێڕینیش لەگەڵوان پێدەکەنێ .. بێ ئەوەی بزانێ مەسەلە چی یە ؟

تاپۆی ڕەش

ڕوونکردنەوەیێک «زرار جگە لە خۆی چوار براو تاقە خوشکێکی هەیە .. ، هەرکە باوکیان مرد .. هەموو میراتەکەی ئەم پیرە خانووە بوو ، تاپۆی رەشی زەمانی مەلیکیان ماوە .. هەر چوار براو تاقە خوشکەکەیان ، بە شایەدی دوو شاهێدو مەلای مزگەوت خانویان بە تاپۆی رەشەوە لە قەبەل «زرار»ی برایان کرد .. ، پاشانیش لە «عقاری» بە ناویان کرد» ... کابرا زۆر شایی بەم «تاپۆ رەشە» دێت ... ئێوارە نی یە دەری نەینێ و ئەم دیوو ئەو دیوی نەکات ، وەك بیەوێ بزانێ مۆرانە لێی داوە یان نەء ! ئینجا لە شوێن خۆی دادەنێتەوە ، لەوەتەی خانووەکانی دراوسێ ی نوێ کراونەتەوە .. هەست بە بێزارییکی بێمانا دەکات ... چونکە ئەو زەلامەی خانوەکانی ئەم لاو ئەولای ئەمی کرییەوەو نوێ ی کردنەوە یەك دوو جارە ڕوو لە «زرار» یش دەکات کە خانوەکەی بفروشتێ ... نازانێ چۆنی وەلام بداتەوە ! ! جا چۆن وەلامی بداتەوە ؟ ! زەلامێك کە تا ئێستا عارەبانەییکی مامڵەت نەکردبێت ، چۆن بزانێت فیەتی خانوێك چەندە ؟ ! دەترسێ .. نەوەك داواکەی نرخێکی کەم بێت و زەرەر بکات .. بە ناچاری لەکۆڵ خۆی دەکاتەوە ، پشتی ملی دەخورێنێ ... دەڵێ «کاکی خۆم .. خانووەکەم فرۆتەنی نی یە ..»

لابەلا

چەند ساڵێکە زرار توشی نەخوشی دڵ بووە ... کەچی نزیکی دکتۆر نەکەوتوە .. نازانی نەخۆشی یەکەشی چی یە ؟ .. هەرکە دەیشیگرێ وا دەزانێ لە کارەکەی هیلاك بووەو پێویستی بە حەسانەوە هەیە .. لەسەر پشت رادەکشێ .. ژن و منداڵەکانیشی لەژوور سەری دادەنیشن و فرمێسك دادەبارێنن

لابەلا

لەوەتەی ئەم نەخوشی یە تووشی زرار بووە .. ناسیارەکانی ئامۆژگاری چوونە لای دکتۆری لێدەکەن .. ئەم گاڵتەی بە قسەکانیان دێ ، دەڵێ «دختۆری هەمووومان خوایە» .

چرپەیێك

کورە گەورەی زرار ... لە زێرینی خوشکی ساڵێك بچوکترە ... قەدەرێکە لەبەر دەرگا .. سندوقۆرەییکی پڕ پاکەتی هەمە جۆر لە جگەرەی خۆماڵی و بیانی دادەنێ .. کاسبی یە ... جگەرە نی یە نەیبی .. بەغدا ، سۆمەر ، کێنت ، رۆسمان .. گرێڤن و زۆری تریش .. لەگەڵ دەست نەکەوتن و بەرز بوونەوەی نرخی پاکەتەکان .. پارەی ناو دەستەسڕەکەی بنمیچیش پتر ئەستور دەبێت .

هەر لابەلا

پاش نیوەڕۆییێك .. زرار تازە لە نەخۆشخانە گەڕابۆوە کوڕەکەی بانگی کرد .. کە چووە دەرەوە دوو زەلام راوەستا بوون ... وایان دەرخست کە وەکیلی جگەرەی رۆسمانن دەیفرۆشنەوە ، لەگەڵ زرار رێکەوتن چەند کارتۆنێك رۆسمانی بۆبێنن ... داوای پارەیان کرد .. زرار چوو .. دەستەسڕەکەی بە ئەستوری دەرهێنا خستی یە دەستیان .. ئەمانیش لە نێوان خۆیان کردیانە مشت و مڕ ... پاشان دەستە سڕەکەیان بە هەمان ئەستوری گەڕاندەوە ... تێیان گەیاند .. دەچن کارتۆنەکان دێنن ئینجا پارەکە وەردەگرن .. سواری ئۆتۆمبیل بوون و بۆی دەرچوون ! زرار دەستە سڕەکەی بردەوە ژوورێ . ژنەکەی دیقەتی دا زانی شتێك گۆڕاوە .. زرار سەیری کرد تەنها بەرگی سەرەوەی ئەستورایی پارەکە «دە» باوییکی سوورە .. ئەوانی تر کاغەزی سپی یەو هیچی تر ... زرار لە تاوانا یەکسەر دڵی وەستا ، کەوتە خوارەوە .

لەقتەی دووەم

شوێنی پیرە خانوو ، گۆڕەپانێکی بەر بەرەلایە ، ساکە بەیارێکی رووت و قوتە .. چەند کرێکارێك خەتی بناغەی باڵەخانەیێکی نوێ دەکێشن .. کوڕە گەورەکەی زراری رەحمەتیش ، هەر خۆی بە کارە سانایەکان هەڵدەستێ .

ئەو نامەیەی نەخوێندرایەوە

● اسماعیل رسول ●

کە گواستیەوە خانووەکەی ئێستای بەخەیالیدا نەدەهات ، وابەخێرایی لەم داوەوە بنالێ . ڕاستە ئەو بەدوای دلداریدا دەگەڕا ، بڕواشی وابوو کە ژیان بەبێ دلداریو خۆشەویستی وەك بیابانێکی چۆلو سامناك وایە .. دلداری ئەو ڕۆژە پرشنگدارەیە کە ژیان بەکامەرانیو دلخۆشی ڕۆشن دەکاتەوە بەلام هیچ ڕێگایەکی وای نەدەهاتە بەرچاو بەسانایی بیگەیەنێتە ئەم ئامانجە .

وەك منالێکی ساوا وابوو ، دەیویست تیشکی خۆر بەچنگ بگرێ تەنهایی ژیانی لێدەشێواند ، لێی ببووە بەندیخانەیەکی دیوار بەرزی تاریك ، تاقە کولانکەکەشی کە ڕووناکی لێوە دەهاتە ژووری ئەویش پێوە درابوو بۆیە دەیویست لەتاریکی ئەو تەنهاییە ڕزگاری ببێت بەرەو ئازادی بڕوا ، بەشەوقەوە ڕوو بکاتە ئەو تیشکەی کە هەموو کەلێنو قوژبنی ئەو دونیایە فراوانە ڕۆشن دەکاتەوە . ئامۆژگارییان کرد پێیان گوت «دەبێ لەو تەنهاییەت بێیتە دەر ، هیچ ڕێگایەکت لەبەردەم نییە ژنهێنان نەبێ ، دەرمانێکە برینەکانت ساڕێژ دەکا» . گوێی لێدەگرتن چونکە ئەویش دەیویست تەوقی ئەو تەنهاییە بشکێنێو دیواری بەندیخانەکەی کەتێیدا ئاخێندراوە بروخێنێ بەلام چ ڕێگایەك بگرێتە بەر ؟ ! .

مەگەر دلی بۆبکاتەوە ، بەلام چۆن ؟ ! .. ئەوەیە خستوویەتییە ناو گێژاوی دوو دلیو خەوی لەچاو رفاندووە .

زۆر بیری لەمە کردەوە : «لەم ڕۆژانەدا لاوان هەزارو یەك ڕێو بیانو دەدۆزنەوە تا لەگەل جوانکیلەیەك گفتوگۆ بکەنو خۆیانیان پێ بناسێنن لە گەلیانا بکەونە دلداری ، بەلام من کە کچێ پرسیاری شتێکم لێدەکا شەرم دامدەگرێ عارەقە لە نێو چەوانم دێتەخوارێ ، خۆ گەلێ جاریش قسە لە قورگم بەند دەبێ» .

پێش چەند ڕۆژێك بۆ ژوورەکەی هات ، کتێبێکی پێبوو پێشکەشی کرد .. ئەو ڕۆژەی چاك بەلکو ئەوکاتەشی دێتەوە یاد کە دەرگاکەی لێدا پێش ئەوەی پێی بلێ فەرموو هاتە ژووری لەسەرەتادا ڕاچلەکی پاشان لە جێگاکەی هەلسا لەسەر دەمو چاوە لاوازەکەیدا نیشانەی تێکچوونو دوو دلی نەخشەی کێشا . لە ئاستی خۆیدا ڕەق وەستا ، سەرنجی دایە ڕوخسارە ئەسمەرەکەی دووچاوی ڕەشی فراوان تێیدا بریقەی دەدایەوە ، تێروانینەکانی وەك ڕم لە چاوی چەقی . جوستەی خستە لەرزین لەپڕ دەنگی قاقای پێکەنین لە پەردەی گوێیدا :

- ئای «سیروان» بۆ وامات داماوی ، گوایە پێم نالێی فەرموو ؟ ! . دێتەوە یادی کە زمانی گیرا دلخۆشی دایگرت زەردەخەنەیەکی ڕەزامەندی لەسەر لێوەکانیدا نەخشەی کێشا ، تاکە کورسی ژوورەکەی بۆداناو گوتی :

- فەرموو .. فەرموو «سەمیرەخان» نەمزانی تۆی .

کتێبێکم بۆ هێناوی ، دەزانم مەرەقی خوێندنەوەی .

زۆر دانەنیشت سەرەتا باسی ناوەرۆکی کتێبەکەی بۆکرد پاشان هاتە سەر هەندێ خەفەتی ڕۆژانەیی .. گیروگرفتی ئیشەکەی کە هەر دوو مانگە لەسەری دامەزراوە .. کێشەی هاتو چۆکردنو ماندووەتی ڕۆژانەیی باسی چەند شتێکی تریشیان کرد بەلام بەلای ئەو شتەوە نەچوون کە لەدلی ئەودا جۆش دەدا .

- درەنگ داهات باهەستم .

خورپە لە دلیەوە هات .. «خۆزگە قەت نەدەڕۆیشت»

- چایەکیشم بۆ لێنەنای لێم ببورە .

چاوی لەچاوە گەشاوەیەکەی بڕیی وەك ئەستێرەی بەربەیان جریوەی دەکرد تیشکی پرشنگداری لە واتای دلداری لێ دەهاتە دەر . موچڕکێکی بەلەشدا داگەڕا .. «ئای لەو چاوە جوانانە حۆزگە وەك ئەو دەمزانی قسەی پێبکەم ؟ ..»

هێندەی نەما ئەوەی لە دلی دابوو بیدرکێنێ بەلام وەك جارانی ڕابوردوو نقەی لێوە نەهات . چاوەڕوانی ئەوەی کرد بەلکو ئەو دەست پێشکەری بکا . کچە هەستی بەشلەژانی ئەوکرد لە پڕ هەلساو دایە قاقای پێکەنین بەپەلە ژوورەکەی جێهێشت .

کە ئەو ڕۆیشت لەگەل خۆیدا وای لێکدایەوە «وادیارە نایەوێ دووبارە خۆی بخاتەوە گێژاوی جاران . لەوانەیە منیش وەك ئەو دابنێ وامەزندە بکا کە منیش هەلیدەخەلەتێنم دەمەوێ لەگەلی ڕابوێرم .. خۆ ناهەقیشی نییە ، ئەی بەجێی نەهێشت ؟ ژنێکی تری نەهێنا ؟ لەوانەشە بڕوای بەکەس نەمابێ . دەشبێ لەتاقیکردنەوەکەی ڕابوردووی فێربووبێ .. بۆ نا ؟ ئەوەی لە تاقیکردنەوەکانی خۆی هیچ فێرنەبێ بە مرۆڤێکی بێفەڕ یا ناڵەبار دادەندرێ ئەگەر ئەحمەقو گێلیش نەبێ ئەوەیش هەیە دەلێن ئافرەت چاوەڕوانی دەکا پیاو دەستپێشکەری بکا .. ئیتر چاوەڕانی چی بکەم ؟ ئا دۆزیمەوە لەو ڕێگایە چاکتر هیچ نییە ؟» .

لەسەر مێزەکە پارچە قاقەزێکی ڕاکێشایە بەردەم خۆییو دەستی دایە خامەکەی «باشتر وایە نامەیەکی بۆ بنووسم .. ئا بەو جۆرە دەتوانم هەموو شتێکی پێبلێم نەشەرم دامدەگرێو نەهیچ ئا .. ئا» . چەند دێڕێکی نووسی لەپڕ بیرێ لەمێشکی بروسکەیدا «ئەی ئەگەر هاتوو بەپەرچی دامەوە ؟ ئەم ڕەفتاری بەبێ جێ دانا .. ئەی ئەگەر بەرامبەر دانیشتوانی خانووەکە

کردمی بە پووشی برنج .. جا ڕوو لەکوێ بکەمو چییان پێ بڵێم .. تۆ بڵێی تۆڵەی ئەو نەفرەت لێکراوە لە من بکاتەوە ؟ بڵێم چی لەو زەمانە هەموو شتێ ڕوو دەدا .. دەڵێن پیاوان لەئەورووپاو ئەمریکادا دەتوانن لەسەر چەقی شەقامو ڕیگاکاندا . دڵی خۆیان بۆ هەر ژنێك گەر ڕێبواریش بێ بکەنەوە بەبێ ترس داوای لێبکەن چونکە ناترسن ژنەکە هاواربکا بەجوێن بیانشواتەوە لەبەردەم خەڵکەکە ئابڕوویان ببا . خۆ ئەگەر لەو جۆرە ژنانەش نەبوو یا پێی ڕازی نەبوو ئەوا بەبزەیەکی سەرلێوان بە تێڕوانینێکی پڕ مانا یا بەچەند وشەیەکی نەرم دەری دەکا ، شەرمو شوورەیی دەخاتە دڵیەوە ..» . دووبارە چاوێکی بەسەر ئەو وشانەی نووسی بوی داخشاند پاشان پارچە قاقەزەکەی بە تووڕەیی دڕاندو هاویشتیە سەبەتەکەی تەك دەرگاکە .

هاتەوە یادی ، جاری یەکەم نی یە دەیەوێ نامەی بۆ بنووسێ . پێش ئێستاش بەتایبەتی لەو شەوانەی خەو لەچاوی دەهەڕما ، چەند وشەیەکی بۆدەنووسی بەلام کە بەیانی دادەهات دووبارە دەیخوێندەوەو بەتوڕەیی دەیدڕاندو دەچووە دەرێ .

لەسەر قەریوڵەکەی ڕاکشا دەستی خستە ژێر سەری و چاوەکانی بەبن میچی ژوورەکەوە هەڵواسی گەلێ بیرەوەری بەمێشکیدا هاتووچۆی کرد ، چاوە گەشە دڵخۆشکەرەکەی .. گرمەی پێکەنینەکانی ، خەندە گەشاوەیەکەی ، هەناسە گەرمەکەی کە هەموو لەشی دەچرقاند .. ئەمانەی هەموو هاتەوە یاد . لەپڕ هەڵساوە جگەرەیەکی لە پاکەتەکەی دەرهێناو هەڵگیرساند مژێکی قووڵی لێداو دوکەڵەکەی بەفوویەك بەبا دادا «نەء .. نەء .. ئەوە ناکا لەم جۆرە ئافرەتانە نی یە .. مسۆگەر منی خۆش دەوێ» دووبارە دەستی بەنووسین کرد . لێشاوی وشەی پڕ هەستو نەست وەك ڕووبارێکی بەرگیراو تەقییەوە . کە نامەکەی تەواوکرد چەند ڕۆژێ بیری کردەوە چۆن بیداتێ ..

«سەر لەبەیانی کە بۆ کارەکەی دەچێ لەسەر قاڵدرمەکە پێشی لێدەگرمو دەیدەمە دەستی .. ئەی ئەگەر هاتوو لێی پرسیم کابرا ئەو نامەیە هی کێ یەو لەکوێ هێناوتە وەلامی چی بدەمەوە ؟ بڵێم هی خۆمە ؟ ئێ خۆ لاڵ نی تا لەپارچە قاقەزێ ڕازی خۆتم بۆ بنووسی ؟» دیمەنی خۆی لەم هەڵوێستەدا هاتە بەرچاو موچڕکێکی بەلەشدا داگەڕا . «نەء .. نەء ئەم ڕێگایە پەسند نی یە خۆ بە پۆستەشی بۆ ڕەوانە ناکەم ؟ کابرا ژوورەکەت دوو شەقاو لە ژوورەکەم دوورتر نی یە ئێ پۆستەی بۆچییە» . گەلێ ڕێگای تریشی بەبیر داهات بەلام هیچیانی پەسند نەکرد . لەدواییدا بڕیاری دا بیخاتە نێوان لاپەڕەی ئەو کتێبەی بۆی هێنابوو . سەر لەبەیانی بوو کە دەرگاکەیانی لێدا ، دایکە هاتە دەرێ .

- پلە بەیانیت باش . سەمیرە لەماڵە ؟ .
- بەیانیت باش کوڕم .. بەخوا تازە چووە دەرێ ، خێرە ؟

بەپەلە کتێبەکەی دایە دەستو بەشلەژاوی گوتی :

- ئەو ڕۆژە لێم وەرگرتبوو گوتم با بۆی بگەڕێنمەوە ئەگەر زەحمەت نەبێ بیدە بەخۆی .
- سەرچاو ، نیوەڕۆ دێتەوەو دەیدەمێ .
- سوپاس پلە ، لەبیری نەکەی ؟

هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشا پاشان ئەو هەوایەی لەسینگی پەنگی خواردبۆوە بەیەکجار دەرپەڕاندە دەرێ دڵخۆشی دایگوت هەوایەکی سارد هەڵیکردو وای لەدەموچاوی چەند وردە عارەقەی نێوچەوانی هەبوو وشکی کردەوە .

چەند ڕۆژێك چاوەڕوانی کرد هیچ وەلامێکی نامەکەی پێ نەگەیشت دڵتەنگی ئۆقرەی لەبەربڕی مەزەندەی بۆ گەلێ شت چوو . «ئەگەر منی خۆشبویستایە چەند دێڕێکی هەر بۆدەنووسیمو دڵی پێدەکردەوە . لەوانەش بوو بهاتایە ژوورەکەم ، خۆ ئەگەر شەرمیش زمانی ببەستایەوە دەیتوانی بەچاو لەگەڵم بدوێ ... بەلام شتەکە ڕوون بۆوە دیارە نایەوێ بە چەند وشەیەکی ڕەق بریندارم بکا . بۆیە هیچ سۆراخێکی نی یە .. دەبوایە پەلە نەکەم» بیرکردنەوە مێشکی ماندوو کرد ، ویستی لەو دوودڵییەوە ڕزگاری ببێ و بگا بە ئەنجامێ ئەگەر تاڵیش بێ . سەر لەبەیانی ڕۆژێك دەرگاکەیانی لێدا ، دیسان دایکە هاتە دەرێ ، بەزەردەخەنەیەك پێشەوازی کرد :

- پلە دێتەوە یادت ، ئەو ڕۆژە کتێبێکم بۆهێنای ؟
- ئەی چۆن نایەتە یادم ڕۆڵە ؟ !
- - چەند ڕۆژێکە بەشوێن نامەیەکدا دەگەڕێم ، ژوورەکەم سەروین کرد بەلام بۆم نەدۆزرایەوە بۆ براکەم نووسبوو گوتم باڵێیان بپرسم نەوەك بەهەلە خستبمە نێوان کتێبەکە .
- دەبا بچم بیپشکنمەوە .

بەپەلە چووە ژوورێ کە گەڕایەوە دەموچاوە چرچو لۆچاویەکەی گەشایەوە بەدڵخۆشی نامەکەی دایەوە دەست .

- کوڕم هیچ شتێ لای ئێمە بزر نابێ . خستبوومە کتێبخانە بچووکەکە . خۆت دەزانی ئێمە هیچ منداڵی وردمان نی یە کەلوپەلی ماڵ هەڵگێڕاو وەرگێڕ بکەن ، دڵنیابە هیچ کەسێ چاوی پێ نەکەوتووە دڵنیابە .

بەماتی چاوێکی بەنامەکە داخشاند بە پەلە بەرەو ژوورەکەی خۆی گەڕایەوە پیرەژنیش بەزەردەخەنەوە دەرگاکەی لەدوای خۆیدا پێوەداو چووە ژوورێ .



نووسینی : عەزیز نەسین .
وەرگێری : غریب پشدەری ـ قەلادزێ

زەمانە خراپ بووە

کارو کاسبی کاکەحمەد زۆر لە برەودا بوو ..
ئیشەکەی کرین‌و فرۆشتنی گەنم‌و جۆو کاو پۆلکە بوو ، لەگەل ئەو هەموو دەستکەوت‌و سامانەشی‌دا ، هەموو شتێکی بە حیساب‌بووو تەنانەت « تاکە فلسێك » یشی بەبێ جێ خەرج نەدەکرد ... رۆژێکیان ژنەکەی ووتی :
ـ پێلاوی کورەکەمان دڕاوە ... جووتێك پێلاوی توندو تۆلی بۆ بکرە ...
کاکەحمەد تووڕە بووو وەلامی دایەوە :
ـ کاتێ من لەتەمەنی ئەودا بووم بە دووسێ سال جارێك جووتە پێلاوێکیان بۆ دەکڕین ... جاری واش دەبوو جووتە پێلاوێکم پێنج سالان لەپێ دەکرد ... ئەو هەتیوە چی‌یەتی وا هێندە زوو زوو پێلاوان دەدڕێنێ .. کورە باوکم ویژدان چاکە ... خۆ هێشتا سێ مانگ نابێ پێلاوم بۆ کڕیوە !! ...
ژنەکەی دووبارە لەسەرخوو بەلارە ملێوە ووتی :
ـ جا بۆ بەسەر من‌دا دەشیرێنی ؟! من چبکەم .
کاکەحمەد تووڕەتر بووو زیاتر نەڕاندی :
ـ هەمووی خەتای تۆیە ... ئەو مندالەت هێندە بەنازو نوز فێرکردوە تەنانەت هەنگاوێك بەبێ پێلاو ڕێ ناکا ... ئەگەر تۆ دایکێکی باش بوویتایە ئەو مندالە ئەوەندەی پێلاو نەدەدڕاند (..!) ژنەکەی کاکەحمەدی هێندە شڕو دڕو درێژ دادڕ نەبوو ، بڕیاری‌دا کێشەکە تاو توو بکات‌و سەرقاقاپی پێ ڕوکا .
ڕاست بەردو لای کوڕەکەی چووو داخی دلی خۆی پێ دارشت‌و قیژاندی :
ـ ئەری ڕۆلە تو نەخۆشی پیلاو درانیت گرتوە ؟ باوکت هەقیەتی ناراحەت بیت ... خۆ هێشتا سێ مانگ نابێ پیلاوی بو کڕیویت .. ویژدان‌و پیاوەتی شتێکی چاکە ... بۆ پارەی لە ئاوی ڕووباران هەل دەهێنجی ؟.

کوردکەی بە شەرمێکەوە وەلامی دایەود
ـ دایەگیان بە خودای خەتای من نیە ... ئێوە بۆ خۆتان لەمن باشتر ددزانن جاران جووتە پیلاویکم سالیکی رەبەق لەپی دەکرد . پیلاوی ئێستا هەمووی خراپ‌و بێ کەلکن ... پیلاو فروشەکان ویژدانیان نیەو پیلاوی رزیو نەبی بە خەلکی نافرۆشن !. دایك‌و کورە پێکەوە چوونە دووکانی پیلاو فروش‌و لێیان پرسی
ـ بۆچی پیلاوی ڕزیو بە خەلکی ددفرۆشن

خاوەن کوگاکە ودلامی دایەود
ـ ئەوە هەر تەنیا ئێوە نین کە لەدەست ئەو پیلاوانە هاوارتان ی هەستابیت . هەرچی کریار هەیە هاواریەتی بو خوسد هەروام . بەلام چارەچی‌یە ، زدمانە گوراود .. کەس ویژدان‌و رەوشتی جارانی نەماوە ... من بلیم چی .. خەتای پیلاو دروەکانە ... دایك‌و کورەو پیلاو فروش ویکرا چوونە لای پیلاو درووو لێیان پرسی
ـ ئەری برالە ئەوە بو پێلاوی توندو تول نادرووی ...
پێلاو درووو وەلامی دایەوە

- خەتای من نیە ... جووتە پێلاوێکی ئێستا دوو ئەوەندەی پەردی جارانی تێ دەچێو هەر بێسوودیشە . بازرگانەکانی جاران پیاوو موسلمانو خاوەن ویژدان بوون ... شتی چاك نەبوایە نەیان دەهێنا ... بەلام ئەمرۆ کەس گوێ ناداتێ ... پێستەکان خراپو رزیون من بلێم چی ...؟ .

دایكو کورو خاوەن کوگاو پێلاو درووو هەموو پێکەوە چوونە لای بازرگانی پێستە فرۆشو لێیان پرسی

- بۆ چەرمی خراپو رزیو دەفرۆشی ... ؟!

بازرگانی چەرم فرۆش وەلامی دایەوە :

- کام بازرگان پێی خۆشە توخمی خراپ بفرۆشێ ؟ بەلام چبکەم ... زەمانە خراپ بووە ... خووو رەوشتی خەلکی هەموو گۆراوە ... خەلکی ئێستا ویژدانو رەوشتو پیاوەتی یان لەبیرچۆتەوە ... تا ئێستا سەرم بەچەند کارخانەی چەرم دروست کردندا کردوە ، هەموو هەر چەرمی خراپو رزیوە دروستی دەکەن .

دایكو کورو خاوەن کوگاو پێلاو درووو بازرگانی چەرم تێکرا چوونە لای خاوەن کارخانەی چەرم دروست کردنو لێیان پرسی

- بۆ پێستو چەرمی خراپو رزیو دروست دەکەن ؟

خاوەن کارخانە وەلامی دایەوە :

- ئێوە راست دەفەرموون ، بەلام من چبکەم ، ... خەتای من نیە ... زەمانە خراپ بووە .

دایكو کورو خاوەن کوگاو پێلاو درووو بازرگانی چەرمو خاوەن کارخانە ، چوونە لای لێپرسراوی کوشتارگا (مجزرە) و لێیان پرسی :

- بۆ پێستەکان بەچاکیو ساغی ناگرون ؟!

لێپرسراوی کوشتارگا وەلامی دایەوە :

- من بلێم چی ؟ لەم سەردەمەدا نەك تەنیا خووو رەوشتی خەلکی بەلکە خووو رەوشتی (گا) یەکانیش هەر گۆراوە ... خۆ من پێستی خۆمتان پێ نافرۆشم ... ئەوە گایەکانن پێستەکانیان خراپ بووە !.

هەموو پێکەوە چوونە گەوری (گا) یەکان ... لێپرسراوی کوشتارگا هەوساری گایەکی گرتو ووتی :

- ئەی (گا) ... ئەوە تۆ تەریق نابیتەوە ، نابرووی من لەلای ئەم هەموو خەلکە بەرێزانە دەبەی ؟! لەنێو چەوانی تۆی (گا) وە هەرچی بە دەمیاندا هاتووە پێیان کردووم ... جاران پێستی ئێوەی گاگەل پتەوو توندو جیرو چاك بوو ... ئەدی ئەوە بۆ ئێستا وا خراپ بووە ... ها ؟!.

(گا) ی بەستەزمان ملی کەچ کردو وەلامی دایەوە :

- ئێمەی گاگەل هەندووکە خەتامان نیە ... ئێمە لەبەرامبەر ئادەمیزاددا کە خاوەنی پێستو گۆشتی ئێمەن چ دەسەلاتێکمان هەیە ... گوناه گوناهی خۆتانە . ئەو کاو جۆیەی کە خاوەنەکانمان دەماندەنێ نیوەی زیاتری گلو خۆلە ... بەو ئالیکەش پێستو گۆشتی ئێمە لەمە باشتر نابێ ... ئێمە گوناهمان چیە .. برۆن خووو رەوشتی خۆتان بگۆرن -

هەموو دەردەدارەکان لە پێشەوەو (گا) ی بەستەزمانیش بە دوایانەوە کەوتنە رێو چوونە لای خاوەن « گا » و لێیان پرسی :

- بۆ کاوجۆی خاوێنو ئالیکی باش نادەی بە گایەکان ، تا پێستو گۆشتیان وەکو جاران ساغ بێنەوە ؟!

خاوەن گا وەلامی دایەوە :

- راست دەفەرموون ، بەلام من بێگوناهم .. ئەوە هەمووی خەتای ئەو (کاکەحمەد) ە بێشەرمو نابرووو چاوچنۆکەیە کە خاكو خۆلو ووردە بەرد تێکەلی کاوجۆیەکەی دەکاتو بە ئێمەی دەفرۆشێ ... ئەم دەستەیە هەموو پێکەوە لەگەل خاوەن گاو « گا » یەکەدا پێکەوە چوونە لای « کاکەحمەد » و لێیان پرسی :

- بۆ گلو خۆلو ووردە بەرد تێکەل کاوجۆ دەکەی ؟

کاکەحمەدیش هەر وەلامەکەی ئەوانی دووپات کردەوە :

- من بلێم چی ... خووو رەوشتی خەلکی گۆراوە ، زەمانە تێکچووە ... جاران جووتە پێلاوێکم دوو سێ سال لەپێ دەکرد ، بەلام ئەمرۆ دوو سێ مانگیش ناکات !.. ئەك هەر پێلاو ... پۆشاك ... خواردن ... خانوو ... دەرمان ... هەموو شتێك هەرگران بووە ... منیش بۆ دابینکردنی ژیانی ژنو مالو مندالم ناچارم بکەومە فرتو فێلان ... چبکەم ، زەمانە گۆراوە - نابرووو ویژدان نەماوە !.

دەردەدارەکان هەموو تێکرا سەیرێکی یەکتریان کردو بەسەر بادانەوە دەستیان بۆ قسەکانی کاکەحمەدی لەملداو تەنانەت (گا) یە بەستەزمانەکەش چەند جارێکی سەر بادا .



نووسینی ـ چیکۆف

د. هیوا عمر احمد

لە ئینگلیزییەوە وەریگێڕاوە

ئـۆلێنکـا پلیمینیـاکـوف ، کـە کچی یـاریـدەدەریکی کارکەنـاربوو ، لەنـاو جۆلانـەی باغچـەکەیـان دانیشتبوو سەرمەستی بیرکردنەوە بوو . هەواگەرم بوو ، مێش و مەگەز پەستیان کردبوو ، بەلام شتێکی خۆش بوو کە مرۆڤ بیری لەوە ئەکردەوە تۆزێکی تر ئەبێ بەئێوارە . هەورە بارانی یە ڕەشەکان ئاسمانی ڕۆژ هەلاتیان تەنی بوو . شنە بایەکی شێدار هەلی کرد .

کوکین ـ کە بەرێوە بەری شانۆ بوو ، کرێچیان بوو ، لە نـاوەڕاستی باغچـەکەدا ڕاوەستـابوو ، چـاوی لە ئـاسمـان بڕیبوو . لەبەر خۆیەوە ووتی ـ [دووبارە ، دووبارە ئەبارێت هەموو ڕۆژێ ئەبێ ببارێ ، ئەمە ئەبێتە هۆی هەرەس و مردنم ئەبێ هەموو ڕۆژێکم وا بە فیڕۆ بڕوات] .

دەستی دا بە یەکاو قسەکەی تەواو کرد ووتی ـ

ـ [ئـۆلینکا ، ئـەمە ژیـانی ئێمەیـە ، هێندە بـەسو گـوارە ئەتگرێنێ . تۆ وەرە ئیش بکەو شـەونخونی بکێشـەو مێشکت ماندوو بکە چیت لەدەست دێ بیکە بۆ ئەوەی شتێکی باشتریان پێشکەش بکەی . ئەمەش ئەنجامەکەی بێ ، جارێ پشت گوێت ئەخەن باشترین ئۆپێرام پێش کەش کردن ، کۆمەلێکی لێهاتوو هونەرمەندی کارامەم خستنە کار ، بەلام ئەوانـە شتی وایان ناوێ ، نەخێر ، ئەمـە لە ژووروو ئاستی ئـەوانەوەیـە شتێکی بێ مانای وایان ئەوێ ، پێی ڕابوێرن . ئای هەموو ئێوارەیەك ئـەبارێ دەستی کـردەوە بە بـارین ، لە ڕۆژی دەی مـانگی پێنجەوە ئەبارێ وا ئەمڕۆش ناوەندی مانگی شەشە . بەڕاستی بەڕاستی جێی خەفەتە ، گەرچی کارم وەستاوەو جەماوەر ڕوو ناکەنـە شانـۆ پێویستـە من هەر کـرێی خۆم بـدەم و پارەی هونەرمەندەکانیش مسۆگەر بکەم .] .

سبـەینێ لە دەوروو بـەری ئێـوارەدا ، تـەم ئـاسمـان ئەگرێ و ـ کوکین ـ یش بە پێکەنینێکی هستیریەوە ، ئەلێ :

ـ [باشە ، ببارێنە ببارێنە ، باخچەکەم لێ بکە بـە گۆمـاو ، منیش بخنکێنە ، بەڕاستی بەد بـەختم لەژیاندا . پاش ئەمە چی ئەبێ ؟ ، با هونەرمەندەکـان لێم وەرس ببن و بە بـەندیم بکەیەن و بم نێرن بۆ [سیبریا] بۆ [سکافۆلد] ، ها ها ها] .

بۆ ڕۆژی دوایی ، هەمان شت ڕووی دایەوە . ئۆلینکا ، بـەبێ دەنگی یەوە گـوێی لە کوکـین ، ئـەگـرت . زۆر جـار چاوەکانی پڕ ئەبوو لە فرمێسك . لە ئەنجامدا ئەم بێبەختی یە



حوولاندی‌و وای هەست ئەکرد ، کۆکـین ـ ی خۆش ئـەوێ . ئەویش کابرایەکی کورتە باڵای لاوازی دەم‌و چاو زەردو رواز بوو . کە قژی شانە ئەکرد گوێ‌ی دائەپۆشی . دەنگی نـاسك بوو ، کە قسەی ئەکرد ، لێوی زۆر ئەبزوا . خـەم‌و خەفـەت لەدەم‌و چاوی ئەباری . شتێکی لە کیژەکەدا زیندوو کردەوە ، هەستێکی یەکجـار قوڵبـوو . ئۆلینکـا نـەیئـەتـوانی بـەبێ خۆشەویستی بژی ، لە سەرەتادا باوکی خۆش ئەویست ، بەڵام ئێستا نەخۆشەو لە کورسی‌یەك دا لە ژوورێکی تـاریك‌دا مـات بـووەو بە گـرانی هەنـاسەی بـۆ ئـەدرێ . پـاشـان پوری خۆش‌ویست ، کە ساڵی جارێك لە [بریانسك]ەوە ئەهات ، پێش ئەویش ، کاتێ کە ئەچوو بۆ قوتابخـانە ، مـامۆستـای زمانی فەرەنسی خۆش ئەویست ئافرەتێکی لەسەرخۆو بە بەزەیی بوو ، دڵێکی بە پەرۆشی هەبوو . چاو نەرم‌و تەندروست‌بـوو ، کوڵم ئاڵ‌و گوپن بوو .

مـلی نەرم‌و سپی ، نیشـانـەیـەکی رەشی پێـوە بـوو . زەردەخە نەیەکی پڕ لە بەزەیی دەم‌و چاوی رۆشن ئەکردەوە ، بە تایبەتی ئەو کاتانەی گوێ‌ی بۆ شتێکی خۆش ڕائەدێرا . ئەو پیاوانەی دیبوویان ، بەدەم زەردەخەنەوە ئەیـان ووت [شتی چاکە] . ئافرەتانیش ، ئەیان دواندو بە خۆشی‌یەوە ئەیان ووت [نازیز] . ئەو خانووەی هەموو ژیانی تیا بردبووە سەرو بەپێ‌ی راسپاردەی باوکی بووە هی ئەم ، کەوتبووە کەنار شار ، لەنزیك [ڕێ‌ی قـەرەجان]ەوە ، زۆر لە [تیفـۆلی]یەوە دوور نـەبوو . ئێوارەو شەوان گوێ‌ی لە دەنگی شانۆو ئەو ڕۆکێتانە بوو بەرەو ئاسمان دەر ئەچوون .

ئاگاشی لە کۆکین ـ بوو کەوا بەگژ چارەنووسی خـۆی‌دا ئەچوو . وە جنێوی بە دوژمنەکەی ئەدا ، کە جەماوەری شانۆ بوو . گوایە ناهوشیارن . کیژەکە دڵی بـە پەرۆشـەوە بۆی لێ ئەدا ، کە ئەو لە بەرەبەیان‌دا ئەگەڕایەوە ، لای پەنجەرەکەی ئەگرت‌و لە درزی پەردەکانەوە ، دەم‌و چاوو شـانێکی پێشان ئەداو زەردەخەنەیەکی هارمۆنی بۆ ئەگرت . ئەویش ڕازی دڵی خۆی بۆ درکاندو بەرێوەن کە وا ببنە هاوسەر . کاتێ لە نزیکەوە لەمل‌و شانە خرپنەکانی وورد بـووەوە ، دەستی دا بە یـەکا ووتی ـ [نازیز] .

کۆکین ـ بەختەوەر بوو ، بەڵام باران ئەباری‌و تەنانەت لە ڕۆژو شەوی زەماوەندەکەشیان‌دا باری ، بووە هۆی ئەوەی مۆرکی خەم‌و خـەفەت لەدەم‌و چـاوی نەبێتـەوە . وەکو دوو هاوسەر بەخۆشی ژیانیان بردە سەر . کەوتە ئەوەی خەمی کاری مێـردەکەی بخـوا پۆستـەی بەسـەر ئەکـردەوەو چاودێـری باخچەکەیانی ئەکردو قـەرزەکانی ئـەدایەوە . کـوڵەکـانی ، زەردەخەنە خواکردەکەی وا لە پەنجەرەی پۆستەدا دیارە . یان لە لایەکی شانۆوە دائەنیشت یان لە چیشتخانە ئەبینرا . لای هاوڕێکانی ئەیووت ـ [شانۆ یەکجار مەزنە ، زۆر گرنگە ، زۆر

زۆر شتێکی پێویسته له ژیان‌دا . ته‌نیا شانۆیه‌که بتوانی شادی راسته‌قینه ببه‌خشێ و وات لێ‌بکا ، شارستانی‌و مرۆڤ په‌روه‌ر بیت] . له‌خۆی ئه‌پرسی [به‌لام تۆ بڵێی خه‌ڵکی له‌مه تێ‌بگـا ، ئـه‌وان شتێکی گاڵتـه جاڕیـان ئه‌وێ . دوێنێ [فـاوست] مان پێش‌کـه‌ش کـردن ، بـه‌لام کـه‌س نـه‌هـاتبـوو . زۆر بـه‌ی کورسی‌یه‌کان به‌تاڵ بوون . به‌ڵێ ئه‌گه‌ر ئێمه شتێکی لاوه‌کی‌و بێ‌نرخمان پێش‌که‌ش بکردایه ، ئه‌وا شانۆکه یه‌کێکی تری نه ئـه‌گرت . بـه‌یانی [ڤـانیکا] و من ، [ئـۆرتوس له دۆزه‌خ] دا پێش‌که‌ش ئه‌که‌ین] .

مێـرده‌که‌ی هـه‌رچی‌یه‌کی ئـه‌ووت له‌بـاره‌ی شـانـۆو هونه‌رمه‌ندانه‌وه ، ئه‌م ئـه‌یووتـه‌وه . ده‌ستی خسته پیشـه‌ی مێرده‌که‌یه‌وه ، ڕه‌خنه‌ی له خه‌ڵکی ئه‌گرت له‌باره‌ی پشت‌گوێ خستن‌و نه‌نرخاندنی هونه‌ره‌وه . هونه‌رمه‌نده‌کانی ڕێك ئه‌کردو چاودێری مۆسیقای ئه‌کرد ، ئه‌گه‌ر بهاتایه یه‌کێ له‌ڕۆژنامه‌کان ڕه‌خنه‌ی لێ بگرتنایه ، ده‌ستی ئه‌کرد به گریان‌و ئه‌چـووه لای سه‌رنوسه‌ره‌که‌ی‌و له‌گه‌ڵیا ئه‌دوا . هونه‌رمه‌نده‌کان خـۆشیان ویست‌و پێ‌یان ئه‌ووت [ئازیز] جارجاره‌ش [ڤـانیکاو من]

زۆر به‌په‌رۆش بوو بۆیان ، دیاری‌ی بچوك بچوکی ئـه‌دانی ، ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵیا تێك بچوونایه ، ئه‌گریا ، ڕێکی ئه‌کردنه‌وه ، به‌لام سکاڵای لای ڤانیکا نه ئه‌کرد . ئه‌م جووته زستانیشیان به خۆشی به‌سه‌ر برد ، شانۆ که‌یان دایه ده‌ست کـه‌ژو ماوه‌یـه‌ك دایان خست‌و چوون بۆ ـ ئۆکریا ـ . ئۆلینکا ، به‌م شادی‌یه گۆشتی گرت ، به‌لام کوکین ـ تا ئه‌هات لاواز ئه‌بوو ، ده‌م‌و چاوی چه‌قتر ئه‌بوو ، گله‌یی له چاره‌نووسی خۆی ئه‌کرد . شه‌وانه ئه‌کۆکی، ئه‌ویش چایه‌کی گژوگیای کێویله‌ی بۆ ئه‌کردو به ئاوی قوله‌نیا ئه‌یشێلاو له به‌تانی گه‌رم‌و نه‌رمی ئـه‌پێچا . له‌سـه‌ر خۆو بـه ئاسپایی ده‌ستی به قژیا هێناو ئه‌یووت ـ [مێرده‌که‌م] ، چه‌نده شیرینی] .

کوکین ـ چـوو بۆ مـۆسکۆ بـۆ مامـه‌ڵه کردن تـا له‌گه‌ڵ کۆمپانیایه‌کی [ئۆپێرا]دا ڕێ‌بکه‌وێ بۆ کاری هاوین . ئۆلینکا خه‌وی لێ نه‌ئه‌که‌وت له په‌نجه‌ره‌کا دانیشت‌و که‌وته ئه‌ستێـره ژماردن . زۆر شتی له مریشك ئه‌چوو ، هه‌ردووکیان شه‌وانه نه ئه‌خه‌وتن‌و خه‌م‌و خه‌فه‌ت دایان ئه‌گرێ که که‌ڵه‌شێره‌که له‌ماڵ نه‌بێ . کوکین ـ دواکه‌وت ، نامه‌یه‌کی بۆ نارد که گوایه له ڕۆژی پشوودا ئه‌گه‌ڕێته‌وه . له نامه‌کانیا باسی (تیڤۆلی) ئه‌کرد . به‌لام ڕۆژی دووشه‌مه ، له هه‌فته‌ی پیرۆزدا ، ئێواره‌یه‌کی دره‌نگ له ده‌روازه‌که‌یان‌دا ، (ته‌پ ، ته‌پ ، تـه‌پ) وه‌ك به خێـرایی له به‌رمیلێك بـده‌ی . چێشتکه‌ره‌کـه‌یان بـه‌پێ‌ی په‌تی‌و چـاوی خه‌واڵووه وه ، به دالانه‌کا ڕایکرد ده‌رگاکه بکاته‌وه .

- [تکایه بیکه‌ره‌وه ، بروسکه‌یه‌کتان بۆ هاتووه .]

ئۆلینکا ، بروسکه‌ی تری بۆ هاتبوو ، به‌لام ئه‌مجاره‌یان ترساو دڵی گـوشرا ، بـه‌ده‌ستی له‌رزۆکه‌وه ، بـروسکه‌کـه‌ی کـرده‌وه ، ئـه‌مـه‌ی تیـادی ـ [ئیڤـان بیتـراڤیـچ ، ڕۆژی سێ‌شه‌ممه ، له کاتی چاوه‌ڕوانی ووتووێژدا کتوپڕ مرد] .

له‌لایه‌ن لێپرسراوی کۆمپانیای ئۆپراوه هاتبوو .

به‌ڕاستی له‌ده‌رگادانه‌که دڵی‌دا خورپان ، ئـه‌م هه‌واڵه وه‌ك کسپـه‌ی له هه‌نـاوی هه‌ڵسـان . له‌به‌ر خـۆیه‌وه ووتی ـ [خۆشی دڵه‌که‌م بووی ڤانیکا ، دیده‌کانم بۆچی تۆم بینی‌و تۆم ناسی‌و خۆشم ویستی ، له دوای تۆ ئه‌م ئۆلینکا هه‌ژاره ، ناشاده دڵ به‌کێ خۆش‌کا] .

کوکین له ڕۆژی سێ‌شه‌مه‌دا له گۆڕستانی (ڤاگانکۆڤ) له مۆسکۆ نێژراو بێوه‌ژنه‌که‌ی ڕۆژی دوایی گـه‌ڕایه‌وه مـاڵه‌وه . نه‌یئه‌توانی سه‌ربکات به‌و ژووره‌دا که یادگاری ئه‌وی پێوه‌بوو . خۆی کوتایه سه‌ر جێگاکه‌و ده‌ستی کرد به گریان‌و لاواندنه‌وه به‌ده‌نگێ له‌شه‌قام‌و باغچه‌ی هاوسێ‌کانی‌یه‌وه ئه‌بیسترا .

دراوسێکان که هاتن بۆ لای ، نیشانه‌ی خاچیان ئه‌کێشاو ئه‌یان ووت [ئازیز ، به‌ڕاستی ئافره‌تێکی به‌سته زمانی] .

سێ‌مانگ دواتر ، که له کڵێسه ئه‌گه‌ڕایه‌وه ، تاك‌و ته‌نیا به خه‌مباری‌و خه‌م‌و خه‌فه‌ته‌وه ڕێ‌ی ئه‌کرد ، [فازیلی ئـه‌ندیـچ پـۆستۆ ڤـالۆڤ]ی دراوسێ‌ی ، کـه بـه‌ڕێـوه‌بـه‌ری یـه‌کێ له باغچه‌کانی ده‌ورو به‌ری‌بوو ، هاته ته‌نیشتی‌و ده‌ستی کرد به دواندنی .

تـه‌پله‌یه‌کی پـووشی له‌سه‌ردابـوو ، ساقـۆیـه‌کی سپی له‌به‌ردا بوو ، کاتژمێرێکی زێڕی زریزه‌داری له‌به‌ر بـاخه‌ڵ‌دا

بوو . زیاتر لە خاوەن زەوی ئەچوو وەك لە کابرایەکی کارگێر . بە دەنگێکی پڕ بەزەیی و هێمن کەرەوەوە ووتی - [لەم جیهانەدا ، هەموو شتێ سیستەمی تایبەتی خۆی هەیە ، ئۆلگا سیمینۆڤا . ئەگەر کەسێکی زۆر خۆشەویستمان ڕۆیشت و نیاچوو ، ویستی خوای لەسەرە . پێویستە حەوسەلەمان هەبێ و ئەو یادگارە ناخۆشە لەبیر دەرکەین] .

کە گەیشتە دەروازەکەیان ، کابرا پارەتی ڕۆیشتنی لێ خواست . هەموو ئەوڕۆژە ، دەنگە خۆشەکەی لەگوێی دائە زرنگایەوە . کە چاوی نوقاندو ڕیشە ڕەشەکەی هاتەبەرچاو ، زۆری چووە دڵەوە . بێگومان ئەویش کاری تێکرابوو . زۆری نەبرد پیرەژنێکی ناسیاوی هاتە میوانی ، هەرکە دانیشت باسی کابرای کرد - [کابرایەکی ڕێك و پێك و بەهێزە ، هەموو ئافرەتێك حەز بە هاوسەری ئەکات] .

سێ ڕۆژ دواتر خۆی هات بە میوانی ، تەنیا دە خولەك دانیشت ، کەمیش قسەی کرد . بەڵام چووە دڵی ئۆلینکاوە ، بە قووڵی کاری تێکردبوو . ئەو شەوە وەك تادارێ خەوی لێ نەکەوت . بەیانی ناردی بەشوێن پیرەژنەکەدا .

زۆری پێ نەچوو شیرینی خورایەوەو زەماوەند کرا . وەك دوو هاوسەر ژیانیان بەڕێکی و شادی ئەبردە سەر . هەموو ڕۆژێ پاش نانی نیوەڕۆ کە لە باغچەکە ئەچووە دەرەوە بۆ ئیش و کار ، ئۆلینکا شوێنی ئەگرتەوەو تا ئێوارە ئەمایەوە تا چاودێری کاروباری مێردەکەی بکات . بە مامەڵە کەرانی ئەووت - [سەیرکەن ئێمە هەموو ساڵێ لەسەدا بیستی خەرجی ساڵی پێشوو زیاتر ئەدەین بە تەختە ، جگە لەوەی ئەبێ (فازیکا) بچێ بۆ ئەم لاو ئەولاو مەترسی ڕێی دێتەبەر] . دەم و چاوی بەلەپی دەستی داپۆشی و ووتی [تەنگو چەڵەمەو مەترسی ڕێگاش لەولاوە ڕاوەستێ] .

وای هەست ئەکرد ئەوەتی هەیە ، هەر بەتەختە فرۆشی یەوە خەریکە . وای ئەزانی تەختە فرۆشی لەهەموو شتێکی جیهان گرنگترو پێویستترە . زۆر شتی زیندوو ناسکی تیا دۆزییەوە وەکو گورزە ، کۆڵەکە ، ڕایەڵ ، تەلاش ، سندوقی تەختە ، هەڵگر ، پارچە تەختە . شەوانەش خەوی بەشاخەکانی (ئوردو پلانگ)ەوە ئەدی ، کاروانی لەژمارە نەهاتووی ئەدی ، کە لە شارەوە تەختەیان هەڵئەگرت و ئەیانبرد بۆ شوێنە دوورەکانی جیهان . خەوی بەوە ئەدی کە سیستەمی گورزە [28 پێ بە 8 گرێ] ، زۆر ڕێك و پێك و ئەوپەڕێتی . خەوی بەوەوە ئەدی کە لە حەوشەی تەختە فرۆشی‌یەکەیاندا پیاسە ئەکاو ئەبینێ گورزەو تەلاش و پارچە تەختەکان بەیەکدا ئەدرێن و بەرز ئەبنەوەو لە شوێنی خۆیان مت ئەبنەوە . دەنگێکی ڕەقی وەك پیاکێشانی تەختەی ووشك دروست ئەکەن . دەم و چاو گرژئەکاو مێردەکەی لێی ئەپرسێ - [چیتە ئازیز ، نیشانەی خاچ دروستکە]

مێردەکەی چی ئەووت ئەمیش ئەیووتەوە . وەکو بیروڕای خۆی ، بۆ نمونە ئەگەر مێردەکەی وا هەستی بکردایە ژوورەکە گەرمە ئەمیش واهەستی ئەکرد ژورەکە گەرمە . ئەگەروای هەست بکردایە ئیش و کار کزو هێواشە ، ئەمیش واهەستی ئەکرد .

مێردەکەی حەزی لە گەڕان نەبوو ، ڕۆژانی پشوو لە ماڵەوە ئەمایەوە ئەمیش لە ماڵەوە ئەمایەوە . خەڵکەکە پێیان ئەووت [تۆ هەمیشە یان لە ماڵەوەی یان لە سەر تەختە فرۆشتنی ، ئەئەچی بۆ شانۆ نەبۆسێرك ، بۆچی ئازیزەکەم] .

ئەمیش وەڵامی ئەداتەوە و بەهێمنی‌یەوە ئەیووت - [فازیکاو من ، سەرقاڵین کاتمان نی‌یە بەشتی پڕوپوچی وەك شانۆوە بە فیرۆی بدەین . شانۆ چ سودێکی هەیە] .

ڕۆژی شەموان ئەچوون بۆ سەرژمێری ئێوارانەو ڕۆژی پشووش ئەچوون بۆ کلێسەو پێکەوە شان بە شانی یەك ئەگەڕانەوە ، شادی لەدەم و چاویان ئەباری . بەیەك قایل‌بوون . جل‌وبەرگی ئاوریشمی ورشەداری لەبەرئەکرد . لە ماڵەوەش نان و چاو زۆر جۆر مرەبایان ئەخوارد ، پاشان ئەکەوتنە نۆك خواردن . هەموو ڕۆژێ لە نیوەڕۆدا ، لە حەوشەکەیاندا یان لە بەردەروازەکەیان ، یان لە سەر کاربۆنی خۆشی (بۆرش) ئەکرا ،! ئەوەش ئەبوایە بۆنی (ڕۆست)و مراوی ئەکرا ، ڕۆژانی جەژنیش بۆنی ماسی ئەهات . کەس نەبوو بەلای دەروازەکەیاندا تێپەڕێ و دەمی ئاو نەکات . لە

سەرکارکردنیش هەمیشە سەماوەرەکەیانێ گیزەی ئـەهات ، مامەڵەکـەرانیشیان بـانگ ئـەکرد بـۆ چاخـواردن ، چەرەس خواردن .

هەفتەی جارێکیش ئەچوون بۆ گەرماو ، شانبەشـانی یە ك ، بەدەمو چاوی سور هەڵگەڕاوەوە ئەگەڕانەوە .

ئولینکا ـ بە هاوڕێکانی ئەووت ؛ ـ [هـەموو کـارێکمان سازە ، سوپاس بۆ خوا ، ئاواتـەخوازم هـەموو کـەسێ وەکو [فازیکاو من بە ختەوەربن] .

کاتێ فازیکا چووە دەرەوەی شار ، بۆ تەختەفـرۆشی ، نامۆیی ئەکرد ، شەو خەوی لێ نە ئەکەوت و ئەگریا].

هەندێ ئێـوارانیش [سمیرنـین]ی کرێ چیـانی بانـگ ئەکردە لای خۆی ، ئەویش بە یتاڵێکی سەربازی گەنجبـوو . ئیتر پێکەوە یاریان ئەکردو نامۆیییەکەی ئەشکا . دڵی خۆی بۆ ئولینکا ئەکردەوە ، بـاسی خۆی بـۆ ئەکـرد ، ژنی هێنابـوو ، کوڕێکیشی هەبوو ، بەلام لە ژنەکەی جیا بووبووەوە گوایە لەبەر خانەگومانی . ئێستا ڕقی لێیەتی . بەلام هەمـوو مانگێ چـل (ڕوبڵ)ی بۆ ئەنێرێ تا کوڕەکەی باشی بەخێوبکات ئولێنکا گوێی لێئەگرت و جارجارە هەناسەی هەڵ ئەکێشاو سەری بائەداو بـۆی بە داخـەوە بوو . پێی ئـەووت [باشـە ، خوا بتپارێزێ] .

کاتێ ئەیانکرد بە شەو ، تاکو پێپلیکەکان بە مۆمێکەوە لە گەڵی ئەچوو ، پێی ئەووت [سـوپاست ئـەکەم نـامۆیـەکەت شکاندم ، هیوادارم تەندروستیت باش بیت] . هەموو جـارێ بەم شێوەیە وەکو لاسایی میردەکـەی بکاتـەوە ، بە هێمنیو ژیرییەوە هەڵس و کەوتی ئەکرد . کە بەیتاڵەکەش دەرگاکەی لە دوای خۆیەوە پێوە ئەدا ، بانگی ئەکردو ئەیوت [فلا دیمـێر ، ئەزانی باشتر وایە ژنەکەت ئاشت بکەیتەوە ، لێی ببوورە هیچ نەبێ لەبەر منالەکەت من دڵنیام ئەو منالە لە هەمووشتێ ئەگاو ئازاری پێ ئەچێژێ] .

کاتێ فازیکا گەڕایەوە ، بە دەنگێکی نەرم هەمووشتێکی بۆ گێڕایەوەو باسی ناشادییەکەی بـۆ ئەکـرد ، هەردووکیـان ئاهیان هەڵ ئەکێشاو سەریان بائەداو باسی منالەکەیان ئەکرد کە چۆن نامۆیی باوکی ئەکێشێ . وەکو بیری یەکتر بخوێننـەوە ، چـوونە لای پـەیکەرەکـەو چۆکیـان داداو دەستیان کـرد بە نوێژکردنو داوایان لێ کرد سەرفـرازیان کـات بەم جـۆرە بە ئاشتیو خۆشی و هێمنو خۆشەویستیلەوە بۆ ماوەی شـەش ساڵ ژیان . بـەلام ڕۆژێکی زستان پـاش چاخـوادنەوەیـەکی گـەرم ، فازیکـا چووە دەرەوە بـۆ سەرپـەرشتی بـارکـردنی پاپۆڕێ ، تووشی لەرزبوو ، نەخۆشکەوت ، باشترین پزیشکی هاتەسەر ، بەلام نەخۆشییەکەی لێپیسکردو پاش چوار مانگ مرد . ئولینکا دووبارە بێوەژن کەوتەوە ، کاتێ مێـردەکەیـان ئەناشت بەوپەڕی سوگوارەوە ئەیووت ـ [ئێستا ڕووبکەمەکێ ، چۆن بتوانم بێتۆبژیم ، بۆ منت بەدڵ شکاویو ناشـادییەوە بەجێ هێشت ، بۆچی مـرۆڤی باش زوو ئـەچێتەوە بـارەگای خوا] .

جـلی ڕەشی لەبـەرکـرد . پـوزەوانـەی سپی تـەپلەو دەستکێشی لە دەست نەئەکرد . زۆر بە دەگمەن ماڵی بەجێ ئەهێشت ، تەنیا جارجار لەگەڵ چێشتکەرەکەیاندا ئەچـووە بازاڕ ، جگە لەوە مـەگەر بـۆ کڵێسە یـا خود بـۆسەر گـۆڕی مێردەکەی بچوایە .

لە ماڵیشەوە وەکو (زێوان) ئەژیا . پاش شەش مانگ جلە ڕەشـەکانی داکـەندو تـازێ بارییـەکەی شکـانـد . کـەس نەینەزانی چۆن ئەژیوچی لە ماڵەکەیدا ڕووئەدات ، ئەوەشی لە بارەیەوە ئەووترا لەسـەر ئەوە بـەندبـوو ، لەگەڵ بـەیتاڵە سـەربازەکـە دیبوویـان لە باخچـەکەدادانیشتبـوون ، کابـرا ڕۆژنامەی ئـەخوێنـدەوە ، چا یـان ئەخـواردەوە . جاریکیشي پێکەوە لە پۆستە دیبوویانن . گوایـە وتبووی ـ [سـەرپەشتی کەرێکی بەیتاڵی ڕاستەقینە لە شارەکـەماندا نـییـە ، بۆیـە نەخۆشی بڵاوە . تۆ زۆر جار ئەبیستی خەڵکی لە شیرەوە ، یان لە مانگاو ئەسپەوە نەخۆشی ئەگرن .

ئـەگـەر بـاش لێی بکـوڵێتـەوە پێـویستـە گـرنگی بـە تەندروستی ئاژەڵە ماڵییەکان بـدرێ تا تـەندروستی مـرۆڤ

سوکەر بکرێ] .

ئێستا لاسایی قسەکانی بەیتاڵەکە ئەکاتەوە . بیری لەو شتنە ئەکردەوە کە ئەو ئەیکردن . وادەرئەکەوێ نەتوانی تەنیا ـت ساڵ بەبێ پەیوەندی بژی . شادی‌یەکی نوێی لە ـڕیجی‌یەکەیدا بەدی ئەکرد . ئەگەر ئافرەتێکی‌تر ئەمەی ـڕایە ڕەخنەی لێ ئەگیرا ، بەڵام ئۆلینکا لێی ناگیرێ . چونکە ـڕاستی کلۆڵو بەدبەخت‌بوو کەسیان باسی گۆڕانی پەیوەندی ـوانیان بۆ خەڵك نەئەکرد . هەوڵیاندا بیشارنەوە ، بەڵام ـرنەکەوتن . ئۆلینکا نەیئەتوانی نهێنی بپارێزێ . کە ـیتاڵەکە میوانی ئەهات ، چای بۆ تێ‌ئەکردن‌و خواردنی بۆ ـهێنان‌و باسی چاوە قوڵەی ئاژەڵ‌و نەخۆشی توتی‌و قەسابخانەکانی بۆ ئەکردن . کابرا زۆری پێ ناخۆش‌بوو ، کاتێ کە میوانەکانی ئەڕۆیشتن شانی ئەگرت‌و بە پەستی‌یەوە ـڕای ئەوەشاندو ئەیووت :

- [چەند جار پێم ووتی خۆت لەشتێ هەڵ مەقورتێنە کاری تۆ نەبێ ، باسی شتێ مەکە کە تێی ناگەی ، بەڕاستی شتێکی ناشیرینە] .

ئەمیش بە سەرسوڕماوی‌یەوە سەیری ئەکردو ئەیووت [بەڵام ئەی باسی چی بکەم] . فرمێسکی لە چاو ئەباری ، تکای لێ ئەکرد زویر نەبێ ، ئاشت ئەبوونەوە . بەڵام ئەم بەختەوەری‌یە زۆری نەکێشا ، کابرای بەیتاڵ ڕۆیشت‌و نەگەڕایەوە . چوو بۆ شوێنێکی تازە . دوو بارە ئۆلینکا بە تەنیا مایەوە .

لەمێژە باوکی مردووەو کورسی‌یەکەی لە ژووری نەختینەدا تۆزگرتوێتی‌و پێچکەیەکی شکاوە . ئۆلینکا تا ئەهات لاواز ئەبوو ، دیدەکانی نە ئەبریسکا نەوەو ڕێبوارەکان وەکو لەوەوپێش سەیریان ئەکردو زەردەخەنەیان بۆ نەئەگرت ، بێگومان ساڵە خۆشەکانی ژیانی بەسەرچوو ، قۆناغێکی تری ژیانی دەستی پێ‌کرد ، قۆناغی ناموێی . بیرکردنەوەی نەمابوو . ئێواران لە ناو جۆلانەکەدا لە ناو باخچەکەدا دائەنیشت‌و گوێی لە شانۆکانی (تیڤۆلی) ئەو ڕۆکێتانە ئەگرت کە دەرئەچوون بۆ ئاسمان . بەڵام ئەمانە هیچ مانایەکیان لا نەئەبەخشی‌و نەیان ئەجولان . لە باخچەکەدا ئەبلەق بووبوو بێ ئەوەی بزانێ لەچی ئەڕوانێ .

شەوانەش خەوی بە باخچە بەتاڵەکەوە ئەدی . نانی ئەخوارد بەڵام بە شێوەیەکی خونەویستانە . هەمووشی خراپ‌تر ئەوەبوو نەیئەتوانی بیر لەو شتانە بکاتەوە کە لە دەوروبەری خۆی ئەیدین . نەیئەزانی باسی چی‌بکات . چەند شتێکی سامناکە کە نەتوانی بیر بکەیتەوەو بۆنموونە شووشەیەك یان باران‌بارین یان جووتیاریك کە گالیسکەیەك لێ ئەخوڕێ بەڵام نەی ئەزانی شووشە بە کەڵکی چی‌دێ ، باران بۆ ئەباری جوتیار بۆگالیسکە لێ ئەخوڕێ ، بەڵام کاتێ کە «کوکین» و «ڤانیکا» مابوون یان کە بەیتاڵەکە لەوێ‌بوو بیری لە هەموو شتێ ئەکردەوەو هەژدە هەژدە قسەی دەکرد . بەڵام ئێستا دڵی نامۆو سەری وەك باخچەکەی چۆڵە . تامی هەموو شتێکی لە دەما تاڵ‌بووە .

زۆری نەبرد شارەکە بە هەمولادا فراوان‌بوو . ڕێگای قەرەجان ئێستا بۆتە شەقامێکی ڕێك‌و پێك «تیڤۆلی»و خانوەکانی دەوروبەریشی نەماون . ئای کە کات بە خێرایی ڕائەبووڕێ‌و بەسەرئەچێ . ئێستا خانووەکەیان داڕووخاوەو بنمیچەکەی لە زۆر لاوە داخزاوەو باخچەکەی بۆتە گیاکەڵە . «ئۆلینکا»ش چۆتە تەمەنەوەو ئێستا سەرەژنە . هاوینان لە جۆلانەکەدا دائەنیشت‌و هەستی بە نامۆییەکی تاڵ‌و قورسی ئەکرد ، زستانانیش لە پەنجەرەکەدا دائەنیشت‌و لە بەفر بارین وورد ئەبۆوە ، سەرەتای بەهارانیش کە شنەبا دەنگی زەنگی کڵێسەی پێ ئەگەیاند ، یادگارەکانی ئەژیانەوەو دڵی ئەگوشرا ، بزەیەك سەرلێوەکانی ئەگەشانەوەو فرمێسك ئەزایە چاوەکانی . ئەمەش ماوەیەکی کەمی نەخایاندو دووبارە ئەکەوتەوە ناو نامۆیی‌یەکەیەوە . پشیلە ڕەشەکەی ئەهاتە لایەوەو خۆی تێ هەڵئەسوو . بەنەرمی‌یەوە خنکەی ئەهات . بەڵام ئەمە نەی ئەبزواند ، چونکە پێویستی بەمە نەبوو ، پێویستی بە هەست وسۆزێك‌بوو هەموو بوونی بگرێتەوە ، هەستی بیرکردنەوەی بداتێ‌و سەری چۆڵی پڕکاتەوەو هیوایەکی بداتێ لە ژیاناو خوێنە ساردەکەی گەرم بکاتەوە . پشیلەکەی لە باوەشدا ئەلاواندەوەو ئەیوت :ـ

«ختە .. خت پیاما مەنوسێ» . ڕۆژان‌و مانگان‌و ساڵان

تێ‌پەڕین‌و بیرۆکەی مێشکی ڕۆشن نەکردەوە . ئێوارەیەکی گەرمی مانگی شەش لەو کاتەدا ئاژەڵ بەرەو ماڵ دەبێتەوە ، کۆزەکان پڕ ئەبوون لە تەپ‌و تۆز ، یەکێك لە پڕ لەدەرگای دا . «ئۆلێنکا» خۆی چوو بیکاتەوە . سەری سووڕماو زمانی شکا ، سیمرینی بەیتاڵ لە بەر دەرگاکەدا ڕاوەستابوو ، جلێکی شاری‌یانەی لەبەردابوو ، ڕەنگی خۆڵەمێشی لێ‌نیشتبوو ، ئۆلێنکا ژیانی ڕۆژانی ڕابووردووی هاتەوە بەرچاو . خۆی بۆ نەگیراو دایە پڕمەی گریان . سەری کردە سەر سنگی‌و نەیان زانی چۆن هاتنە ژوورەوەو چۆن کەوتنە چاخواردنەوە . بە شادیەوە منجە منجێکی‌کرد «ئازیزەکەم ڤلادیمێر چی تۆی هێناو چۆن هاتیتەوە» . ئەویش ووتی :- [لە سەربازی کارکەنار کراوم‌و هاتومەتە ئەم شارە بۆخۆم کار بکەم‌و کوڕەکەشم بخەمە بەر خوێندنی باڵا . پێم نەووتی ؟ ! لەمێژە ژنەکەم ئاشت کردۆتەوە ؟ !] .

پرسی - [لەکوێ‌یە ؟ !]
وەڵامی دایەوە :
- [لەگەڵ کوڕەکەمدا لە ئوتێلە ، هاتو وم خانویەکیان بۆ بەکرێ بگرم] .

ئۆلینکا ووتی - [شتی چاکە ڤلادیمێر ، ماڵەکەی من پێشکەشتان بێ ، پێویست ناکات بە دوای خانوودا بگەڕێ‌ی] ، بە دەم‌و لیوێکی لەرزۆکەوە دەستی کردەوە بە گریانەوە ووتی [ئێوە لێرەدا بژین ، منیش لە کوچەیەکی‌دا جێم ئەبێتەوە ، پارەشتان لێ ناسەنم ، ئای خوایە ، بەڕاستی من دڵشادم] .

بۆ سبەینێ کەوتنە بۆیەکردنەوەی بنمیچ‌و سپی‌کردنەوەی دیوارەکان ئۆلینکاش بەزەردەخەنەکەی جارانی‌یەوە ، کەوتە ئەمسەرو ئەوسەر کردن‌و سەرکاری کردنیان ، ئۆلینکا وەکو لە خەوێکی دووروودرێژ بێداربووبێتەوە ، زیت بووەوە ، ژیایەوە . ژنی بەیتاڵەکە سەرەژن‌و لاوازو قژی بڕبوو ، (ساشا)ی کوڕی لە گەڵدابوو تەمەنی دەساڵان‌بوو ، بزێوو چاوەکانی شین‌و گەش‌بوون . هەر کە پشیلەکەی‌دی بەدوای‌دا ڕایکردە ناو باخچەکەوە . زۆری نەبرد خۆشی‌و شادی‌و چالاکی هەموو لایەکی گرتەوە ، پێکەنینەکەی شادی ئەپەخشان . لە ئۆلێنکای پرسی . [پوری ئەمە پشیلەی تۆیە ، دایکم زۆر لە مشك ئەترسێ ، ئەگەر بەچکەی‌بوو ، بەچکەیەکم بدەرێ] . ئۆلێنکا کەوتە دواندنی م پاشان چای دایە . لە پڕ دڵی گەرم بووەوە بە خۆشی‌یەوە کرژئەبوو . هەروەکو ، (ساشا) منداڵی خۆی‌بێ .

ئێوارەش ، کە منداڵەکە دانیشیت بۆ نوسینەوەی وانەکانی بە دڵ نەرمی‌و بەزە یی‌یەوە لێ‌ی ورد بووەوە ، بەدەنگی نزم پێ‌ی ووت :
- [ئازیز ، شۆخ‌و شەنگەکەم ، بچکولەکەم ، چەندە زیرەك‌و کاڵێ‌ی] .
لەبەر خۆیەوە دەستی‌کرد بە خوێندنەوەی کتێبەکەی [دوورگە ، پارچە زەوی‌یەکە هەموولایەکی بە ئاو گیرابێ .
ئۆلینکا وەکو بیرۆکەیەکی بۆ هاتبێ ووتی [دورگە پارچە زەوی‌یەکە ...] بەڵێ ئەمە یەکەم بیرکردنەوەی‌بوو پاش ساڵانێکی بێ دەنگی‌و سستی مێشك .

ئێستا توانای بیرکردنەوەی هەیە ، کاتی نانی ئێوارە ، کەوتە ئاخاوتن لە گەڵ باوانی (ساشا)دا ، ئەیووت کە خوێندنی قوتابخانەی باڵا گرانە بۆ منداڵان . ؟ بەڵام هەرچۆنێ‌بێ خوێندنی کلاسیکی لە خوێندنی زانستیانە باشترە ، چونکە خوێندنی کلاسیکی هەموو دەرگایەکت بۆ ئەخاتە سەرپشت بەڵام خوێندنی زانستیانە وات لێ ئەکات یان ئەبیتە (پزیشك) یان (ئەندازیار) .

ساشا ، ئەچوو بۆ قوتابخانەی باڵا ، دایکی چوو بۆ خارکۆف ، بۆ دیدەنی خوشکەکەی ! وابە زوویی نایەتەوە . هەموو ڕۆژێك باوکی شار بەجێ ئەهێڵێ بۆ پشکنینی مۆڵگەکان ، زۆر جار دو سێ ڕۆژیش ئەمایەوە . ئۆلینکا وای هەستکرد ساشایان پشت گوێ خستووەو‌بەتەنگیی‌یەوەنین ، برسی ئەبوو ، بردی یە لای خۆی لە ژورێکی بچوك‌دا داینا .
ئەوە شەش مانگە ساشا لای ئەمە . هەمووبە یانی‌یەك ئەچێتە ژوورە بچکۆلەکەیەوە ، ئەوخەوتووە ، دەستی خستۆتە ژێر ڕوو مەتی‌یەوە ، لەسەرخۆ هەناسە ئەدات ، بە داخەوەیە کە ئەبێ هەڵی بستێنێ ، بە خەفەتباری‌یەوە ئەڵێ :-

- [ساشا ، هەستە دڵەکەم ، کاتی قوتابخانە هاتووە]

هەڵ ئەستێ ، خۆی پۆشتە ئەکاتەوە ، نوێژ ئەکا ، ـ ئەنیشێ بەرچایی بکاتەوە ، سێ پەرداخ چا ئەخواتەوە ، دوو ـرچەی زل نانو کەرتێ کەرەی فەرەنسی ئەخوات ، هێشتا ـحەواڵو وە پاشان نیشانەی خاچ دروست ئەکا .

ئۆلینکا هەر وەکو پاش نامۆیی‌یەکی درێژ دیبینێ ، لێی ـ ئەبێتەوەو ئەلێ [ئینجیلت لەبەرنەکردووە ساشینکا ، بەمە ـو دڵ ئەبم ، پێویستە باش کۆشش بکەیت ، باش گوێ بدە بە ـمۆستاکانت ، ئازیزەکەم باش بخوێنە] .

ساشا ئەلێ [تکایە وازم لێبهێنە]. ئەمە ئەلێو ـەپیلیکانەکاندا ئەڕواتە خوارەوە بۆ قوتابخانە، تەپلە یەکی گەورەی لەسەردایە. کتێبەکانی لە جانتاکەی کولیایەتی، ـۆلینکا بەبێ ورتە دوای ئەکەوێ. بانگی ئەکات [ساشینکا]. ـۆڕ ئەداتەوە. ئەمیش دەنکێ خورمایان چنگێ‌مێوژ ئەخاتە ـمستی‌یەوە کە ئەگەنە سنووری قوتابخانە ، ئەو شەرم ـاینەگرێ، کە ئەم کەڵە ژنەی لە گەلابێ ، خۆشحاڵ‌نی‌یە . ـەیری دەورو پشتی خۆی ئەکاو ئەلێ - [ئیترخۆم ئەتوانم‌بە تەنیا بڕۆم، باشتروایە تۆ بگەڕێیتەوە].

ڕا ئەوەستێو لە دواوەڵێی ورد ئەبێتەوە تاکو لە ، ـرچاو نامێنێو ئەچێتە ژوورەوە. نە باوکی ونە دایکی هێندەی ئەم خۆشیان نەئەویست وهیچ پەیوەندی‌یەکی لەوەوپێشی هێندە قوڵو گەرم نەبوو.

هەرگیز لەوەو پێش گیانی هێندە گیرۆدەو شاد نەبووە، هێندە خۆشی لە پەیوەندی‌یەکانی تر نەبینیوە، ئێستا هەستی دایکێتی تیا ژیاوەتەوە بەرابەر ئەو منداڵە بچکۆلەیەی هی خۆی‌نی‌یە.

قنچکەکانی دەم و چاوو تەپلە زلەکەشی خۆش ئەوێ. ژیانی خۆی بۆچی تەرخان‌کر دووە. ئایا ئەم تەرخان‌کردنە شادی ئەکات، یان چاو بە فرمێسکی ئەکات، بۆچی کێ ئەزانێ، بۆچێ؟!

کە ساشای ئەدی ئەچوو بۆ قووتابخانە، لەسەرخۆ ئەگەڕایە ماڵەوە،هێمن‌و قایل، خۆشەویستی لێ ئەتکا. لەو شەش مانگەدا، ڕەنگی لاوێتی لێ نیشتەوە، شادی لە دەمو چاوی‌یا ئەدرەوشایەوە، کە خەڵکی ئەیان دی‌و تێنوارینیان سەر یەك

ئەکەوت ئەیان ووت - [بەیانیت] باش ئۆلگا سیمینوڤنای ئازیز. ئازیز چۆنی؟ باشی؟] بە دەم شتکڕینەوە ئەیووت خوێندنی قوتابخانەی باڵا زۆر قورسە بۆ منالاّن . سەیرکە دوێنێ وانەی یەکەم، لەبەرکردنی ئینجیل یان هەبووە. بەرچڤەی لا تینی وچەند پرسیارێکیان داونەتێ بۆ ئەرکی ماڵەوە . بە ڕاستی ئەمە زۆرە بۆ منالێکی بچوك] .

پاشان باسی مامۆستاو وانەو کتێبەکانی ئەکرد، بەو شێوەیەی باسی ئەکردن کە ساشا باسیان ئەکات .

کاژێری سێ نانی نیوەڕۆ ئەخۆن ، ئێوارەش پێکەوە خەریکی وانەکانی ئەبن . کە ئەیخستە جێگەوە ، ماوەیەکی زۆر لەسەر سەری نوێژی ئەکردو نیشانەی خاچی دروست ئەکرد .

. پاشان ئەچووە جێی خۆی‌و بیری لە داهاتوو ئەکردەوە . بیری لە داهاتوویەکی دوورو نادیار ئەکردەوە کاتێ کە ساشا خوێندن تەواو ئەکاو ئەبێتە دکتۆر یان ئەندازیار ، خانوویەکی گەورەی ئەبێ ، گالیسکەو ئەسپی ئەبێ و ژن ئەهێنێو ئەبێتە باوك . خەوی لێ ئەکەوێ ، لە خەویش‌دا هەمان شت ئەبینێتەوە ، فرمێسکەکان لە چاو لێك نراوەکانی یەوە بەسەر ڕوومەتیا خلۆرئەبنەوە . پشیلە ڕەشەکەشی لە تەنیشتی‌یەوە پاڵ کەوتووە ئەپرمێنێ . (پرپر) . لەپڕ بە توندی لە دەرگا ئەدرێ . ئۆلینکا بێدا رئەبێتەوە . هەناسەی سوار ئەبێ ، ئەترسێ ، دڵە کوتێی پێ‌ئەکەوێ پاش نیو خولەك بە توندی لە دەرگا ئەدرێتەوە .

لە دڵی خۆی‌دا ئەلێ [ئەمە بروسکەیەکە لە خارکوف ەوە] هەموو گیانی ئەلەرزێ [ئۆ خوایە ، دایکی ساشا ، لە خارکۆفە وە ناردوویەتی]

تۆقیوە . دەست‌و سەرو قاچی سارد ئەبنەوە ، واهەست ئەکات ناشادترین ئافرەتە لە هەموو جیهان‌دا پاشی خولەکێك دەنگێ دێت ، دەنگی کابرای بە یتالە لە (یانە) گەڕاوەتەوە . لە دڵی خۆی‌دا ئەلێ [باشە ، سوپاس بۆ خوا] .

وردە وردە دڵی دێتەوە سەر خۆی‌و هێمن ئەبێتەوە . ئەگەڕێتەوە ناو جێگاکەی ، بیر لە ساشا ئەکاتەوە ، ئەویش ئێستا لە ژووری ئەو دیو خەوتووە ، شتێ لەخەوەکەی‌دا ئەقریشکێنێو ئەلێ :ـ

- [باشە ، ڕووت گرژمەکە ئەت‌دەمێ ، شەڕی ناوێ] .

روخسارو ناڤەرۆك د شانۆوا جەهدێدا

د . سعدی یونس

وەرگێرانا

عبداللە محمد عبداللە

زەحمەتە کو ئەم بکارین روخسارو ناڤەرۆکێ د کار
هونەریدا ژێك ڤەکەین ، چونکی براستی ئەڤ هەردو نە هێز
و نابیتن ژێکجودابن . وەکی یاخۆیایە روخسار دەربرینە ژ
ناڤەرۆکەکا دیارکری ، ناڤەرۆکژی د ڤێتن روخسارەکێ تایبە
هەبتن ..

بەلێ ژبو ساناهیو دیارکرنا ڤی بابەتی ئەم دێ لسە
ئاخڤینو من دڤێت ئەز ژێکجوداکەم دا بکارم بدروستی لسە
باخڤم ئەم تەڤ دابکارین بگەهینە رهۆ ریشێن ڤێ گرفتاریێ
ژ بەر چ ئەڤ گرفتاری‌یە ؟ چونکی براستی دۆزە
هوورەو هندەکا بگرێیە ... دۆزەکا خەتەرەو بوونا شانۆ
جەهدێ دیار دکەت . گەرماتیا وێ پەیوەندیێ د ناڤبە
روخساری ئان بینینا دەرهینانێ (الرؤية الاخراجية)
لناڤبەرا ناڤەرۆکێ ئان وێ تێکستا نڤێسی . ئەڤەژی دۆزەک
دڤێت هەمی عونسرێت کارکرنا شانۆیی خولێکبدەن د ریکا وێ
بەهرا گران ، دا دویماهیێ بشێت خەلکێ بەرفرەهێ جەهدی
باوەری بکارێ وان بهێت ئەوا ژبو سەخمراتیا وان ئەڤ شانۆیە
هاتیە دورستکرن . بەری هەمی تشتا ئارمانجا شانۆوا جەهدی
ئەوە کو بزاڤێن خوە پێشکەشی خەلکی بکەت لهەر درا هەی
لجەهدێ بت ، لکارگێ ، نەخوشخانێ ئان لچەیخانێ ئانژی
لهەچ درا بکارت شانۆ دەورێ خوەیی هەڤپشکی‌یی پێشرە
ببینیت ... بڤێ ئێکێ دکارت ناما خوەیا پیروزا بەرکەتی
بگەهینیتە ئارمانج ئەوا کو ژبو هندێ هاتیە بەرهەڤکرن . بێی ڤێ
ئێکگرتنا موکوم دگەل خەلکێ شانۆوا جەهدێ تەڤ بهایی وێ
یی رەسەن دێ ژ دەست چیتو هندابت ئو دێ بتە گوتنەک
پویچو بەتال . ژڤێرە نەمازە ژڤێ خالێ بتنێ دبیت پەیوەندیەک
گەرم هەبت لناڤبەرا بینینا دەرهینانێو هەڤال بەندیا وێ دگەل
تێکستێ .

کارێ شانۆگەرێی تێتە پێشکەشکرن بو خەلکەکێ گەلەک
بۆش ، ڤێجا لسەر ڤێ ئێکی دبیت دەرهێنەرو نڤێسەر پێکڤە
هزرو بیرێن خوە بکەن دا بکارن بنواشا ئەڤی کاری بتەرزەکێ
رندو سپەهی بینە دەست .

د شانۆوا جەهدێدا ئەو خەلکێ دیارکری نینە کو بکەڤنە
تەناهیو تەسلێی د هولێدا ، کو تەڤ شەرتو شوینێن هونەری

— بەیدا ببن . بەلێ ئەوا هەی ئەوە ئەڤ هونەرمەندەنە هەر
[illegible] یێ د گەریانەکا بەردەوامدا ژ بو وێ ئێکێ دابشێن روژ بو
[illegible]ێ خەلکەکێ نوی خرڤەکەن لدور دوزا شانوێ . پێکهاتنا
[illegible]وا جەهدێ مینا خلێفکەکا مێش هنگڤینێیە ئەڤ دگەلێك د
[illegible] بیی سەرگێریا ژ خوە چێکەن ژ بو دورست کرن و ابداعا
[illegible]یت شانوگەریێ د جهێت وەلێدا کو شانوگەری لێنەهێتە
[illegible]کرن . د بیت جهەکێ وەتوڤبت کو بئێکجاری نە بلاجکتورنە
[illegible] شانوێ ئو هولژی نەبت ئو دگەل هەچ پێتڤیەکا دییا
[illegible]ویی ، ڤێجا لڤێرە ئەوە لسەر دەرهێنەری بزانیت دێ چاوە
[illegible]وگەریا خوە دگەل ڤی بارو زروڤ گونجینیت .

لڤێرە ئەو پرسیار جارەکادی تێتەڤە بەرچاڤ : ئەو چ هونە
ئەوێن دەرهێنەر دێ بکار ئینیت دا بکارت بگەهتە بنەجهەکا
تەیەتی ؟ لدویف زانین و گروڤێن من دڤێ ئێکێدا ئەز یێ لوێ
باوەریێ دەرهێنەرێ شانوێا جەهدێ پێتڤیا ب (هور بنێریتە
کارێ خوەو بزانت دێ چ هلبژێریت و خودان بەهرە بت) .

کێمکرن ژ تشتێن پێشکەشکرنێ ژ ئەکسواری و دیکوراو
روناهیێ تشتەکێ گەلەك پێتڤیە دا کو ئەو تیپ گەلەك ئەوە سیت
د گەریانا خوەدا ، دا بارێ وێ یێ گران نەبت ، ژبەر کو بکارت
هەرگاڤ پەیوەندیێ بهەمی تەخێن مللەتی بکەت . بەلێ دڤێت
دڤێ پاشدە ستێیدا گەلەك باش ئاگەهدار بین ... چونکی مە
گوت (هور بوون و هلبژارتن و بەهرە) چونکی کارێ
دەرهێنەریێ نە کارەکێ نەبەرهەڤکریەو بلەزە . دگەل
پاشدەست خستنا تشتێن ئەم بکار دئینین دڤێت کارێ ئیبداعیێ
هونەری بوان تشتا بخوە بنەجهـ کەین . لڤێرە یاسا ساناهیێ
سەر هلددەت .. ئەڤ یاسایە ئەوا دمینیت و د بتە یاسایەکا
گرنگو بەرکەتی د تەڤ کارێن هونەری . ئالاڤ د شانوێا
جەهدێدا چو دەورێ وەلێ نابینیت ژبل دەورەکێ بچووك
دکارێ دورستکرنا هونەری . باشە پاکی دەورێ سەرەکی دڤێ
شانوێدا دبینیت ؟ پرسیارەکا گەلەك بەرکەتی یە بەرسڤا ویژی
دبتە ئستوینەکا موکوم د شانوێا جەهدێدا .. ئەوێ دەورێ
سەرەکی دبینیت دڤێ شانوێدا (مروڤە) ئانکو ئەکتەر ، ئو
ئەڤ سێ یێن بەرکەتی (نڤیسەرو دەرهێنەرو ئەکتەر) دبنە
بەرێ شێنستەی دڤێ شانوێا مەدا ئو بینەر دبتە ئاڤاهیێ مای د
سەردا .
دەرهێنەر دبتە پرەك لناڤبەرا نڤیسەری ژ ئالەکی و لناڤبەرا
ئەکتەری ژ ئالەکێ دیڤە ئو هەر ئەوە ئەکتەری دلڤلڤینیت لدویف
پێتڤییت ناڤەروکێ . لڤێرە خر چاڤ لشیانا ئەکتەری تێنە زلکرن
ئانکو بێژین هێزا مروڤی د دەربرینا ئێش و گرفتاریێن خەلکی و
هیڤی و داخازێن وان لپاشە روژێ . یا لسەر ئەکتەرێ شانوێا
جەهدێ ئەوە کوپیی زاناو سەرکەفتی بت دکارێ خوەدا بهەمی
لق و تابێن خوەڤە چ ژ دەربرینا ئاخفتنا خوە ئان ژ کریارا پێ
رادبت (ومایم و بانتومایم) . ئو بگەهتە هندێ کو بزانیت
بسترت و بلەیزیت و ئەکروپاتیکێژی بزانت دا دەرهێنەر بکارات
تەڤ ئاوازێن شانوگەریا دیارکری بژەنت . لگاڤەکا وەلێدا ئەڤ
ئالاڤ دێ ژبەر شیان و کریارا ئەکتەری کەڤن ، لڤێرە (مروف -
ئەکتەر) دێ بتە ئارمانج و هیڤی هەر مروڤەژی دێیتە بینەر .
ئەم لڤێرێ یێ لبەرامبەری ئەزمانەکێ هونەری دبت ئەو
ئەزمانژی یێ نوی بت ، دبت هەر ئەو بخوە ببتە دبستانەکا
شانوگەریا بەرکەتی .

بێهێنڤەدانەکێ بدەین و دا بکارن چارە سەرا خالا دەستپێکرنێ
د شانوێا جەهدێدا بکەین ئانکو تێکستا شانوێی . تێکست دڤی
حالەتیدا دبت ببتە کارەکێ هەڤپشکی ئانکو ئەڤ تێکستە بهێنە
نڤیسین ژ لایێ هونەرمەندێن شانوێ بخوە .
بەلێ ئەڤ کارە هەتا نهو ل ولاتێ مەدا سەر هەلنەدایە برەنگەکێ
فرەهو ئاشکرا ئەگەر هەبتژی حالەتەکێ گەلەك کێمە ، بەلێ
ئەگەر بهێتە تویژاندن و زەبتەکا باش هەبت ئەڤ کارە دێ یێ
سەرکەفتی بت . بو نموونە دکارن بێژین هونەرمەندەك ژوان دێ
هزرو بیرەکێ پێشکەشکەت بکێر هندێ بهێت کو ببتە بنواشە ،
ئەو هزرو بیر دێ پێشڤە چت و گەنگەشە دێ لسەر هێتە کرن ژ
لایێ ئەڤ ئەنداماڤە هەر ئێك ژلایێ خوە دێ هزرەکێ لسەر
زێدەکەت ت وەلێتێت ئەو بنواشە دبتە بابەتەکێ گەلەك باش و
بەرکەتی بو شانوگەریێ . ئو دبت ئەڤ کارێ هەڤپشکی بگەلەك
تەرزابت .
یا پێتڤی ئەوە دشانوێا جەهدێدا ئەو کریارا پێ رادبت ژنیڤەکا
ئالوزی و گرفتاریێن خەلکی بت چونکی خەلك دەمێ دنێرنە
شانوگەریەکێ ئو بزانن کو وێ شانوگەریێ گوهـ نەدایە
گرفتاریێن وان و تەمسیلا وان ناکەت دێ بینین ئەو جمهور هند

گوهـ نادەتە وێ شانۆگەرێی چونکی د خلمەتا وایدانینە . ئەڤجا نڤیسەر حیسیلێن بنی ێن شانۆوا جەهدێ د دانیت دڤێت گەلەکێ شەهرزابت چونکی ئەڤ کارە نە کارەکێ وەسا بساناهیە بەلکی دڤێت یێ زاناو سەرکەفتی بت د نەپەنیێن هونەرێ خۆەدا . بو نموونە دبت بو داهینانێ د شانۆوا خوە جهەکێ ڤالاو تایبەتی بهێلت ئانکو گەنگەشە ئانژی تەمسیلکرن دگەل جمهوری دەورەکێ باش دنڤێسینێدا ببینن . ئێبتکار عونسورەکێ تازەیەو دەورەکێ گەلەك دبینیت ژ بو گرێدانا پەیوەندیەکا موکوم دگەل خەلکیو پشکدا ریا وانا هۆشمەندانە دکارێ هونەریدا . دگەل هندێرا پێتڤی یە لسەر نڤیسەری دراسا درامایێ بکەت ئانکو نڤیسینا شانۆیێ بدورستی تێبگەهت ژ رهو ریشاڤە . چونکی گەلەك جارا نڤیسەر دکەڤتە دراڤەکێ وەسا روی بروی جمهوری د دەمێ تەمسیلکرنێ ئەو خەلك پێکڤە دێ دەستێن خوە لێکدەن بێ کو تێکەهشتنەکا وەسا بدورستی دوێ مەسەلێ گەهشتبن برەنگەکێ باشو زیرەکانە . دراما راستو رەسەن دمینیت تشتەکێ گەلەك پێتڤی د شانۆوا جەهدێدا نەمازە ئەم دچاڤ پێکەفتنێن خوەدا روی بروینە دگەل جمهوری ، ئەڤجا پێتڤیە ئەم گەلەك چاڤێ خوە بدەینە هندێو بکارین سەرکەفتی بین د پێشڤە چونا گیولێ (ذوق) شانۆییو ئو دتشتێن هویرێن هونەری کو بگونجیت دگەل جڤاتا مەیا نوی .

دگەل ئەڤا رون کری دێ بومە خۆیابت پەیوەندیا موکوم لناڤبەرا روخساریو ناڤەروکێ د شانۆوا جەهدێدا ، دبینین پێکئینانێن ڤێ شانۆوێ چوجارا داهینانا هونەری پشت گوهـ ناکەت بەلکی هەر گاڤ وێ داهینانێ بەر چاڤدکەتو بو پێشڤە بچت . چونکی چاڤ پێکەفتنا شانۆیی دگەل خەلکێ بەرفرەهـ کارەکێ نویە دولاتێ مەدا نەمازە ئەوێ دڤێت جمهورەکێ نوی خڕ ڤەکەت لدور شانۆوا مە ، ڤێجا ڤێ ئێکێژێ دڤێت مروڤ ڕیا خوە ببرت بچاڤەکێ زلو تێکەهشتی ژبو روناهیەکێ ژیانا مەیا روژانە ڕوێن کەتن بوان شەمالکێن چوجارا نەهێنە ڤەمراندن .

باهاتیە وەرگێران ژ کوڤارا ـ الاقلام — 6 — 1980
عدد خاص ـ المسرح العربي المعاصر
من تجربتي المسرحية
الشكل والمضمون في مسرح الشارع ـ د ـ سعدي يونس

پەرەسەندنی شانۆ

●

دلاوەر قەرەداخی
ئەكادیمیای هونەرە جوانەكان

●

هەر لە سەرەتاو لەو كاتەوەی كە كۆرپەی مرۆڤایەتی ، لەنێو لانكەی ئەندیشەو خەونە سەوزەكانیدا ، گوێی بۆ لایە لایەی [كاركردن]و هێنانە ئاكامی پێداویستییەكانی ژیانی رائەدێرا ، هونەر وەك دیاردەیەكی زیندوو كاریگەری نێو بوونە كۆمەلایەتی یەكەی ، شان بە شانی بەری رەنجی كارەكەی رەنگی ئەدایەوە ...

ئینسان هەر لە كەوتنە رێی [كلاوانەیەوە] ، گەرەكی بووە زۆر زێدەتر بنوێنێ لەوەی كە هەبووە ، گەرەكی بووە هەنگاو بەرەو جۆرە گشت گیرییەك بهاوێژێ ، بەوەندەوە نەوەستاوە لەنێو ئەلقەی تاكیەتە گۆشەگیرەكەدا لینگ بدات ، بەلكو بەرەو گۆشە نیگای ئەو گشت گیرییە نواریوێتی كە هیواو خەونەكانی تیادا بینیوەتەوە ... ئەو گۆشە نیگایەی وەك جیهانێكی روونترو دادپەروەرانەتر خۆی لەبەر چاوانیدا نواندووە ، ئەم جیهانێكی پڕ مانابووە هەر بۆیەشە بەرووی نەمانو فەوتانیدا لەناو بوونە دیاری كراوەكەیدا ، هەڵشاخا ، لێرەوە دەوری هونەر لە هێنانە ئاكامی ئەو ئارەزووەدا وەك شتێكی جەوهەری لای ئەو ئینسانە سەرەتایە خۆی ئەنوێنێ ، هەروەك ئەوەی بە هۆی ئەوەوە ، جیهانەكەی دەورو پشتی بگرێتە خۆیو [ئەنا] سنوور دارەكە پەیوەستی بوونە كۆمەلایەتی یەكەی بكا ..

ئەو ساتەی كە بە ناخی مێژووە دێرینەكەی مرۆڤایەتی دا رۆ ئەچین ، ئەوا مێژووی هونەر وەك ئاوێنەیەكی بالا نومای

لە ڕەوتی پەرەسەندنی مرۆڤایەتیدا

میژووی مرۆڤایەتی دەبینین‌و بە دیارکەوتنی هەر پەرەسەندنێکیش تیایدا ، پرۆسێسی دیالەکتیکی‌یانەی خۆی‌و کۆمەلەکەیە ، هێندەی هونەر کار لە کۆمەل ئەکاو بەناخی ناتەبایی‌و کێشەو ململانێکانیدا ، ڕۆ ئەچی ، هێندەش کۆمەڵ ، بە پێی قۆناغە مێژوویی‌و ڕژێمە کۆمەلایەتی‌یەکە ، هونەرە ڕەسەن‌و ڕاستەقینەکەی خۆی بەدی دێنێ‌و لە خزمەتی ئامانجە کۆمەلایەتی‌یەکانیدا بەکاری دێنێ .

لەو کاتەداو بەهۆی داهێنانە هونەری‌یەکانەوە ، پێداویستی‌یە جەمالی‌یەکانیش تێر ئەبن ، هەر لە ڕێگەی ئەو دەورە جەمالی‌یەشەوە گرنگی‌یەتی‌و کاریگەرێتی هونەرو کارە ئایدۆلۆجی‌و کۆمەلایەتی‌و پەروەردەیی‌یەکەی خۆی ئەسەپێنی . هەربۆیەشە لاپەڕەکانی مێژووی هونەری شانۆ ، لە قۆناغەکانی پەرەسەندن‌و بەرەو پێش چوونیدا ئەخشێنین ، یەکەندەردوو دان بەو ڕاستیانەدا ئەنێین‌و پەرەسەندنی ئەو هونەرە شان بەشانی پەرەسەندن‌و بەرەوپێش چوونی مرۆڤایەتی ، لایەنەکانی ڕۆشنبیری‌و کۆمەلایەتی‌و ڕامیاری ، دەبینین‌و پەیوەندی‌یەکی توندو تۆڵیش لە نێوانیاندا هەست پێ دەکرێت .

دیارە ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە هونەر وەك شێوەیەك لە شێوەکانی [ڕەنگدانەوە]ی واقیع لە هۆشیاری مرۆڤدا بەشداری‌یەکی چالاك‌و زیندووی لە ڕەوتی گۆڕانکاری‌و پەرەسەندنەکانا کردووەو وەك خاوەن وەزیفەیەکی کۆمەلایەتی تەعبیری لە ڕووداوو کارەساتەکانی قۆناغەکەی کردووەو لە هەندێك سات‌و لای هەندێك هونەرمەند هەوڵی گۆڕین‌و پێش‌خستنی واقیعەکەی داوە . گەر لایەك لە مێژووی شانۆی گریك بدەینەوە ، دەبینین هونەری شانۆ بەسەر دوو بەش‌دا دابەش بووە :ـ ئەوانیش تەراژیدیاو کۆمیدیان ، بابەت‌و کەسەکانی تەراژیدیا بریتی بوون لە ژیانی خواوەندو پالەوان‌و خواپێداوەکان ، ئەمە لەو کاتەدا کە کۆمیدیا چارەسەری تەنگ‌و چەلەمە میللی‌یەکانی ئەکردو زۆربەی کەسەکانیشی لەناو جەرگەی بازاڕەوە وەرگرتبوو ... ، لێرەوە دەگەینە ئەوەی بلێین کە هونەری شانۆ لەو حەلەدا ڕەنگی کۆمەلگەیەکی دابەش بووی بەدوو چینی کۆمەلایەتی‌یەوە ئەوانیش چینی نەجیب‌زادەکان‌و چینی ڕەشە خەلکەکەی گەل بوون ، کە کرێکارو جوتیارو کۆیلەکانیان پێك هێنابوو ..

هەرکە سەدەکانی نێوەڕاست هات‌و دیانەتی مەسیحی ئەوروپای تەنی ، هونەری شانۆی یونانی‌و . ڕۆمانی‌و شارەکانیان بە هۆیەوە لە چاوان بزر بوون ، لە شوێنەکەیدا شانۆیەکی مەسیحی پابەند بە کنیسە دامەزرا ، بەلام سەدەی ڕاپەڕین تێ نەپەڕیبوو کە ئەوروپای بۆ ژیانەوەو شوێن پێ هەلگرتنی کەلەپووری یونانی‌و ڕۆمانی گەڕانەوەو شانۆی دینی لەسەدەی ڕاپەڕینی ئەوروپادا کۆچی کرد .

هەروەك ئەوەی لەتەك ئەمدا زۆر بیرو ڕاو باوەڕی پووچ زیندە بەچال بوون‌و باویان نەما ، ئاکامی ئەمە شك بە دیارکەوتنی ڕێبازی کلاسیك بوو لە فەرەنسەدا ، کە ئەو کاتە خۆی بە میرات گری ئەسینای کۆن دا ئەنا ..

لەژێر ساو سێبەری ئەو ڕێبازە کلاسیکی‌یەدا کە بنەچەی دروست بوونەکەی داستانە یونانی‌یە کۆنەکان بوو ، ئەدەبی شانۆیی بەسەر تراژیدیاو کۆمیدیادا دابەش بوو بوو ، دیارە لەمەشیاندا شانۆ نامەکان ڕەنگدانەوەی کۆمەلگە چینایەتی‌یەکە بوون ، واتە چینی نەجیب‌زادەکان‌و چینی ڕەش‌و ڕووتەکە ، ئەمەو بە دیارکەوتنی شتێکی دی ، ئەویش پەرەسەندنی تەراژیدیاو کۆمیدیا بوو بۆ شانۆی کەسان [مسرح الشخصیات] پاشان ڕاگوێزانی ململانێی نێو شانۆ نامەکان لە

دەرەوەی پاڵەوانەکەوە بۆ ناوەوەی ..

ململانێ ، لای کلاسیکییەکان لە نێوان کەسەکانی شانۆ نامەکانیاندا نەمایەوە ، بەڵکو ململانێکان بۆ ناوەوەی پاڵەوانەکە ڕاگوێزران ، هەروەك ململانێی نێوان : هۆش و عاتیفە یان ئەرك و خۆشەویستی .

نموونەی ئەمەش : شانۆنامەی [السید] ی کۆرنی یە ... یان ململانێی سۆزە دەروونی یە جیاوازەکان ، نموونەی ئەمەش شانۆنامەی [ئەندرۆماك]ە ململانێ کە لە ناوەوەی پاڵەوانە ئافرەتەکە [ئەندرۆماك] ، لە نێوان سۆزی دەقا بۆ مێردە شەهیدەکەی [هیکتۆرو] سۆزە [دایکایەتی] یەکەیدا ڕوو ئەدات .

ئەمەش لەو کاتەدا هەستی پێدەکرێت کە لەلایەن بکوژی مێردەکەیەوە هەڕەشەی کوشتنی کوڕەکەی دەکرێت ، گەر بێت و بەشوو پێکردنی ڕازی نەبێ ، بێگومان ئەم پەرەسەندنە [ڕەنگدانەوە]ی پەرەسەندنی گشتی ژیانەکە بووە .

هەروەك ئاشکرایە ، گرنگترین جیاکەرەوەکانی سەدەی ڕاپەڕین لە ئەوروپادا ، بەدیارکەوتن و قووت بوونەوەی تاك بوو لەبەردەم کۆمەڵدا ، مانای ئەمەش دەرکەوتنی کەسێتی مرۆڤایەتی و داگیرکردنی شوێنی سەرەکی بوو لە کۆمەڵگەکەدا ، دوا بە دوای ئەمە شتێکی ئاسایی بوو ئەگەر شانۆنامەکان بۆ شانۆنامەی کەسان ، یان بۆ شانۆنامەی مرۆڤە نموونەییەکان بگۆڕدرێن ، نموونەی ئەمەش هەموو ئەو کەسە نموونەییانەن کە ڕێبازی کلاسیکی خوڵقاندوونی و ناوەکانیانی کردوتە ناونیشانی شانۆنامەکان ... وەك (ئەندرۆماك) و (فیدرۆ) بێرینس و (السید) و (دۆن - جوان) و (ترتۆف) و ئەوانی کە .

دیسانەوە شتێکی ئاسایی بوو ئەگەر ململانێی شانۆ - نامەکان لە دەرەوەی کەسەکانەوە بۆ ناوەوەیان ڕابگوێزرێن ، ئاکامی گرنگی دان ، بە ئینسان و دەستنیشان کردنی بوعدو شیکردنەوەی بنەما دەروونی و ئەقلییەکانی و ئەو ململانێیانەی کە لە ناوەوەی ڕا ڕوویان ئەدا ، ئەدەبی کلاسیکی بە ئەدەبی مرۆڤایەتی ناوزەدکرا .

هەرکە سەدەی هەژدەمین هات و ئەو کاتەی کە هەوڵی زەمینە خۆشکردن بۆ شۆڕشی فەرەنسی ئەدرا ، چینێکی کۆمەڵایەتی نوێ خۆی لە کۆمەڵگەکەدا بینییەوە ، ئەو چینەش چینی نێوە ڕاست بوو کە بە چینی بۆرجوا ئەناسرا ، ئەمەش ئەو چینە بوو کە لە شارەوەو لە ئەنجامی پەرەسەندنی بەرهەم و هۆی بەرهەم هێنەوە پەیدا بووبوو ، ناوە دەرهێنراوەکەشی لە ووشەیەکی ئەڵەمانی [بورج] وەیە کە مانای شار دەگەیەنێ ، ئەم چینە لە خاوەن بیرو خاوەن پیشە سەربەستەکان و پیشەسازە بچکۆلەکان پێك هاتبوو . ئەمە لەو کاتەدا کە لادێکان تا ئەو کاتە دابەشی هەردوو چینی نەجیب و کۆیلە یان نیمچە کۆیلە بوو بوون .. بەبێ ئەوەی چینێکی نێوەڕاستیان لە نێوانا بێ .

لەم مەسەلەیەدا هیچ ڕێبازێکی ئەدەبی نوێ پێك نەهات جگە لەو گفت و گۆو ووت و ویژانەی ڕێبازی ڕۆمانتیکی نەبێ ، کە تا ئەو کاتە وەك ڕێبازێکی ئەدەبی کامل نەبووبوو ... سەدەی هەژدەهەم سەدەی فەلسەفەو وەعی یەکی کۆمەڵایەتی وابوو ، کە شیاوی ئەوەبوو بناغەی شۆڕشی گەورەی فەرەنسە لەسەر زەمینەی خۆش بکرێ ، ئەدیب و خاوەن بیرەکان بەر بەرەکانی کلاسیکییان لەوەدا ئەکرد کە ناشێ هونەری شانۆ تەنیا لە ، تەراژیدیایەکی دڵ تەزێن ، یان کۆمیدیایەکی بە قاقادا کۆبکرێتەوە ، چونکە ئەگەر وابێ ، ئەوا شانۆ ئاوێنەی ژیان نابێ و ئەرکەکەی لە نیشاندانی ژیاندا بە ناتەواوی بەجێ دەگەیەنێ ...

ئەو ئەدیب و خاوەن بیرانە ئەیان ووت ، ژیان وەك شێوە گشتییەکەی نە تەراژیدیایەکی دڵ تەزێنەو نە کۆمیدیایەکی بە قاقایشە ، بەڵکو لەیەك کاتدا گریان و پێکەنینیشی بەخۆیەوە گرتووە ، یان ژیان لە ڕەنگە گشتییەکەیدا نە ڕەشەو نە سپییە ، بەڵکو بەلای خۆڵەمیشیدا ئەنوارێ و تا ڕادەی دڵ تەزاندن نامان گرێنێ ، هەروەك تا ڕادەی قاقا لێدانیش نامان خەنێنێ ، ئا لەبەر ئەمە ئەو شانۆیییەی کە ناگاتە ڕادەی تەراژیدیای تەواوو کۆمیدیای تەواو ئەو شانۆییە کەوێنەی ژیان لە ڕەوتە گشتییەکەیدا دەکێشێ .

ئەم دیمەنە فەلسەفییە بە هاتنە کایەی جۆرێکی نوێ لە شانۆ نامە کۆتایی هات ، کە بە درامای فرمێسکاوی drama larmayant ناونرا ، درامای فرمێسکاوی ئەو دراماییە کە بە خەمێکی توندو بەهێزو دڵ تەزێن بینەر ناهەژێنێ ، بەڵکو

ـیکردنی خەمێکی وا کە جاوی پڕ لە ئاو بکا نەگاتە ڕادەی ـ نەیخرۆشێنی ... هەمان شت بۆ کۆمیدیاش ڕوویدا

هەر لەسەدەی هەژدەهەمدا ، بارە کۆمەلایەتی یەکـان ـ گۆڕان ملیان ئەنـا ، گەر ڕێبـازی کلاسیکی تـوانیبێتی ـنە کۆنەکان بگێڕێتەوەو لە بۆتەی هونەرێکی نایابدا دایان ـی و لە هەمان کاتدا تەراژیدیای بۆ نیشاندانی مەرگەساتی ـ فەرماندەو نەجیبزادەکان تەرخان کردبێ ، ئەوا سەدەی ـدەهەم پێڕەوکە بوون و گەشەی چینی بورجوای بەخۆوە ـی کە لەو کاتەدا چینی نێوەڕاست بـوووەو لە کۆتـایی ئەو ـەیەدا ئاگری شۆڕشی فەڕەنسی هەلگیرسـان و کۆتـایی بە ـ و فەرماندەو نەجیبزادەکان هێنا ..

لێرەوە ئەو چینە کۆمەلایەتی یە نوێیە کەوتە گەڕان بە ـوی شانۆیەکا تا تەنـگو چەلەمـەکانی ژیـانی خۆی تیـادا ـینێتـەوە بۆیـە فەیلەسـووفێکی شۆڕشگێڕێ وەك [دیدڕۆ] هەستی بەڕاستیی ئەو پەرەسەندنـە کۆمـەلایەتییـە کردو ـوای بەدی هێنانی درامایەکی ئەکرد کە بابەتو کەسـەکان تـەرجەمـەی حاڵی ئـەو چینە بێتو زادەی هـەستو نەستی ئەوان بێ ، بەمە جۆرێکی نوێ لە شانۆ نامە لەپاڵ تەڕاژیدیاو کۆمیدیادا بەدیار کەوت .. ئەویش درامای بۆرجوایە . درامای بورژوا ، تەنها لە جۆری هەلبژاردنی بابەتو کەسەکانەوە لە کلاسیکییەت جوێ نەبـووە ، بەڵکـو لە جۆری هـەلبژاردنی گـرێو تـەنـگو چـەلەمـەکـانیشـەوە لێی جـوێ بـووە .. کلاسیکییەت تەنیا بـەلای تەنـگو چەلەمـە مرۆڤـایەتییـە گـشتییەکانا ئەیشکاندەوە ... بە جۆرێك کە ئەدەبەکـەی بە ئەدەبی مرۆڤایەتی Humaniste ناونرا ، واتا ئەو ئـەدەبەی کـە چارەسەری تەراژیدیاکانی ئینسـان وەك ئینسان ئـەکا ، بـۆ نموونە ململانێی تەڕاژیدیاکان لە ناوەوەو لە ناخی ئینسانا ، لەنێـوان ڕەگـەزە پـەرشو بـلاوەکـانی سـروشتی خـودی مرۆڤایەتیدا ، وەك خۆشەویستیو ڕقو غیرەو ئەقلو ئارەزووو هەموو ئەو سۆزو هەستانەی کە کۆمەلی مرۆڤایەتی پێیانەوە هاوبەشە ڕوو ئەدات .

دیـارە سەرچـاوەی ئەو سـۆزو هەستـانە ، هـەروەك لەمەوبەر ووتمان لە سروشتی مرۆڤدا کۆ دەبیتـەوە ، پاش ئەوە ، فەیلەسـووفەکـانی سەدەی هـەژدەهەم بـە تایبـەتی [دیدرۆ] هاتن ئەوەیان ڕاگەیاند کە تەنگو چەلەمەکانی ئینسان هەمووی لە سروشتی ئینسانەوە وەك ئینسان هەلناقولێ .

... بەلکو گەر نەلێین هەمووی ، ئەوا هەندێکی لەشوێنی تاکەوە لە کۆمەلدا هەلدەقوولێ ، هەر وەها لەو پـەیوەنـدییە کۆمەلایەتی یانەشەوە کە تاکەکانی بەیەکدییەوە گرێداوە ، بە جۆرێك بنووسێ شانۆ نامەکان لە توانایاندا هەیە ، مـادەیەکی بەپێز لەشوێنی کەسە کۆمەلایەتییەکان یـان ئەو پیشـەیەی پێوەی خەریکن ، بۆ تەراژیدیاکانیان هەلبهێنجن .

ئەمە جگـە لە سروشتی ئـەو پەیـوەندییـانەی کـە بە یەکتری یەوەی بەستوون . بەم جۆرە [تاك] دەبێتە هەوێنی ئەو تەراژیدیایانە ، نەك تەنها لەبەر ئەوەی کە ئینسانـە ، بەلکـو لەبەر ئەوەی پزیشك یان پارێزەر یان بازرگان یان جوتیارە ، یان لەبەر ئەوەی باوك یان برایە .

بەم جۆرە ، دیدرۆ خۆی درامای بۆرژوای لەسـەر ئەو زەمینەیە بنیات ناو ناوی نا [کوری سروشتی] ...

پاش ئەوەی شۆڕشی گەورەی فەڕەنسا هەلگیرسا ، شانۆ وەك هێزێکی زیندوو کـاریگەرو خـاوەن مەسئـولیەتی یـەکی کۆمەلایەتی ، بەشـدارییەکی فـرەی لەبرەو پێـدانی وەعی شۆڕشگێریدا کرد ... جێی سەرسوڕمـانمان دەبێ ، کـاتێك تێبینی ئەوە دەکەین کە کۆمیدیا ئەو هونەرەبوو کـە بە بـرەو پێدانی بەشێکی زۆری ئەو هۆشمەندییە هەلساوە پاش ئـەو نەشئەو نۆماو پەرەسەندنە ، کۆمیدیا لە [کۆمیدیای کەسان]دا نەمایەوە ... هەروەك ئەوەی لای [مۆلێر] هەبوو ، بەلکو یـان بـەرەو کۆمێـدایای شیکـردنەوەی دەروونیو کـۆمـەلایـەتی هـەنگاوی نـا ، هەروەك ئـەوەی لای [ماریفـو] ، یـان بـووە کۆمیدیای گرێ [حبكة]و ڕووداوە شۆڕشگێرییەکان .

سێینەی بۆرما شیەی بەناوبانگ [سەرتاشی ئەشبیلیە]و [ژن هێنانی فیجارۆ]و [دایکی تاوانبار] باشترین نموونەی ئەو جۆرە کۆمیدیایانەیە .

ئەو سێینەیە ، پالەوانەکەی کوڕی گەلە ، زۆر کارو پیشە تـاقی دەکاتـەوە ، هەر لەسـەر تاشییـەوە بیگرە تـا دەگاتـە خزمەتکاری لە مالی خوا پێداوەکاندا ، لەگەل ئەوەشدا بـە شێوەیەکی باش گالتە بەو گـەورە پیاوانـە دەکاو جـەماوەری شانۆیان پێ دەهێنێتە پێکەنین .

تا کار دەگاتە ئەوەی ، شا لویسی شازدەهەم بۆ ماوەی چوار ڕۆژ نووسەرەکەی لە بەندیخانەی باستیلدا بەند بکا .

پاشان بەهۆی تووڕەیی گەلەوە بە ناچاری بەرەلای کرد . شۆڕشی گەورەی فەرەنسا هەموو ئەو ئاواتانەی نەهێنایە دی کە خەلکەکە خەونی پێوە دەدی ، هەرزو چینی بورژوا وەك ئەرستوکراتی هەلگەڕایەوە کە لە سایەی پارەو سامانێکی بەرهەم هاتوی بازرگانیو پیشەسازیەوە حوکمی دەکرد ، خاوەن بیران بۆ جارێکی دی خۆیان لە کۆمەلێکی سەرمایەداری وادا بینیەوە کە هیچ بنەمایەکی مرۆڤو پیرۆزی یەکانی مرۆڤایەتی ڕەچاو نەکردبوو . ڕێزی هونەرمەندو بەهرە هونەریو ئەدەبیە ـ کانی تیادا نەگیرا ... لێرەوە ئەدەبیەکان دابەشی دوو پۆل بوون ـ پۆلێکی ڕۆمانسی ڕاکردوی لە ژیانو گۆشەن کردووی ذاتیو .. پۆلێکی واقیعیی ڕەخنەگر لە ژیانو دەرخەری ناتەواوییە کۆمەلایەتیو ئەخلاقی یەکان . ڕۆمانسی یەکان ئەو شانۆنامانەیان ئەنووسی کە خرۆشاندنو چێژی جوانکاری تیا دەبینرا .. ئەمە لە کاتێکدا کە ڕێبازی واقیعی بە توانایەکی باوەڕ بەخۆ بووەوە چارەسەری تەنگو چەلەمەکانی کۆمەلگەکەی دەکرد بە تایبەتیش چینە میللی یەکانی ، بەمە شانۆنامەی جدی [المسرحية الجادة] لەدایك بو کە بابەتو کەسەکانی لە چینە میللی یەکان وەردەگرت ، کە تا چەند سەدەیەکیش تایبەت بوو بە هونەری کۆمیدیا ... کەواتە لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت : ئەگەر فەیلەسووفو ئەدیبەکانی سەدەی هەژدەهەم تۆوی ڕۆمانسی یەتی یان لە زەوی ئەدەبو هونەردا چاندبێ ، ئەوا هەر لەو کاتەدا تۆوی ڕیالیزمیشیان تیادا چاندووە ، ئەگەر لە سەدەی هەژدەهەم دا [جان جاك ڕۆسۆ]مان دیبێ کە چۆن ڕێی بۆ ڕێبازی ڕۆمانسی لە فەرەنسەدا خۆش ئەکرد ، ئەوا [ڤۆلتێر] یشمان دیوە کە چۆن لە هەمان سەدەدا ڕێی بۆ ڕێبازی ڕیالیزم خۆش ئەکرد .

پاش هەلگیرسانی شەڕی جیهانی یەکەم ، ڕووداوەکان کاریگەرانە کاریان لە ویژدانی سەردەمو ئەقلی سەردەم کردو جیهانی ئەدەبو هونەریان لەتەك خۆیانا هەژاند .

ئاکامی هەموو ئەوانەش بەدیار کەوتنو ڕەچاو بوونی دوو ڕووداوی کاریگەربوو ، کە هەریەکەیان تا ڕادەیەکی باش کاری لە جیهانەکەی ئەدەبو هونەری کرد ، ڕووداوی یەکەم لە جیهانی ڕۆژ ئاوادا سەری هەلدا ئەمەش لەوکاتەدا بوو کە پیاوانی ئەدەبو هونەرو بیرو بڕوایان بە ئەقلی هۆشمەندیو هێزو توانای ئەو بۆ سەرکردایەتی مرۆڤ لە بەدی هێنانی بەختیاریو ئاشتیدا نەما ، هەربۆیەکە ، کەوتنە گەڕان بە دووی سەرچاوەیەکی نوێدا ، تا لە ئاکامدا ئەوەیان بینی یەوە کە فرۆیدو قوتابخانەکەی بە ناوچەی [ناهۆشمەندی] یان بە ئەقلی مرۆڤدا دا ئەنا ... ئەو ناوچەیەش کانگەی هەموو شتە تاسێنراوەکانی دەروونی مرۆڤو ئارەزووە غەریزی یەکانی ئەوی تیادا حەشار دراوە ...

ئەمەش ئەو بنەچە فەلسەفیەبوو کە ڕێبازی سریالیەتی لەسەر پێك هات ، واتە ڕێبازی سەروو واقیع یان ئەو دیو واقیع ... پاشان چەند شانۆنامەیەك نووسران کە پال پێوەنەرو دافیعەکانی لا شعوری مرۆڤیان ئەدۆزییەوە .. نموونەی ئەو جۆرە شانۆنامانەش ، شانۆنامەی [خانوویەك لە شووشە]ی نووسەری سریالی فەرەنسی [جان کوکتو]یە ، تیایدا بەربەرەکانی دایکێك لە ژنهێنانی کورەکەیدا ، بۆ ئەو کیژەی خۆشی دەوێ ، بەدیار دەکەوێت شانۆنامەکە ئەوەمان بێ دەلێت ، کە هەلوێستی ئەو دایکە زۆر جار لە خۆشەویستی یەکی سیکسی یەوە بۆ کورەکەی دێت ، بەتایبەتیش دایکێکی بێبەش لەو خۆشەویستی یە لای مێردەکەی ، ڕووداوی دووەمیان : تەقینەوەی شۆڕشی سۆشیالیستی بوو لە جیهانی ڕۆژهەلاتدا ، واتە شۆڕشی ئۆکتوبەر لە ڕووسیادا .

لێرەوە ڕێبازی ڕیالیزمی سۆشیالیست لە کارە هونەریو ئەدەبی یەکاندا لەدایك بوو ، ڕیالیزمێکی ڕووناك بینی ئەوتۆ ، کە باوەڕێکی زێدەی بە ئینسانو ئاواتو ئامانجەکانی هەیە ، تا وا لە ئینسان دێ باوەڕی بە خۆیو بە دوێنێو بە برای ئینسانی بێو هیچ دژایەتی یەك لە نێوان کاری جەستەییو ذهنی دا بەدی نەکاو هەولی بنیات نانی ژیانێکی نوێ بدات ، لە کلاوڕۆژنەی ئەم ڕیالیزمە ڕووناك بینەوە هەموو ئەدیبو نووسەکانی جیهانی سۆشیالیست سەیری کۆمەلو سروشتو گۆڕانکاری یەکیان دەکەن . ئەگەر شەڕی یەکەمی جیهان ، ڕووخانی بنەما ئەخلاقی یەکانی تاكو ئەدەبی سلوکی کەسیەتی تاکی بە دوادا هاتبێ ، پاشان ئارەزووی شیکردنەوە لە فرۆیدو ڕێبازە فەلسەفیەکەیدا بۆ تێڕوانینی ژیانو هونەرو ئەدەب خۆی نواندبێ ، ئەوا شەڕی دووەمی جیهان شەپۆلی بەگوڕترو فرەوانتری لە فرۆیدی یەتو سریالیەت بەخۆیەوە

ـیبود .

ئـه‌مانـه‌ش ئه‌و شـه‌پۆلانـه‌ن كه ئێستـا به وجـودیه‌ت ـه‌ـاسـرێن . وجودیـه‌ت هه‌روه‌كـو له مانـاكه‌یـه‌وه دیـاره ، ـه‌رهێنراوی وشه‌ی وجوده ئه‌مه‌ش له سه‌ر ئه‌وه‌ی كه وجـود Existence به‌ربه‌ره‌كانی ماهیه‌ت ده‌كات .

ئه‌وه‌ش به ئیعتیباره‌كه‌ی كه فه‌لسـه‌فه‌ی كـلاسیكی له ـه‌مانی [ئه‌فلاطون]ه‌وه ، وا سه‌یر ده‌كات كـه هه‌مـوو شتێك ـه‌هیه‌تێكی هـه‌یه . واتـه وێنه‌یـه‌كی میسالی رووت كـه پێش ـوونه‌كه‌ی ده‌كه‌وێ ، ئا به‌و شێوه‌یه هه‌موو شته‌كان له‌سـه‌ر وێنه‌ی ماهیه‌ته‌كه‌یان دروست ده‌بن ، به‌و مانایه‌ی كه ماهیه‌ت پێش بوون یان وجود ده‌كه‌وێ . بـۆ نموونـه ئینسان له‌سـه‌ر وێنه‌ی ماهیه‌ته پێشینه‌كه‌ی دروست ده‌بێ كه له كۆمه‌ڵێك بوعدو خاسیه‌ت پێك هاتووه ، هه‌ر ئه‌و ماهیـه‌ته‌ش كـه ته‌سـه‌وری ئینسان له خودی ئینسان دا ده‌كات ، بێ گوێ پێدانـه تاكـه جیاوازه‌كانی مرۆڤ له‌و به‌شـانه‌ی كـه له ماهیـه‌تی ئینستانـا گۆرانێكی جه‌وهه‌ری ناگۆرێن .

كه‌واته بناغه‌ی گشتی وجودیه‌ت ، بـاوه‌ر نه‌بـوونه بـه وجودی ماهیه‌تێكی پێشینه ، له‌مه‌وه رێبازی وجودیه‌ت ئه‌گاته ئـه‌و قه‌نـاعه‌تـه‌ی كـه هـه‌ر ئینسـانـه ئـه‌تـوانێ له خیـلالی وجوده‌كه‌یـه‌وه ، ماهیـه‌تی خۆی بسـه‌لمێنێ ، واته نمـوونه‌ی به‌رزی ئینسان ، ئه‌مه‌ش به رزگار بونێتی له هه‌موو بیرو باوه‌ره ئه‌خلاقیو روحی‌یه بۆ ماوه‌كانو به‌كارهێنانی ئه‌قڵی له ته‌حدید كـردنی هـه‌ڵسو كـه‌وتـه‌كـانی ، له‌هـه‌ر هـه‌ڵوێستێـك له هه‌ڵوێسته‌كانی ژیانی‌دا .

ئا له‌م رێبازه‌وه شانۆنامه وجودی‌یه‌كان به‌دیاركه‌وتن ، كه سارته‌رو هه‌ندێكی‌تر له بنووسه وجودی‌یه‌كان نووسیویانن .

له‌و ساڵانه‌ی دواییشدا جیهان شۆرشێكی نوێی ، نه‌ك ته‌نها له‌سه‌ری هونه‌رو ئه‌ده‌ب به‌خۆ بینیوه ، به‌ڵكو شۆرشه‌كه ژیـانی گرتبـۆوه‌و هونـه‌رو ئه‌ده‌بـه‌كه‌ش وه‌ك چـالاكی‌یـه‌كی دانه‌براو له ژیانه‌كه له‌گه‌ڵیدا هه‌ژا .

دله راوكێی مـرۆڤـو لاوازی ئیـراده‌ی بـه‌رامبـه‌ر چاره‌نووسو ده‌رك پێ‌كـردنی كاره دژ بـه مرۆڤـایه‌تی‌یـه‌كان سیمایه‌كی دیاری ئه‌و بزووتنه‌وه‌یه بوون .

بـه‌هۆی نـامه‌فهـومیو بێتوانـایی تێگـه‌شتن له‌و دوا دوزه‌خی‌یانه‌ی كه بۆ مرۆڤایه‌تی ئه‌نـرایه‌وه ، هـه‌ندێـك له ، رۆشنبیرانو هونه‌رمه‌ندان بروایان به ناماقوڵی ژیان هێنـا ، واتا له تواناادا نه‌بوونی ئینسان بۆ تێگه‌یشتنو ئاشكرا كردنی هۆكانیو راڤه‌كردنی ئه‌و نه‌هامه‌تی‌یانه‌ی كـه به‌سـه‌ر مرۆڤـا دێن .

شانۆی ناماقووڵ وه‌ك شۆرشه له‌دژی ژیانه‌كه ، یاخی بـوونێكی بێـزراو نـائـومێـدیشـه له بـه‌رانبـه‌ری دیـارده‌و هه‌ڵوێسته‌كان ئه‌مه جگه له‌و یـاخی‌بوونـه‌ی كه له دژی وێنـه ته‌قلیدی‌یه‌كانی دراما نواندی .

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ژیانه‌كه ، به حوكمی هه‌وڵو كۆششی له‌بن نه‌هاتووی ئینسانو مه‌ودایه‌كی زیاتری په‌ره‌سه‌نـدنو به‌ره‌و پێشه‌وه چوون به خۆیـه‌وه ده‌بینێو دره‌ختی مرۆڤـایه‌تی بـه ده‌ستی داهێنه‌رانه‌ی ئه‌و ئاو ئه‌درێ ، ئه‌وا ئه‌و جۆره بیروراو بۆ چوونه‌یانه ناتوانن تا مـاوه‌یه‌كی زۆر له‌گـه‌ڵ ئه‌و ژیـانه‌دا بژین ، ئه‌مه له‌و كاته‌دا كه هونه‌ر ، نابێو ناگونجێ ببێته شتێكی بێزارو نائومێدی نامه‌فهومو ره‌ش‌بین ، هه‌روه‌ك ئه‌وه‌ی پێویسته پاش به‌ندی ئێشو زامه‌كانی مرۆڤایه‌تی بێو رووناك بینانـه سه‌یری گرێ كوێره‌كان بكاو هه‌وڵی كردنه‌وه‌یان بدا .

دیاره ژیانه په‌ره‌سه‌ندووه‌كه پابه‌ندی ئه‌و جۆره ئه‌ده‌بو هونه‌ره‌یه‌و هه‌ریه‌كه‌یان ته‌واوكه‌ری ئه‌وی تریانن ، له‌ته‌ك هه‌ر په‌ره‌سه‌ندنو گۆرانێكدا ، ئه‌ركی هونه‌ره‌كه ده‌چێته قۆناغێكی تره‌وه‌و به شێوه‌یه‌كی دی ته‌عبیر له‌و بارو حاله‌ته ده‌كات .

بـه‌و جـۆره ، له‌وانـه‌ی بـاس‌كـرا ، پـه‌ره‌سـه‌نـدنی هونه‌ره‌كانی شانۆمان له ره‌وتی پـه‌ره‌سه‌نـدنه گشتی‌یـه‌كه‌ی مرۆڤ‌دا بۆ به‌دیاركه‌وت هه‌روه‌ك ئه‌وه‌یان بۆ روون بۆوه كه ئه‌و په‌ره‌سه‌ندنو به‌ره‌و پێش چوونه ، له‌سـه‌ر بنه‌چـه‌ی توخمـه هـونه‌ری‌یـه رووته‌كـان به‌دی نـه‌هاتـووه ، هـه‌ڵبـه‌تـه ئـه‌و په‌ره‌سه‌ندنه شان به‌شانی گۆرانكاری‌یه‌كـانی مرۆڤـایه‌تی له لایه‌نه‌كانی رۆشنبیریو كۆمه‌لایه‌تیو رامیاری‌یه‌وه به ئـاكام گه‌یبوو‌و له‌ته‌ك ئه‌ماندا هه‌نگاوی گه‌شه‌و به‌ره‌و پێشه‌وه چوونی داوه .

سه‌رچاوه‌كان

1 - ضرورة الفن - آرنست فيشر
2 - المسرح العالمي - د . محمد مندور
3 - الادب و مذاهبه - د . محمد مندور



شیرینێ لەیلانێ

هەلبەست و ئاوازی : فۆلکلۆری
ئامادەکردنی : وریا ئەحمەد
گوتنی : تایەر تۆفیق

قەسەم بەو بالای چین چینت
بەم ئەگریجەی ژێر پۆشینت
کافربووم هاتمە سەر دینت
شیرنێ لەیلانێ لەیلانێ
شیرنێ با بچینە سەیرانێ

* ● *

چاوی ڕەشت بە خومارەوە
مەمکت سیوە بە دارەوە
خوا پێی داوی مەی شارەوە
شیرنێ با بچینە سەیرانێ

* ● *

جووتێ ساقی گوارە زێڕین
مەی لە مەیخانێ دەگێڕن
عاشقان لە دین وەردەگێڕن
شیرنێ با بچینە سەیرانێ

* ● *

قوربانت بم ئەی بای شەوێ
خەوبێ لە چاوم ناکەوێ
دڵ مەجنوونە لەیلای دەوێ
شیرنێ با بچینە سەیرانێ
شیرنی لەیلانێ ....

● ئەم گۆرانی‌یە سالی 1977 بە یارمەتی تیپی هونەری هەولێر بۆ تەلەفزیۆنی کەرکوك تۆمارکراوە .

بەناز گیان

ئاوازو هەلبەست : فۆلکلۆری
ئامادەو دابەشکردنی : وووریا ئەحمەد

ئەرێ چەندم پێ ووتی : گیانە بە تەگبیرم بی
ئەرێ بەقسەو نەکردم : نازەنین خودا گیرم بی
ئەرێ بەناز گیان بەناز : کچێ بەنازت کردم
ئەرێ مندالی دوێنێم : گیانە تۆ پیرت کردم

* ● *

ئەرێ هێشتا لەگەلما : گیانە دڵ پڕ لە قینی
کچێ موبارەکت بێ : گیانە ئەلقەی بوکێنی
ئەرێ بەناز ....

* ● *

ئەرێ چەن سال بەتیری : نازەنین عەشقت ڕەنجەڕۆم
ئەرێ ئەوا لە داخت : گیانە باردەکەم دەڕۆم
ئەرێ بەناز ...

* ● *

ئەرێ هەرکەس عاشقە : جوانێ وەکوو من نەبێ
کچێ گیرۆدەی : داوی جوانێ پەڕەی دڵ نەبێ
ئەرێ بەناز ...

* ● *

ئەم گۆرانی‌یە بە یارمەتی تیپی هونەری هەولێر لە سالی 1977 دا تۆمار کراوە بۆ تەلەفزیۆنی کەرکوك ..

(شیوەنی)

Animato

Detempo

Andante

لا لەی نێ شیر

نێ لەی لا نێ شیر نێ بابا چی نە سەی را نێ

Fin

(بەناز گیان)

Andante

SOLO

نە دی لە دم چێ ووین تی — گیا

بێ — بیرم تەگێ یە

بێ رم گی — دا خو ینێ زە نا — دم — کر نە سەوبەقدی لە

نا ز بە گیانا ناز بە دی لە

دم — کو زت — نا بە چێ ک

دوی گلی دامن دی لە

دم — کو دت — یێ تۆ نە گیا — نیم

كورته چيروك

كەچەلۆكێ

● محمد عبدالله ●
دهوك

1983/7/5

دبێژن جارەكێ سێ مروڤ هەبوون هەرسێ برايێت ئێك بوون هندی برایێ بچويك بوو ناڤێ وی [كەچەلوك] بوو . كەچەلوك نەدشيا شول‌كەتو حەز ژ شولی نەدكر هندی برايێت وی دبەرا دكرو دگوت كو شول‌بكەت نەهەرێ شول‌نەدكر ئينا رۆژەكێ برايێت وی گوتێ برا ئەگەر دێ شۆل كەی تو لسەر چاڤێت مە روينەخوارێ ئەگەرژی شول‌نەكەی دونيايا بەرفرەيە چ عەردێ بخۆ دچيێ هەرێ ئەم تە ناحەوينين . كەچەلوك رابوو كەرێ خۆ كۆرتان‌كرو كنجرێت خو هاڤێتنە سەر پشتێ‌و ژنكا خو دا بدويڤ خو قەستا بنێ باژێری كر كەر كولكەك بخو ڤەوژارت‌و كنجرێت خو هاڤێتنە تێڤە چەند روژەك پێڤەچۆن كاروانێت گوندی كارێ خو كر دا بچنە كاروانی كەچەلوكی هزرێت خو كرن‌و گوت ئەرێ حورمەت ما نە چ تشت نينە ئەززی بچمە كاروانی دگەل كاروانی‌يا ؟ ، ژنا وی گوت باوەر بكە جوامێرۆمە تشتەك لناڤ تشتەكێ نينە ما دێ چ بەی ؟ ! مێركی گوت حورمەت كا تو رابە جوتەكێ جوالكا [تێر] بينە هەما ئەژی دێ‌چم بلا چ نەبيت ژنا ويژی گوتێ كۆرۆ مال‌خراب ما ئەگەر مە چ نە بيت دێ دەست‌ڤالا چی‌يە كاروانی ؟ ؟

كەچەلۆكی‌ژی گوت دێ رابە حورمەت ئەژی دێ هەردو تێركا تەژی زبل كەم بەلكی خودێ‌يە بو مە تشتەك پێڤە بهێت ئەم هەژارين ما چ بكەين مە چ دی نينە ، ژنكا ويژی هەرويكاڤێ رابوو جوتەكێ جوالكا بو ئيناو ئەويژی هاڤێتە سەر پشتا كەرێخوو بدويڤ كاروانيا كەت زبلێ گرانە كەرێ ويژی گەلەكێ بێچارەيە مغدارەكێ چوون كەرێ وی وەستياو كاروانی‌يا هێلا ما برێڤە كەهشتە سەرێ زيرەكێ لبن باژێری ئاميدیێ‌دا بارێ كەرێ خو هاڤێت كورتانێ وی ژێڤەكرو بەردا وێرێ بەرەك دانا بن سەرێ خوو خورپ‌و دخەوچوو ..

هێژ يێ دخەوە كاروانەكێ مەزن هات‌و لێ نزيك‌بوو بەرێخودەنێ كو مروڤەكێ لبەر رەخێ رێ نڤستی‌يەو بارەكێ داگرتی‌يێ برەخڤە ، سەرۆكێ كاروانی گوت راوەستن ئەم دێ‌چين سەحكەينێ كا ئەو چی‌يە د بارێ ويدا ؟ ! هندەكا خو نزيكی جوالا كر تلێت خۆ گەهاندنێ‌و گوتە سەروكێ كاروانی باوەربكە ئەڤە هەمی [طوڤ‌چايە] ئينا سەرۆكێ كاروانی گوت كا هوين بارەكێ پەرۆكا داننە وێرێ‌و بارێ وی بينن بارەكێ پەرۆكا بۆ هاڤێتە وێرێ‌و بارێ زبلی باركر . چەند وەختەك پێڤەچوو كەچەلوك هشياردبيت بەرێخوددەتێ بارێ كەرێ وی يێ‌هاتيەگوهرين هەر سڤك رابوو چو بەرێخوبدەتێ چو هنداڤی بارێ دەرێت جوالا ڤەكرن بەرێخو ددەتێ هەمی پەرۆك [كوتاڵ] كەيفا وی گەلەك هات هەروێ گاڤێ كەرێخو ئيناو كۆرتان هاڤێتە سەر پشتێ‌و تەنگا وی لێ شداند بارێ خو باركرو قەستا مال كر .. نزيكی مال بوو ژنا وی هاتە پێش ڤە بەرخوددەتێ بارەكێ پەرۆكا يێ ئيناى ژ هەمی رەنگا كەيفا وێ گەلەك هات ئينا گوتێ ئەرێ جامێرو مال‌خراب ئەڤە تە ژ كيش فەقيری دزينە كەچەلوكيژی چيرۆكا خو هەمی بۆ گوت ئو گوتە ژنا خۆ هشياربی بو برايێت من نەبێژی تە شوله ب من‌و وان نينە ئەويژی گوت سەرچاڤا ، هەردوو برايێت كەچەلوكی زانی كو كەچەلوك يێ چويە كاروانی‌و زڤری‌يەڤە ئو بارەكێ مەزن قوماش‌ژی يێ‌ئيناى ئينا هەردوو رابون قەستا نيك برايێ خۆ

ـ میز دویربوون کەچەلوك پیشڤەچو برایێت وی هاتن ـنەخواری ئو گوت ئێ برا کەچەلوك شەقی‌زەحمەتا تو ـ کویری چوی ؟ تە ئەڤ پەروکە ژ کویڤە ئینان ؟ ؟ ـوکی ژی گوت برا هەرچەندە هەوە ئەز ژ مال دەرئێخستم ـ هەوە ئەزل کولانیت خەلکی‌را رەزیل‌کرم بەلێ پا چ بکەم هوین ـ برایێت منن من بڤێت‌و نەڤێت .. ئو ئەز چ ژ هەوە ـ شیرم ، کەچەلوکی گوتێ گەلی برا ئەز چوم داچمە بازیری ـ یێ بەری بگەهمە بازێری جادەکا لویرێ هەی هەمی ـ نی لویرێ باریت دەواریت خو پەیت‌دکەن‌و کوم‌دبن‌و خو ـ قلیت خو دگرن ئەژی چومە ویرێ من گازی‌کر هێ ...

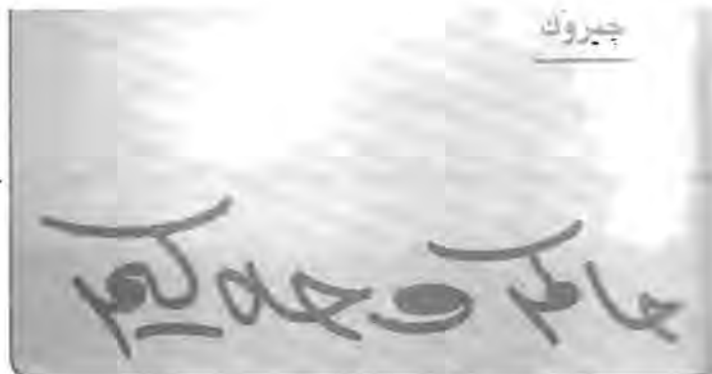
زبل ب پەروك هەروێ گاڤێ من باریخو گوهری‌و ئەز ـ ڤریمەڤە .. برایێت وی‌ژی گوت مادەم وەسا بیت بخودێ ئە ـزی دێ‌چین هەر ویگاڤێ هەردوو برایێت وی رابوون هەرئێکی ـ واریخو ئینا دەرو کورتان هاڤێتە سەر پشتێ‌و باریخوي زبلی ـ کرو قەستا بازێری ئامێدیێ کر چونە سەر وێ جادێ ئەوا ـ رایێ وان نیشادای دەواریت خو راوەستاندن‌و گازی‌کر هێ زبل ب پەروك چوار پینج جارا هەر گازی‌کر دوو سێ گەغەك ـ بەرا بورین گوهێ خودایێ گوتە ئێك‌ودوو ئەڤە چ مروڤن ؟؟ ـ یارە ددینن .. نەخێر هەر گازی‌کر ئینا هندەك چونە نزیك‌و گوتنێ مال‌خرابین ما هوین دین‌بوینە کەسی زبلی دکریت ب پەروك ـ ردوکاژی گوت مالا هەوە خرابە هوین ددینین ئەوانژی نەکرە نەمەردی لرەخا کوم‌بون‌و هجەت قوتان هەردوکا دەواریت خو هیلان‌و برف مال چون‌و گوتن سوزبیت گەر ئەم گەهشتینە مال ئەم برای خو بکوژین ... کەچەلوکی چ کر گازی ژنا خوکر گوتێ حورمەت دێ نوکە برایێت من هێن ئو یێ خو کارکری بو کوشتنا من ڤێجا ئە زدێ جلکێت تە کەمە بەرخوو تو جلکێت من بکەبەرخوو هەرە پشت کارا خو ڤەشیرە ئەژی دێ گیسکی هەلگرم‌و مالی مالم بەلێ هشیاربە گەر هاتن خو تە بکوژنژی دەنگ ژ تە نەهێت .. هەر دوێ گاڤێرا هەردوکا خو گوهری‌و ژنك چو پشت کاراو میرك گیروبو بمال‌مالشتنێ‌ڤە برایێت وی هاتن‌و یێ بشەرن سەری وان یێ دخوینێ وەرکری بشەرڤە گازی‌کرکا کەچەلوك بخودێ دێ خوینا وی ڤەخوین کەچەلوکیژی دەنگێ خو زراڤ‌کرو گوت هەرن یێك پشت کارا ئەوژی چون ل ژنا وی راوەستیان بمیرحتا هەتا ئێخستی ویرێ‌و کوشتی ئینا ریکا خو گرت‌و دەرکەڤتن کەچەلوکی گوت مانێ ئەڤان ژنا من کوشت سوزبێتن ئەڤە بو وان نەچیت‌و تولا خو هەر دێ لێڤەکەم . کەچەلوك رابووکەری خو ئیناو کورتانێ وی دانا سەر وەریسەك ئینا ئو ژنکا خو ژ خوین‌ڤە لسەر پشتا کەری زەبتکرو گریدا ئو لبازێری دەرئێخست ... هەر چوو هەتا گەهشتیە نیزیکی بێدەرەکا گەنمی‌و گەنم هەمی‌یێ سورکری‌یە لسەر ئەویژی کەری یخو بەردا سەر گەنمی ئو چو پشت تەراشەکێ لنزیکی بێدەرێ ژ قەستاڤە دوخینیت خو ڤەکرن‌و رونیشتە خوارێ .. خودانێ بێدەرێ لمال‌را چاڤ بوی کەری کەڤتن کو یێ لسەر گەنمی‌و مروڤەك یێ لسەر پشتێ ... هندی لمالرا گازی‌کری خودانێ کەری ئەو گەنمێ بخودانە چاوا تە کەر بەردایە سەر نەخێر هەروەکی چنە هەتا نزیك‌بوی بەریخودەتێ ژنکەکا لسەر پشتا کەری هندی گازی‌گرێ خویشکا من کەری خو پاژو ئەو گەنم هەمی خوار نەخێر ژ قەستابوو ئەویژی نەکر نەمەردی لبەر ژنکێ راوەستیاو بەرەك لبن گوهێ وێ داو د کەریدا ئیناخوار ...

دەمێ ژنك د کەریدا شوربوی کەچەلوك سڤك پشت تراشێ رابوڤەو کرەهەوار ما چ خودێ قەبویل‌دکەت تە ژنکا من کوشت نێ یا کەرەو لالەو کورەیە تە چاوا وەلێکر ؟؟ دەمێ میرکی ئەڤ تشتە گولێ‌بوی شاش‌بوو هەما ماراوەستیای ئینا گوتێ بەختێ خودێ بەس تو دەینەکە تە چ دڤێت ئەز دێ دەمەتە .. کەچەلوکی گوت ئەز ناراوەستم ئیللا تەژی بکوژم میرکی گوت ئەز کەتمە سەر بەختێ تە یاتە ئەوە ئەز بو تە ژنەکا دی بینم ئینا کەچەلوکی گوت مادەم وەسا بیت ئەزێ رازیمە هەروێ گاڤێ کەچەلوکی ژنا خو بم‌ئاخ‌کرو ڤەشارت‌و بدوین خودانێ بێدەرێ کڤت‌و قەستا مالا وی کر .. گوتە کەچەلوکی من کچەکا هەی وی‌ژی دێ دەمەتە کەچەلوك هەروێ گاڤێ چوو دەستێ خودانێ بێدەرێ‌و کچا وی بخوژێ قەبویل‌کرو بپشتا کەری خو سیارکرو قەستا مال کر برایێت کەچەلوکی زانی ژن برا خو بوو کوشتی نەکو برایێ وان بوو ئو زانی برایێ وان یێ زڤری‌یەڤە ژنەکا گەلەکا جوان یا بخو ئینای برایێت وی گوتە ئێك‌ودوو مە گەلەك غەدر ل برایێ خوکر مە ژنکا وی کوشت لسەر مە پلتڤی‌یە ئەم بچین خو پاڤێنیە ناڤ مالا وی بەلکی ل‌مە نەگریت ئەو تشتێ مە کری هەردوو رابون قەستا نیك برایێ خو کر هیش ژ دیرڤە خو رەزیل‌کرن هەردوکاو گوت برا مە کرو تو

نەکە تو چ دبێژی ئەم دێ وەکەین بەس ڤێجارێ تو لە نەگرە ئینا کەچەلوکی گوت نە برا نە خو تویرەنەکەن خوزی هەوە زیتر ژنکا من کوشتبایە چونکی ژنکا من پچەکیا پیربوو من بخو دا ب ئێکا جەجێل تر ... ئینا برایێت وی گوت کوڕا کەچەلوک چەوا تە ژنکا مری دا ب ئێکا ساخ نێ ئەڤ تشتە چ جارا چێنەبویــە .. ئینا کەچەلوکی گوت نە برا نە هوین مزانن جهەکێ هەی لنــزیکی بازێڕێ ئامێدیێ مری ب زیندی دگوهڕن بەس هوین دەوارێك خو راوەستینن لسەر جادێ هەما گیرونابن هوین ئینا هەردوکا گوت بخودێ ئەڤە خوش شولە چونکی ژنکێت مە هەردوکاژی پیچەك دهیرن هەردوو رابون چونە مال ئو ژنکێت خو کــوشتن و لسەر پشتا دەوارێت خو زەبتکرن و قەستا بازێڕێ ئامێدیێ کرن چونە سەر روێ جادێ ئەوا برایێ وان کەچەلوکی گوتی ، دەوارێت خو راوەستاندن و گازیکر هێ مری ب زیندی ، هەرچیێ دوێرێڕا بوری گوهێت وان بەل بون و گوت باب و ئەڤە ددینن هەتا ئێڤاری مان بهێن کەتە وان هەردو کەلەخــا هندەکێت بهــێن کورت ژی دوێرێڕا بورین بەرێخودەنێ حال ئــەڤەیــە گەلەك تــوڕەبون و لێزڤڕین هەردو ئێخستنە ویرێ هندی قوتان ئەوژی تەرمێت خو هێــلان و سوینــدخوار ڤێجــارێ ئەم بــرایێ خو هــەر بکوژین کەچەلوکی هزرێت خوکرن ، گوت ڤێجارێ ئەز هەر چوم چونکی برایێت من هەردوو کا ژنێت خو کوشتن ڤێجارێ گەلەك ژ من دداخن ئەز قورتال نابم هەما بلا من بکوژن یێ ڤان ئاخفتنــا دبێــژیت هەردوو بــرایێت وی لبەر دەرگــەهی ئامــادەبوون ، هەردوکا هێرش برە سەر برایێ خو و گرت ، دارەکا گەلەکا مەزن لپشتا گونــدی هەبــوو ، کەچــەلوك بر ل وێ دارێ ئێشــك دا دەست هاڤێتێ دا ئاگری بەردەنێ سەح دکەنە خو ئاگرو گــاز هەردوونە ئینانە ئینا رابون دارو تڕاش کومکــرن و بڕەخێت برایێ خوڤە نان ئێکێ گوت ئەز دێ چمە گازێ تو هەڕە ئاگری ، چو ئاگری و یێ دی چو گازێ .. شڤانەك هات بەرێخو دەتێ کو زەلامــەکێ بدارێڤــە گرێــدای ئو ڕەخێت وی هــەمی دارێت پێڤەنای و یێ سترانا دبێژیت شڤانی گوت مال کــاڤل بێهنــا تە کورت بو ب ڤێ دارێڤەو تو یێ ستراناد بێــژی ، کەچــەلوکی گوتێ هەڕە هەڕە مام و تە شولە ب من نینە گەر تو بزانی کو ئەز بوچی یێ بڤێ دارێڤە گرێدایم دێ بێژی ئێللا ئەز دێ هێمە شوینا تە ، شڤانی گوتێ تو بوچی گرێدای ؟؟ کەچەلوکی گوتێ مال وێران منێ خو گرێدای بڤێ دارێڤە بێهنەکا دی دێ دوو مروڤ هێن ئێکێ گازا ڤێ و یێ دی ئاگر ئو دێ ئاگری بەردەمە من تو یێ من دبینی ئەزێ پیرم پشتی دسوژم دێ ژیێ من هێتە چواردێ ئیناشڤانی گوت ئەز کەتمە سەر بەختێ تەو خــودێ ئەگەر تو نەهێیە شوینا من ئەز بهێمە شوینا تە ئو پەزی من ژی هەمی بو تە مروڤەکێ بێ ژیر بی خولێ سەری ئینا کەچەلوکی ژی گوت مادەم تە ئەڤ سویندە دا بەر من ئەز نەشێم دلێ تە بشکێنم بەس وەرە دەستێت من ڤەکە بەس هشیــاربی دەمێ ئاگری بەردەنە تە دەنگی ژ خو نەنینی ، کەچــەلوکی شڤانــە لشوینا خو گرێدا ئو پەزێ شڤانی دا بەریکا خو قەستا مال کر برایێت کەچەلوکیژی هاتن بەرێ خو نەدا سەروچاڤا کا کیە کی نینــە !! چــونکی کــەچــەلوکی و شڤــانی جلکێــت خــو پێك گوهری بوون ، گاز هاڤێتێ و ئاگر بەردایێ هندی کرەهەوار ئەز ئەو نینم نەخێر سوت و بو ڤێر هەردوکا گوت ئێ ئەم ژ ڤی قورتال بوین ، ئو زڤڕینەڤە مال بەرێخودەڤێ کەرەکێ پەزی یێ لبەر دەرگەهێ خانیێ برایێ وی چون سەحکەنێ کا ئەو پەزی کێیە دەمێ نزیك بوین بەرێخوددەنێ کو برایێ وان یێ فراڤینێ دخوت ، ئینا گوتێ کەچەلوك مال خراب ما مە تو نەسوتی نوکە ، کەچەلوکی گوتێ برا هوین نزانن ئەو دار دارا [ئێغبالێ] یە هەر چ کەسێ پێڤە سوت دێ تشتەك بیتە ڕزقێ وی ڕزقێ من ژی پەز بوو من ئینا برایێت ویژی گوت ئەم هیڤی دکەین برا مەژی پێڤە گرێدە ئەم خودان عەیالین کەچەلوکی گوتێ سەرچــاڤا چــونە ویرێ برایێ مەزترێ ب دارێڤە گرێداو ئاگر بەردایێ و سوت و کرە ڤێر هندی خول هیڤی یا وی گرت نەخێر چوو نە زڤڕی ..ئینا برایێ کەچەلوکی گوتێ ..کا ؟ ! برایێ مە نەساخ بووڤە ، ئەڤە چ لێ هات ؟ ! کەچــەلوکی گوتێ بــرا بسەرێ تــە ئەز چ لتــە ڤەشێرم سوت و چوو ... ئەگەر تەژی بڤێت بسوژی فەرمو دا تە گرێدەم ئینا برایێ وی گوتێ برا ئەز کەتمە سەر بــەختێ تەو خودێ من کرو تو نەکە نوکە پاشڤە ئەز برایێ تەو تو برایێ من هەردوو چونە سەروستــوییێت ئێك ودوو ئــو پێك هــاتن زڤڕینــە مال ...

ئاڤر

ئەڤ چیروکە من یا ژ برادەر [فەهمی عەبدولا]ی وەرگرتی کو خەلکێ گوندێ [بەلاڤ]ە یە ل دەڤەرا ئامێدیێ و ژیێ وی نزیکی ٤٠ سالایە ...



● حبيب سعيد محمد ●
زاخو

جارەکێ ژ جارا ڕەحمەت ل دەیبابێت «گوهدارا» حـــەڤانا دبێژن :ـ

لدەمێ بەرێ حاکمەك یێ ل باژێرەکی بوو ، خلتەکێ گەنەکێ گران ئەڤ حاکمە گرت ، هندی لنگ حەکیم و لوقمان و حتورا گەڕهاو ئینا نە پێش خلتێ خوە ، کەسێ چ چارەو دەرمان بو نەدیتن .

دبێژن ڕۆژەکێ ڕێکا حەکیمەکی ژی دوی باژێری ئەشقلی ، خەلکێ گوندی ژی جاب دا حاکمی ، حەکیمەکێ نوی یێ هاتیە باژێری تە ، دێ کا بلا بێتە پێش نەخوەشیاتە ، بەلکی دەرمانەکی بو ببینیت ، ئینا حاکمی جابا حەکیمی ڤرێ کر ، حەکیم هات وێرێ ، حاکمی گوتێ : ئەی حەکیم هەگەر تە دەرمانەك بو خلتێ من دیت ئو ئەز پێ ساخ بووم و بسەر خوە ڤە هاتم ، تە چ دڤێت ئەز دێ دەمە تە .

پشتی حەکیمێ مە حاکم فەحس کری ، باش هزرێت خوە دئێشا ویدا کرین ، سەرێ خوە بلند کرو گوتێ : یا لحاکمی خوەش بیت ، دەرمانێ تەیێ هەی بەلێ گەلەکێ بزەحمەتە ، حاکمی گوتێ یا حەکیم چ دەرمانە یێ بزەحمەت ، کا بێژە بئانەهیا خودێ چەندێ ئاسێ بیت دێ هەر پەیدا کەم ، حەکیمێ مە گوت حاکمی ، ئەزبەنی هەگەر تو بچویکەکێ ساڤا سەر ژێ بکەی ، خوینا وی د لەشێ خوە بدەی بئانەهیا خودێ دێ ساخ بی ، وەختێ حەکیمی وەگوتیە حاکمی ، هەکەر حاکمی تشتەك دای حەکیمی هەکەر نەدایێ ، گازی دلالێ خوە کرو گوتێ : دەنگ ل باژێری بدە ، کا کێ بچویکەکێ ساڤا یێ فروتنێ هەیە ، بلا بومن بینیت ، چەند پارە بڤێن دێ دەمێ ، ئینا دەلالێ گازی کر : هو ... گەلی ئەهلی باژێری . کێ بچویکەکێ ساڤا یێ فروتنێ هەیە بلا بو حاکمی بینیت چەند بڤێتن دێ دەتێ ، دەلالێ ڕەبەن هندی گازی کر ، کەسێ دەی نەکرو چ بچویك بو نە ئینان ، ما کی دێ کوڕێ خو ، ئان کچا خوە دەتن بخوە بمالێ دنیایێ ژی هەمیێ ، دەلال بێ هیڤی بو ، هات گوتە حاکمی : ئەزبەنێ کەسێ دەینەکر ، حاکمی گوت دەلالی دێ ڕاوەستە ، بەلکی حەتا ئێڤاری ئێك پەیدا ببیت .

ژنکەك و میرکەکێت هەژار و دەست کورت یێ ل باژێری ، شیڤا شەڤێ دناڤدا نینە ، کوسکەك «بڕەك»ا عەیالێ هویر یا هەی ، هەژاری هزرێت خوە کرن و گوتە ژنکا خوە : فلان کەس ما بوچی ئەم کوڕکێ خوە یێ پێنج شەش هەیڤی نادەینە حاکمی ؟ هەکە ئەم هەمی دێ ژبرسا مرین ، بلا ئەو بتنێ بیت ، ئەم ئەڤێت دی دێ ڕحەت و تەنا بو خوە ژین ، ئینا ژنکێ گوتێ :

بخودێ ئەڤە خوەش ڕێکە ، مانێ ئەم هەمی هەر درەزیلین ، هەما مە گرتی مە ئەو گوڕ نینە ، بلا ئەم ئەڤێت دی ژڤێ بەلنگازیێ دەرکەڤین .

هەژاریمە کوڕکێ خوە کرە ملێ خوە قەستا حاکمی کر ، چو دیوانێ سلاڤ کرێ ، سلاڤاوی ژی وەرگرت ، حاکمی گوتێ : خێربیت هەژار ، هەژارێ مە گوت : یا ل حاکمی خوەش بیت ئەڤ کوڕکێ ساڤا من یێ بوتە ئینای ، حاکمی گوتێ : هەی نەنە ؟ هەژارێ مە گوت بەلێ وەلا ئەزبەنی ، حاکمی دوجارا کوڕك لبەر زێڕا کێشا دانە هەژاری ، گازی جەلادی کر وەرە ڤی کوڕکی سەر ژێکە ، دا خوینا وی د لەشێ خوە بدەم بەلکی خودێ بکەتە دەرمان ، جەلادێ کوڕك ڕویس کر دا سەر ژێ کەت ، کوڕکێ ساڤا کر کەنی .. ! حاکمی گوتێ : ئەی تفال ، ئەم دێ تە سەر ژێ کەین ، تو بچ دکەنی ؟ !

کوڕکی گوتێ : ئەز یێ بڕەحما خودێ دکەنم ، حاکمی گوتێ چاوا ؟ کوڕکی گوتێ بەلێ وەلا یا ل حاکمی خوەش بیت ، پانێ ئێك دێ زوّر داریەکێ لمروڤی کەت دێ مروڤ هەوارا خوە بەت دەڤ بابێ خوە ، ئەڤە بابێ من ئەز یێ فرویتم تە ، پشتی هینگێ مروڤ دچیتە نك قازیێ باژێری ، ئەڤە وی ئەز بو تە حەلال کرم ، پاشی دێ مروڤ هەوارا خوە گەهینیتە دەڤ حاکمی ، ئەڤە ئەز دەرمانێ ئێشا تەمە ، ڤێجا ما چاوە ئەز نەکەنم ؟ !

ئینا دلێ حاکمی بو کوڕکی کوزری ، گوتە جەلادی ڕاکە نە سەر ژێکە ، ئەز مرم خوەزی پار دمرم ، گوتە هەژاری «بابێ کوڕکی» وەرە کوڕێ خوە ببە بلا پارەژی بوتە بن ، ئەهلێ دیوانێ گوتی : ئەزبەنی پیچە خوینێ ژ تلا وی بینە د لەشێ خوە بدە بەلکی ساخ ببی کوڕك ژی نامرین ، ئینا حاکمی گوهێ خوە دایێ هندە خوین ژ تلا کوڕکێ ساڤا بەرداو د لەشێ خوەدا خودێ لێ کر دەرمان حاکمێ مە ساخ بوو ، کوڕکێ مەژی یێ بێ دەڤ و ئەزمان ژ کوشتنێ خلاس بوو ، هەژارێ مەژی ڤحال کەت حالێ وی خوەش بوو ڕەحمەت ل دەیبابێت خاندەڤانا .

بەیتی سەیدەوان

کەمال ئەحمەد دۆڵپەمووبی
سلیمانی

1983 / 6 / 19

عەبدول عـەزیزی داسنی ، لە نـەوەکانی عـەلی بەگی داسنیٚ‌یەو عەلی بەگ خەڵکی عەقرەیە ، کە لە شارە کۆنەکانی کوردستانی گەرمیانەو فەرمان ڕەوای کردووە تیایا .

عەلی بەگی داسنیٚ لە ساڵی «1274»ی کۆچیدا لە شەڕێکدا کە لەگەڵ میر محمد پاشای ڕەواندزیٚ یانی لەگەڵ میری گەورە کردویٚتی کوژراوە .

دەتـوانین بڵێن عـەبدوڵ عـەزیزی نـەوەی عەلی بـەگ ئەمەری‌ی تێ دەچیٚ کە 20 ساڵ دوای عەلی بەگ فەرمان ڕەوای عەشایەری داسنیٚ‌ی دەستکەوتبیٚ . ئەوە نیشانی دەدا کـە تەمەنی بەیتەکە پاڵی بە 120 ساڵێکەوە داوە ، هەروەها بەیتەکە نیشـانی دەدا کـە لە مـەڵبـەنـدی هـەرێمی داسنیـان واتـە کوردستانی گەرمین ڕووی دابیٚ .

بە داخەوە لە بەیتەکەدا ژیانی عـەبدول عـەزیزی تیـا باسکراوەو نە بەیت بیٚژەکە ناوی خۆی وەدەربڕیوە ، بەڵام لە چەند جیٚگاڕاوی بزنە کیٚوی‌و مەڕە کیٚوی بـە تفەنـگ کراوە ، دەتوانین بڵێن کە تەمەنی بەیتە کە زۆر کۆن نیە ....

عـەبدول عـەزیزی داسنیٚ سیٚ کـوڕی بووە بـە نـاوی نیٚچروان‌و مەلکەوان‌و سەیدەوان ... نیٚچروان‌و مەلکەوان لە تەمەنی گەنجی‌و لاویدا جوانە مەرگ دەبن .

بەڵام قەزاو قەدەری خودا واچارە نووس دەبیٚ کە ئەو کوڕەش لە دەس بچیٚ . جیٚ‌ی داخە بەچ چوونێك لە گەردنی گوڵی بەهاری تەمەنی دەدریٚ ـ عەبدول عەزیـز ڕۆژیٚ لەگەڵ سەیدەوان دەچیٚ بۆ شکاریٚ لە کاتیٚکدا کە دوای ڕانی بزنـە کیٚویان دەکەویٚ‌و خۆی سەنگەری داویٚ . لە لایەکی دیکەوە کوڕەکەی : سەیدەوان بزنە کیٚویان هەڵدەبڕیٚ‌و خۆیان لیٚ مات دەدا .

بەڵام قەزاو قەدەری خودا هەربەو جۆرە دەبیٚ‌و بایەکی توند سەروزوڵفی سەیدەوان ئاڵۆزدەکاو دەی شەمـزیٚنیٚ ... عەبدول عەزیزی باوکی وادەزانیٚ ئەوە مووو یاڵی بزنە کیٚوی‌یە ، دەس ریٚژی لیٚ دەکاو بە پرتاو هەڵدەکوتیٚتە سەری‌و وادەزانیٚ نیٚچیرەکەی کوشتووە . ئەریٚ نیٚچیرەکەی کوشتووە ؟ .. بەڵام زۆر جیٚ‌ی داخە چ نیٚچیرێـك .. نیٚچیرێـك کە تـەنها ئـاواتی باوکی‌بوو ، بە دەزگیران داری‌و جوانکەیی بە گوللەی باوکی سەری نایەوە . لە بەهاری جوانیدا پەڕ پەڕ بوو .

لە خوێنی خۆیدا شەتڵ کرا ... باوك هەروەك ڕۆستەم کە خـۆڵی وەسـەر دەکـرد قـوڕی دەپێـواو لە هـۆش چـوو ... مەبەستیٚکی زۆر جوان‌و ئازایانەی تیا بەدی دەکریٚ‌و بە تایبەت کوردانە لەو بەیتەدا دەبینریٚ .

عەبدول عەزیز کـاتیٚ دەزگیرانی بـۆ کوڕە گـەورەکەی گرت . کوڕە گەورەکەی مرد دەزگیرانی بۆ کوڕی ناونجی دانا ئەویش بەمراد نەگەیشت دیسان دای بە سەیدەوان‌یش ئەویش بەو جۆرە لەبەین چوو ، کوژرا .... لە پاش سیٚ کوڕ دەزگیران بەبووکی دەڕواتەوە بۆماڵی باوانی .

ئەمەش بەیتەکەیە پیٚش‌کەش بە خوێنەرانی هیٚژای دەکەین .

بەهارە چ بەهارێکە لە من بەغەللورە [1]
ـە من دەچمەوە سەر قەبری کاکە سەیدەوانی
ـە من شین دەبوو شەش پەڕوو شلێرو گەزیزەو نەورۆزە
ـەحەللا دەڵێی گوڵپکی دەستوورە [2]
ـەردبێ ئەمن لە پاش کاکە سەیدەوانی
ـە خۆم نابەستم تفەنگی شەش خانی
ـوبکەمەوە چیای مەغلووبی داسنیان ناکەمەوە ڕاوی
ـەکوورە ....

* * *

2 .... بەهارێك لەمن دادێ عەزیزەکەی لە دنیایەم
بەهارە فەسلێکە گیادەگرێتەوە ژەنگێ
خۆ من دەچمەوە سەر قەبری کاکە سەیدەوانی
لە بابی خۆی زیز بووە ناکاتەوە دەنگێ
خۆ من لەپاش کاکە سەیدەوانی
لە خۆم حەرام دەکەم ڕاوی دەکێوانی
کە جیا لە ڕاوی تفەنگێ .

* * *

3 ... بەهارێ لە من دادێ چ بەهارێکە لە من بە بەفرو بارانە
خۆ من ئەچوومەوە سەر قەبری کاکە سەیدەوانی
لە من شین دەبوو شەش پەڕو شلێرو گەزیزەو نەورۆزە
هـەرامەتی دانـە بە دانـە/شەردبێ ئـەمن لە پاش کـاکە سەیدەوانی لە خۆم نابەستم تفەنگی شەش خانە/ڕووناکە مەوە مەغلوبی داسنیان ناکەمەوە ڕاوی بەرانە کیۆیانە

* * *

4 ... بەهارێ لە من دادێ عەزیزەکەی لە دنیایەم
بەهارە چ بەهارێکە لە من بە ئالۆزە
خۆ من دەچوومەوە سە قەبری کاکە سەیدەوانی
لە من شین دەبوو شەش پەڕوو شلێرو گەزیزەو نەورۆزە
شەرت بێ ئەمن لە پاش کاکە سەیدەوانی
لە خۆم قایم نەکەم تفەنگی شەش خانی
رووناکەمەوە چیای مەغلووبی داسنیان ناکەمەوە ڕاوی
نێریە بەلەبۆزە .

* * *

5 ... بەهارێ لە من دادێ عەزیزەکەی لە دونیایەم
فەسلێ دەوڵەمەندان دەچنەوە کوێستانێ
خۆمن لە بۆت ئەوە هەردەڵێم دەزگیرانی ملکەوانی
سەری هەڵنایە لەبەر هەرامەتی شەدە لێ دانێ
بەهارە و چ بەهارێکە لە من شین دەنوێنێ
یاڕەبی خودایە ئەوە نە بکەی نەیسەبرێنی

* * *

6 .... بـەهارێ لە من دادێ عـەزیـزەکـەی لە دنیـایـەم
بەهارێکەو چ بەهارێکە لە من چەند دوورەکێ دیویەتی لە دەورەتی دەزەمانا
لە سەر سێ کوڕان ڕابووك بچێتەوە ماڵی دەبلوان هەرامەتی هـەر بەرروی دەسـوورە [3] بەهـارە چیـای مـەغلووبی داسنیان لە من بە لێژەو لە من بەتانە
هەرامەتی لە من بە بەرزە
خۆ من دەچوومەوە سەر جەنازەی کاکە سەیدەوانی
هەر دەخوێنی خۆی دەکەوزاوە .

* * *

7 ... بـەهارە چ بـەهارێکـە لە من دادێ عەزیـزەکەی لە دونیایەم
کەسانێ نەبوو بلێ عەبدول عەزیـزی داسنێ دەتفەنگێت وردبێ

چاو ی دەجاسوسێت کوێربێ کانی سوتەنت لە ئاو نیشتبێ
قامکی پەلان پیتکەت بشکێ
ئەوە کاکوڵی سەیدەوانی دەس پێدابارای دەژێنێ
ملکەوانم مرد دەنگم نەکرد نێچروانم مرد دەنگم نەکرد
سەیدەوانم بەدەستی خۆم کوشت ماڵی وێرانم
ملکەوانم ڕۆ نیچروانم ڕۆ
گەورەی هەزارو پێنج ماڵەی داسنی سەیدەوانم ڕۆ
تا ئەو ڕۆژەی میری مەزن دەگرێ دیوانی
مەجێ بلند سەیدەوانم ڕۆ

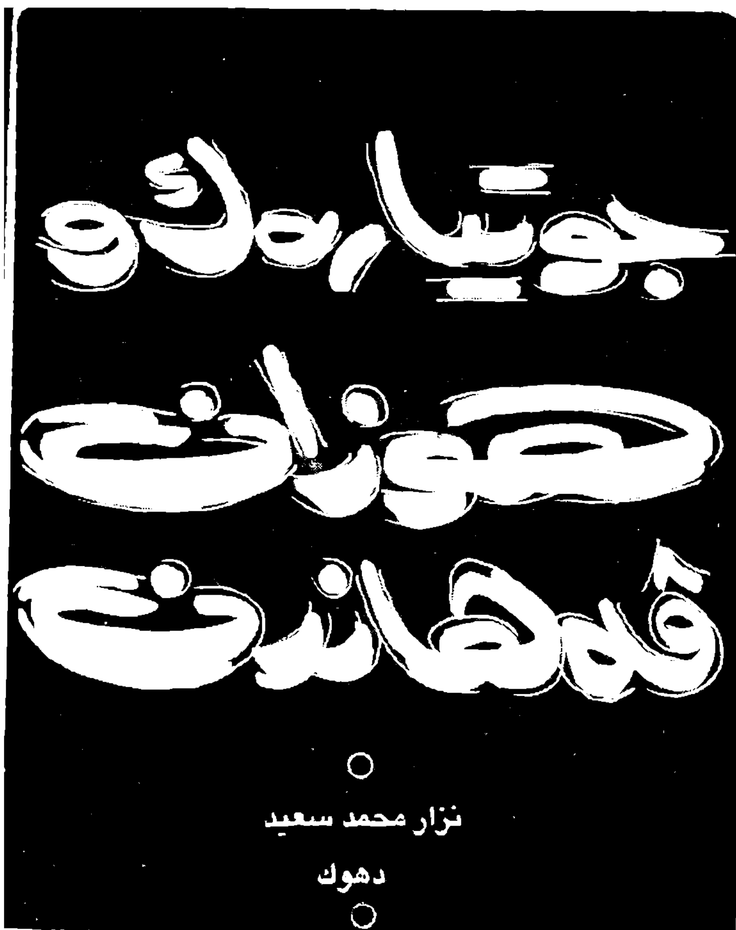
* * *

بەهارێ لە من دادێ عەزیزەکەی لە دونیایەم
بەهارەو چ بەهارێکە
لە من چەن گرانە عەبدول عەزیزی داسنی
ئەوە بانگ دەکات دەزگیرانێ
ڕوڵە وەرە مەرەخەسییە لە بابی خۆت بخوازە
ڕوبکەرەوە ماڵی دەبابانە
دەزگیرانی ملکەوانی ئەوە بانگ دەکا هەڵکێشە خەنجەری دەبانە
بیست و چوار جارێ بگێرەوە لە جەرگ و دڵانە
ئەمن لەسەر ملکەوان و نیچروان و سەیدەوانی ڕا بە چ
چلو ڕویەکی ڕوبکەمەوە ماڵی دەباوانە .

* * *

پەراوێز

«1» بە غەللورە ـ واتە بە تەم و مژە
«2» گوڵپکی دەستوورە ـ چەپکێ گوڵی پڕ بە چنگ
«3» هەر بە ڕووی دەسوورە ـ کچ بە ڕووی
سوورەوە چوتەوە ماڵی باوانی واتە بە بووکی



تو چ هزرا ژێ ناکەی . دێ بێژی ئەڤ مرۆڤە نەخویندەوارە ، لێ جاخێ دهلشکێڤی ژتەڕا خویا دبە ، کو خاندەڤانەکێ دەست هەلە لخاندنگەها تا پولا شەشێ خاندیە لسالێت بەری 1940 .

شەیدایێ هوزانا کوردیە . گەلەك هوزانێت هۆزانڤانێت کورد ژبەربون نەخاسما یێت مەلایێ جزیری و فەقیێ تەیران و ئەحمەد نالبەندی .

دەست دنیڤسینا هوزانێدا هەبو ، گەلەك هەلبەست ڤەهاندینە سالا 1975 لگوندێ «بەهنونە» لدەڤەرا گولییا من چاڤ پێکەفتن . چەند هەلبەستەك ژهەلبەستێت وی من لدەڤ خونڤیسین . ئەڤ هوزانڤانێ ملی ناڤێ وی «حاجی صادق»ە لسەر هوزانێت خو ناڤی خو دنڤیسیت «حاجی بهنونە» . تەمەنێ وی نێزیکی شیست سالیێ بو . ڤان سالا چویە بەر دلوڤانییا خودێ ئەڤا ژێرێ ئێکە ژهلبەستێت وی لدوی رێچا نالبەندی ڤەهاندیە :

ـو حیلمو زانیار
ـ کەسێ وی بونە کار
ـبون مەلیکو سەردار
ـس بوان قەت ناکت چار

* *

غیرەتو تفاقو نان
ـو میللەتا پاسەبان
ـرسو برس بۆوان نەمان
ـەو سەربەستن بێ گومان

* *

داسو بڤرو هەر ئامیر
بو عالەمێ ئەون خێر
قەتل خون ئو قارو قیر
کەس بوان نابت ئەمیر

* *

هندی ملکێ بێ خودان
دوژمنی دەست لێ نهان
دائم شەرە ئو لێگدان
خێر بو وانا تێنە مان

* *

وەختێ تو هەر بەتالی
دائم فەقیر الحالي
بو رزقێ خو نانالی
سەرخوشی هەر سەکرانی

* *

نان گارسو تەحلەنە
ئەوژی بتەعنو لومەنە
خارنا ئاغێ کادەنە
هەردەم بو وی پالەنە

* *

رابە سەرخو جارەکێ
بەس پالدە سەر کێلەکێ
شول بکە خو سست نەکێ
دێ بی عەزیزێ خەلکێ

* *

چەند تە بەلاف کر بەلا
وەك رویڤی کەفتێ خەلا

* *

وەتەنێ مە شرینە
شرینە وەك هنگڤینە
مەحبەت وەتەنو دینە
مە وەج ژخەلکێ نینە

* *

ئەگەر مروڤ کەفتە خوار
دوژمن لێ بون صەد هزار
هەر یەك لەقەك لێداو خار
چەرخو فەلەك بون نەیار

* *

وەختێ سپێدە هات و راست
رابە سەر خو بکە خەبات
روژیو نڤێژو صەلات
پاشی دونیا لبەرتە هات

* *

مێرە سەرو مێرێ باش
یێ فەلاحەو دار تراش
بزانە ئەون مەعاش
صەد ئافەرین صەد کەلاش

* *

بەسە بوتە روینشتن
کەس رزقێ تە نادەتن
هەر تە دڤێت مالو ژن
تیرکێ تە هەردەم یێکون

* *

نانی بسەر شوری نەخو
تو زاخەکێ بدە خو
نانێ کەدا خو بخو
چاڤ بکە جیرانێ خو

دزی‌و سوال پیسن زۆر
شەڤ‌و رۆژ گەرهان لدور
عالەم رەڤین چونە ژور
وەك شەیتانێ شینو سۆر

* *

گەر تە دڤێت حالێ خوش
راکە رەزو پەزو مێش
ئەو دێ تە زوو ئینن پێش
لازم ببی چویڤ ڤەکێش

* *

کانێ زەلامێ سەرشور
دمالا خودا چویڤێ کور
هەر پطپطەو پورە پور
کەس نەشێتن ب چتە دور

* *

بێ نزانت چەند کەرە
مەحتلە بێ رهبەرە
هەردەم بێ سەرو بەرە
هەر بەتالە شول بەرە

* *

حاجیو تو شاعری لێ جاروبار
شیعرێ بخۆ نەکە کار
تە نەصەبرە نە قەرار
جار شاعری جار جوتیار

* *

حاجیو خەم گێری دنێ
تو چرا طەبعەت ئاسنێ
بگرە ئاخرەتێ بەردە دنێ
خو حازرکە بو مرنێ

* *

لشەڤ بێریەکێ دیوانا گرتیە ، سوحبەتا سوحبەتێ دکێشیت ، سوحبەت هەمی لسەر کچەکێ‌یە ، وان رۆژا یا خودایە رەڤان لگەل تۆلازەکی .

حاجی‌یێ متە . مانە پێڤە کا ئەو بوڤێ شولێ چ دبێژیت ، نەبێژە هوزانەك پێ ڤەهاندیە
ئینا حاجی دەست هاڤێتێ ئەف هەلبەستە گۆت :

کەچ فروشی کەچ بازارکر
وی خوە لبەختێ خو سیارکر
نامیس بەردا خو بێ عارکر
تویرکێ پارا بو خوە لکارکر
مەشوەرت گەل ژنا خوەکر
دەگەهێ خوازگینیا ڤەکر
هەچیێ هات پێش سمبێل بادان پەرچەم شەکر
وی هزرەکا مەزن ژخوە کر
وەختێ چو پێش نەختێ مەزن ئاشکرا کر
بابێ کەچی خو پالداڤە خوکەیف خوش کر
دەیکا کەچێ شەراب گێرا شیرو شەکر
خەفکا حیلێ شنویکا ڤەکر

وەختێ تەیر گۆت نەخت زێدەکر
لاوك رابو نەمال ئاڤا نە خاترکر
هەچیێ هات پێش زێدە تر کر
هەتا گەهەشتە هزارا
ژغەیری خەلات‌و سەر بارا
کەچ روینشتە بەر دیوارا
رهوندك ژچهڤا هاتن خوارە
دەست‌و تل دان بن گوهارا
چهەڤ گێراندن دوست‌و یارا
کەچ مەجبوربو رابو سەرخو
کلچیڤێ رەش دا چاڤێت خو
چەند جلێت پال کرن بەر خو
صۆرو سپیاڤ دان رییێ خو
ئیشارەت‌دا مەحبوبێ خو
دەست ددەستی بر دگەل خو
کەچکێ حاکم کر بابێ خو
نەختەك سڤككر مەهرا خو
بابێ کەچێ دەستێت خودان کێلەکا خو
هەر پطپطی دگەل ژنا خو
کەچ بو نەما ئاخرەت ژێ چو



پەنجە مژین لای منداڵ

جلال خەلەف ژالەیی

●

ڕابەری پەروەردەیی لە سولەیمانی

سانەوی سیروان

●

زاناکان دەڵێن هەندێك لە منداڵان پێش ئەوەی لە دایك بن دەست دەکەنە پەنجە مژین ، بەڵگەش بۆ ئەمە ئەو نیشانانەیە کە بەسەر پەنجە کەڵەی منداڵەوە بەدی دەکرێت دوای لە دایك بوونی . بەڵام زۆرترین منداڵ لە تەمەنی سێ مانگی ، یان چوار مانگییەوە دەست بەم خووە خراپە دەکەن . زۆر لە منداڵان لە تەمەنی شەش مانگیدا وازی لێ دەهێنێت بەڵام لە تەمەنی حەوت مانگیدا زۆربەیان بە گەرمی دەگەڕێنەوە سەری ، تا دەگەنە ئەو پەڕ تەمەنی پەنجە مژین ، ئەویش (18) هەژدە مانگییە .

ئەمجا ئەی دایکی بەڕێز :

دەبێت ئەوە بزانیت کە منداڵی پەنجە مژ ، گریان و کروزانەوەی کەمە ، دانەکانی ئاسانتر دەردێت لە چاو منداڵانی هاوتەمەنی خۆیدا . مانای وایە پەنجە مژین هەر وەکو چۆن زیانی هەیە ئاوەهاش قانزاجی هەیە .

هۆکانی پەنجە مژین لای منداڵ

1 ـ منداڵی ساوای پەنجەمژ [پاڵ نەری] مژینی بە هێزو تەواناترە لە منداڵانی تری .

ئەمیش لەبەر ئەوەیە منداڵان جیاوازییان هەیە لەم پاڵ نەرەدا ، منداڵی واهەیە ، ژەمێکی مژینی (20) دەقیقە زیاتر دەخایەنێت و دوای ئەوەش هێشتا پەنجەی دەمژێت . بەڵام هەندە منداڵێکیش ژەمێکی مژینی (5) دەقیقە .. ناخایانێت ، لە گەڵ ئەمەشدا نابینێت پەنجە بەرزەکاتەوە بۆ دەمی .

2 ـ جاری واهەیە کە منداڵ پەنجەکانی دەمژێت دوای تێر بوونیشی لەبەر ئەوەیە کە کونی گۆی مەمکی دایکی ، یان مەمکە شووشەکەی گەورەیەو زۆر شیری لێ دێتە



خوارەوە ، منداڵەکە زوو تێر دەبێت بەبێ ئەوەی لێـوی ماندووبکات ووزەیەك کارکات ، لە دوایی‌دا زۆری پێ‌دێت کە پەنجـەکانی بمـژێت بۆ ئـەوەی کە تـەسکینی خۆی بشکێنێت‌و پاڵ نەری مژینی تێرکات .

3 ـ هەندێ جار منداڵ لە برساو کەم خۆراکیدا پەنجـەکانی دەمژێت .

4 ـ زۆر جـار منداڵ لە تـەمەنی [8 ـ 21] مـانگی پەنجـەی دەمژێت بۆ ئەوەی وەکو ووتمان لە پێشەوە دانەکانی بە ئاسانتر دەردێت .

5 ـ جاری واهەیە کەم نوستنی‌و ماندوبون دەبنە هۆی پەنجە مژین لای منداڵ .

6 ـ ئەگەر دایك‌و باوك ووریا نەبن ئەو منداڵەیان کە لە مەمك دەبڕنەوە نەی خەلافێنن‌و مرۆشی بە باری چالاکی‌یەوە ؛ ئەوە فێری پەنجە مژین دەبێت .

7 ـ جاری واهەیە ئەو منداڵەی کە پەنجەی دەمـژێت تووشی یەکێك لەم گیروگرفتانە بووە :

أ ـ بەربەستێك هەیە لە ناو خێـزانداو نـایەڵێت بگـاتە ئارەزووەکانی .

ب ـ سـەربـەستی تـەواوی نی‌یـە لە یـاری کـردن‌و جموجوڵداو زۆر سەر زەنشت دەکرێت .

جـ ـ هەست دەکات کە لە خۆی خۆشەویستر هەیە لە ماڵداو بەربەرەکانی لەگەڵ دەکات .

د ـ زۆر شەرمنە ، یان ترسنۆکە .

زیانەکانی پەنجە مژین

لە ڕاستیدا پەنجە مژین لای منداڵێکی ساوا کە تەمەنی لە دوو ساڵ کەمتربێت هیچ زیانێکی ئەوتۆی نی‌یە بەڵام ئەگـەر هات‌و لەو تەمەنە تێ‌پـەڕی‌و هەر بـەر دەوام بوو لە سـەری بەکارێکی سروشتی‌و تەندروستی دانانرێت . ئەو زانایانەی کە لەم باسە دواون دەبنە سێ بەشەوە

1 ـ دان سازەکان

2 ـ پزشکەکانی منداڵ

3 ـ پزیشکەکانی دەروون ناسی

1 ـ دان سازەکان دەڵێن : ئەگەر منداڵ بەردەوام بێت لە سەر پەنجە مژین کار دەکاتە سەر دانەکانی‌و کلۆری دەکات‌و بە نارێکی دەرسکێت .
زیـانێکی زۆریشی هەیـە بۆ پـووکی‌و تووشی هـەوکردنی دەکات .

2 ـ بەڵام پزیشکەکانی منداڵ دەڵێن پەنجە مژین هیچ زیانێکی بۆ نیە منداڵ ئەگەر وازی لێ بهێنێت پێش ئەوەی دانەکانی شیری بگۆڕێت بە دانی تری ، بە تایبەتی ئەگەر منداڵەکە تەندروستی باش بێت .

3 ـ بەڵام دەروون زانەکان دەڵێن : پەنجە مژین دەرگایەکە بۆ بەرەلاکردنی ئەو غەم‌و خەفەتەی کە بەستانویێتی‌یە دڵی‌و بۆتە هۆی دروست‌بوونی بشێوێنی‌یەکی دەروونی وەکـو گەورەیەك وایە لەبەر هـۆیەکی دەروونی دەست بـداتە جگەرەکێشان ، یان تەزبێحەکەی بەتوورەیی‌یەوە بادات‌و هەڵەقوی پێ بکات .

چارە سەرەکانی پەنجە مژین

1 ـ ئەگەر منداڵەکەت ساوابوو ، چـەند پێـویستی بە شـیر هەیە ، ئەوەندە پێویستی بە مژین هەیە ، وازی لێ‌بهێنە با

بۆ ماوەیەکی زۆر مەمك بمژێت .

- ئەگەر بەشیری قوتو بەخێوی دەکەیت ، یا کونی گۆی مەمکە شووشەکەی زۆر بچووك بێت بە زەحمەت شیری لێ بێتە خوارەوە .

- ئەگەر منداڵەکەت لە یەك سالان بەرەو ژوورتربوو ، وە هەر بەردەوام بوو لەسەر پەنجە مژین ، وازی لێ بێنە مەیکە بە کەلکەزی مێشکت ، هەرەشەی لێ مەکە مەیترسێنە ، یان کەلەبچەی مەکەو ، دەستی مەبەستەرەوە یان پەنجەکانی بە مادەی تاڵ ، یان توون ، یان بۆگەن چەور مەکە .

ئەگەر ئەوکارانە بکەیت مەعنای وایە زیاتر پاڵ بە منداڵەکەتەوە دەنێیت سووربێ لەسەر پەنجە مژین ، لەبەر ئەوەی منداڵ مانگرە .

ئەوەیش بزانە لە 90٪ منداڵی پەنجە مژدووای تەمەنی دوو ساڵی وازی لێ دەهێنن .

4 - سەرکەوتووترین رێگە بۆ وازهێنانی منداڵی تەمەن [2—5] ساڵ ئەوەیە کە خەریکی بکەیت بە یاری کردنەوەو سەربەستی تەواوی بدەیتێ لە جموجووڵ کردندا ، لە پاسکیل لێ خوریندا ، لە تەماشاکردنی تەلەفزیۆندا .

5 - ئەگەر منداڵ گەیشتە تەمەنی پێنج ساڵانیو وازی لێ نەهێنا ، دەبێت هەر چارەی بۆ بدۆزرێتەوەو نابێت پشت گوێ بخرێت .

یەکێك لەو چارانەیش لای دانسازە ، ئەویش ئەوەیە کە چەند کۆ ئەندامێکی تایبەتی بۆ دروست دەکات .

دووەم چارە لە لای پزیشکی پسپۆری منداڵانە . سێیەم : ئەگەر هەر چاری نەبوو دەبێت راوێژو ئامۆژگاری لە پزیشکێکی دەروون زان وەربگیرێت

سەرچاوەکان

1 - طفلك حتى الخامسة . تاليف : سنية النقاش عثمان ط 3 1979 الناشر دار العلم للملايين ص 86 — 89 .
2 - موسوعة العناية بالطفل . تاليف الدكتورة بنجيامين سبوك ترجمة مجموعة من الدكاترة الى اللغة العربية الناشر / المؤسسة العربية للدراسات والنشر ص 226 — 232 .
3 - مجلة طبيبك العدد 119 تموز 1966 60 — 63 .

چۆن منداڵ سزا ئەدرێ ؟

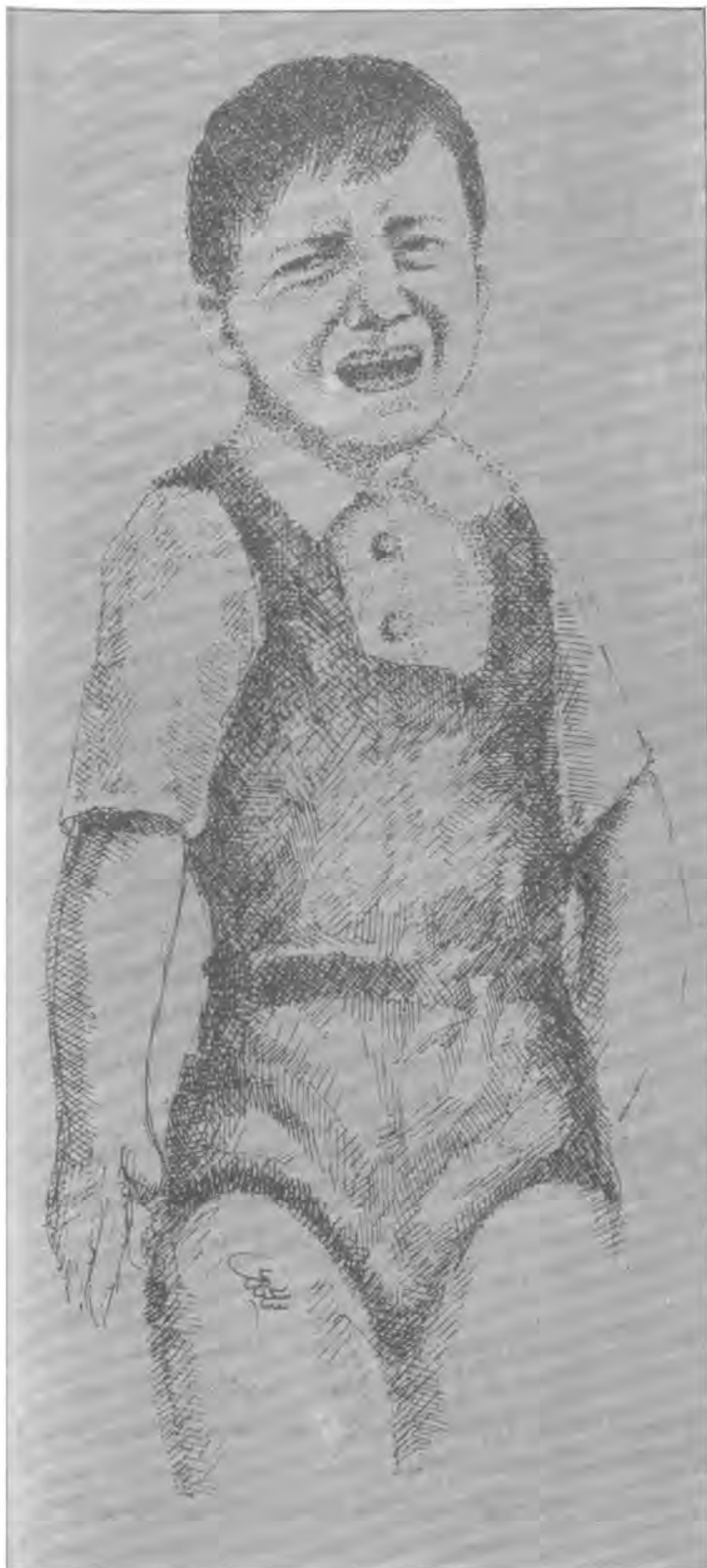
● بنیامین یوخنا دانیال ●

زۆر دایكو باوك لەو بڕوایەدان کە مەبەست لە (سزا) سزای لەشیە (سزای جەستەیی body punesh mint) ، بەلام هەر ئەوەیە کە منداڵ دووچاری هەڵە ئەکات ... چونکە لێدانی منداڵ هەڵەیەکی گەورەیەو جۆرەها ئەنجامی سلبی negative results وەدەست دێنێتو دەبێتە هۆی وونکردنی نرخی پەروەردەیی سزادان (educational value) ئەی کەوابێ منداڵ دەبێ چۆن سزا بدرێو کەی دەبێ سزا بدرێ ؟ . یا ....

ئەو راسپاردانە چین کە پێویستە پەیرەو بکرێن ؟ .

گرنگترین ئەو راسپاردانەی کە بۆ دایكو باوك ئاراستە ئەکرێن ئەمانەن :

1 — زۆربەی پسپۆرو specialists دەروون ناسەکان ئەڵێن ، پێویستە پاش ماوەیەکی زۆر کورت لە روودانی هەڵە کە منداڵ سزا بدرێ کاردانەوەی (رد فعل reaction) هەڵەکەی لێ ببینرێ .



هـۆی ئەمـەش بە پێی بیـرو بۆچـوونی ئەم پسپـۆڕو دەروون ناسە psycholoqists ئەگەڕێتەوە بۆ ئـەو جیاوازیـەی لە نێوان چمکی کات (مفهوم الوقت time conception)
لە لایەن ئێمەو چمکی کات لە لایەن منداڵەوە هەیە (1) .
2 – نـابێ بە هیـچ شێوەیـەك تـاوانێکی کـۆن (هـەڵەیـەکی رابوردوو) بە بیری منداڵەکە بهێنینەوە ، چونکە ئەمە واڵە منداڵەکە ئەکا بەم سێ قۆناغەی خوارەوە داتێپەڕێنێ :
یەکەم : قۆناغی هەست بە ئێش‌کردن (pain stage) دووەم : قـوناغی بێـزاربوون (anncy anoe staqe) جـا سەرچـاوەی ئەم بێزاری‌یە دایك‌بێ یان باوك یان هەر ئەنرامێك لە ئەندامەکانی خێزانی منداڵەکە . سێیەم قۆناغی گوێ‌نەدان بە دووبارەکردنی سزاکەو سەر چاوەکەی .
3 – پێویستە سزاکە زۆر توند نەبێ ، تا منداڵەکە هـەست بە چەوساندنەوە نەکات (persecution) . **دەربارەی رێگاکانی سزادانی منداڵ ، پەسندترین‌و راسترینیان ئەمانەن : ـ**
یەکەم : دوورخستنەوەی منداڵ لە هاوڕێو هاوەڵەکانی‌و بێ بەری‌کردنی (deprival) لە یـاری کردن لە گـەڵیانـدا ، هەندێ جار وەك سزایەکی بەکەڵك لە قەڵەم ئەدرێ ، بەڵام پێویستە ئەم سزایە کەم بـەکار بهێنـرێ‌و لەکاتی بـەکار هێنانی‌دا پێویستە بخرێتە نێو چوار چێوەیەکی کاتی‌یەوە (time frame) و ماوەیەکی کاتی‌ی (time period) دیاری‌کراوی بۆ تەرخان بکرێ ، چونکە ئـەو کاتـەی منداڵەکـە لەگەڵ دۆست‌و هاوەڵەکانی یاری ئەکات‌و هامـوو شۆیـان لەگەڵ ئەکات ، هەولێکی بێ شومار ئەدات بۆ ئەوەی زاڵ‌بێ بەسەر کەم‌و کوڕیەکانیدا‌و هاوڕێو هاوەڵەکانی ڕازی بکات .
زانای دەروون ناس سلاڤسون (slavson) دەربـارەی ئەم باسە ئەڵێ : بەڕێگەی یاری‌کردن‌و هامو شۆکردن منداڵ بۆی هەیە هەناسە بدات‌و کەم‌و کوڕی‌یەکانی (detects) خـۆی دەربخـات . هەروەهـا یـاری کـردن لە لایـەن منـداڵەوە تامەزرۆی ئەکا بۆ ئەوەی منداڵ بە هۆیەوە گیرو گرفتەکانی (problems) خـۆی ڕوو پـۆش بکـات ، یـان بـۆ ئـەوەی خـۆشگوزەرانی‌و تـاسەو ئـارەزووەکانی (desires) خـۆی مسۆگەر بکات (2) . لێرەدا ئەوەی لەسەر دایکان‌و باوکان پێویست‌بێ ئەوەیـە کە شـوێنی بەیـەك گەیشتن‌و یـەکتر بینینی منداڵەکانیان بدۆزنەوە ، بۆ ئەوەی تیایدا هەست بە

ئـارامو گوشـادی بکەن . هـەندێ جـار باوکـانو دایکان ئارەزووی ئەوەیان نابێ کە منداڵەکانیان بەو منداڵانە بگەن کـە لە گەڕەکدا هـەنو ، خـاوەنی خـوو ڕەوشتی قبـول نەکراون (habits) ، بۆ ئەوەی ئەم خوو ڕەوشتانە بە هۆی یـاریکردنو بـەیەک گـەیشتنـەوە نـەگـوێـزرێنـەوە بـۆ منداڵەکانیان .

ڕێگە بدەن منداڵەکانیانو هاوەڵەکانیان لە ماڵەوە یاری بکەن ، بۆ ئەوەی خۆیان سەرپەرشتیان (supervise) بکەنو چاودێرییان بکەن ، هەروەها یارمەتیان بدەن بۆ ئـەوەی دەستیان بگـاتە ترۆپکی بەهرەو ئاواتو ئەو ڕێرەوەی کە لە ژیانیاندا بـووە بە مەبەست (3) .

دووەم : هەندێ جار ، پاش ئەوەی منداڵ هەڵەیەک ئەکا ، هەست بە جۆرە پەشیمانیەک ئەکات (repent) . واتە ئەتـوانین بڵێین خۆی سزائەدات : سزای دایکو باوک لێرەدا بـە چەنـد جارەکردنی (مضاعفة duplication) ئـەم هەستـە ئەبێ . بـۆ نموونە : **کچۆلەیەک کە بووکە شووشەکەی ئەشکێنێ ، ئەم جۆرە ڕستانەی بۆ ئاراستە ئەکرێ :**

- ئەوە بۆ بووکە شووشە جوانەکەت شکاند ... ؟ تەماشای کە چۆن ئەگری ...

- تەماشاکە بووکە شووشەکەی خوشکت هێشتا هەرماوە ، ئەو لە تۆ ژیرترە ...

لێرەدا دەبێ ئەوەش فەرامۆش نـەکەین کـەوا زۆربەی ئـەو منداڵانەی کە پاش کردنی هەڵەیەک هەست بە پەشیمانی ئەکەن خاوەن کەسایەتیەکی هەستیارن (sensitive personality) لەبەر ئەوە پێویستە مامەلەیەکی تایبەتیان لە گەڵا بکرێت سێیەم : بێ بـەری کـردنی مـنـداڵ (deprivation) لە خـۆشی یـەکی دیاریکراو .

دایکی زیرەک لێرەدا ئەو دایکەیە کە لە توانایـدا دەبێ چەشنە بێ بەریەک بدۆزێتەوە کە ئەو ئەنجامـەی دەمانـەوێ وەدەست بێنێت بۆ نموونە کە منداڵێک لەکاتی نان خواردنا بەد خوویی پیشان ئەدات (شەڕکردن ، قسەی ناشیرینکـردن ، جنێودان ، هاوارکردن ...) ، سزاکـەی بەوە دەبێ داوای لێ بکرێ بەشداریان نەکات لە نان خواردناو بە تەنیا نانی خۆی بخوات . بەمە منداڵەکە ئەتوانێ بە ئاسانی لە ڕاستی بگاتو ڕەشو سپی لەیەک جیا بکاتەوە . واتە پێویستە پەیـوەندیـەک (relationship) هەبێت لە نێوان جۆری سزاکەو ئەو هەڵەیەدا کە منداڵەکە دەیکا .

چەند ڕێگایەکی تـر بۆ چـاک کردنی repair خـوو ڕەوشتی منداڵ :

یەکەم تێرکردن (station) :

مەبەست لە تێرکردن ، لابردنی هەموو جۆرە بێبەرییەکە کە لە منداڵدا دەبینرێ .

دووەم : پشتگرتن (reinforcement) .

مەبەست لە پشتگرتن ، هان دانی منداڵە بۆ بەردەوام بوون لەسەر ئەو خوو ڕەوشتە نوێیانەی کە پێچەوانەی خوو ڕەوشتە قبوڵ نەکراوەکەن (هەڵە) .

ئەمەش چەند هۆو کارێک کاری تێ ئەکەن :

1 — **جۆری پشتگرتنەکە .**
2 — قەبارەی پشتگرتنەکە .
3 — ئەو ماوە کـاتییەی (timeperiod) کـە منداڵەکـە تیایـدا لە پشتگرتن بێ بەری کراوە .
4 — ئەو ماو کاتییەی کە ئەکەوێتە نێوان پشت گرتنو ڕوودانی هەڵەکەوە .

سێیەم : کوژاندنەوە (extinction)

مەبەست لە کوژاندنەوە گوێنەدانە بـەو خوو ڕەوشتـە قبول نەکراوەی کە منداڵ ئەیکا بۆ ئەوەی سەرنجی دایکو بـاوکی رابکێشێ .

پەراوێزەکان :

1 — سزادانی منداڵ ، بنیامین یوخنا دانیال . ڕۆشنبیری نوێ . ژ . 80 — 1980
2 — بروانە منداڵو دۆستایەتی ، بنیامین یوخنا دانیال . بەیان ژ ـ 51 تشرینی یەکەم 1978 .
3 — منداڵو یاری کردن ، بنیامین یوخنا دانیال . ل 4—6 ، چاپی یەکەم بەغداد 1978

بۆچێت هێشتم ؟

جلال حمدامین
کۆیە
1983/5/17

لەگەڵ کۆچت
خەزان هاتو گەڵا سەوزە گەشەکانی بەهاری دڵ ، کەوتنە وەرین.
مەلەکانی هیـوای ژینم ، بەرەو ئـاسمانێکی دوور لە هـۆشم، کەوتنە فرین.
هیچ شەونی یە،
دەیان تەرمی حەزەکانمی تیا نەنێژم
شەوگار نەبوو،
یادەکانت خولیای نەبێ سەری گێژم
گەر بمەوێ،
تەنیا ساتێك لەیادت کەم
دەبێ چرکەی دلی سڕبووم ئا لەو ساتەدا ڕاگرم چۆن ئەتوانم لە «ژیان» بمو
یادگاری پڕ برینم فەرامۆش کەم
ئای شیرین گیان نازانم بۆ ... بۆچ نامرم
چەندحەز ئەکەم،
کە بتوانم ڕازەکانی ناو دەروونمت بۆ بنێرم بەلام چبکەم ،
پێویست ئەکات هەموو هەگبەو توێشە بەرەی،
ناو جیهانت بۆ داگرم
تەنیا ڕازێك، لام پەنهانە ..
لەسەر ڕێگای دووری کۆچت کە دانیشتم
چاوەکانم کەوتنە پرسیار لە نیگاکەت
ئازیزەکەم زوو پێم بلێ ،
بۆ جێت هێشتم؛ بۆ جێت هێشتم.. ؟



● سامان عبدالقادر دزەیی ●

«پیشکەشە بە ئەنوەر قادر محەمەد»
لەبەر تۆ بوو
دەرگام لە زریان کردەوە
ڕەزی دەروونی خۆم سووتاند
چراکانم خامۆشی کردن
دەنگی ئاوازی خۆم خنکاند
وەك شێت بەسەر
کێوی گەیشتنت کەوتم
هەروەك کەشتی یەکی وونبوو
گەرداوی سەخت ڕای فڕاندم
سەدان جار کڕنۆشم بردو
جارێ لەلات نە درکاندم
بۆ وەك دلداری دلتداو
دوایش سەرت لێ شێواندم

* * *

لەبەر تۆ بوو
ڕۆژی بەرزی ئاسمانی من
دەییەستو دەبوو بە سەهۆڵ
خوێنی ناو لەشم دەمەیی و ...
هەلیش دەچوو .
هەرچی شیعر بوو دەسووتا
هەر دووکەلی شیعرەکان بوو
دەبوو بە سروەی بەیانی و
خۆی دەنووساند بەسەر ڕووتا
هەرچی کەژبوو لە ڕێگەتا
هەموویم ڕوخاندو دەرکرد
ئەوەی نەدەکرا بۆتۆم کرد
کەچی لەلات نەدرکاندم
«لێت دلگیر نیم ، خۆم بەخۆم کرد»[1]

(1) لە شیعرێکی ئەنوەر قادر وەرگیراوە

دوو نامەی زۆر کورت

عومەر فارس محەمەد
کفری

(1)

نیشتمانم ...
ئەگەر رۆژێ
پێویستت بە گیانی من بوو
پێم نەبەخشیت
یاخوا لەشم دابرزێت و
دەرچێ گیانم !
گەر شەوێکیش
کاروانی مان و نەمانت کەوتە رێگا ،
پێویستی بە دوو مۆم هەبوو
چاوی خۆمم بۆت نەسووتان
لەبینینی دونیای رۆشن بێبەری بم
یاخوا کوێربن چاوەکانم !

(2)

خۆشەویستم
خۆشەویستیت
نیشتمانی هەورەکانەو
منیش هەڵۆی شیعرم وەك هەور
بەرز ئەفرم
وا رێگایەکی سەخت ئەبڕم
بۆلات هاتم
تا ئیلهامی شیعرێکی نوێم پێ ببەخشیو
ماچێ بکەی بە خەلاتم !

یەکەم هۆرەی خۆشەویستی

● نەوزاد علی ●

هۆ کچێ نازە
خۆشم دەوێ ی بێ ئەندازە
گوڵی ئاواتی بەهارم
هەرتۆی نیازە
پاداشتەکەم بۆ نیگاکەت
پڕ لە رازە ...!

من کۆست کەوتەی
بالاو دلتم
چاوەڕێی رۆژی سەرکەلتم
باش بزانە
هەست و نەستم
هەر بۆتۆی شۆخ ،
دەخەمە سەر بەری دەستم

هۆکچێ نازە
داماوێکم ، رێگام سەختەو
گەلێ تەنگە
دلدارێکم
گەر وەفاکەت نەدرکێنی
مانم نەنگە !

هۆکچێ نازە
نازانم بۆ
من ئەوەندم تۆ خۆش دەوێ
کەحێلی نێو گوڕەپانم
هەرتۆی دەوێ
ئایا دەبێت لەم گرەوە
تۆم بەرکەوێ ؟!

هۆکچێ نازە

پەپولە

قەهار کەردی - هەولێر

تا ئەو دەمەی خۆر هەڵدێ
رۆشن دەبێ شارو دێ
پەپولە بەبێ باکی
دەسووتێ بۆ رووناکی
لە هەزمەت شەوی تاریك
دەبڕی رێی دوورو باریك

لە دوورترین شیوو چۆم
دێ بەرەو مەشخەلی مۆم
تا گڕ بەردا لە گیانی
رۆشن کا رێی نەزانی
دەسوتێنی پەڕو باڵ
لە رێگای پڕ قۆرت و چاڵ

منداڵیش ئەبێ وابێ
بۆ نیشتمانی چابێ
بۆ نەختێ تیشك و گەزەنگ
بسووتێ لە شەوە زەنگ
بۆ گەڵ و خاکی بابی
دەبێ لەمپەو چرابی

رفعت عمر پیربال
نیسانی 1983
هەولێر

حەزێکی گچکەی تۆ ..

کە ئێواران
یادت دەکەم ،
وەك زەردە بەی بەر شەپۆلێ
هەناسەی ساردی ڕێبەندان ،
بۆت دەلەرزم ...
خەمەکانم
لەگەڵ حەزە سوورەکانت
سەما دەکەن ،
جا گڕ دەگرن وێنەی قەقنەس
باڵ دەگرن و .
دەبنە دەروێشێکی بێکەس ...
باڵ دەگرن و
دەبنە پەڵە هەورێکی سوور
بەجێم دێڵن و کۆچ دەکەن
بەرەو سنوور ...

* * *

کە زریانی تۆیش هەڵ دەچێ
ڕووەو ئاسمانی من دەچێ
هەوری خەم و حەزەکانم
لەگەڵ بای دڵڕەقی ی تۆدا
دەست لەقژی یەکتر دەنێن ...
خوێنی دڵی شیعرەکانم
دڵۆپ دڵۆپ ،
فرمێسکی زامی هۆنراوەم
تنۆك تنۆك ،
بۆ دۆزەخی تۆ ، مل دەنێن ...

* * *

خەمەکانم
بە وێنەی تۆی شۆخ، ناسکن
ژان دەگرن و
سکیش دەکەن
هەزارەها بێچووە خەمی ناسك ناسك
وەکو ڕەوەی جوانی ئاسك
دەبارێنن ...
ئەستێرەن و
لە شەوانی ئەوینی من دەجریوێنن ...
پۆلە کەون
لە کوێستانی سەنگەری عیشقم دەخوێنن ...

* * *

ئەوسا منیش ،
خەمەکانم دەسووتێنم ...
ژانەکانی ئەم جەستەیەش
دەکەم بە چەپکێ هۆنراوە
بۆ تۆی دێنم ...
خۆڵە مێشی
وڵداری ی سووتێنراویشم
بۆنی ئاواتێکی نوێ ، گەش ،
خۆزگەی ڕەنگاو ڕەنگی کۆرپەی شیرە خۆرەی
گشت شۆخێکی ڕەش پۆشی ، ئەم
شارۆچکە هەراج کراوە ،
دەگرێتە خۆی ...

کورتە چیرۆک



● مدیحة صابر صوفي ●

لەنێو غەڵبە غەڵبی کارەساتێکی بێ ئەنجامی چاوەڕێ نەکراو هاتبوّوە ، بە هەناسە بڕکێو بە دەستی بەتاڵو بە حەپەساوی ، ئاراستەی چاوی تیژڕەو بوو ، لە ڕێچکە وون بووەکان ئەگەڕا ، ئەبوایە خۆی بتەکاندبایە لە تەپ و تۆزی سەر پەرێزی ئەو ساڵە ، لە ماندووبوونی بێ بەری ئەو ساڵە ، بەڵام هەرچەندی ئەکرد ئەو تەپو تۆزەی لا زۆر بەنرخ بوو ، تاوتاو بۆنی ئەکردو تاوتاویش لێی ئەسڵەمیەوە ، ڕووی کردە دەشتە نیمچە زەرد هەڵگەڕاوەکە ، لە شوێنێکی نیمچە شاخاویدا لەژێر ئاسمانێکی تاوتاو ساماڵو پەڵە هەوردا ، بە دەروونێکی ڕوو لە ڕوخانەوە دەقی گرتبوو چاوی بڕیبووە دوا خاڵی ئاسۆ ، هەر چەند تێ ڕا ئەما هیچ تروسکاییەکی بەدی نە ئەکرد ، لە ئاستی بەراوردی کۆشکی خەیاڵو کەلاوەی ئێستایدا ، بەهار پایزێکی بە شوومبوو ، وردە وردە ئەچووە ناخی خۆیەوە زیاتر خەمی داڵدە تاقانە لەدەست چووەکەی ، ماندووبوونی دروێنە بێبەرەکەی ئەیخستە گێژاوێکی سەیرەوەو لەبەر خۆیەوە ئەنوزایەوەو وەك چۆن لەگەڵ پەیکەرێکی پیرۆز بدوێ : «خۆمن هەگبەکەی سەرشانم پڕ لە توێشووی ڕێگایەکی درێژخایەن بوو ، خۆ من توێشووەکەم بووە خۆراکی گورگە برسییەکان ، پاڵەوتەی ئارەقەی ڕێگام گوڵدانی سەرمێزی ناحەزی ڕازاندەوە» لە ئاستی واق وڕماوی خۆی سەری هەڵبڕی و چاوی بڕی یە بێ یەك لەبەر خۆیەوە ئەی ووت :

«داری حەزەکان گوپکەیان کردووە ، ئەیەوێ بیدرکێنێ کە دارەو گوپکەکردن بەهارە ... منیش داری حەزم گوپکەی کردبوو ویستی چەکەرە بکات ، بەڵام وا دیارە پایزی هەڵبژاردبوو بۆ وەرزی زەماوەندی ، تومەز پایز خۆی بووکی ڕەشەبایەو لە توێی بەهارا خۆی حەشار داوە .. وەك خاوەن بەهار تەکانمدا لە پایزا نیشتمەوە» .

گوپکەی حەزی «لاوە» سەرە تاتکێیەتی بۆ دەرفەتێکی لەبار ، چرۆکانی ئەمرۆ ... یەك یەك بە هەناسە ساردی زیندە چاڵ ئەکرێن ، ڕەشەبای وەیشومیش نازانێ هەر شوێن چرۆ زیندەچاڵ کراوێ ، فەوتاوێ ، چەندەها چرۆی ئەکاتە مەدالیای سنگی .

لاوە ... ویستەکانی لە ناخیا قوڵپەی دێ ، دەستەو ئەژنۆیی لەلا تاوان بوو بۆیە ڕەشەبا بە باگردێنی دەستی بۆ پینەکردنی کەلاوەکەی «لاوەی» کردە سەرینی خۆی ، بە قەتماغەی ئاسنین دەسرازەی دەستو دەمی کرد ، چاوەکانی هەروەك چاوە ڕاهاتووەکان ڕانەچڵەکێن ، ئەو تیشکی چاوانە کوێرەی زۆری بۆ شاگردە ، ئەو قەتماغە ئاسنینە دەتوێتەوە ، تیشکی چاوی ئەو کوێرانە تیزابە ، «تیزاب ئاسن ئەتوێنێتەوە» هەلاوی قینی ڕەشەبا ڕەت ئەکەنەوە ، «لاوە» هەگبەی سەفەرێکی دووری خستە سەرشان ، توێشووی ڕێگایەکی سەختی ڕاپێچ کردو تیشکی چاوی دروشمی وورە بەرنەدانی کردە وەسیەتنامە بۆ منداڵەکان .

= ڕەشەبا با هەر خەریکی باگردێنی کەلاوەکە بێو چرۆکان لەژێر زەبری باگردێنەکە بهلیشێنێتەوە ... «لاوە» لەم بیرو لێکدانەوەدا بوو ، لەپڕ سروەیەکی فێنك لەلای چەپییەوە هەڵی کردوو لەشە تاساوەکەی بە ئاگا هێنایەوە هەرکە ئاوڕی سەرچاوەی سروەکەی دایەوە ڕوانی لە گۆشەی نێوان دوو بەردی مەرمەڕی قەد پاڵێکا گوڵە نێرگزێکی زەردو گوڵاڵە سوورەیەك باوەشیان بە یەکا کردووە ، دژی ئاراستەی ڕەشەباکەو بزەیەکی وورە بەرزی کردە دیاری چاوی «لاوە» ...

کەرکووك

بەهاری / 1983

نووسینی : مەجید ئاسنگەر

ئەگەر پارەیە .. ئەگەر پارانە ..

(پەردەی یەکەم)

[دوکانی حاجی مارف . دوو لاتەختی کۆن لەملاو لەولاوە دانراوون . لە بنەبانی‌یەوە کورسییەکی ئانیشکەدار هەیەو لە بەردەمیەوە میزێك بە پارچە پەرۆکێکی کۆن‌و چلکن داپۆشراوە . لە پشت کورسییەکەوە لە نێو دیوارەکەدا قاسەیەکی کۆنینە دەبینرێ کە هەمیشە داخراوە . لە قوژبنێکی دوکانەکەدا هەندێ شرە گوونیەو داوەبەن بەسەریەکەوە کۆمەڵ کراوون] .

[کات چێشتەنگاوێکی رۆژی هەینی‌یە . حاجی مارف لەسەر کورسییە ئانیشکەدارەکەوە دانیشتووە . چاویلکەیەکی تۆزاوی بۆ خوێندنەوە لە چاوکردووە لەوە دەچێ لە دەستی خەلکی کڕیبێتەوە چونکە نە بە رێکی بەسەر لووتییەوە دەچەسپێ‌و نە لەوەیش دەکا بە چاکی بتوانێ بخوێنێتەوە . دەفتەرێکی زلی لە بەردەستایە لەسەر مێزەکەوە ، کورتە قەڵەمێکی بەدەستەوەیە . لەسەر پارچە کاغەزێکدا شت دەنووسێ‌و خەریکی کۆکردنەوەو لێکدان‌و دەرهێنان‌و دابەشکردنە . بە چرچولۆچی دەم‌وچاوو کزی دیدەیا لەوەدەچێ تەمەنی لە بان شەستەوەبێ . کە شیدەیەکی پانی لەسەرایەو کەواو سەڵتەیەکی مەیلەو کۆنی لەبەردایە . کراسەکەی بێ یاخە یەو پشتێنێکی قایشی بەستووە . منالکارێکی رووتەڵە دێتە ژوورەوە ، زەنبیلێکی بەتالی لەبن هەنگڵدایە] .

حاجی مارف : (بێ ئەوەی سەری هەڵبڕێ) هەتیو حەمەکە ، ئەوە چیت بەسەرهات ؟ .

حەمە : (بە هەناسە برکێوە) مام حاجی ، ئاخر هەتا شتەکانم کڕین‌و بردمنەوە ماڵەوەتان ...

حاجی مارف : ئێ باشە ، ئەی حاجی ژن هیچی نەگوت ؟

حەمە : (زەنبیلەکە دەخاتە ژێر لاتەختێکەوە) نەخێر . نەخێر .

حاجی مارف : باشە . ئەی کوا باقی پارەکە ؟

حەمە : (قیت دەبێتەوە) مام حاجی ، شتەکان بای نۆ پەنجایی‌و چل فلووس بوون .

حاجی مارف : (سەیری دەکا) ئێ منیش نیو دینارم دابوویتێ . ئەی کوا باقی‌یەکەی ؟

حەمە : (بە تێرامانێکەوە) مام حاجی ، دەفلووس دەمێنێتەوە . فەرموو ئەمەش دەفلووسەکە .

حاجی مارف : (دەس بۆسەر مێزەکە درێژدەکا) بێنە ، لێرەدا دایێ . (حەمە دەفلسییەکە دادەنێ‌و بەگرژییەوە دەگەڕێتە دواوە بۆ نزیك دەرگاکەو دادەنیشێ . حاجی مارف دەفلسییەکە هەڵدەگرێتەوەو لەبنی باخەڵیدا زرنگەی لێوەدێ .

رەحمــان دێتە ژوورەوە . پیــاوێکی کەڵەگــەتی ڕەقەڵەی ڕەنگ زەردەو تەمەنی چل و پێنج ساڵێك دەبێ . کورتەك و شەرواڵێکی بۆرکەڵەی پیناوی لەبەردایەو جامانەیەکی ڕیشوەداری بەستووە . لە ڕوخساریدا دیارە وەك لە خۆشیدا بووبێ و لە ناکاودا هــەرچی خەفــەتی ئەم دونیــایە هــەیە نرابێتە سەر سنگییەوە) .

ڕەحمان : سەلامونعەلێکم .

حــاجی مــارف : وەعــەلێکــومــولســەلام وەرەحمــەتــوڵلاهی وەبەرەکاتوهو . فەرموو ، فەرموو دانیشە . (قەڵەم و کاغەزەکە دادەنێت)

ڕەحمان : (لەسەر لاتەختێکیانا دادەنیشێ) .

حاجی مارف : (جگەرەیەکی زەلی بۆ ڕادەگرێ) بەخێر هاتیت . فەرموو .

ڕەحمان : (جگەرەکە وەردەگرێ) خــۆشبیت مام حــاجی . (جگەرەکە دادەگیرسێنێ و دەکەوێتە مژینییەوە)

حاجی مارف : (چاوێلکەکــەی دادەنێ) ئێ کاك ڕەحمــان ، چۆنن ؟ چاکن ! ئەوە لە کوێیت دەمێکە دیارنیت ؟

ڕەحمان : (بەکزییەوە) بەخوا بڵێم چی مام حاجی خــۆیشم نازانم بۆ دیار نیمە .

حاجی مارف : ئەی باشە کارو بــارتان چــۆنە ؟ خــۆ شوکــور وەزعتان چاکە !

ڕەحمان : (قومێ ئــەدا لە جگەرەکــەوە بە دووکــەڵەکەیــدا هەڵدەڕوانن) کارو بار ؟ جا نــاشکوری نــەبێ چ کاروبار هەیە هەتا چۆن بێ و چۆن نەبێ ؟

جاجی مارف : (دەکرژێتەوە) بۆ کاکە بۆ ؟ خوا نەخــواستە چی بووە ؟

ڕەحمان : (بە ئاخێکەوە) مامە حاجی ، خۆت دەیزانیت .

حاجی مارف : (تیوەی ڕادەمێنێ) خۆم ! خۆم چیدەزانم ؟

ڕەحمان : (بەسستییەکەوە) ئــەدی بڵێم چی ؟ ئاخــر ئەی خۆت نایزانیت حاڵ و بــار چۆنــەو چۆن نییــە ! بێ دەرامەتی و بێ ئیشی و دەستکورتییەو ... ئیتر .

حاجی مارف : (دەگرژێتەوە) ماڵت بەقوڕ نەگیرێ ، جا هەر لەبەر ئەمەیە وا پەرێشانیت ! داخۆ گوتم خوا نــەخواست چی ڕویــداوە ! حــەمــە (بــانــگ دەکات) هەتیو حەمەکە !

حەمە : (بەهەڵەداوان بەرزەپێ دەبێ) بەڵێ مامە حاجی !

حاجی مارف : بڕۆ بڵێ دوو دیشلەمەمان بۆ بێنن . جامێکیش ئاوبێنە .

حەمە : بەڵێ . بەڵێ ، هەر ئێستا (دەچێتە دەرەوە) .

حاجی مارف : (بەخەندەیەکەوە) تۆ لەم لایەنەوە هیچ خۆت دڵتەنگ مەکە . هەی لەمنت نەکــەوێ ، ئەدی مامی خۆت چییە ؟

ڕەحمان : (بە ئومێدێکەوە) ئاخر ...

حاجی مارف : (قسەی پێ دەبڕێ) جا ئەگەر من بۆ ڕۆژێکی ئاوا نەبم ئەی بۆ کەی ئەبم ؟ نا ، کوڕی خۆم ، نا ... دڵت هیچ نەکات ... (چایــەچی دوو پیاڵە چای تاڵ و جامە ئاوێ دەهێنێ . ئاوەکە دەداتە حاجی مارف و هەریەکەیان پیاڵە چایەکیان بــۆ دادەنێ . حــاجی ئاو دەخــواتەوەو دەیــداتــە ڕەحمان ، ئەمیش قومێکی لێدەداو چایەچیەکە وەری دەگرێتەوەو دەڕوات) .

ڕەحمان : (بەدەم دیشلەمــە خواردنــەوەوە) مام حــاجی ، خۆشم نازانم بڵێم چی ؟

حاجی مارف : (فڕلە دیشلەمەکە دەدات) من پێت بڵێم . وەکو پاروپێرار ، پارەی خۆت وەرگرەو ناوی خــوای لێبێنە .

ڕەحمان : جا ، باشە ، حیسابەکەمان چۆنەو ... چۆن دەبێ ؟

حاجی مارف : (دیشلەمەکە تەواو دەکاو پیاڵەکە دادەنێ . دەفتەرەکە ڕادەکێشێ . چاوێلکەکە دەخاتــەوە سەر لووتیەوە دەکەوێتە هەڵدانەوەی پەڕەکانی دەفتــەرەکــەوە . لە ئــاستی لاپــەڕەیــەکــدا دەوەستێ . دەفتــەرەکــە لە چــاوی نــزیــك دەکــاتــەوەو دووری دەخــاتــەوەو دیســان دەیهێنێتە پێشەوە) ئــا ئەمــەتە خــۆیەتی .. حیســابی ڕەحمانی حــاجی کەریم .. لاپــەڕە سیانزە .

ڕحمان : (بەترسێکەوە) دۆزیتەوە ؟ (لەبەرخۆیەوە)

لاپەڕەکەیشمان سیانزەیە !

حاجی مارف :(بەدڵخۆشییەوە) بەڵێ . ئەی چۆن ؟ ئاخر بۆیە دەڵێن خوێندەواری شتێکی بەکەڵکە . پیاو کوێرە خەتێکی هەبێ هەر باشە .

ڕەحمان : (پیاڵەکە دادەنێتەوەو ڕادەچڵەکێ) باشە !

حاجی مارف : (کۆکەیەك دەکا) کوڕم .. ڕاوەستە ، ئاهەه ... باشە لە حیسابەکەی پێرارو پارتەوە شەستو دوو دینارو هەشت سەدوو چلو چوار فلووس قەردار بوویتەوە .

ڕەحمان : (بە حەپەساوی ، لەبەرخۆیەوە) دەك خوا لێت هەڵنەگرێ ، هەی !

حاجی مارف : خۆ لە بیرت ماوە ؟

ڕەحمان : (بۆخۆی) هەمووی هەشتا دینارت دابوومێ (بەدەنگی بەرز) بەڵێ . بەڵێ . چۆن لە بیرم نامێنێ ؟

حاجی مارف : (بە خەندەیەکەوە) ئەمەتا سەنەدەکەیش کە مۆرت کردووە لە تەك حیسابەکەتدا هەڵگیراوە .

ڕەحمان : (گرژە . لەبەرخۆیەوە) شەش فەردە توتنیشم هەر ساڵەی پێداویت ...

حاجی مارف : بۆ خاتری ئێوە من لە زۆر شتا چاو دەپۆشم . کاکە دونیا هێندە ناهێنێ ئەگەر دەستی لێقەوماوو دەستکورتێکی وەکو ئێوەی پێ نەگرم پارەو پوولم بۆ چییە ؟

ڕەحمان : (زۆر دڵتەنگە ـ بۆ خۆی) دوو منالی ناسكو نازداریشم لەسەر داناوەو ئینجا ئەوەندەش قەرزاری بوومەتەوە . ئای لەم نەگبەتییە ، های !

حاجی مارف : (جگەرەیەکی تریشی بۆ داویێو خۆیشی یەکێ دادەگیرسێنێ) باشە ئەمساڵ چەندت دەوێت ؟

ڕەحمان : (جگەرەکە پێدەکا . بیر دەکاتەوە) سەد دینار .

حاجی مارف : (چاوی ئەبڵەق دەوەستێ) سەد دینار ؟ جا سەد دینارت بۆ چییە ؟

ڕەحمان : بەبێ هێزییەوە) ئاخر خۆت دەیزانی لە بازاڕیشا قەرزاری چەن کەسانێکم . خۆ دەبێ ئەو قەردانەش بدەمەوە .

حاجی مارف : (بانگ دەکا) حەمە .. هەتیو حەمەکە .

حەمە : (بە پەلە دێتە پێشەوە) بەڵێ ، بەڵێ مام حاجی ، ئەو هاتم .

حاجی مارف : ئاوەرە ئەم پیاڵانە ببەرەوە خۆ ناشکوری ناڵێم عالەم ئەوەندە یاغرو غەڕڕا بوون ، کابرا هەر نایە ئیستیکانەکانیشی بەڕێتەوە . بابە لە خوای بەزیادبێ ، پارەو پوول هێندە زۆرە خەڵك دەربەست نینە ...

ڕەحمان : (لەبەرخۆیەوە) کوا ؟ ئەی بۆ قیچەکیشی بەر مەومانانەوە نەکەوتووەو ناشکەوێ ؟

حاجی مارف : دەڵێیت چی کوڕم ؟

ڕەحمان : هیچ گوتم سەد ... سەد دینارم پێدەوییست .

حاجی مارف : ئاخر پارە وەرگرتنیش دانەوەی گەرەکە . ئێ باشە چۆنت پێدەدرێتەوە ؟

ڕەحمان : (لەبەر خۆیەوە) نەوەڵلاهی ، ئێوە مانان خۆشنەبن قەت پێمان نادرێتەوە .

حاجی مارف : چیت ووت ؟

ڕەحمان : گوتم ئەگەر ئەمساڵ خوا ڕاستم بۆ بێنێو توتنەکەم باشو بێ ئافاتبێ ، ئەوا هەموو قەردەکان دەدەمەوەو سەرم سووك دەبێت .

حاجی مارف : (تێوەی ڕادەمێنێ) خوا بیکا وابێت کێبێ حەزنەکات کوڕی خۆم . بەلام بۆ ئێوە نەختێ زەحمەتە . (خۆی مۆن دەکا) ئێوە هێندە خۆتان ماندوو ناکەن بڵێی خوا بەهەقە . پارەی ئێمە لەبەر سێبەردا وەردەگرنو هەر لە سێبەریشدا دەیخۆن .

ڕەحمان : (لەبەر خۆیەوە) دەك ماڵت بەقوڕگیرێ هەی (بۆ حاجی مارف) مامە حاجی ، چۆن خۆمان ماندوو ناکەین ؟ ئێمە مانان بە درێژایی هاوین لەبەر گەرماو لەبەر هەتاویدا دەشەقێینو دەتەقینەوە هێز لە لەشمانا نامێنی . شەوانیش هەر خەریکین خەوو خۆراکمان لێ هەڵگیراوە . چیبکەین . بەلام کە خوا نەیدا .. نابێ .. نا .

حاجی مارف : (گرژە) کوڕە ئەمە کەی خۆ ماندووکردنە ؟ من توتنەوانی وام هەیە بیست فەردەی بووە ، بیست . ئەوەتا

ەی فاتە ڕەش ، پارەکە بیستو یەك فەردەی کردبوو .
ەکانیشی دامەوەو بۆ خۆی بیستو دوو دانە دیناری
یشی خستە بن تەنکەی باخەڵیەوە توخوا تۆش توتنەوانیت ؟

ڕەحمان : (زۆر دڵتەنگە ـ ڕووی گرژو چاوەکانی زەقن) بەخوا جوانە ! ئەوەیە هەر کردەی ئێمەو بردەی ئێوەیە ! من بەخۆمو خێزانمەوە ئەوە دووساڵی ڕەبەق لە بری ئارەقەوە خوێن دەڕێژینو بەو پەڕی تواناوە ڕەنج دەدەین ، دوو کۆرپەی ناسکۆڵەشمان نایە بانیەوەو ئینجاش شەستو دوو دینارو هەشت سەدو چلو چوار فلوس قەرزاری جەنابت بووینەتەوە . جا تاکو ئەم بایە لەو کونەوە بێ ئەوا چۆن لە ژێر باری قەردی تۆدا ڕزگارمان دەبێ ؟ جا ئەگەر گورگەی بەدفەڕو ڕەشە وولاخەکانی جەنابی ئاغاش نەبوونایە کە توتنەکەیان لێ پێشیل کردین ئەوا ئێمەش ئەوەندەمان دەبوو ...

حاجی مارف : (پەستە . هەڵدەسێتە سەرپێ) ئینجا کوڕم هەموو شتێ بە حیسابو کیتاب نی‌یە ؟ باشە گوناهی من چی‌یە تووتنەکەت باش پێ نەپارێزراوەو بژارت نەکردووە ؟

ڕەحمان : (ئەویش هەڵدەستێ) ئێ باشە دوازدە فەردە چەند دەکات ؟

حاجی مارف : (خۆی لالووت دەکا) باوکم ، ئەمە قەڵەمو ئەمەش کاغەز . خۆ خوا نەخواستە فێڵم لێت نەکردووە . خوا شایەتە حیسابەکەت بەراستیو دروستی کراوە .

ڕەحمان : (بەتەوسەوە) فێڵ ! خوانەکا ، فێلی چی ! ئینجا مامە حاجی ، من کەی ناماقووڵی وادەکەم ، فێڵ چۆن لە پیاوی وەکو ئێوە دەوەشێتەوە ! .

حاجی مارف : (دادەنیشێتەوە) ئاخر چوزانم . گوتم نەکا دڵت خەتەرەی کردبێ . کوڕم ، دونیاکە خراپ بووە . عالەمی ئەم زەمانە خوا نەناسن . بەدرۆ شت بۆ خەڵك هەڵدەبەستن .

ڕەحمان : (دادەنیشێ . لەبەر خۆیەوە) ئەی . ئەی . ئەی لەو زمانە لووسەی کە دەیگێڕێ . (بۆ حاجی مارف) نەخێر .. نەخێر . تەنیا ئەوەندە هەیە نازانم چۆنت هێندە قەرزار بوومەتەوە ؟

حاجی مارف : (دەچێتە پێستی مەڕەوە) کوڕم ، وەك گوتم ، ئێوە هەر ئاگاتان لە خواردنەو هیچی‌ترە ئاگاتان لە پاناییەوە نی‌یە . دوایی هەر ئەو پارەیەتان لەبیرە کە بە ووشکی وەری دەگرن ، لە مەسرەفەکانی ترا خۆتان گێل دەکەن .

ڕەحمان : (ڕادەچڵەکێ) مەسرەڤی تری چی ، مامە حاجی ؟

حاجی مارف : (خۆی قیت دەکاتەوە) مەسرەڤی چی هاە ؟ جارێ لە پێشەوە پارەی گونیەو سووتڵیو شیشەی تووتن ، ئەمجا کرێبارو حەماڵیو وەرگێڕانو داگرتنەوەی فەردەکان . دوایی کرێی ئەو خانووەی تووتنەکەی تیادا دەنرێتو هەقی دۆنەمو لەسەررووی هەمووشیانەوە زیافەتو دیاریو بەرتیل بۆ سەرۆكو ئەندامانی لێژنەی فەحسو خەبیرانو تا دەگاتە حەماڵەکانی ئینحیساریش . ئەمانەن مەسرەف . ئەی گوایا تووتن بەلاش فەحس دەکرێت ! بەخوای هەمووی هەر قاچانەوەو دۆشینو وەرگرتنە . کوڕم ، ئاگاتان لە چی‌یە ؟

ڕەحمان : (واقی وڕماوە) جا ، ئەو هەموو کەینو بەینە هەردەبێ شانی ئێمە بگریتەوە ؟

حاجی مارف : (بەخێرایی) ئەی چۆن ! تووتن تووتنی ئێوەیە ، خۆ ئێمەش بۆتانی نادەین !

ڕەحمان : (ماتە) نەء .. نەء .. دەڵێم .. ئاخر ..

حاجی مارف : (قسەی پێ دەبڕێ) ئاخرو ماخری ناوێ . ئەمە حیسابو .. ئەمە کیتابەکەیە ! بڕۆ حەزدەکەی لە هەموو توجارەکانو تووتنەوانەکان بپرسە . کار هەر ئەئاوایە .

ڕەحمان : (بۆ خۆی) جا شایەتی ڕێوی کلکێ دەبێ چۆن بێ ! ئێوە هەموو کلکی خۆتانتان کردۆتە یەكو ئێمە مانانی بێ دەسەڵاتیش دەچەوسێننەوەو خوێنی جگەرمان فڕ دەکەنو کەسیش نی‌یە لەسەرمان بێتە دەنگ .. چاریشمان نی‌یە (بۆ حاجی) جا .. بۆ بپرسم ؟

حاجی مارف : (نەختێ توڕەیە) نا .. نا .. بپرسە . کوڕم ،

پرسیار عەیب نی یە . ئەگەر باوەڕت نەبێ هەقی خۆتە بپرسیت . دوایی خۆ من بە دوات نەهاتووم . ئەگەر دڵت هیچ دەکات ئەوا قەردەکەی خۆمم بدەرەوەو چیتر مامەلەم لەگەڵدا تازە مەکەرەوە . مەمنوونیشتم .

ڕەحمان : (بە دڵشکاوی ـ لەبەر خۆیەوە) وای قوڕ بەسەرم ! جا گەر بۆم دەکرا شەرت بێ کڵاویشم بکەوتایەتە مەحەلەکەتەوە بە قەلانگ دەرم دەهانی . بەلام سەر بۆکوێ بەرم ؟ هەمووتان هەر ئەوشەیتانن ! زەروون ! (بۆ حاجی) جا بەچی قەردەکەت بدەمەوەو مامەلە لەگەڵ کێدا بکەم ؟

حاجی مارف : (هەڵدەسێ ، یەك دوو جار بە نێو دوکانەکەدا دێو دەچێ . لای ڕەحمان دەوەستێتەوە . جگەرەیەکی دەداتێو یەکێ بۆ خۆشی دادەگیرسێنێو دەیمژێ) توجار زۆرن . خۆ هەر من نیم !

ڕەحمان : (جگەرەکە هەڵدەمژێ) قوربان ، دەزانم هەرتۆنیت .. بەلام بۆ لای هەرکێ بچم پوولێکم پێنادەن ، چونکە قەرداری جەنابتانم .

حاجی مارف : (دەگرژێتەوە) ئەدی عەینەلەفەر ؟ تۆ نە ئەمە دەکەیت و نە ئەویش .

ڕەحمان : (بە نائومێدییەوە) ئێستا مام حاجی من هیچم نەگوتووە . تۆخۆت نارەحەت مەکە . پارەکەم بدەرێ . ئەمساڵیش دەیکەینەوە بزانین خوا چۆنی دێنێتە پێش !

حاجی مارف : (بە کەش وفشێکەوە) کوڕم دەزانم هەروا دەکەیت . خۆ ئێمە بێگانە نین .

ڕەحمان : (لەبەر خۆیەوە) وەللاهی ئەوەندە بێگانە بین نەبێتەوە ، بەلام بڵێم چی ؟ (بۆ حاجی) نەخێر .. نەخێر .. بێگانەی چی ؟ ئێستا سەد دینارەکە بێنەو ببرێتەوە .

حاجی مارف : (خوی وێك دێنێتەوە) کوڕم پێتم ووت سەد دینار زۆرە . من بۆ تۆمە نامەوێ هێندە قەرزاربیت . وەك ساڵان جارێ هەشتا دینار بەرە ، خوا کەریمە .

ڕەحمان : ئاخر .. هەشتا دینار کەمە .. کەم .

حاجی مارف : (لە جێگاکەی خۆیدا دادەنیشێتەوە) (با خەندەیەکەوە) ئاخر .. کەم نی یەو ئەم (هەڵدەسێتەوە . قاسەکە دەکاتەوەو هەند پارە دەردێنێو دەیژمێرێ) ئەمە پەنجا شەست ، شەست و پێنج .. حەفتاو پێنج . ئ ئەمە هەشتا . (بۆی رادەگرێ) فەرموو ئەم هەشتا دینار ، بیژمێرەوە (ڕەحمان هەڵدەس پارەکەی لێ وەردەگرێو دەیژمێرێ)

حاجی مارف : خۆ تەواوە ؟

ڕەحمان : بەلێ .. تەواوە . هەشتا دینارە .

حاجی مارف : (لە قاسەکەوە سەنەدێ دەردێنێ . پارەزیادەک دەخاتەوە قاسەکەوە . نەختێ شت ل سەنەدەکەدا دەنووسێ ـ دوای ئەوەی چاویلکەکەی خستۆتەوە سەر لووتییەوە . دەیداتە دەستی ڕەحمانەوە) ها ، فەرمو ئەلێرەوە پەنجەی پێوە بنێ .

ڕەحمان : (ئەمووستی چەپی بەتف تەردەکا ، لە ستامپاکەی سەر مێزەکەیەوەی دەخشێنێ ، سەنەدەکە مۆ دەکات) فەرموو .. ئەمەش ئەنگووستم .

حاجی مارف : (سەیرێکی سەنەدەکە دەکا ئینجا دەڕوانێتە ڕەحمان) دەباشە بابێ خۆم زۆر چاک موبارەکەو خێری پێوەبێ . ئینشاللا ئەمساڵ مووەفەق دەبیت .

ڕەحمان : (پارەکە دەخاتە باخەلیەوە) سوپاس من ئەو دەڕۆم . خوا حافیز

حاجی مارف : (سەنەدەکە دەخاتەوە قاسەکەوەو کلیل دەدات) خوات لەگەڵ کوڕی خۆم ، منیش ئەو درەنگە دەبێ بچم بۆ نوێژی جومعە (هەڵدەسێ) (ڕەحمان دەچێتە دەرەوە حاجی مارف لەپشت مێزەکەوە دادەنیشێتەوەو چەن شتێك لە لاپەرە سیانزەی دەفتەرەکەیدا دەنووسێت و لە پاشانا لەناو جەکمەجەی مێزەکەدا قایمی دەکا) بانگی حەمە دەکات حەمە وەلامی دەداتەوە .

حجی مارف : من ئەوا دەچمە نوێژێ لێرە نەبزوویت ها .
(حاجی دەچێتە دەرەوە)
(پەردە دادەرێتەوە)

(پەردەی دووەم)

[شوێن : ساباتێکی تووتنەوانانە لە دەشتی (بیتوێن) دا . جۆگەلە ئاوێك بەرۆخیدا دەڕوات ، چوڕاوگەیەکی کەم ئاوی پیادادێ . لە لایەکی ژێر ساباتەکەوە چەند شڕە لێفەو کۆنە دۆشەك بەسەر یەکەوە کەڵەکە کراوون . بەنزیکیانەوە پارچە لبادێك ڕاخراوەو سەرینێکی ئەستووری لەسەر دانراوە لە لایەکەی ترەوە بە تەنیشت جۆگەلەکەوە هەندێ مەنجەڵی ڕەشداگەڕاوو لەگەن و قاپی فافۆن دەبینرێن . قۆرێ بەسەر کتلییەکەوە جۆشدراوەو هەڵیان لێوە هەڵدەستێ . سەبەتەیەك بەبن میچی ساباتەکەوە هەڵواسراوەو نانی تیادایە . یەك دوو شاقاولەو بەری جۆگاکەوە چارداخی تووتنە ـ تووتنی زەرد بەداوەوە کراوەو بەڕیز داوە تووتن بە تەنیشت یەکدا هەڵواسراوون ـ لە لای تری ساباتەکەوە بە چەن هەنگاوێك یەك دوو خەت تەماتەو بامیەو کولەکەیەو لەولا تریشەوە هەتا چاو بڕ دەکات کێڵگەی تووتنی شکاوەو پیرە مەرێك بەستراوەتەوە ، گیای لەبەردەمایە بەتەنیشت نوێنەکانەوە دوو سێ بوخچەو پڕیاسکەو سەنووقێکی داری بچکۆلانە دیارن .
[کات : پاش نیوەڕۆی ڕۆژێکی دەمەو پاییزە . هەوران بە ئاسمانەوە هەرەشەیانە کزە بایەکی نیمدار گەلای شینایی دەوروبەر دەهەژێنێتەوە . خەجێ ئافرەتێکی وورگنی ڕەنگ زەردی سی و پێنج سالیە خەریکی دەمدانی چایەکەیە : لە نزیکییەوە کچێکی هەشت نۆ سالی لە نێو پێخەفی لەرزو تادایەو هەر نالەنالیەتی . سوورایی لە نیگایدا بەدی ناکرێ . ئێسكو دەمارەکانی دەستو باسکی زەق دیارن وەك دەڵێن بەگاز بیگریت گۆشتی پێوە نایەت ، هێندە لەرو لاوازە . ڕەحمان دێتە ژوورەوە بێ پشتێند کورتەکەکی بەسەر دەرپێدا بەرداوەتەوە کە هەرچەن لە خام دروستکراوە چڵكو تووتن وایانگۆڕیوە ڕەنگی خۆی نازانرێ چی بووە . ڕەحمان ماندوویێتی و دلشکان و خەمو پەژارە لە روخساریدا دەبارێ . بە لیچکی کورتەکەکەیەوە دەستە تەڕەکانی دەسرێتەوەو بەبێ هێزی بەسەر لبادەکەوە پال دەداتەوە] .

خەجێ : پیاوەکە دواکەوتیت .

ڕەحمان : (بە بێزارییەوە) چبکەم ئافرەت . نوێژەکەم کردو هەندێ تووتنیشم سەرەوگێر کرد .

خەجێ : (چای بۆ تێدەکا لەبەر دەمیا دایدەنێ) قەلبت ساخ بێت .

ڕەحمان : (بە دلتەنگییەوە) ئەرێ نەورۆز چۆنە ئافرەت ؟

خەجێ : (لەبن لێوانەوە) بە ناشکوری نالێم چۆن بێ ! ئەوە لەوەتەی هاتوومەتەوە ژێر ساباتەکەوە تا ساردی نەکرۆتەوەو لەرزیش بەری نەداوە .

ڕەحمان : (لەسەرخۆوە) خوا ڕەحمی پێ بکات ئافرەت . دەسەلات چی یە !

خەجێ : (دادەمێنێ) خوا کەریمە بەلام بەخوای پیاوەکە زۆر دەترسم ئەمیش بەدەردی ئەوانی ترەوە بچێ .

ڕەحمان : (چایەکەی خواردۆتەوەو ئیستیکانەکە دەداتەوە دەست خەجێوە) باشە چ فەرقێکی نەکردووە ؟

خەجێ : (خەمبارە) نە بەخوا ، فەرقی چی ؟ دایکی بمرێ خراپتر بووە .. چاکتر نەبووە .

ڕەحمان : ئێ چبکەین ! دوو سێ ڕۆژان لەسەریەك بردمانە سەر مەرقەدی پیاو چاکەکەوەو جەرگو ناومان بۆ کردە خێر . دوێنێ شەویش چووینە بەردەرگای کابرای دووژنەوەو « بەشەو دەگرێ تا بەڕۆژ بەردەدا » مان بۆکردو لەسەر قسەی ئەودا فرووجە سپیمان بۆی سەربڕی و دەرخواردیماندا . کشتەكو نوێشتەی حاجی بابە شێخیش وان بەقۆلو ناو شانیەوە !

خەجێ : (سەر بۆ ئاسمان هەلدەبڕێ) خوایە کەیفی خۆتە .

ڕەحمێکی پێ بکەی جوانکەلەیە خوایە .

نەورۆز : (بەدەنگێکی سست و لەرزۆکەوە لەناکاودا) دایە .. کچێ دایە .. وەی .. ئۆف ..

خەجێ : (خۆی دەگەیەنێتێ) گیان .. گیان .. لە دەوری سەرت گەڕێم .. چیە ؟

نەورۆز : (بەدەم لەرزەوە) پێم دادەن .. کچێ دایەگیان قەسریم دامپۆشن ...

خەجێ : (هەڵدەستێ) جاجمێك دێنێ و پێی دادەدا) چ نی یە کچم ، چ نییە . دان بە خۆتا بگرە ئێستا ڕەت دەبێ .. وەی دایکت هەلابێت .

نەورۆز : (بەدەم تاوە دەنووزێتەوە) کچێ دایە گیان ئاگرم تێبەربوو .. سووتام لەراهی خوای لایدە وا هەناوم دەبرژێ (بەسستی هەوڵ دەدا لێفەو جاجمەکە لە خۆیەوە دوورخاتەوە بەلام باش تاقەتی پێدا ناشکێ دایکی لایاندەبات)

ڕەحمان : (دێتە نزیکیانەوە ـ دەست دێنێ بە نێو چەوان و روومەتەکانی نەورۆزدا بە ئاخێکەوە سەری بۆ دەلەقێنێ) ئافرەت زووکە پارچە پەڕۆکێکم بۆ تەڕکەو بیهێنە . (خەجێ هەڵدەسێ دەسەسڕێك دەبا لە ئاوی جۆگەلەکەیدا هەڵدێنێ و دێتەوە دەیداتە دەستی مێردەکەیەوە . ڕەحمان پەڕۆکەکە بە دەم و چاوی نەورۆز دادێنێ و دوایی لەسەر نێو چەوانیدا دایدەنێ)

ڕەحمان : (بە پەڕۆشەوە) کیژم نەورۆز ئەوە بۆ هێندە بێ هورەیت هەی لە باوکت نەکەوی بە حەول و قووەتی خوای هەر ئێستا ساردت دەکاتەوە ..

نەورۆز : (لە گەڵ دانەچۆقەدا) چبکەم بابە گیان بە دەستە خۆم نی یە ڕەبی خوایە زوو لە کۆڵی ئەم سەگە حەسارییەم بکەیتەوە .. بەلکو دایك و باوکی کلۆڵیشم .. چیتر بەمنەوە نەتلێنەوە .. (دەگری)

ڕەحمان : (بەسۆزەوە) نا کچەکەم نا چۆن ئەم دووعایە دەکەیت ؟ خوایە یارەبێ بەهیمەتی پیاو چاکەکەو حاجی بابەشێخەوە زۆر نابات چاك دەبیتەوە ئەنجا هەر یەك دوو ڕۆژێکی ترەو ئینشاڵلا تووتنەکە دادەگرین و بە خۆشیەوە دەچینەوە کۆیە . لەوێش کراس و کەوایەکی زۆر جوانت بۆ دەکەم بە ـ خۆت بێ بڕیاریشم داوە ئیمساڵ دەتنێرم بۆ مەکتە ـ

نەورۆز : (چاوەکانی زەق دەبنەوە) توخوا بابە گیان کراس کەوای نوێم بۆ دەکەن دەشم نێرن بۆ قوتابخانەوە ئەمە بەراستتە ؟ دەك خوا دەس بە عومرتانەوە بگرێ .

ڕەحمان : (بەخەندەیەکی خەماوییەوە) ئەرێ وەڵلا کچم ئەدی چی یە ؟

نەورۆز : (وەکو تاولەرزەکەی سارد بووبێتەوە) وەی خوا لە منتان نەسێنێ بابە گیان ..

خەجێ : (بەگوشادییەوە) ئەدی کچم نەمانگووت ئێست بەرت دەدات هەر تۆ چاك ببەرەوە هەمووشتێ بەکەیفی خۆت دەبێ (وورده وورده نەورۆز سارد دەبێتەوە . هەموو ئەندامی لەشی ئارەقە دەردەکا خەجێ بە لیچکی کراسەکەیەوە ئارەقەی لێ دەسڕێتەوەو هیشکی دەکاتەوە . نەورۆز کفت دەبێ .. کپ و بێدەنگ خەو باڵی بەسەردا دەکێشێ)

ڕەحمان : (بۆ شوێنەکەی پێشووی دەگەڕێتەوە . کیسەو تووتن دەگرێتە دەست و جگەرەیەك دەپێچێتەوەو دایدەگیرسێنێ و دەکەوێتە مژینییەوە) ئا ئافرەت چایەکی ترم بۆ تێکە .

خەجێ : (چایەکەی بۆ دێنێ و لەولاوە دادەنیشێ) پیاوەکە تووتنەوانەکانی‌تر زۆربەیان چوونەتەوە هەر ئێمەو ماڵی مامۆمەرو کاکەسەن و پوور فاتم لەم ناوەدا ماوینەتەوە .. دونیاش ئەوا خەریکە سارد دەبێ .. ترسیش پەیدابووە گوتم ئەگەر چارەیەکی ئەو تووتنەت بکردایە بەلکو ئەمە خوایە ئێمەش ڕزگارمان دەبوو بەسەلامەتی ..

ڕەحمان : (بە نائومێدییەوە سەیری‌دە نا) ڕاستە حورمێ بەلام نازانم چبکەم دەزانیت حەفتەی ڕابوردوو سێ جار چووم بەدوای وەستا فەرەجەوە بێت تووتنەکەمان بۆ دابگرێ . ئاخر کە نایەت چی لێبکەم ؟

خەجێ : جا باشە بۆ نایەت ؟

ڕەحمان : (مژ لە جگەرەکەوە دەدات) بۆ نایەت ؟ چونکە

پارەمان نی‌یە ئەو بۆ ئەوانە دەچێ کە دەسبەجێ پارەکەی دەدەنێ ...

خەجێ : (بەدڵشکاوییەوە) جا خۆ پارەکەی ناخۆین هەر تووتن فەحس‌کرا پێش هەموو کەسێ پارەکەی ئەو بدەوە .

ڕەحمان : (سەری دەلەقێنی) ئەو دەڵێ حازر بە قەرز نادات ! ئافرەت خەڵك وا ملیان بۆ پارە کەچ‌کردووە باسی پیاوەتی‌و چاکەو دەست‌گرتنیان لانەماوە . ڕۆژگار واگۆڕاوە چما زەمانی جارانە کەس بەتەنگ ماڵی دونیاوە نەبێ ؟

خەجێ : ئەنجا چی‌بکەین ؟ ئەی خۆ ناشکرێ هەروا دەستەوەسان بووەستین .

ڕەحمان : (جگەرەکە فرێدەداتە جۆگاکەوە) ئافرەت چی‌بکەم ؟ ئەو ڕۆژە ناچار چوومەوە کۆیە بۆ لای حاجی مارف ئەوەندەی کردم‌و کۆشام لەکەلی شەیتان نەهاتەخواری‌و پوولێکی پێنەدام

خەجێ : (عادزە) دەك خوا لێی هەڵنەگرێ ئەو کابرایە دانی لە سنگیا هاتووە هەندەی جوێکی هەیە ئەوە بۆ ئەوەندە ووشك‌و قرچۆکە ئەوان لەپێشدا ملمان بەپەتیانەوە دەکەن‌و لەدواییدا پشتمان تێدەکەن .

ڕەحمان : جا خۆزیا ئافرەت هەر ئەوەندە بوایە .

خەجێ : (بەسەرسامییەوە) هەر ئەمەندە بوایە ! بۆ ، ئەی چیتر ؟

ڕەحمان : (بەئاخێکی ساردەوە) بەخوا زۆر توڕەبوو ، خۆی گیف‌کردەوەو چاوەکانی چوونە تەوقی سەریەوە گوتی گوایا ئیمساڵ پێمان لێهەڵبڕیوەو لە هەموو ساڵێکی تر زیاتر پارەمان خواردووە . هەروەها دەڵێ بستیویەتی تووتنەکەمان بای هێندە نابێ قەردەکەی ئەوی لێبدەینەوە . جا حورمێ مام حاجی دەستی‌کردە هەڕەشەو گوڕەشەوە دای بەبەر گوێما کە لەوانەشە شیکاتمان لێبکات .

خەجێ : (حەپەساوە) جا توخوا بۆ ئەمەش ناکات ! هەر ئەمەمان پێدەویست !

ڕەحمان : ئافرەت ئەوانە هەموو شتێکیان لێدەوەشێتەوە گورگن .. گورگ !

خەجێ : (گرمەیەکی هەور دەبیسێ‌و ڕادەچڵەکێ) ئەرێ‌وەڵلا دڕندەن ! ئەگینا ئێمە گوناهمان چی‌یە ؟ ئەوا سێ ساڵە ئێمە بۆ ئەو دەرەنجێنین هەر کردەی ئێمەو بردەی ئەو بووە .. لەم سێ ساڵەیشدا سێ پارچەمان لە جگەری خۆمانا بەقوربانی جەنابی کردو ئێستەش ئەو شکایەتمان لێدەکات !

ڕەحمان : (گرژە . بەدەنگێکی گرەوە گۆرانی دەڵێ) چەندم پێ‌گوتی کچێ خەجێ مەچووە بیتوێنێ ئاوی ناسازەو کچێ خەجێ جەرگت دەردێنێ . ئافرەت ئەگەر ئەوە کە پارەدارەو ئەگەر ئاغایە کە زەویدارە ئەگەر حاجی بابەشێخە کە کەشف‌و کەرامەتدارەو ئەگەر مەرقەدی پیاوچاکەکەیە کە دوختۆرو خەستەخانەی ئەزان‌و هەزارە بەهەموویانەوە هەزارانی وەکو ئێمەیان بڕیوەتەوەو خوێنیان مژیون جا چۆن لەم تەونەی جاڵجاڵۆکەدا دەرباز دەبین ؟

خەجێ : (هەڵدەستێ سەرێك لە نەوروز دەدات دەبینێ نووستووە دێتەوە لای ڕەحمان پیاڵەکە هەڵدەگرێ‌و خەریك‌دەبێ چایەکی‌تری بۆ تێ‌دەکات ـ فرمێسك بە چاویدا دێتەخوارو چەندی دەکات خۆی بۆ ناگیرێت دەداتە پرمەی گریانەوە) وەی دایکت بمرێ کاوە گیان ئەی لاوە شۆخ‌و نازدارە جوانە مەرگەکەم چۆنمان کردیتە پارووك‌و فرێمان‌دایەتە قورگی ئەهەنگەوە !!

ڕەحمان : (گوێی لە گرمەی هەورەکە دەبێ‌و دەحەپەسێ) ئافرەت ئەگەر کاوە بوو ئەگەر نەشمیل‌و ئازاد دیارە بەشی ئێمە نەبوون خوا بۆخۆی بردنەوە .. مردن لە دەست خوادایە ئافرەت هەموو هەر دەمرین جا درەنگ‌و زوو ..

خەجێ : (هەر بە نووکە نووکی گریانەوە) ڕاستە پیاوەکە مردن بەدەستی خوایە بەڵام کێ دەڵێ ئەگەر ئێمە لەو داوەوە نەئاڵابان‌و نەهاتینایەتە ئەم وولاتە کاول‌بووە یان داوو دەرمانێکمان ببوایە کێ دەڵێ ئەئاوا زوو دەمردن ؟

ڕەحمان : (دڵی دەداتەوە) ئافرەت چی‌بکەین دیارە قسمەتمان لەوە دابووە خۆ هەر ئێمە نەبووین ئەو

خەڵکە هەمووی ڕووی لەم کاسبییەوە کردووە ..
بە هەزاران خێزانی کڵۆڵ و بێچارە لەمانەش
سەدی دووانی بۆیان نەهاتووەو بێ وەی نەبوون
هەروەکو خۆشیان لێنەهاتۆتەوە .

خەجێ : (بەهەنیسکەوە) ئاخر پیاوەکە ڕاستە برسێتی ڕێی
هاری پێوەیە بەڵام ئەگەر زوو خەمێکمان لە
منداڵەکانمان بخواردایە لەوانەبوو ...

ڕەحمان : (قسەی پێدەبڕێ) ئافرەت ئێمە ئەوەی لەدەستمانا
هاتبێ دریغیمان نەکردووە . لە چوونەسەر مەرقەدو
کشتەی نوشتەو کەبەشەو دەگری تا بەڕۆژ بەردەداوە
چیتر تا بۆشمان کرابێ دوعامان بۆکردوون و لە خودا
پاراونەتەوە ...

خەجێ : (بە ملکەچییەوە) ڕاستە بەڵام .. دەڵێم ئەگەر
دوختۆرێك داوو دەرمانێك ...

ڕەحمان : (بە دڵشکاوی ووتەی پێدەبڕێ) جا دوکتۆرو
دەرمان و ئێمە .. کوجا مەرحەبا ! ئێمە لە کوێ و
پزیشك و نەخۆشخانە لە کوێ ؟ بەم هەژارییەوە چی
دەگەیاندینە ئەمانەوە ؟ ئافرەت تازە کار لە کار
ترازاوە هەرچی بووبوونەوەی ڕوویی خوا دەکا
ئەمجارەیان بەسەلامەتی دەگەیشتینەوە کوێیە ..
سوێند بێ ئەگەر لە برسانا ڕەق هەڵێین جارێکی
دیکە ڕوو لەم لایە نەکەینەوەو لەم ئێشە
ماڵوێرانکەرەوە نزیك نەبینەوە .. هەستە قومێکم
ئاو بۆ بێنە .

خەجێ : (هەڵدەسێ دەچێ گۆزەیە لە ڕۆخ جۆگەلەکەوەیە
ئاوی لێوەدێنێ . سەیرێکی ئاسمان دەکات هەورێکی
ڕەش بەسەریانەوە خەریکە بپرووشێنێ . خەجێ
هەندەی دی دڵی توند دەبێ جامێ پڕ ئاو دەکات و
هەڵدەستێ بگەڕێتەوە بن ساباتەکەوە لە دوورەوە
تارماییەك بەدی دەکات ئاوەکە بۆ ڕەحمان دێنێ)
فەرموو پیاوەکە لەدوورا تارماییەکم بەرچاوکەوت
هەورەکەش زۆر تۆقینەرە .

ڕەحمان : (قیت دەبێتەوە دەچێتە لای گۆزەکەو تەماشایەکی
ئاسمان دەکاو لەپاشانا بۆ لای تارماییەکەوە
دەڕوانێ) ئافرەت ئەوە دوو سوارن دەڵێی بەرەو
ئێرەوەش دێن خێراکە دۆشەگێ ڕابیەخە نەبادا
میوانی ئێمەبن .

خەجێ : (لەبەرخۆیەوە) ماڵ بۆ خۆی نەبوو میوانیشی بوو !

ڕەحمان : (هەردەڕوانێ) ئەە نەمگوت ؟ بەخوای ڕاستەوخۆ
ڕوویان کردۆتە ئێرەوە . (بە ترسێکەوە) ئا دەی
ئافرەت دەڵێی پۆلیسن !

خەجێ : (واقی وڕماوە) پۆلیس ! (لێیانەوە ووردەبێتەوە)
ئەرێ وەڵڵاهی پۆلیسن . (دەست هەڵدەبڕێ) خوای
لە ژوورسەردا بمانپارێزیت . ئای قوڕمان بەسەر دەبێ
چیان بوێ ؟

ڕەحمان : (نەختێ پەشۆکاوە) زووکە بنکەپەرەکە ڕێکخە ..
ئەواگەیشتن .

(خەجێ خەریکی ڕێکخستنی ژێر ساباتەکە دەبێ)

ڕەحمان : (دڵتەنگە) خەجێ ئەوا خەریکە بارانیش دەبارێ .
بێنە هەندێ جل و جۆر بێنە بزانین تووتنەکەی
پێداناپۆشین !

خەجێ : (نائومێدە) جا ئەو هەموو جلوجۆرە لەکوێ بێنم ئەم
تووتنەی پێوە دابپۆشرێت ؟

ڕەحمان : (هیوابڕاوە) کچێ ئافرەت هەبێ و نەبێ .. بەخوا
بەیەکجاری ماڵمان وێران دەبێ .. خۆ ئەم بارانەی
لێبدات خاوەنەتی یەك پەلکە تووتن ناکەین ...

خەجێ : (دەبەوێ جاجمو پەتۆو هەر چێیکیان هەیە بیانهێنێ
.. پۆلیسەکان دەگەنە بەردەمی کەپرەکەو بەسەری
لووتەوە سڵاودەکەن)

ڕەحمان : (بە خەندەیکەوە لێیان دەچێتە پێشەوەو سڵاویان
دەسێنێتەوە) فەرموون .. فەرموون بەخێرهاتن
سەرچاوان فەرموون دابەزن گەورەتان کردین .

پۆلیسێکیان : (بەگڕژییەوە) تۆی ڕەحمانی حاجی کەریم
کوێیی ؟

ڕەحمان : (ڕادەچڵەکێ) بەڵێ . بەڵێ فەرموون بەخێربێن
فەرموون دابەزن یاخوا بەخێربێن .

پۆلیسەکە : (بەساردییەوە) نا کاکە دانابەزین .. خێراکە
ڕەگەڵمان بکەوە .

ڕەحمان : (واقی وڕماوە) بۆ کوێ قوربان ؟ (پۆلیسەکە هەر
بەساردییەوە) بۆ پۆلیسخانە .

رەحمان : (بە ئومێد براوییەوە) بۆ قوربان خێرە ؟

پۆلیسەکە : (بەتوورەییەوە) حاجی مارف لەکۆیەوە دەلوئاغا لێرەوە شکایەتیان لێتکردووە ؟

خەجێ : (کە خەریکی توونتن داپۆشین بوو ئەم ووشانەی بیسیو بەهەڵەداوانەوە دێتەوەلایان) شکایەت ؟ وەیرۆ بەقوربانتانبم شکایەتی چی ؟ بۆ چیمانکردووە ؟.

پۆلیسەکە : (بێ بەزەییانە) ئێمە نازانین ... برۆ تۆ هەقت بەسەرکاری پیاوانەوە نەبێ .. (بۆ رەحمان) یاڵلا خێراکە ڕێگامان دوورەو چیتر ماتلمان مەکە .

رەحمان : (بەترسەوە) باشە کەی شکایەتیان لێمکردووە ؟

پۆلیسەکە : (سەیرێکی کاغەزێك دەکا) ئەمەتا بەرواری 20 / 10 / 1954 ی تیادا نووسراوە .

رەحمان : (سەیردەکا بارانەکە تا دێ خۆشتر دەبارێ) گەورانم . هەرچی دەفەرموون سەرچاو تەنیا رەحمێکمان پێبکەن تۆزێکم لێ ڕاوەستن تووتنەکەم داپۆشم .. ئەنجا بۆ هەرکوێ بفەرموون ئاڵقە بەگوێتانم .. خزمەتکارم .

پۆلیسەکە : (بێ بەزەییانە) کاکە ئەوە دەڵێیت چی ؟ سەیرە ! ئەو خەڵکە تاوانیش دەکەنو دەشپاڕێتەوەو داوای بەزەیی دەکەن . بەزەیی بۆ ئێوە ؟

خەجێ : (بەپارانەوەو لالانەوەوە) بەقوربانتانبم ئێوە سەرورەری ئێمەن بەوخوایە هیچمان نەکردووە . کوڕە خۆ ئێوەش ماڵو مناڵتان هەیە .. بەزەییتان بە نەورۆزی کچمانا بێتەوە .. ئەوا بەبێ کەسی لەتاو لەرزوتادا دەتلێتەوە خۆ هیچ نەبێ ئەم بەسەزمانە بێ خەتایە !

پۆلیسەکە : (بەمۆنییەوە) نەورۆز ! توخوا ئەمەش بۆتە ناو ؟ دیارە شکایەتیان بەخۆرا لێنەکردراوە .. (بەتەوسەوە) رەنگە کاوەشتان هەبێت ؟

خەجێ : (دەداتە قوڵپەی گریانەوە) ئەی هەردوو چاوی دایکی کوێربن ـ کاوەی جەوانە مەرگ !!

پۆلیسەکە : (بەتەوسەوە) نەمگووت ؟ دەی رەحمان پێشمانکەوە .. ئەوا لەسایەی جەنابتانەوە هەموو گیانمان بوو بە ئاوزووکە ئەگەر ناتەوێت بە ئەسپەکانمانەوە بتپلیشێنینەوە ئەمەش بزانە فەرمانمان وەرگرتووە ئەگەر بە خۆشی بەپێشمان نەکەویت کەپرەکەشت ئاگر بدەینو بە ئەسپێکەوە بتبەسینەوەو بەڕاکێشان بتبەین

خەجێ : (بەو پەڕی توورەییو بێزارییەوە) دەك خوا هەڵینەگرێ .. ئای لەم بێ ویژدانییە ! (سەر هەڵدەبڕێ) دەك خودایە تێکیدەیت کوڕە خۆ ئاخر زەمانە ! (رەحمان دەچێتە ژێر ساباتەکەوە خۆی ئامادەبکات بە سۆزەوە تەماشایەکی نەورۆز دەکاتو دێتەوە دەرەوە)

[پۆلیسەکان بەهەڵەداوان رەحمان بەپێش خۆیان دەدەنو دووردەکەونەوە . دوای چەن هەنگاوێ رەحمان بە دڵشکاویو بێ دەسەڵاتییەوە ئاوڕێك دەداتەوە . دەبینێ وەکو شێت . خەجێ هەڵبەزو دابەزیەتیو بێ هیوا لەگەڵ تووتنەکەدا خەریکە . لەوکاتەشدا بارانەکە بەرێژنە دادەکاتو بایەکی تووندیش لەگەڵیدا هەڵدەکاتو گەردو تۆز لەچارداخو لەزەویدا هەڵدەسێنن .

رەحمان : (گومانی نییە کە رەنجی ئەمساڵەشیان وا با دەیبات .. بە پەستییەوە هاواردەکا) تۆش چرای تێ هەڵکە گووی تیادا ماوە ! من لەدوو لاوە پۆلیسم بۆ هاتوون . لەلایێ .. لەشارەوەو ئەویتریشیان لە هەورەوە (بانگی خەجێ دەکا) تۆش ئافرەت هیچ خەمی منو تووتنەکەت نەبێت .. تۆ بەتەنها ئاگاداری خۆتو نەورۆزبەو بەس (بە دەنگێکی پەوی پڕ بڕواوە) خوا کەریمە ئافرەت من هەر دەگەرێمەوەو هەردەشبێ لەنۆژەن تێهەڵچینەوەو ژیانێکی کامەرانو ئاسوودە وەدەسبێنین .

خەجێ : (بەپەرۆشەوە) خوات لەگەڵ پیاوەکە خوای گەورە پارێزگارت بێ .. چاوەڕوانتین (دەگری) .

پۆلیسەکان : (بە ئەسپەکانیانەوە تەنگەتاوی دەکەن) باژۆ برا باژۆ ئەم باڵۆرانەت لەبەردەم دادگادا ببێژە .

(دەڕۆن)

(پەردە دادەدرێتەوە)

لە هەولێر

ئامادەکردنی : شوان

●

شانۆگەری
(بەزۆر کراو بە دکتۆر)

یەکێ لەهەرە دیاردە زەق و نیشانە ئاشکراکانی پێشکەوتنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەستراوە بە ئاست و چەندێتی و چۆنیەتی چالاکی و جموجۆڵی ڕۆڵانی ئەو نەتەوەیەوە لە بوارەکانی (ڕۆشنبیری و ئەدەبی و زانست و تەکنەلۆژیا ... تا دوای) . هەر بۆیە مایەی شانازی و دلشادیە یەکێ لەو چالاکی یە ڕۆشنبیری و ئەدەبی یە بە شێوەیەکی تۆخ لە ژیانی ئێستای گەلی کوردا ڕەنگ دەداتەوە .... هەفتەیەك نی یە لە یەکێ لە شارەکانی کوردستاندا زیاتر لە چالاکی یەکی ئەدەبی و ڕۆشنبیری تیا نەنوێنرێ ... شاری هەولێریش لەم ڕووەوە بە پێی دەرفەت هاوبەشی جۆرەها چالاکی ڕۆشنبیری و هونەری کردوە .

لە ڕۆژانی 21 — 26 / 6 / 1983 کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی کورد لە هەولێر شانۆگەری (بەزۆرکراو بە دکتۆر) ی لەسەر شانۆی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری جەماوەر لە هەولێر پێشکەش کرد .

شانۆگەریەکە لە نووسینی نووسەری بە ناوبانگ (مۆلێر) ەو لەلایەن (د . هیوا عومەر ئەحمەد) ەوە کراوە بە کوردی .

فەرهاد شەریف یان دەرهێنەر؟

کاك فەرهاد شەریف دەرهێنەری شانۆگەری بەزۆرکراو بە دکتور سەبارەت بە پێشکەش کردنی بەرهەمی خۆماڵی و جیهانی دەڵێ [شانۆی کوردی لەم ماوانەی دواییەدا کۆمەڵێ شانۆگەری خوماڵی پێشکەش کرد کەوا توانی جێگای خۆی لەنێو کۆمەڵدا بکاتەوە ، با ئەمجارەش شانۆگەری کۆمیدیای جیهانی بێت] .

ـ کاراکتەرەکان ـ

لە شانۆگەریەکەدا کۆمەڵێ کاراکتەری لێهاتو بە شێوەیەکی شارەزاو ڕێك و پێك و لەم شێوەیەدا دەوری خۆیان دەبینی :

(1) ئەورزاد ڕەمەزان : سگاناریل : داربڕ
(2) جیهان ئەحمەد : مارتین : ژنی سگاناریل
(3) جیهان ئەحمەد : لوسیند : کچی جیرۆنت
(4) عوسمان ئەحمەد جاسم : ڕۆبەرت : دراوسێیانە
(4) جەوهەر باپیر : ڤالێری : سەرکاری جیرۆنت .
(6) بەکر مەعروف : لوکاس : هاوڕێی ڤالێری .
(7) جەلال ئەحمەد : جیرۆنت : کابرایەکی سامانداره
(8) ڕۆژهەڵات مەحموود : جاکلینی : ژنی لوکاس
(9) ڕەسمی جەلال : لیاندەر : دلداری لوسیند
(10) ئەکرەم مەولود : تیبۆ : گوندنشینێك
(11) کاوە جەوهەر : پێرین : کوڕی تیبۆ .

[دیمەنەکان یان شانۆگەریەکە لەچەند پەردەدا پێشکەشکرا ؟]

شانۆگەریەکە لە سێ دیمەن یان پەردەدا پێشکەشکرا .

(ا) دیمەنی یەکەم : پێش ماڵی مارتین ـ ئەم کراکتەرانەی تێدا دەرکەوتن [مارتین ، سگاناریل ، ڕۆبەرت ، لوکاس ڤالێری) .

(ب) دیمەنی دووەم : ئەم کاراکتەرانە خۆیان تێدا نواند : (ڤالێری ، لوکاس ، جیرۆت ، جاکلین ، سگاناریل ، لوسیند ، لیاندر) .

(ج) دیمەنی سێیەم : ئەم کاراکتەرانەی تێدا دەرکەوتن (لیاندر ، سگاناریل ، تیبۆ ، پیرین ، جاکلین ، جیرۆنت ، لوکاس ، لوسیند) .



ناوەڕۆك یان شانۆگەریەكە لە خزمەتی

چیدا بوو ؟ ..

ئەو بەرهەمە ئەدەبی یەی بە باشی نیشانە دەپێكی و لە ئاكامدا ئەركی پێویستی خۆی بە باشی بەجێ دێنێ ، دەبێ دەردو گرفتێكی ناو كۆمەڵ بخاتە ڕوو ، وە لە ئەنجامیشدا چارەسەرێكی بەجێ ی و ڕێ ی بۆ بدۆزێتەوە ، شانۆگەری بەزۆركراو بە دكتۆر ، لە یەكێ لە هەرە دەردە كوشندەكانی ناو كۆمەڵگای مرۆڤایەتی دەدوێ باس لە مرۆڤی دڵپاك دەكا جۆری هەڵس و كەوتی لەتەك مرۆڤە فێڵبازەكاندا دەردەخات ، ئەمەو سەرەڕای ئەوەی كە مرۆڤی پیسكە چ كارێك دەكاتە سەر ڕەوتی خێزان و كۆمەڵ ، لە دیمەنی سێیەمدا هەڵوێستی (لیاندەر) دڵخوازی (لۆسیند) دیاردەیەكی زەقی شانۆگەریەكەبوو ، بە تایبەت ئەو ئاكامەی (جێرۆت) كابرای پیسكەو باوكی (لۆسیند) هەرگیز چاوەڕوان نەدەكرا ... بەهەر حاڵ لەو دیمەنەدا بڕوا بە خۆكردن و هەڵوێستی بێ ڕوپامالی مرۆڤی بێ گەردی دەردخست

- جێرۆنت كابرایەكی ساماندارى پیسكەیە -

جەلاڵ ئەحمەد جگە لە دەوری جێرۆنت كە دەورێكی دیارو زەقی لە شانۆگەریەكەدا هەبوو ، بەكاری هونەری دیكۆرو ئێكسسواریش هەڵدەسا ، بە چاكمان زانی چاومان پێ ی بكەوێت و كەمێك ئاشنای ژیانی هونەری بین .

● جەلال ئەحمەد بەیار ساڵی 1949 هاتۆتە دنیاوە ، لە تەمەنی (10) ساڵانەوە ئارەزووی بەشداری شانۆگەری كردوە ، بۆ یەكەمجار بەشداری لە دوو چیرۆكی منالاندا كردوە ، یەكەمیان چیرۆكی مام ڕێوی و دووەمیان چیرۆكی (قوتابی تەمەڵ) لە دەرهێنانی ماموستا عبدالكریم شێخانی .... بەشداری چالاكی زۆربەی شانۆگەری لە تیپە هونەریەكانی شاری هەولیردا كردوەو هەر لە ساڵی 1971 وە تاكو ئێستا لەژیانی هونەری شانۆگەریدا دەژی و ئەندامی كۆمەڵەی هونەرە جوانەكانی كوردە لە هەولێر ، بەوەزیفەش ئەكتەرە لە بەریوەبەریتی رۆشنبیری جەماوەری لە هەولێر .

شا یانی باسیشە لە نزیكەی (32) شانۆگەریدا بەشداری كردوە لەوانە : (چلپاو) و (نەخۆشی لەبیر چوونەوە) و (بەزۆركراو بە دكتور) ... هتد .



- (كۆمەڵێ تابلۆ لە پێشانگایەكی هونەریدا) -

لە قرچەی گەرمای نیوەڕۆی هاویندا كە خۆت دەكەیت بە قوتابخانەی ئەیوبیەی سەرەتای لە هەولێردا . هۆڵێكی فراوان و فێنك ، ئاوازێكی موسیقای فۆلكلۆری دەمارە شەكەت و ماندوبوەكانی مێشكت ساتە وەختێكی بە شادی دەحەوێنیتەوە ، بە تایبەت كە كۆمەڵێ تابلۆی هونەرمەندی لاو نامق عەلی قادر دەبینی .

كۆمەڵەی هونەرە جوانەكانی كورد لقی هەولێر لە 23 / 8 / 1983 دا پێشانگای دووەمی هونەرمەندی ناوبراوی بۆ ماوەی هەفتەیەك كردەوە .





- ژیانی هونەرمەند نامق -

* لە ساڵی 1954 دا لە گوندی مەلەك ئاغای سەر بە پارێزگای هەولێر لەدایك بووە .
* ساڵی 1974 لە هەمان هۆڵی قوتابخانەی ئەیوبیە لە شاری هەولێر یەکەم پێشانگای تایبەتی خۆی کردوتەوە .
* دەرچووی ئامادەیی پیشەسازی‌یەو ئێستا مامۆستای بەشی هونەری پیشەسازی‌یە لە سانەوی خەبات لە هەولێر .
* بەشداری هەندێ پێشانگای هونەری لە شاری هەولێرو بەغادا کردوە .
* ئێستا ئەندامە لە کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی کوردا .

(بێدەنگی‌و تەقینەوە)

بێدەنگی‌ی‌و گۆشەگیری ئەدیب‌و هونەرمەند بەڵگەو نیشانەی تەواوی وشك بوونەوە نی‌یە ، بەڵکو گرنگ ئەوەیە . ئەدیب‌و هونەرمەند لە ژیانە ئەدەبی‌و هونەریەکەی دانەبری‌و هەمیشە لەگەڵیدا بژی ، با بەرهەمەکەی بەهۆی هەرباریکی تایبەتی‌و دەروونی خودی خۆیەوە چاویان بە تیشکی ڕووناکی نەکەوێت .. نامیقیش دوای بێدەنگیەکی درێژ لە پێشانگای دووەمی تایبەتی خۆیدا ئەو بەرهەمانەی پێشکەش کردین کە لە ئەنجامی شەونخوونی‌و ئەندیشەی ساڵانی 1975 — 1982 لەدایك بوون کە بریتین لە (36) تابلۆی جۆراوجۆری سەر بە ڕێبازی (واقیعی تەعبیری) و (ڕەمزی) لەوانە تابلۆی . [مۆسیقایەکی غەمناك ، چاوەڕوانی ، نەخۆشێك . دیمەنێك لە هەولێر ، ڕۆژ ئاوابوون ، بیرکردنەوە ، هەست بە ئازارەکان ، خەونێکی ترسناك ، سیمفۆنیای کازیوە] .

(کەلتووری نەتەوەیی‌و هونەری کوردی)

یەکێك لە هەرە دیاردە زەقەکانی ئەمڕۆی دنیای ئەدەب‌و هونەری کوردی ئەوەیە کە سیمای خۆماڵیتی کۆمەڵگای کوردەواری پێوە دیارە ئەوەشە گوڕو تەوژم‌و گیانی نەمری‌و ڕەسەنایەتی بەبەردا کردوە .

زۆربەی هەرە زۆری ئەدیب‌و هونەرمەندە ڕاستگۆو ڕەسەنەکان بە بیرێکی فراوان‌و هەستێکی پێشکەوتنخوازی‌و دڵسۆزیەوە ئاوڕێکی مەردانەیان بەلای کەلتوورو مێژووی خۆیاندا داوەتەوەو هۆشیارانەو بەگیانێکی پاك کە لەتەك ئاستی بەرەو پێشچووی سەردەمدا بگونجێ مامەلە لەگەڵ هونەرو رابوردودا دەکەن .. نامیقیش وەك هونەرمەندێکی دڵسۆز مامەلەی لەگەڵ مێژوو و ڕابوردوی پڕ لە شانازی خۆیدا دەکات‌و





تابلۆکانی [خەج و سیامەند ، کۆچەر ، دواماچ ، شەڕی شەمدینان ، رامان ، دوا وەسیەتی پۆستۆ ، گەڕانەوە لە شەڕی شەمدینان ، تەقینی دمدم ، لە تینواندا مردن ، وێرانکاری ..] نیشانەو بەڵگەی ڕاستی بۆچوونەکانمانن .

- (گەشتێك بەناو تابلۆکاندا) -

* **کەڵەشێرو گۆڕستان** کەڵەشێرێك لەسەر کێلی گورستانی جوانەمەرگێك ، باڵ بەیەکدا دەدات و دەخوێنێ ، بۆکێ دەخوێنێ ؟ بۆ گۆڕستانێکی کاولەی چۆڵ ، دار ئەرخەوانەکانی ڕنراون ... ئەو دیمەنە پیمان ڕادەگەیێنی مامەلە لەگەڵ مردوی سەر گورستانەکان ناکرێت .

* **سێ ئافرەت** ئەو ئافرەتانە دۆش داماون ، بیر دەکەنەوە ، بەلام هەر یەکەیان ڕووی لە لایەك کردوە ، بیرو هۆش و ئامانجیان پەرەوازەیە .
* **سەمای داڵەکان** داڵ خۆی لەخۆیدا شەیداو هۆگری ویرانەو شوومێتی و کاولی‌یە ، ساتی داڵ سەما دەکات ، لاشەی ورگ هەڵدڕاو دەبینێ ، داڵی ئەو تابلۆیە لەسەر ورگ و ڕیخۆڵەی هەڵڕژاوی ئەو مرۆڤانە سەما دەکات کە کەلاك و لاشەکانیان بێناز کەوتون .
* **شەڕی شەمدینان** ئاوڕدانەوەیەکی زیرەکە لە ڕابوردوی دێرینمان و سوارچاکی و نەبەردی و قارەمانێتی ڕۆلانی کورد لە مەیدانی جەنگدا بە ئاشکرا دەر دەخات .
* **کۆچەر** دیمەنی کۆچەرو کۆچەرایەتی ، دیاردەیەکی بەهێزەو زوربەی هونەرمەندانی هەژاندوەو نیشانەی لاوازی و بێخاوەنی گەڕانی بەدوای نان و ژیاندا دەردەخات .
* **گەڕانەوە لەشەڕی شەمدینان** پێشوازی دایکێك نیشان دەدات کە چۆن گەڕانەوەی کوڕەکەی بە سەرکەوتویی سەری بەرز دەکات و لەناو کۆمەڵدا بە شانازی‌یەوە خۆی بە جوامێری ڕۆڵەکەیەوە با دەدات .
* **ڕامانی مانگەشەو** لەم تابلۆیەدا هەڵوێست و مامەلەکردنی مرۆڤ لەگەڵ سروشت و کۆمەلی مرۆڤایەتیدا دەردەخات .. تریفەی مانگەشەو گەلێ واتای گەورە گەورە لای مرۆڤی هۆشمەند دەردەخات کە ، خۆی و دەرووبەر یدا بچێتەوە .
* **- تەقینی دمدم -** یان داستانی قەلای دمدم ، پەندێکی گەورەو بەهێزە لەبەردەم هەموو چەوساوەکانی جیهانداو نیشانەیەکی زەقی فرۆفێلی زۆردارەکانە لە مێژووی کوردا ... تەقینەوەی ئەو قەلایە ، وەلامی گەلێ پرسیاری شاراوە دەداتەوە کە هەمیشە کورد بە دلپاکی خۆی و ناپاکی بەرامبەرەکەی ژێر کەوتوەو لە ئەنجامدا خایەی وەك قەلای دمدم تەقێنراوەتەوە .



لە سلێمانی

(ئاسۆس) ئامادەی کردووە

●

تیپی نواندنی سلێمانیو شانۆیی منالە بچکۆلانەکەو گەشتی چارەنووس

لەسەر شانۆی چالاکی ی قوتانجانەکان لە ئێوارەی 15 / 8 / 1983 و ڕۆژانی لەوەو دوای تیپی نواندنی سلێمانی دەست پێشکەرییەکی زۆر زیرەکانەیان کرد بە پێشکەش کردنی بەرهەمێکی شانۆیی بۆ منالان ، ئەم شانۆنامەیە کە بە ناونیشانی « منالە بچکۆلانەکەو گەشتی چارەنووس » پێشکەش کرا لە نووسینی : ئەنتوان ئاکزوپێری » بە قاسم محمد سیناریۆی شانۆیی بۆ کردووە مەحموود زامداریش کردوویەتی بە کوردیو هۆنراوەکانیشی بۆ داناوە ، ڕزگار کەریم دەرهێنەری ئەم شانۆنامەیە بوو سەماکان لەلایەن ئەنوەر قەرەداخیەوە ئامادەکرابوو ، ئاوازی گۆرانییەکانیش : ولیەم یۆحناو ئەنوەر قەرەداخیو صلاح رەؤوف دایان ناوە .
مایەی خۆشبەختییە کە هونەرمەندانی سلێمانی یەکەم دەرامەتی تیپو کۆمەلەکانیانەوە ، بە نەبوونی هۆلێکی گونجاوو شانۆیەکی ڕێکو پێکەوە لە کاریان سارد نانبەوەو هەمیشە لە پێشکەش کردنی شاکاری هونەرییدا بەردەوامن .
هۆلی چالاکی ی قوتانجانەکان پڕبوو ، شوێنی بەتال بەدی نەدەکرا باوکانو دایکان دەستی جگەرگۆشەکانیان گرتبوو لە پەنای خۆیانەوە دایان نابوون :



جگەرتانین ، ساواتانین
گوولی باخچەی هیواتانین
بزەی نلو بێشکەین بۆ دایکان
ڕووناکي چاوین بۆ باوکان

لە سەعات پێنجی ئێوارەدا فرۆکەوانێ خۆی پێشکەش کرد کە فرۆکەکەی لەکار کەوتووە ، وا خەریکی مۆتۆرو دانیەمۆکەیەتی چاکێ بکاتەوە تا بۆی بگەڕێتەوە لای منالەکانی .

لە یەکێ لە ئەستێرەکانا منالێکی بلیمەت دەیەوێ گەشتو گوزار بکات تووشی فرۆکەوانەکە دەبێ پاش دەمەتەقێ بۆی دەردەکەوێ کە بەڕاستی ئەم منالە زیرەکە ، داوای وێنەی مەڕێکی لێ ئەکات تا بیباتەوە ئەستێرەکەی خۆیو بە هۆی ئەوەوە نەهێلێ گیای پیسی نەشونما بکات ، کاتێ دەگەڕێتەوە خزمەتی گولەکەی دەکاتو ئاوی دەداتو بە دەورو پشتیدا دێ بەلام ئەوەندەشی پێ دەلێ : گول جوانیو بۆنو بەرامە ئەبەخشێ ، نە فییزی هەیەو نە لە خۆی بایبە .

لەدواییدا مندالەکە دەکەوێتە گەڕان بە نێو ئەستێرەکاندا ، لە یەکێکیانا پاشایەك دەبینێ کە بەناو پاشایەو حوکمی کەس ناکاتو ئاگای لە دنیا نییە ، لە دووەم ئەستێرەدا تووشی کابرایەکی لە خۆبایی دەبێ کە هەموو ئاواتی ئەوەیە خەلکی بە حەقو ناحەق چەپلەی بۆ لێدەنو بۆی سەرسامبن ، لە سێیەمدا تووشی پیاوێکی بەد مەست دەبێ هەموو جیهان لە لوولەی شووشەی مەیدا ئەبینێ لە چوارەمیانا ئەستێرە ناسێك دەبینێ دنیا لای ئەوەوە بریتییە لە ئەستێرە ژماردنو کۆکردنەوەیان ، لە پێنجەمدا تووشی گلۆپەوانو لە شەشەما تووشی هوگرافی ناسێك دەبێ . ئەم منالە بلیمەتە لەگەل هەر یەکێك لەوانەی باسمان کردن دەکەوێتە گفتوگۆ ، هەمیشە ووشەکانی ئەم پەسند ترو جێگیرترن ، مل بۆ واتەی ئەوان نادا ، دەیەوێ بیان جوولێنیو کاری بەسوود بهێنە بەر .

لە دواییدا دێتە سەر زەوی بەرو دوا تووشی مارو ئەمجا ئاسك دەبێ ئەم دوو زیندەوەرە دانیشتوانی سەر زەوی لەبەرچاو



مخەن ، تێی دەگەیەنن کە خەڵکی دڕندەن ، خوێخۆرن ، ەگەڵ یەکتری پاك نین ، یەکتری ئەبڕنەوە ، هەڵپەیانە .. تا ... بەلام کە کرێکاری شەمەندەفەر دەبینێ هێڵەکان ڕێك دەخات و کاری خەڵکی ڕاپی‌دەکات و ئامێرەکان بۆ خزمەتی مرۆڤایەتی ەکار دەهێنێ گەلێك شادمان دەبێ .

ەر لەم سەروەختە شدا خانێك کە پسوولێکی دەداتێ گوایا تینوویەتی دەشکێنێ کاتمان بۆ دەگێڕێتەوە !!! لە دوای ئەم گەشتە منالەکە دەگەڕێتەوە بۆ لای فڕۆکە وانە کە دەبینێ وا کارەکەی تەواوبوەو خەریکی ڕۆیشتنە ئیدی مال ئاوایی لێ دەکاو فڕۆکە لەچاو وون دەبێ .

شانۆییەکە بە شێوەیەکی گشتی کارێکی هونەری زۆر پوختبوو ، کارامانە پێشکەش دەکرا بەلام دیسان ئەوە نابێتە هۆی ئەوەی کە ئەم چەند تێبینیە نەڵێین :

(1) تێکرای شانۆنامەکە قووڵییەکی فەلسەفی تێدابوو کە لە ئاستی منالانی ئێمەدا نەبوو .

(2) هەروەك چۆن قاسم محمد چەند دیمەنێکی وای لابردووە کە لەگەڵ دەورو بەری ئێمەدا ناگونجێ بریا زامداریش هەندێکی تری لێ لابردایە کە پوختترو چڕترو بە تام تر بوایە .

(3) دیمەنی جوگرافیاناس زۆر زیادبوو ، وە هیچ شتێکی نەخستبوە سەر شانۆییەکە .

(4) دیمەنی کەپسوول هەڵگر پێویست نەبوو ، چونکە ئەگەر مەبەست لە پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیابێ ئەوا گەلێ شتی‌تر هەیە کە لە خزمەتی مرۆڤایەتیدان دەبوو نموونە لەوانە بهێنرێتەوە .

(5) قسەکانی کەپسوول هەڵگر زۆریان فەلسەفە بوون‌و منالان دەمیان کردبوەوە .

دیمەنی ئەو منالانەی بوبوونە فریشتەو بەدەم سەماو گۆرانییەوە دیکۆریان دەگۆڕی کارێکي هونەري جوان‌و نایاببوو ، بە تایبەتی پێشکەش کردنی ئەکتەرەکان کە ئەمەش بەوان سپێررابوو .

ئەو هونەرمەندانەش کە لەم کارە قەشەنگە دا بەشداربوون ئەمانە بوون :

کاوە ئەحمەد میرزا ، فڕۆکەوان ، عەباس فەخری بۆسکانی : منالەکە ئالا عمرو هاژە عثمان : گوڵ ، کەریم عوسمان : پاشا ڕزگار کریم : لەخۆبایي ، نیاز لطیف : بەدمەست سامال علی قادر : ئەستێرە ناس ، هاوڕێ عزیز : گلۆپەوان یونس حمە کاکە : جوگرافیاناس ، هاوڕێ مصطفی‌و پێشرەو مجید : مار نەبەز فتحی‌و وەرزێر بۆ سکانی : ئاسك ، ئەریوان دەولەت : خەتبڕ هاژە عثمان‌و ئالا عمر : کەپسوول هەڵگر .

کێشانەوەی نیگارەکان : وەهبی ڕەسول‌و ئاراس کەمال پۆستەر : ئیسماعیل خەیات ، نیگارکێش‌و خۆش‌نووسەکان وەهبی ڕەسول ، جەمال کابان ، کەمال هاوار ، سەلام محمد ، سەردار نامدار ، کەمال ڕەحیم ، عومەر ڕەسول .

مۆسیقا ژەنەکان : ئەندامانی تیپی مۆسیقای پیرەمێرد ئەوەی شیاوی باسە : بەر لەوەی بینەران بچنە هۆڵەکەوە لە ڕاڕەوەکەدا دیمەنی شانۆنامەکەیان بە نیگار دەبینی‌و لەلایەن چەند منالێکەوە کە ئەمانەبوون بەناز ، ڕابەر فتاح نوری ، ئومید محمد عبدالله ، قادرۆك محمد بۆیان لێك دەدرایەك .

تیپی نواندنی سلێماني دەربارەی ئەم بەرهەمەیان دەڵێن :

« جیهانی منال لەگەڵ هەموو جوانی‌و پاکی‌و گەورەییدا ، جیهانێکی فراوان‌و دژوارو ئالۆزە ، تێگەیشتن‌و چوونە ناو قووڵایي ئەو جیهانە پێویستی بە وریایي‌و تێگەیشتنی زانستانەیە .

شانۆ کە مامەڵە لەتەك منالا ئەکات بە مەبەستی نزیك بوونەوەو چوونە ناو ئەو دنیا پان‌و بەرینەوە بۆ گەشەپێدان‌و پەرەسەندنی ڕادەی هوشیاری دەروونی کۆمەلایەتی‌و جوانکاری هیوای دواڕۆژە بەشێکی گرنگە لە پەروەردەی هاوچەرخدا لە بواری



شانۆی منالا خۆمان بە لێپرسراوو کەمتەرخەم ئەزانین ، هەرچەندە لەگەڵ سەروباری ترەوە ئەم کەمتەرخەمییە یەخەی ئێمە ناگرێتەوە .
ئەم بەرهەمەش کە نۆبەرەی دەست پێشکەری کارێکی شانۆیی کوردە بە سەرەتایەکی درەنگ وەختی دائەنێین ، هیوادارین جێی خۆی بگرێو ببێتە هاندەرو بەرهەمی چاترو دەقی شانۆی کوردی بۆ منالانی بەدوادا بێت .
کالا بەقەد بالاو رێی هەزاران میلیش هەر بە هەنگاوێك دەست پێ دەکات . »

* * *

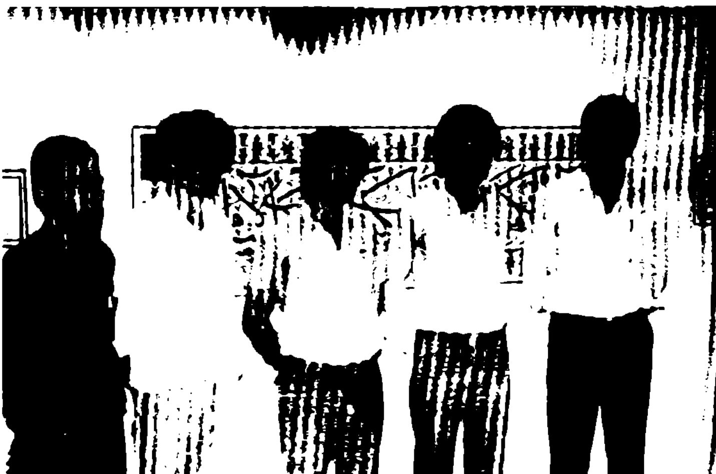
لە کاتێکدا پیرۆزبایی لە تیپی نواندنی سلێمانی دەکەین بۆ ئەم بەرهەمە رەنگینەیان نامانەوێ ئەم هەلە لە کیس بدەین‌و دەمانەوێ بە شێوەیەکی تایبەتی چەپکە گوڵی پیرۆزباییمان پێشکەش بە « عەباس فەخری بۆسکانی » بکەین کە بەراستی پالەوانێی شانۆییەکە لە دەوری منالە گەرێدەکەدا کە بەو سپێرابوو ئەوەندە تیایا سەرکەوتوو بوو ، بووبوە جێی خۆشەویستی‌و رێزی هەموو بینەران .
ئافەرین‌و سەد ئافەرین بۆ کاکە عەباسی تەمەن چواردە سالانە کە نەك هەر کتێبێکی گەورەی لەبەر کردبوو ، بەڵکو هەموو رستەیەکی لەجێی خۆیدا بێ زیادو کەم بەکار دەهێناو بە شێوەی ئەکتەرێکی کارمەش لەسەر شانۆ هەڵسی‌و کەوتی دەکرد ، پێویستە تیپی نواندنی سلێمانی ئەم دەسکەوتە لەکیس نەداو دەست بداتە باڵی‌و بەباشی پەروەردەی بکات تابێتە هونەرمەندێکی هەڵکەوتوو لە جهانی شانۆی کوردیدا ، لەهەمان کاتیشدا دەمەوێ رووی دەمم بکەمە کاك فەخری بۆسکانی‌و پێی بڵێم : کە هونەرو زانست دژ بەیەك نین من لەوە دڵنیام کە عەباس قوتابییەکی زیرەك‌و گوتی رایەڵە لەبەر ئەوە ئەگەر لە پاڵ خوێندنەکەیدا خووش بداتە هونەر کارێکی گەلێ گرنگ‌و بەنرخ پێشکەش دەکات ، بەڵام ئەم هەنگاوە پێویستی بە یارمەتی تۆی باوك هەیە .
دووبارە ئاواتم وایە کە گەلێ شانونامەی پوختی چاك پێشکەش بە منالانی کورد بکرێ‌و رێزی هەست‌و نەستیان بگرین‌و بۆ ژیانیان ئامادە بکەین

تێبینی : ئەو منالە نازدارانەی وەك پەپوولە ، بە روویەکی خۆشەوە سەر شانۆکەیان ئاوەدان کردبووەوەو دەوری فریشتەکانیان دەبینی ئەمانە بوون :
تەلار سمکۆ عزیز ، تارا محمد جلال ، تارا ئەنوەر قەرەداخی تارا صلاح حمید ، فریا عمر صالح ، جنان یوسف ، زانا زاهیر علی گۆران عارف معروف ، گۆران لطیف ، کارزان محمد علی محمد مجید عارف ، دلێر مصطفی .
پیرۆزبێ لێتان فریشتە خۆشەویستەکان
هیوامان وایە بەزووترین کات لە شانۆییەکی ترا بتان بینینەوە ئەو کاتەش بە یەزدانتان دەسپێرین ؟

* * *

«پیشانگەی هاوبەشی چوار خۆشنووس»

لە هەفتەی دوایی مانگی ئابی 1983دا چوار لاوی خۆش‌نووس لە هۆڵی مۆزەخانەی سلێمانی بۆ ماوەی هەفتەیەك پیشانگەی بەرهەمی خۆش‌نووسی خۆیان پێشکەش‌کرد ، سەرەتا بە پێویستی دەزانین ئەوە بڵێین کە بەرهەمەکانی ئەم لاوانە نیشانەی بەهرەو سەلیقەو زیرەکییان تێدا بوو ، هەمە جۆر هونەری خۆش‌نووسی باویان تێدا پیشان دابوو .
ئەحمەد سەعید : لاوێکە تەمەنی 26 سالە کۆلێژی ئیدارەی تەواو کردووە ، بەڵام بەهرەی خۆش‌نووسی لە خۆیا پەروەردە کردووەو گەشەی پێ دەدات دوعایەکی تاغوروو شیعرێکی شکری فضل‌و شیعرێکی حەمدی‌و چوار ئایەتی قورئانی پیرۆزو 3 زەخرەفەی خەتی بە هەمە شێوە پیشان دابوو جگە لە مانەش شیعرێکی پیرەمێردی بە پۆستەری هونەرمەند



لد رسول نەخشاندبوو ، شیعرێکی جەمال شارباژێریشی بە سمی مەزەری خالیقیەوە لە شێوەی پۆستەرێکی جوانا بە ەتێکی جوانی سەرنج ڕاکێشەر نیشان دابوو .

سەرکەوت عەلی : ساڵی 1960 لە شاری سلێمانی لە دایك وە ، لە پەیمانگای تەندروستی پیشەییی دەرچووە بەخەتی یوانی نووسیوویی «ان الدین عند الله الاسلام ..» ، ەدیسێك بە «نسخ» ، پەندێك بە «کوفی» ایەتێك بە «ثلث» ، شیعرێکی کوردی بە «خەتی فارسی» ، شیعرێکی هەردی بە نسخی ایرانی» ، پەندێکی پیرەمێرد «لەسەر تەختە داری» وشەی کوردستان کە لە چوار لاوە دەخوێنرایەوە بە «کوفی» ، شیعرێکی گۆران بە (رقعە) وشیعرێکی محمد مەلا کەریم بۆ سەی عەلی ئەسغەری کوردستانی بەخەتی دیوانیو ثلث جگە ە پارچە شیعرێکی شێرکۆ بێکەس کە بە پۆستەرێکی خالد ەسول ڕازێنرابوەوە ، ئەمانەی لە بەشەکەی خۆیدا پیشان ابوو .

نەوزاد توفیق ـ تەمەنی 21 ساڵە ، دەرچووی ئامادەییی ەندروسیتیە حەوت پارچەی بە هەمە جۆر هونەری خەت نووسیە پیشان دابوو ، جگە لە سێ ئایەتی قورئانو چەند زەخرەفەیەك ، هەروەها شیعرێکی عبداللە پەشێو بە پۆستەری خالد رەسولەوە .

عەلی عومەر ساڵح : ساڵی 1959 لە شاری سلێمانی لەدایك بووە ، دەرچووی پۆلی شەشەمی ئەدەبییە . نسخو ثلثو دیوانیو شێوازی مەغریبی لە نووسینەکانیا بەکار هێنابوو ! شەش ئایەتی پیرۆزو دوو پەندو شیعرێکی جەمال غەمبار بە پۆستەرێکی خالد رەسووڵەوە ، ئەمانە لە بەشەکەی ئەم لاوە دابوو .

ئەوەی لەم پیشانگەیەدا بەدیم کرد نووسینی کوردی کەمتر بوو لە نووسینی عەرەبی ، دەبێ خۆش نووسە لاوەکان لەسەر نووسینی شیعرو پەندی پشینانو ناونیشانی شیعرو چیرۆکی کوردی زیاتر خۆیان ڕابهێنن .

سەبارەت بە پیشانگەکەیان لاوێکی ڕووناکبیری هاو تەمەنی خۆیان کاك «بەیاد عەبدول قادر» دەڵێ .

«ئەم چوار لاوە وەك سەرەتایەك لە کاروانی ئەو بییرە لە ئەرکی خۆشنووسانی دەزانن کە ئەم هونەرە لە شەقڵو قاڵبێکی کوردییانەدا دابڕێژنو تێکەڵ بە نەخشو نیگارو زەخرەفەی کوردییانەی بکەن کە تاکو ئێستاش ڕوخسارو تایبەتێتی خۆیان پاراستووە ...

هیوادارین ئەم سەرەتایە هەوڵی خۆشنووسانی تریشی بێتە پاڵ بەرەو هونەرێکی رەسەنی کوردی» .

«کۆڕە ئەدەبییەکان»

لە پشووی هاونیەدا سەرەڕای شانۆنامەو پیشانگاکان ، چەندین کۆڕی ئەدەبی جۆراو جۆریش پێشکەش کران هەندێکیان دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوە سازی دەکردن کە ئەمانە بوون :







1 ـ كۆڕێك بۆ شەش شاعیری لاو لە باخچەی یەكێتی ی نووسەرانی كورد .
2 ـ كۆڕێك دەربارەی نامۆیی لە شیعری نالیدا لەلایەن كاك ئومید ئاشناوە لە هۆڵی نامەخانەی گشتی پێشكەش كرا .
3 ـ كۆڕێك دەربارەی ئەدەبی ناماقوول و دیاردە فەلسەفییەكان كاك ئەحمەد ئابلاخی لە نامەخانەی گشتی پێشكەشی كرد .
4 ـ مامۆستا ئەحمەد خواجەش لە هۆڵی نەقابەكان كۆڕێكی مێژوویی بۆ ساز كرا .

(ئێوارە كۆڕەكانی ڕۆشنبیری جەماوەر)

1 ـ دەروازەیەك بۆ میتولوژیا لەلایەن كاك فاروق رەفیقەوە پێشكەش كرا .
2 ـ سوفێتی لە شیعری مەحوی‌دا لەلایەن كاك عەبدولكەریم حەسەنەوە پێشكەش كرا .

كاوەی ئاسنگەر سلێمانی كردە هەوارگەی



ئێوارەی ڕۆژی 1983/8/30 هونەرمەندی لاو كۆسرەت جەمال غەفوور هەناسەی شادمانی هەڵكێشاو چاوەكانی بە كلی خۆشی تەواوبوونی بەرهەمە ڕەنگینەكەی ڕشت ، ماوەیەكی زۆرە ئەم هونەرمەندە خەریكی پەیكەری كاوەی ئاسنگەرە ، گەلێ كۆسپ و تەگەرە هاتنە ڕێگای بەڵام وورەی بەرنەداو لەسەر كارە هونەرییەكەی بەردەوام بوو ، تیپە هونەرییەكان سەرەڕای پشتگرتنی و هاندانی بە 300 دیناریش یارمەتییاندا ، بەشی زۆری ئەركە داراییەكە كەوتە سەرشانی كاك عەلی بۆسكانی كە نزیكەی 3700 دیناری تێدا خەرج كردووە ئەو ئێوارەیەی كە بۆیەكەم جار «كاوە» چاوەكانی بەشاری سلێمانیدا گێرا ژمارەیەكی یەكجار زۆر لە جەماوەری شار ئامادەی ئاهەنگی پێشوازی كاوەبوون ، بە سروودی نیشتمانی و نەتەوەیی و چەپڵە ڕێزانی لاوان پەردەكەی لەسەر لابرا ، هیواداریین كە ئەمە یەكەم پەیكەر نەبێ و گەلێ پەیكەری تری ناودارانی كوردی دوادا بێ لەگەڵ پیرۆزباییمان بۆ هونەرمەند كۆسرەت جەمال .

(كۆمەڵەی هونەرە جوانەكان و بەرهەمی شانۆیی نوێ‌یان) لە هەفتەی یەكەمی ئەیلولی 1983وە شانۆیی میراتی لەلایەن كۆمەڵەوە پێشكەش دەكرا ، لە ڕاپۆرتی ڕوشنبیری ئایندەمانا ڕیپۆرتاژێكی دەبارە دەنووسین .

لە دهۆکێ

ل ئامادەکرنا : مەتین

چەند بزاڤەك لسەر فێرگەهێن تورەیی

ژپروگرامێ حەفتانە ، یێ بزاڤێن نافخوی ، یێن ئێکەتیا نفیسەڤانێن کورد ، تایێ دهوکێ ، سەیدا عبدالکریم فندی کورانگەهەك گێرا ، ئو بەمەلە باسکا ، کەتە دەریا «الکلاسیکیە» . لپێش گوتنا خو ، سەیدای رامان ژپەیڤا الکلاسیکیە ، بەلوی کر کە ئێدیەم وە کە دێرینترین فێرگەها تورەیی . تورێ یونانیو رومانی ، ئێکەمین جار هاتە نیاسین ، بئەدەبێ کلاسیکی . وە پشتی بەرسینگ کرتنا کەنیسێ ، بو ڤێ فێرگەهێ وە دیارکرنا ئەگەرێن ڤێ هەڤرکیێ ، کاك کریم ی کرە بەحسێ بەلاڤبونا ڤی رەنگێ تورەی ئو گوت :

بزاڤا ڤەژینا ئەدەبێ کلاسیکی دەست پێ کر ل ئیتالیا ، پشتی هینگێ ڤەستا فرەنساو ئنگلتەرا کر ، پاشی ل ئسپانیاو ئەلمانیا سەر هەلدا . هەتا ل سەدێ هەژدێ گەهشتیە کلومتێ بالا بونێ . هەر وسا ل سەر قوناخێن کلاسیکیەت لێ بوری ئاخفت ، وە دیارکر داخازا هەر قوناخەکێ چ بو . سەیدا پێڤە چو بەربچاڤکر کو لقوناخا دوێ ، یا کو دەست پێ دکەت ، ژ سالا 1660 هەتا سالا 1688 . لڤێ قوناخێ داخاز دهاتە کرن کو مەواهب خویا بین نەك کە زارڤەکەر وەلێ کە داهینەر ، هینگێ بو جهێ سەر بلندیێ دتورێ جیهانیدا .

پاشی کاك کریم ی مومەیزاتو ستونێن کلاسیکیەتێ لسەر خالێن ژێری پارڤەکرن :

(1) زارڤەکرنا کەڤن
(2) مروڤایەتی
(3) سینجی
(4) ژێر
(5) تشتێ دجێ خودا
(6) داریتن
(7) ئاشکرایەتی .

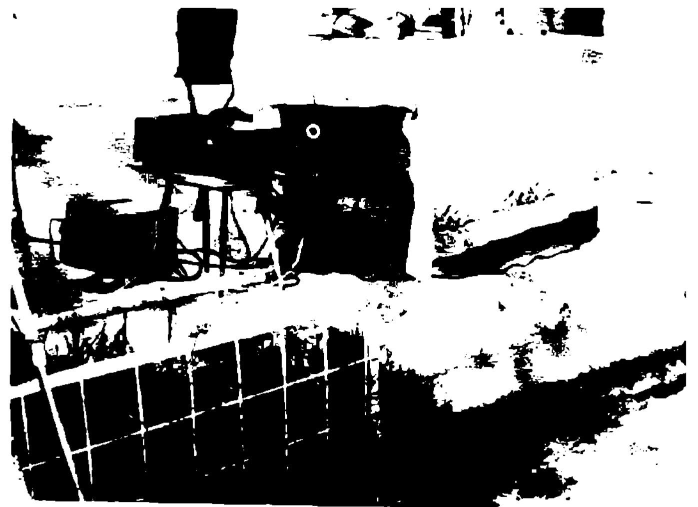
وە برەهوانی ب ڤان ستونیادا چو خارێ ، وە تلا خو درێژ کرە ، هوزتنڤانو فەیلەسوفێن بنیادکارێن ڤێ فێرگەهێ ، ئو ئەڤێن لپەی شوپا وان چوین ، دنڤیسینا شانوگەریاو هوزانێن شانوگەریدا پشتی هینگێ سەیدا بکورتی لسەر توری کلاسیکیێ کوردی ئاخفت ، وە هوزانڤانێن کورد ، ئەڤێن ب ڤێ فێرگەها تورەی تێنە نیاسین ، بو مە ئاشکرا کرن . پشتی بابەت ب دویماهی هاتی ، گەها پسیارو گێنگەشێ هات . گەلەك هزرو بیرێن تێکەلی ب بابەتیڤە ، خو هاڤێتە مەیدانێ ، هندەك رەخو روێن نوی ل بابەتی زێدە کرن . ئەڤەو ل روژا پێنج شەمبا د دویڤدا ٨/٩/٨٧ مە ژڤان بو لگەل کاك «صدیق شرو» ی ئو بابەتی «الرومانتیکیە» لێ هندە ئاستەنگا دەستوریا سەیدای نەدا . ئینا ل جاتی کاك «صدیق»ی دیسا کاك کەریمی دەست دبنرا برنو مل دانە بەر ، وە لدوی ژڤانی جارەکا دی ئەم گەهشتینە ئێك . لسەرەکیا ڤی بابەتی کاك کەریم ل دویف رهو رویشالێن پەیڤا «الرومانسیە» چو ، ئو دیارکر کا جا چاوا بەرفرهە بو ، وە بو فێرگەهەکا تورەی . پاشی ئەگەرێن پەیدا بونا ڤێ فێرگەهێ ، لفرەنساو ئینگلتەرا دیارکرنو گوت : چ فێرگەهێن تورەی درست نابن هەکە چ هوئەگەرێن کومەلایەتی بو پەیدا نەبن . لڤێرێ سێ تشتا ئەگەرا دپەیدابونا رومانسیەتێدا هەی .

(1) گوهرینا مادیو پێشەسازی
(2) شورەشا فرەنسی
(3) درست کرنا ئایینی .

سەیدا پێداچو ، بەحسێ ڤان خالا بدرێژی کر ، وە قوناخو دیروکێن وەرارا ڤێ فێرگەهێ دەست نیشان کرن ، پاشی بەحسێ تایت هوزانڤانێن رومانسی کر . تایەکی یێ کو دبێژنی .

(1) هوزانڤانێن دەریاچە ، «کولێ ریدچ» وە «سویرد ویرژ» سەرکێشێن وا بوە .
(2) هوزانڤانێن شورەشگێر ، ژوان ، لورد بایرون وە «کێس» وە «شللی» .

پشتی سەیدای بەحسێ کارو پێرابونێن ڤان هوزانڤانان وە گەلەك هوزانڤانێن دی کری ، ئەڤێن ل مەیدانا رومانسیەتێ



دهاتن‌و دچون . بناغێن فێرگەهی دڤان خالێن ژێریدا خویا کرن .

(1) رەسەنایەتی د دەربرینا تورەیدا .
(2) رومانسیا باوەری ب کەساتێن ئینا .
(3) چەرخێ وان ، چەرخێ شین بونا نەتەوەتیێ بو .
(4) رومانسی دهشیاربون ، وینێن نافحوی دتوریێ خو دا دیارکرن .
(5) دڤیان ژزارڤەکرنا تورێن کلاسیکی دەربچن ـ ژخورا هنەک وێنە پەیدا کرن .
(6) «مأساة و ـ ملهاة» دشانوێ دا تێکەل کرن .
(7) هوزانا سترانکی «لیرك پویتری» لجەم وان بلندبو .
(8) وینێن شعری بونە ئێك وێنە .
(9) هەستێ خو لگەل سروشتی تێکەل دکرن دهوزانێن خودا .
(10) رومانتیکیا هەول دا عاطیفێ ب ئازرینن وە ئاشوپێ ب لڤلفینن.
(11) رومانتیکی دبێژن هندی تورەیە یروش‌و «وەحی» ئیلهامە ، نە صناعەتە .
(12) تورێ شانوی ل با وان یێ بێ هێزە .

پشتی بابەت ب کوتایی هاتی . دەف برادەر ، کەتنە گێنگەشێ لگەل سەیدای ، لسەر چەند لایەکێن بابەتی . هەر وسا چار پسیار هاتنە کرن ، سەیدای بەرسڤا وان دا . ڤان هەردو بابەتا ، براستی مفایەکی چاك گەهاندە ، وێ هژمارا باش ، ژئەدیب‌و ئەدەب دوستا ، ئەڤێن ئامادەبوین لڤان هەردو کورانگەها . دبەرهەفکرنا ڤان بابەتادا کاك «کریم»ێ مفـ[تی] هەشت ژێدەرا وەرگرتیە ، ژبل زەڤەرو شیانێن وی یێن تەڤـا[و] دچارچوڤەکی دا بوینە ئەگەرا سەرکەتنا وی دبابەتێن خو دا . یا کو جهێ رێزو سوپاسیا هەمیانە .

ل روژا 1983/9/15 ، هوزانڤانێ هێژاو دلوڤان «عبدالرحمن مزوریری» لسەر ریالزمێ ئاخفت . لبەراهی‌یا کوتاری ، دسەرێ گلوڵکێ را کرت‌و لدوی دویروکا ریالزمێ چو . یا کو دفەلسەفیدا پەیدا بوی بەری دئەدەبی‌دا پەیدا ببیت . لسەدێ هەژدێ بو چارا یەکێ ، ریالزمێ دئەدەبی‌دا سەرێ خو هلدا . لنك [شیلەر]ێ ئەلمانی سالا 1798 وسالا 1830 لنك رەخنەڤانێ فەرەنسی [گوستاف بلانش]ێ . کاك مزوریری خویا کر کو ل سەدێ هەژدێ ونوزدێ ، وەکی جێمکا دگەل رومانسیەتێ ژدەیك بو . ئەو ریالزم ریالزما ساکار بو [الواقعیە البسیطە] یا کو ل دەف شیلەرو شلیگل ێ ئەلمانی‌و [جامب فلوری] و [گوستاف کوربنیە]ێ فرەنسی خویا دبیت . ژوێرێ مزوریری چەپدا ریالزما دەخنەیی [الواقعیە النقدیە] . لسەر ڤی جورێ ریالزمێ بدرێژی ئاخفت . پاشی هات نیشانێت وێ دیار کرن . هەروسا نفیسەڤانێت ڤێ ریالزمێ وەکو : [تولستوی]و [بلزاك]ێ فرەنسی ، [فلوبیری] و [یکنز]ی و [زولا]و [موباسان] و [تورگنیف] و [چیگوف]ی وە گەلەکێت دی . پاشی کرە باسێ ریالزما هەڤپشکی ، ئو ئاشکرا کر ، کو زاراڤێ ریالزما هەڤپشکی ، بو جارا یەکێ [گورکی] بکار ئینا دکونگرا ئێکێدا یا نفیسەڤانێت سوڤیەتی دیسا لدویف رهێت ڤی جورێ ریالزمێ چو ئو دور رەخ ڵێڤەکولان وە بیرو هزرێت چەند نفیسەڤانان ئینان بێت کو ئارمانجا ڤێ ریالزمێ ددەنە کفشێ ، [دراکومیر ئەسینوف] وە [بیلینسکی] ، پاشێ کاك [عبدالرحمن]ی هندەك نیشانێت ریالزما هەڤیشکی ژمەرا خاندن بلەز . ئو ب درێژی دیروکا کاروانێ وێ دیار کر ، لجهێ دایك بونا وێ ، وە ل وەلاتێت دی . لدویماهیێ بشێوەکێ جوان‌و ژێهاتی ، ل سەر ریالزمێ دئەدەبێ کوردیدا ئاخفت‌و گوت :

ئەز تنێ دێ باسێ ئەدەبی کەم ، ژئەدەبی ژی بزاڤا چیروکاو شانوگەریا گەلەکا کزە لەوان دێ مینیت هوزان . باسێ هژمارەکا باش کر ژ هوزانڤانێت کورد بێت کو ریالزم دبەرهەمێت وان دا سەری هەلددەت ، مینا خانی‌و فەقیی تەیران وئەحمەدێ نالبەندو جەگەر خوینی‌و قەدری جانی‌و گەلەك

هوزانڤانێت دی ژی . هەر هوزانڤانەکی ژڤانا چەند هوزانەکێت وی [مزویری] ژمەرا خاندن وە رەخ و روێت ریالزما تێد دیـار رون و ئـاشکرا کـرن . سەرکـەتا مـزویری جهێ سـوپـاسی و ئافەرینانە . دڤی بابەتیدا براستی گـەلەك رەنجی کێشایـە و گەلەك ژێدەر هلکولاینە مفـا بو بـابەتێ خـو پتر ژ 27 ژێـدەرا وەرگرتیە . لێ بابەت پتر خنێ بو ، وەکو رکەرم تر لێ هات پشتی گێنکەشەکا ب سوودو بها هاتیـە کرن ئـەڤەو ژمـارەکا بـاش ژتورەڤان و رەوشەنبیرا مێهڤانێت ڤی کوڕی بون پێ کو پتر ژدو سەعەتا کێشای .

فیستەڤالا شانوگەری لدهوکێ

دهەیڤا رابوری‌دا فیستەڤالا شانوگەرێ ، یا مەلبەندێت لاوا لدەڤەرا کوردستـانێ ، دهوکێ بـرەوش ئێخست . تێهنا جەماوەرێ شانوویێ پچەکێ ڤێ فیستەڤالێ شکاند ، سێ روژا ل دویڤك ، هولا مەلبەندا لاوا لدهوکێ ، ئێڤاریا یا وسا بو ، مروڤی لسەرپیا ژی ، بسانـاهی جهــ ژخورا نە د دیت . چەند تیپەکێت شانوگەرێ ، ژمەلبەندێت لاوا لسلێمانیێ و هەڤلێرێ و دهوکێ پشکداری دڤێ فیستەڤالێدا کر . ل 1983/9/10 ، تیپێت نواندنا لاوێت سلێمـانیێ ، دەرگـەهێ فـیستـەڤـالێ ڤـەکـرن ب شانوگەرێت ژێری :

(1) [حەمە شێتێ فەراش] ئەڤ شـانوگـەرێە ژنڤیسینـا [جەبار عبـدالسمد]ـە ، ئو ژدەرهێنـانا [ئـاشتی علی] یـە . ئەکتەرێت شانوکەرێ لاوینی دەورێت خو هولێ دیاربون :

یاسین شەریف	حەمە شێت
رزگار عەلی	پزیشك
عومەر محمد امین	لالو رەحمان
قادر سالح	نەخوش
بەرزان محمد	سەرکەوت
ئەحمەد ابراهیم	باوکی سەرکەوت

دەرهێنەر دگوتنا خودا لسەر ڤێ شانوگەرێ دبێژیت : «ئێمە لە پێشکەش کردنی ئەم شانوگەریە ئامانجمان ئەوە نیە تا چەندو لە چ ئاستێکدا خزمەتی شـانو ئـەکەین نـەخێر ئێمـە



ئامانجمان پێ گەیاندنی ئەکتەرەو بەس چونکە پێ گەیـاندنی ئەکتەر مەرجی سەرەکی شانۆیەو شانـو بە بێ ئـەکتەر وەك هەوارسیکی خالی وایە» تێکستێ ڤێ شانوگەرێ ، نە هند ب دلێ بینەراڤە نویسیا . ناڤەروکەکا سادە ، چارە سەریا چ دوژوگیرو گرفتێت ، پێدڤی چارە سەرێ ناکەت . «حەمە شێتی» ژهەژی گوتنێ‌یە ، وی چ ل نك خو نەهێلا چـاك بدەورێ خـو رابو ، پیچەکا رەوشیێ کرە باهرا ڤێ شانوگەرێ .

(2) «دەرمان» ئەڤ شانوگەریە ، تیپا نواندنا رانیا پێشکێش کر . ژ نڤیسینا [نیازی حەمە عەزیز] ، وە دەرهێنانـا [هاشم عثمان بەرزنجی] . دگوتنا تیپی‌دا هاتیە دبێژیت : [ئەم چەند دیمـەنە ، دەنگدانەوەیـەکی ناخی پیـروزی ریالیـزمـانـەی راستەقینەی کومەڵن و بزەیەکن مژدەی دوزینەوەی زەمینەی کیشوەرێکی تازەی بیرن ...] ئەکتـەرێت دڤێ شانـوگەرێ‌دا دیاربوین ئەڤێت ژێری‌نە : سلێمان [روژگار] ، یاسـین عثمان [کاکل] ، هیوا ئەنوەر [خاتوون] ، شورش محمد [قالە] ، نزار صالح [توفیق] ، کـاوە محمد تـوفیق [دیلێ ئێکێ] ، رەسـول مەولود [دیلێ دووێ] ، سەردار محمد [دیلێ سێ‌ێ] ، قادر حمید [پـاسـەوان] ، عثمـان مـلا عمـر [مفـوض] ، زمنـاکـو زرار [پولیس] ، عثمان ابراهیم [پیاوکوژ] ، محمد حمد امین [حەس حەس] .

بشێوەکێ هونەری ، ڤێ شانوگەرێ چارە سەرێ‌یا وان هـزرو بیرا کـر ، یێت نڤیسەڤـانی جـوان ڤـەهـانـدین ، وە دەرهێنەرێ هێژا جوانتر برێکا ئەکتەرا گـەهـانـدینە بینـەرا . کریارو بزاڤ و هاتن و جونێت دڤێ تێکستا خومالیدا ، چەلەنگی و پێڤەهاتنا ئەکتەرا ئەو خەملاندن و گەرم کرن ، زێدە [سلێمان عبدالله]ی [روژگار] وە [یـاسین عـوسمان] [کـاکل] . دیسـا ستران ئاوازێت دەرکـەتین ، دجهێ خـو دا بون ، وە ددەمێ



پێدڤیدا دهاتن ، ڤێ چەندێ ب هزرا من هێزەکا دی ژی لئەگەرێت سەرکەتنا [دەرمان] زێدەکر .

(3) [گیانی یانورا] ئەڤ شانوگەریە ، تیپا نواندا هەلبچە پێشکێش کر ، ژنفیسینا [لونا چارسکی ،] وە ژوەرگێران و دەرهینانا [یاسین قادر بەرزنجی] یە ، یێ کو هەولەکا تایبەتی ددەرهینانا شانوگەریێدا هەی ، دەرباری ڤێ شانوگەریێ نفیسیە دبێژیت «نفیسەرا ڤێ شانوگەریێ (لونا چارسکی گەلەك بناڤ و دەنگە ل نفیسینا شانوگەریا ئێك پەردە ، وەڤیا تێکستەکا ب بیرو باوەر ژوەرا هەلبژێرین ، دا رێکا ئەفراندن ل پێش ئەکتەری بەر فرەهبیت . ناڤەروکا شانوگەریێ ل سەر «ناپلیون» کو مروڤەکێ لبێ پەردا درەو ونفشتیا ، پارا ژخەلکی دکێشیت و دشێت (دوراندو)ێ دەولەمەند ژرێك دەربێخیت . بەلێ ئەڤە هەر هوسا بو وی ناچیتە سەری ، هەتا [نیتوش]ا ئەکتەر دشێت درەویێت ناپلیونی دیارکەت .» کەسێت دڤێ شانوگەییێدا مەدیتین ئەڤە بون :

رێبوار نوری [ناپلیون] ، سوران حەمە فەرەج [نێتوش] ، مەحمود عەلی [دورانـدو] . لدوی هێزو ڤەژەنێت خو ، ب ڤان ئەکتەرافە هات بهاریکاریا دەرهینەری ئەو تێکستا شانوگەریێ ئەوا لیگداییو دەستهەلیەکا هویر تێدا ، ئەو بگەهینە بینەرا . بتایبەتی رێبوار نوری [ناپلیون] .

(4) [ژانی گوندەکەمان] ئەڤ شانوگەریە ، تیپا نواندنا کرمانج یا مەلبەندا لاوا ل هەڤلێر ، پێشکێش کر ، ژنفیسین و دەرهینانا «سعدی علی» . تێکستا ڤێ شانوگەریێ ژچیروکەکا خومالی هاتیە وەرگرتن .

دز دکەڤنە گوندەکی ، چەند خورتو تولازەك ، بویسێ لبەر د دانو دگرن . ئەڤێت گرتبن کی دەرکەڤن باشە ، دەردکەڤن دو رەشەکێت ئاغایی . دمەشهەدێ دیدا رادبن کارو بارێ خو دکەن و ئاغای ژگوندی دکەنە دەر . زلایێ زارڤەکرنێڤە ، چەند ئەکتەرەکا دەورێت خو تازە ب جهـ ئینان . ئەمازە [محمد عمر] ی مەلایێ گوندی . دیسا ژکارێت هونەری دڤێ شانوگەریێدا . سەرکەتنا دیکوری یا زلبو ، بیناهیا مروڤی دراکێشا . ئەڤێ ئەڤ دیکورە دانای ، وسا چێکربو هەر وەکی خەلکێ گوندی لبەر شوپرهەکێ لێك خربوین ، شیرەت و تەکبیرا دکەن .

(5) [میرات] تیپا شانوگەریا شەمال یا مەلبەندا لاوێت شەهید ابراهیم ل هەڤلێرێ ، ئەڤ شانوگەریە پێشکێش کر . ژبەرهەڤکرنو دەرهینانا [سمیر عبدالستار]ی ئەڤ شانوگەریە چارە سەریا گیرو گرفتەکا کومەلی دکەت . هندەك میراتگر دبن کەڤشێت ئێكودو دچن و دبیتە شەرەنیخا وان ، سەرا مالێ باپیرێ وان . یا ژخالا واڤە یێ مری ، دویماهیێ دەدکەڤیت یێ ساخ ، دەنگێ مرنا وی ژدرەو هاتبو گێران . دەرهینان نەهندا بسەرکەتی بو ، نێت و مەرەما خو ، نەشیا بدرستی ، بگەهینیتە بینەرا . لێ لڤێرێ پێدڤیە بێت گوتن کو ئەکتەرا دەورێت خو بێ قوسویری ب ئینان . ئەڤەو ل روژا دویماهیێ ژ ڤیستەڤالێ ل 1983/9/12 ، بنگەها لاوێت دهوکێ ، پشکا نواندێ ، پشکداری کر ب شانوگەریا رەنی ، ئەڤ شانوگەریە ژئامادەکرن و دەرهینانا «کرمانج»ی یە . ناڤەروکا ڤێ شانوگەرییێ ژکەلەپوری هاتیە وەرگرتن و بدەستکاری هاتیە بەرهەڤکرن بو شانویێ . ڤێ شانوگەریێ ژئەڤێت دی ستاند ب چارە سەریا بابەتی ، وە بکارو رێچو رێبازا نوی ئەڤێت تێدا هاتینە بکار ئینان . ئەڤ ڤیستەڤالە براستی پێنگاڤەکا مەزی بو ژبو دەولەمەند کرنا بزاڤا رەوشەنبیری بتایبەتی لدهوکێ . دبێژن پێکول و رەنجیەکا مەزن پێدڤێت بو پەیداکرن و چێکرنا جەماوەرێ شانویێ ل ئەردەکی ، لێ کارێت شانوگەری بێت باش ، بێت نێزیکی مروڤی و ژیانا مروڤی . دشێن ئەڤ کارە جەماوەری بکێشن . ئەمازە هەکە سامان و کەلەپورێ کوردی بینە کانیا بابەتێت وان کارا . ژجەماوەرێ لڤێ ڤیستەڤالێ حازر بوی ، دیاردبیت کو شانویێ ، جەماوەرێ خو یێ هەی ، وە یێ تێهنیە بو کارێت شانوگەری بێت باش . هومێدەوارین رەوشەنبیرو تورەڤانێت مە ژلایێ خو ڤە ، خەمێ ژڤی هونەری پتر بخون ، وە خو پاڤێنێ ، بو پەیدا کرنا نفیسەڤانێت شانوگەرییا . لگەل رێزو سوپاسیا ، بو هەمی بشکدارا دڤێ ڤیستەڤالێدا .

كاروان
المسيرة

مجلة ثقافية شهرية
[تصد]رها الامانة العامة لادارة الثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية

العدد : 13
تشرين الاول / 1983

في هذا العدد

* مولوي في وثائق قديمة — رؤوف عثمان معروف — 118
* من الاسر التي خدمت العلم والثقافة في كردستان «اسرة جلي زاده» — مغديد حاجي — 122
* من التراث الشعبي الكردي : «العملاق ذو الرؤوس السبعة» — عبد الغني علي يحيى — 127
* من المواقع الاثرية في كردستان : «بەردەبەلكە» — كمال نوري معروف — 131
* قراءة نقدية في «القصة التي لم تكتمل» — سامي سليمان حاجي — 138
* بطاقة شخصية .. — اعداد ـ جعفر البرزنجي — 144

العنوان اربيل ـ الامانة العامة للثقافة والشباب ـ مجلة (كاروان) ـ ت : 20882



رؤوف عثمان معروف

مولوي في وثائق قديمة

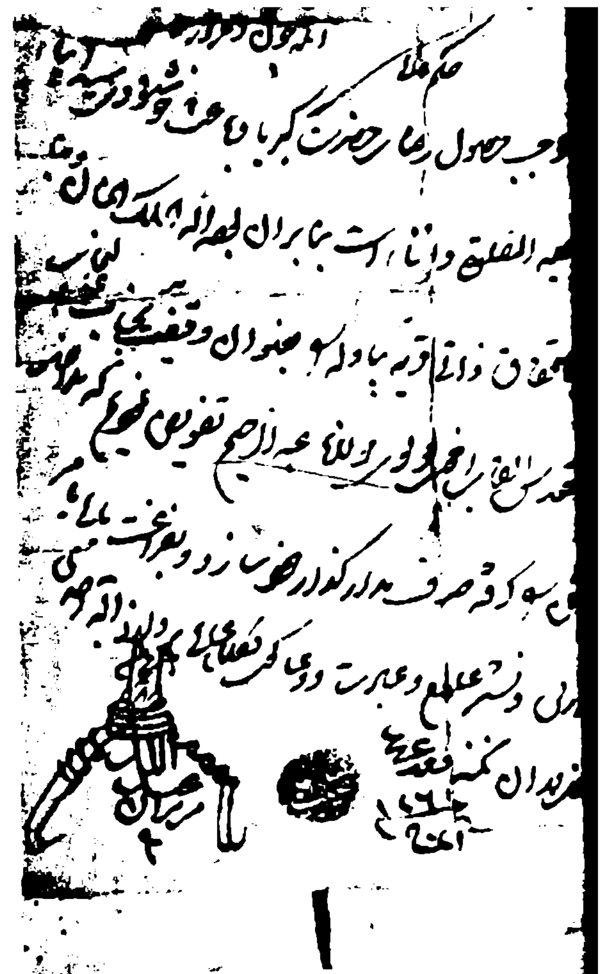
ان احياء التراث الكردي ونفض الغبار عن وجهه المشرق مهمّة خطيرة تقع على عاتق مثقفي شعبنا، فالتفاعل بين الماضي والحاضر وايقاظ الأيماضات المشرقة لتراث شعبنا الكردي من غفوتها وتسليط الأضواء على حلقاتها الخفية المغمورة عملية تتطلب البحث الجاد.

هٰذه النصوص المهمة والفريدة التي بين ايدينا الآن عبارة عن خمسة أوامر (أميرية) اصدرها احدُ الأمراء البابانيين وهو عبدالله باشا البابان الملقب ب(مير ميران) والتي يأمرُ فيها موظفيه ومتنفذيه بأعفاء العالم الفقيه والشاعر العملاق عبدالرحيم مولوى من رسوم الضرائب ومنحهم بعض التساهلات.

تأتي الأوامرُ تباعاً مترجمة من الفارسية الى العربية مع استماحة عذر - ان وقعت هفوة بسيطة في الترجمة - ، وبعد ذلك تأتي استقراءات نابعة من روح النصوص، فأرجو الّا تكون استنتاجاتي هي الأخيرة في هٰذا المجال، واترك ذلك للمعنيين والمتخصصين وبالأخص العلّامة النحرير الدكتور كمال مظهر والاستاذ عبدالرقيب يوسف.

(١)

(٢)



القرار الأول

ويس واخوانه، محمود ويس، سان أحمد، درويش سليم
٩، عمر، قادر، علي ويس، محمد ويس، عـزيز واخـوانه،
شاويس، سليمان.
نعلمكم وبقلب واسع ان عوائل هؤلاء الافراد والعوائل
عشر التي وردت اسماؤهم في القـرار الأول ومن أقارب
لجناب) «مولوى»، قررنا اعفاءهم من الضرائب في القوائم
ة، ومن هذا الجانب لايحق لأحدٍ وبأية صفة كـانت ان
في أمورهم حتى يعيشوا في سلامٍ ووئام

عبدالله ـ ميري ميران

23 رجب 1262

القرار الثاني

من الطبيعي ان ذلك الوجيه مع عائلته قد غادر مكـانه الى (شهرزور) بغية العيش والعمل هناك بأطمئنان

عبدالله ـ ميري ميران

9ب 1262

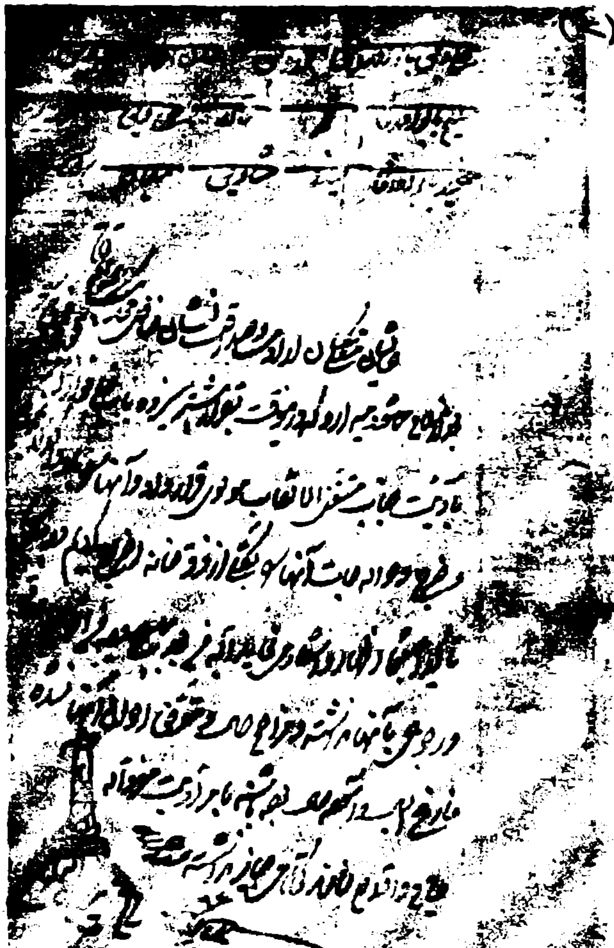
القرار الثالث

بناءً على رضا مالك العالمين ورسول الأسلام (ص) والايفاء بالواجبات الدينية والعلمية ارتأينا ان نجعلَ من قرية [1] (ميراولى) وقفاً على ان يتولّى شؤونها الشيخ العالم (مولوى)، بغية خدمة العلم وترويجه وبقلب مطمئن وسليم.

عبدالله ـ ميري ميران

21ج 1262

(1) قرية تقع في الجنوب الغربي لقصبة حلبجة وقريبة من نهر (سيروان)



القرار الرابع

القرار الأعلىٰ

علىٰ الوكلاء والموظفين ان يكونوا علىٰ بيِّنة من :-

أنَّ في هٰذا الحين وعطفاً علىٰ قرارنا السابق حول عائلة (مولوى) والعوائل الثلاثة عشرة التي سكنت قرىٰ (1) (هانه سووره، چالگه) والأماكان الأخرىٰ، والذين هم من أقارب (مولوى)، ترفع عنهم الضرائب، فيرجىٰ تنفيذ القرار بسرعة، ولايتدخل احدٌ في شؤونهم أو يبتز منهم اية ضريبة أو أتاوة حتىٰ يعيشوا مطمئنين سعداء.

عبدالله - ميري ميران

24 رجب 1262

1- قريتان تقعان في جنوب قصبة (حلبجة) وفي منطقة (نورولى)

القرار الخامس

القرار الأعلىٰ

علىٰ الوكلاء والموظفين ان يكونوا علىٰ بيِّنة من :

تنفيذاً لقرار الأمير القيِّمِ إنَّ الجدول الذي يحفره ويمدُّه حضرة (العالي جناب) والوجيه (مولوى) من نهر (1) سيروان يجب السماحُ من قبل المتنفذين حتىٰ يكون حُرّاً في عمله ولايحق لأحدٍ أن يتدخل في شؤونهم.

عبدالله - ميري ميران

12ش 1262

1- جدولُ شُقَّ من جنوب نهر (سيروان)، فحتىٰ قبل وصول المياه الراكدة لبحيرة (دربنديخان) يستعمله اقرباء (مولوى) في الزراعة.

التحليل والاستنتاج

بعد التدقيق والتمحيص ومقارنة الأوامر مع سيرة (مولوى) ومع شؤون المناطق التي تحت إمرة البابانيين أو في سيطرتهم وصلت الى هٰذه النتائج :- 1- انّ الشاعر عبدالرحيم (مولوى) مع مكانته الشعرية العظيمة ومنزلته العلمية السامقة بين معاصريه، كان مشهوراً بكونه عالماً دينياً فاضلاً، وشخصيه اجتماعية يُشهد له، ففي الأمر الأول ورد (حضرة الوجيه والعالي الجناب) وفي القرار الثالث ورد (انه شيخٌ حكيم عالم) وفي القرار الخامس ورد انه (عالي الجناب - الوجيه) ان هٰذا الاعتراف الصريح من قبل (عبدالله - باشا - بابان) الملقب ب(ميري - ميران) والساكن في السليمانية بفضل (مولوى)، برهانٌ علىٰ فضله، ومما أُوِكِّد عليه أَنَّ سوادَ الناس لم يهضموا قصائده، أو يتذوقوه فنياً أو يفهمون منظومته (الفضيلة) في علم الكلام، حتىٰ نربط تقديرهم له، بهٰذا المسائل العلمية والادبية، اذاً فمعظم تقديرهم وتجليهم له، يعود الىٰ كونه شخصيه دينية واجتماعية مرموقة.

2- وكما ارجِّحُ ان هٰذه القرارات صدرت قبل طرد (مولوى) من قرية (قلعة شميران) ومن قبل (عثمان خالّه) لأنّ قرىٰ (گونده هانه سووره)، ميراولي، چگك) كانت متقاربة من الأخرىٰ، ضمن منطقة (نورولى) التابعة لقصبة (حلبجة)، ويحتمل ان مولوى ومن معه من العوائل، قد غادروا قرية (جروستانه) متوزعين على قرىٰ (هانه سووره، ميراولى، چالّگك).

3- ان القرارات الخمسة كلها صادرة سنة 1262، فأذا كان ميلاد مولوى يصادف سنة 1221، كما ورد في المصادر، فنعلم انَّ

سِنَّهُ في ذلك الحين كان (41) سنة، ان دلّ هٰذا علىٰ شيْ، فأنّما يدل علىٰ ان هٰذا الشاعر قد ذاع صيته الأجتماعي والديني والعلمي والشعري في سنّ الواحدة والأربعين وطارت تلك السمعة الىٰ آفاق العاصمة البابانية، والجدير بالذكر ان هٰذه السنّ عند تلامذة رجال الدين هي خاتمة اكتمال الدراسة ونيل إجازة الملائية، وبالطبع ان تلك الحالة برهان علىٰ نبوغ مولوى وتقدمه الأسرع من سنّة العلمية والزمنية الحاصلة.

4– وكما يتجلىٰ من خلال الفرمانات انَّ هٰذا الشاعر ذو همّة عالية، لايشق له غبار، كيف ومتى؟ فمع تلك الشهرة الاجتماعية والدينية والعلمية الذائع صيتُها، كان منشغلاً بالزراعة، وحفر الجداول ومدّها، لقد فضّل ان يغادر القرىٰ قسراً واحدة اثر أخرىٰ، من دون ان يخضع لأحد، فمن قرية مولده (سرشاته) الىٰ (ميراولي) فألىٰ قه لا ى(شه ميران)، وتحمل مظالم (عثمان خاله) اليزدان بخشي، فلو كان مرائياً، أو يلوذ بفتح التكايا، أو ينشر الخرافات والمعتقدات البالية لمصالحه الخاصة؛ لما وصل امُره المعاشي الىٰ هٰذه الحالة المتردية المقلقة، انَّ هٰذا الموقف شارةُ الثقة خضراء، وفي سيرة هٰذا الشاعر.

5– وكما يبدو ان المتنفذين والسركار وموظفي الضرائب كانوا كثيرين ومتمادين في انتزاع الجباية والضرائب، وإلاّ فلماذا يتشبث (عبدالله باشا) بهم حتىٰ يعفوه من الجباية ؟!

وما يبرهن ذلك ان القرار الاول والخامس بينهما يومُ واحد ! في حين انّ كليهما يؤكدان علىٰ نفس المضمون والمقصود.

6– وكما يتجلىٰ في قرارَي الاول والخامس كانت مع (مولوى) ثلاث عشرة عائلة، بل واكثر، لأنَّ بعضهم كانوا مع اخوانهم، فهٰذه العوائل تحّملوا مع (مولوى) الهجرة من قرية الىٰ اخرىٰ، فأعتبروه مرشداً، وأعتبرهم قاعدة قوة، وترابطاً في المصير.

7– وكما أتصورُ ان عبدالله باشا (ميري ميران) البابانى، لم يكن (عبدالله باشا الجاف)، فلا يعُقلُ اَن وصل هٰذا الأخيرُ، الىٰ ذلك المستوىٰ الرفيع، حتىٰ يصدر الأوامر وبهٰذا النمط، فأرجو ان يوضح المعنيون هٰذه النقطة التي لاأراها الاّ كما اتصوّر !

8– ان هٰذه القرارات الخمسة، كما يتجلّىٰ ـ كأي قرار رسمي ـ صادر من العالي الى الداني، والمكتوب باللغة الفارسية، وكأي قرار، معه تأريخُ الصدور والتوقيع والختم، ومما يلفت إنتباهي ان هٰذه القرارات الخمسة لاتحتوي اِلاّ علىٰ ثلاث كلمات كردية وهي (ئه لبه ته ـ ئاسووده ـ سه ـ ركار ـ).

9– القرارات الخمس لم تستهل ب(البسملة) أو ذكر الله .... أو (الحمد له) وكذلك لم يُرجعُ في القرارات اسُم مصدرِ قوةِ القرار الىٰ الخليفة العثماني أو الفارسي او ايًّ كان كما كان متبعاً.

10– ان لقب (ميري ميران) وكما يبدو يعبرُ عن مستوىٰ اداري رفيع وهٰذا يدلُّ علىٰ التنسيق والتنظيم في توزيع المناصب والأعمال بين موظفي الدولة.

11– في القرارات الخمس لايوجد ختم أو (مهر) رسمي الاّ في القرار الثالث، واقصد بذلك ختم لولاية أو مقاطعة.

12– ان توقيع عبدالله باشا البابان في القرارات الخمسة متماثلة في ٩٥٪، لكنَّ في القرارين الخامس والثاني يبدو الخطان اللذان يشبهان الأسطوانة اعرض من القرارات الثلاث الأخرىٰ.

13– ان اسماء العوائل والأشخاص الذين ورد اسماؤهم في القرارات هي نفس الأسماء المتداولة الىٰ الآن بأستثناء اسم (كياني) الذي لايستعمل الآن وبات نسياً منسياً.

14– في القرارات الخمس لم يستعمل مصطلح (القرار الأعلىٰ) الاّ في قراري الثالث والرابع، فهٰذا يدل علىٰ وجود مستويات متباينة في القرارات الصادرة.

15– والمسألة الأهم التي استقيها من تلك النصوص هي ان المؤسسات الأدارية ورجالات الحكم في كردستان يشجعون العلم والعلماء وفتح المدارس، ونرىٰ كيف يضع الحاكم قرية (ميراولى) تحت تولية عالم دين (مولوى)، وللحقيقة والتأريخ، ان تشجيع العلم والعلماء في كردستان، نبع اصلاً من سواد الشعب وفقرائه، فحتىٰ ان الفلاحين المعوزين في القرىٰ، يتناصفون لقمة خبزهم مع طلاب الدين ومدرسيهم، وان الشيوخ الكبار والأمراءُ يتسابقون لوقف الأموال والأملاك علىٰ المدارس العلمية متباهين بذلك كلُّ لغاية في نفوسهم ! فالفقراء والفلاحون لرضا الله والرسول، والآخرون إمّا لرضا الله أو لرضا الجميع ... أو ... لكن مولوى الضعيف الفقير بماله، والقويّ بعقله وعلمه، لايُستغَلُّ ولا يُروَّضُ ابداً، إنْ لم تخنني الذاكرة، وفي هٰذا المضمار تذكرت بعضا مما أورده رچ في رحلته سنة 1821 بصدد احترام محمود باشا في السليمانية لمولانا خالد النقشبندي الذي يقف بحضرته محمود باشا ويملأ له غليونته.

وختاماً ان هذه الفرمانات الخمسة كانت في حرز حريز من احد أقرباء المقرّبين ل(مولوى) فحصلت عليها خدمة للتراث الكردي الثر المطمور خلف ركامات شتىٰ.

مغديد حاجي



من الأسر التي خدمت العلم والثقافة في كردستان :

اسرة جلي زاده

هناك اسر كردية عديدة اشتهرت في مناطق مختلفة من كردستان وحظيت باحترام ومحبة كبيرين من لدن الناس وذلك بسبب الخدمات الاجتماعية والعلمية الدينية والثقافية التي كانت تقدمها على مختلف الاصعدة وفي شتى المجالات.

وقد اقيمت مراكز علمية في كردستان وكانت هذه المدارس وفي جميع انحاء المنطقة، ترتبط بعضها ببعض، ومتصلة الحلقات بتجوال الطلاب الدائم، من مدرسة الى اخرى، بعيدة أو قريبة كأنها جامعة ذات فروع. ومن ابرز هؤلاء العلماء والمؤرخين والشعراء الذين وقفوا مواهبهم العظيمة الممتازة على خدمة الثقافة والعلم : مولانا محمد الزرقي الصوفي وشمس الدين الشرانشبي ومولانا خضر الخيزاني والملا ابو بكر المظفر ومولانا عبدالله المشهور ب (ملاى سياه) وغيرهم من علماء القرن العاشر الهجري.

وفي كتاب تاريخ العراق بين الاحتلالين للمرحوم عباس العزاوي تطالعنا اسماء عشرات الاعلام من الكرد. ففي الجزء الخامس الذي يخص الفترة (1639 — 1750 م) نقرأ في موضوع الثقافة اسماء هؤلاء الاعلام : (1— الياس الكردي 2— الملا محمد شريف الكوراني 3— ابراهيم بن حسن الكوراني (ت : 1101هـ) 4— السيد محمد رسول البرزنجي (ت1103 هـ) 5—آل الربتكي ومنهم عبدالله رأس الاسرة وابنه عبدالغفور.

وفي الجزء السابع من (تاريخ العراق بين الاحتلالين) والخاص بالعهد العثماني الثالث (1831 — 1872 م) يذكر المؤرخ الفقيد العزاوي ان هذا العهد يعد بحق عهد اغفال واهمال ولكن المثقفين قاموا بالمهمة وذلك بدفع عجلة الثقافة الى أمام ونهضوا بما لديهم من علم وأدب، ثم يذكر علماء هذه الحقبة من بينهم هؤلاء الاعلام من الكرد :

1— محمد امين الزند 2— محمد فيضي الزهاوي، ولي الافتاء بعد الاستاذ محمد امين الزند وآل الزهاوي وأولاده واحفاده بينهم نوابغ وشعراء 3— آل الحيدري، عرف منهم في هذا العهد صبغة الله الحيدري الثاني وكان مفتي الشافعية في بغداد وابنه ابراهيم فصيح الحيدري ومنهم محمد امين بن عبيد الله الحيدري 4— آل الروزبياني.

وفي الجزء الثامن من (تاريخ العراق بين الاحتلالين) والذي يخص الفترة (1872 — 1917 م) أي العهد العثماني الأخير نجد انه مما يميز هذا العهد ظهور المدارس العلمية فيه والتي كانت أساس نهضتنا الثقافية، وهي العنصر المهم في ظهور العلماء وزيادة عدد المتعلمين وتخريج الموظفين وسائر صنوف المعرفة، فقد ظهر علماء كثيرون وأدباء عديدون، وغالب علمائنا أدباء وأساتذة. ومن الاسر العلمية الكردية في هذه الفترة يكرر المؤلف اسم الزهاوي والحيدري اضافة الى 1— الشيخ طه السنوي 2— حسين البشدري 3— عبدالرحمن القرداغي [1] 4— السيد محمود البرزنجي 5— الشيخ رضا الطالباني

وتعد اسرة الجلي (جه لى زاده) في كويسنجق والتي ساهمت بجد ونشاط في نشر العلم والثقافة في كردستان علمة وفي منطقة كويسنجق بصورة خاصة منذ ما يقارب من ثلاثمائة سنة [2] وانحدر منها العالم والشاعر المعروف الملا محمد الكويي (الملا الكبير)، والذي اشتهر ايضاً بلقب (جه لى زاده) ومن اشهر تلك الأسر التي نشرت العلم والثقافة في تلك المنطقة.

سلسلة علماء (آل جلي) صعودا من الملا محمد الكويي :

محمد بن عبدالله، بن اسعد، بن عبدالله - الواثق بالله خليفة مولانا خالد -، بن عبدالرحمن، بن عبدالله - كاكى جلي - بن محمد، بن ابراهيم بن حسن، بن ميرزا بن ابي بحر بن ابراهيم. جدهم الاكبر (ابراهيم - الشيخ البراهيم الجزيري هاجر من (جزيرو بوتان) مع اسلاف (الميراودليين) في ارجح الاقوال وسكن قرية (بيگه لاس) في سفوح جبال پشدر : وتسلسل من ابنائه واحفاده كل من ابي بكر وميرزا وحسن من سكني (بيگه لاس) ثم انتقل حفيد حفيده محمد الى قرية (شيواشان) في سفح جبل (كوسره ت) بقضاء رانية وسمي (مه لا زاده ى شيواشان) واشتهر بتقواه الشديد واعتكافه في بعض كهوف (كوسره ت) والكهف هذا موجود ويسمىٰ الآن ب (ئه شكه فتى مه لا زاده - كهف آل الملا). وانتقل ابنه الاكبر عبدالله الى قرية (جه لي) ومنها ورد لقب (جه لى زاده) [3]، وسمّي هو بـ (كاكى جه لى) كذلك ابنه الاكبر عبدالرحمن الذي قضى صدر حياته في القرية المذكورة وانتقل بعد ذلك الى كويسنجق بتكليف من عبدالرحمن پاشا البابانى. ويبدو ان انتقاله هذا كان قُبيل سنة 1211 الهجرية الموافقة لسنة 1796 الميلادية ويظهر ذلك من التاريخ المدون على كتاب (صحيح البخاري) المستنسخ في تلك السنة وقد وقفه عليه عبدالرحمن پاشا وكانت كتابته من أجل وقفه عليه بالذات ولم يكن مكتوبا متداولاً قبل ذلك في المنطقة.

ويظهر من ذلك ان أول من سمي بـ (كاكى جه لى) هو عبدالله والد عبدالرحمن الذي سمي بدوره بـ (كاكى جه لى) ولزمه اللقب بعد انتقاله الى كويسنجق.

اننا نعلم سنة ولادة عبدالله كاكى جلي وهي (1116 هـ) ولا نعلم سنة وفاته ونعلم سنة وفاة عبدالرحمن كاكى جلي وهي (1217 هـ) ولا نعلم سنة ولادته [4]. ومن هذه التواريخ يظهر أن اشتغال هذه الأسرة بالعلم من ايام (مه لا زاده ى شيواشان) حتى يومنا هذا يربو على 300 سنة فاذا اضيفت اليها سنوات (بيگه لاس) جاوز مجموع المدتين اربعة قرون. وكان اسلافهم في (جزيرو بوتان) ايضاً من العلماء ولكن لانعرف تفصيل امرهم.

والمعروف عن طلاب العلم في كردستان انهم كانوا يفضلون تلقي العلوم الدينية على ايدي ذوي الالمام بالأدب والشعر والمتبحرين في العلوم الدينية. وإنَّ العلماء الجليين ونخص بالذكر منهم الملا عبدالله الجلي الجد الاكبر للملا محمد الكويي والحاج الملا عبدالله والد الملا محمد والملا محمد نفسه (الملا الكبير) يعدون من بين العلماء الشعراء المشهورين في كردستان.

والجدير بالذكر إن عبدالرحمن الجلي المعروف ب (كاكي جلي) هو إبن الملا عبدالله رأس اسرة جلي زاده في كويسنجق، وكان واحداً من أبرز علماء الكرد في عصره، وكان قد انتقل الى كوي بطلب من عبدالرحمن باشا بابان الذي هيأ له كل مايحتاج اليه في كوي. وقصد مولانا خالد بنية التتلمذ عليه ولكنه كان في مرض موته، فشد رحاله الى إبن آدم وكان (الجلي) صديقاً حميماً لأبن آدم. وله كتاب اسمه : (تحفة الطلاب في حل خلاصة الحساب) والخلاصة للبهاء العاملي، ونسخة من التحفة في خزانة الأوقاف في بغداد من كتب السيد نعمان خير الدين الآلوسي كتبها سنة (1186 هـ/ 1772 م). والمشهور ان حواشي عبدالرحمن الجلي مجموعة بخط الملا اسعد خادم السجادة وموجودة في مكتبة هذه الاسرة بكركوك [5]. وتوفي عبدالرحمن الجلي في سنة 1802م.

واستناداً الى المستمسكات المكتوبة لأسرة الجلي فأن الحاج الملا عبدالله بن الملا عبدالرحمن الجلي بعد أن اصبح احد خلفاء مولانا خالد النقشبندي وحصل على اجازة الارشاد ومكوثه مدة ستة اشهر في خانقا - مدرسة - مولانا في السليمانية عاد الى مدينة كويسنجق ليبدأ فيها بالتدريس وارشاد المؤمنين في مدرسته الخاصة. ورغم انتشار مرض الطاعون في ذلك الوقت لم يتوقف الحاج الملا عبدالله عن مجالسه وندواته التي كان يوجه عبرها النصائح والارشادات الى الناس [6].

وللحاج الملا عبدالله الجلي المتوفي سنة (1246هـ/ 1830م) مؤلفات وآثار علمية عديدة منها [7] :

1- حواشيه على القسطلاني شرح البخاري.

2- حواشيه على (انسان العيون).

3- حواشيه على (جامع الاصول) لأبن الأثير.



4– كتاب شعري حول سيرة الرسول (ص) بعنوان:
(وسيلة الوصول لساحة عناية الرسول).
5– كتاب حول علوم القرآن.

وان من جملة المخطوطات التي استنسخت لمكتبة عبدالرحمن باشا احد امراء بابان وهي مخطوطة (صحيح البخاري). واستنسخ هذا الكتاب المخطوط الثمين سنة (1211هـ/ 1797م) من قبل محمد ابن الشيخ يوسف ابن الشيخ مولان ابن الشيخ عمر اولاد ويسي القرني بخط جميل ويظهر عليه ختم عبدالرحمن باشا من موقعين مختلفين.

وقد وقف عبدالرحمن باشا هذا الكتاب على اسرة جلي زاده في كويسنجق ومن بعدهم على علماء كردستان (٩).

ويأتي وقف هذا الكتاب من قبل احد امراء بابان على الملا عبدالرحمن الجلي اعترافا بموقع ودور هذا العالم الديني واسرته في نشر الثقافة والعلم هذا كردستان وحبهم وتقديرهم للكتب والمؤلفات العلمية. وننشر هنا اقتباساً من كتاب (حاجي قادرى كۆيى) لمؤلفه الاستاذ مسعود محمد، ماجاء في رسالة الوقف (وه قفنامه) المشار اليها (٩):

[فها انا وقفت ذلك الكتاب وقفاً صحيحاً شرعياً على العالم الرباني والعارف الصمداني الملا عبدالرحمن الجلي ثم على أولاده الذكور الأفقه فالأفقه ماتناسلوا بطنا بعد بطن ثم على أولاد اخوته الأعلم ماتوالدوا ثم على عشيرته الاعلمين ثم على العلماء الذين كانوا في ناحية كردستان من الموصل الى بغداد وسنندج وجعلت ثوابه هدية وتحفة لضريح افضل الكائنات وخلاصة الموجودات عليه افضل الصلوات واكمل التحيات رجاء ان يشفع لي يوم العرصات وجعلت مثل ثوابه تحفة لروحي والدي واخي المرحومين انا الراجي عفو ربه الكريم].

عبدالرحمن باشا

ختم

وكان الحاج ملا عبدالله الجلي والد الملا محمد الكويي 1250هـ/ 1326م ـ 1326هـ/ 1908م) احد ابناء هذه الاسرة عالماً دينياً مشهوراً وشاعراً مقتدراً وعُرِفَ ببلاغته وفصاحة لسانه وعالماً لأفانين الشعر المختلفة وله في شعابه قصائد رائعة ومشهورة.

وفي رسالة شعرية بعثها الشاعر حاجي قادر الكويي اليه من استنبول تعبير صادق عن الدور البارز الذي لعبته اسرة جلي زاده في نشر وترسيخ الثقافة في كردستان

ويذكره بجولتهما المشتركة الى منطقتي (باله ك) وكردستان ايران..

به بيرت دێ زه مانێ چووينه با, له ك
به پێ خاوسى نه كه وشم بوو نه كا, له ك

به غه يرى جه دى ئێوه كيهه دانا
له كوردستان ئه ساسى عيلمى دانا (١٠)

اتذكر زمن سفرنا الى منطقة (باله ك)
حافي القدمين لا املك حذاءً ولا كاله (١١)
من غير جدكم، من هو العلامة الذي
أرسى أساس العلم في كردستان ؟!

وعن شاعرية صديقه السابق وزميله الحاج ملا عبدالله الجلي ومقدرته اللغوية وفصاحة لسانه اضاف حاجي قادر في رسالته الشعرية هذه قائلاً :

له مه يدانى فه ساحه ت تۆ مجلى
حه ريرى تاليه و سه عدى مصلى

في ميدان الفصاحة انت المجلي (١٢)
ويليكم الحريري وسعدي المصلي (١٣)

ونورد ادناه بعض الأبيات من قصيدة حب كتبها الشاعر الحاج ملا عبدالله لمحبوبته حليمة ..

كه بێرى هاته ناو مێكه ل سه راسه ر قرمزي پۆشى
مه لا ادراكي چوو شێخيش طريق، عارف نه ما هۆشى
حه بيب ديتى ره قيب وه ستاوه چارۆكه ى به ڕوو دادا
گوتم هه ورى سيا هات شه عشه عه ى خورشيدى داپۆشى (١٤)



حين وافت الحالبة قطيع الغنم مسربلة بالقرمز
ذهب من الملا ادراكه ومن الشيخ طريقه ومن العارف عقله
ولما رات الحبيبة العذول قائماً ارخت على محياها الحجاب
فغلت غمامة سوداء اخفت ضياء شمس مشرقه

وقد نبغ كل من حاجي قادر الكويي والحاج ملا عبدالله الجلي في مجال الشعر الكردي وفاقا شعراء المنطقة المحصورة بين نهري بادينان (الزاب الاعلى) وكويسنجق (الزاب الاسفل).

فبالاضافة الى مقدرتهما وابداعهما يرجع سبب تفوقهما وتفوق مدينة كويسنجق في الميادين العلمية والثقافية والاجتماعية في رأى بعض الباحثين الى تقدم مدينة كويسنجق في ميدان التحولات التاريخية والاجتماعية على بقية المناطق، وفي الاساس الى الوضع الاقتصادي الجيد نسبياً الذي كان يتمتع به قضاء كويسنجق.

وارتبط الحاج ملا عبدالله الجلي بعلاقات زمالة وصداقة مع كل من الشاعر الكردي (نالى) والعالمين الدينيين المشهورين الشيخ عمر بياره وكاك احمد الشيخ حيث التقى بهما وتعارف معهما في الحضرة الكيلانية ببغداد. وفي بغداد ايضاً كان لقاؤه بالعلامة محمد فيضي الزهاوي مفتي بغداد وكان يكن له الحب والاحترام.

وفي كتاب (التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية ..) ابدى الكاتب الكردي الراحل العلامة محمد القزلجي المتوفي سنة 1959 في بغداد رأيه وأعجابه بأسرة الجلي وابنها الملا محمد الكويي، فكتب يقول : [الجليون سادة أماجد اسرة فضل انجبوا اكابر العلماء، معروفون بغزارة العلم، تآليفهم مشهورة معروفة ومنهم عصرينا العلامة الملا محمد الجلي المدرس اليوم في كويسنجق [15].

ولد الملا محمد الكويي الابن البارز لأسرة جلي زاده سنة (1293هـ/ 1876م) في مدينة كويسنجق توفيت والدته (عائشة بنت الحاج بكر آغا الحويزي) وعمره لم يتجاوز الخمس سنوات. وعني والده عناية كبيرة برعايته وتربيته ووجد فيه الذكاء والفطنة وحب العلم والأدب منذ الصغر وبدأ بتعليمه القراءة والكتابة في سن مبكرة. واكمل الشاب الذكي تحصيله ودراسته العلمية قبل بلوغه سن العشرين. وحصل عند ذلك على اجازة التدريس من والده.

وبسبب ذكائه ومقدرته العلمية والادبية تولى بعد تخرجه تدريس عدد من اساتذته السابقين واوكل اليه والده الكثير من شؤونه الدينية وبدأ الملا محمد العالم الشاب يمنح الاجازات العلمية لرجال الدين. وانتقل اليه (بعد وفاة والده وتعمقه في العلوم الدينية وبروز مكانته الاجتماعية سنة (1326هـ/ 1907 — 1908م)) لقب رئيس العلماء وبدأ الناس يسمونه بالملا الكبير (مه لاى گه وره).

خلال سني حياته المليئة بالنضال والمثابرة والابداع استطاع الملا محمد الكويي ان يؤلف مجموعة من الكتب والرسائل العلمية والأدبية باللغتين العربية والكردية، فقد ألّف باللغة العربية الكتب والرسائل العلمية التالية [16] :ـ

1— المصقول في علم الاصول (مطبوع).
2— الكلام الجديد (مخطوط).
3— القائد في العقائد (مخطوط).
4— ابهى المآرب في اثبات الواجب (مخطوط).
5— كشف الاستار في مسألة الاختيار (مخطوط).
6— الأله والطبيعة والعقل والنبوة (مخطوط).
7— ضياعان عظيمان (مخطوط).
8— المشاهد على طراز المقاصد والمواقف (مخطوط).
9— رسالة في حقيقة الاسلام واخرى في حقيقة الايمان (مخطوط).
10— المعجزات والكرامات (مخطوط).
11— الاشخاص الستة (مخطوط).
12— الحدس سلم الارتقاء (مخطوط).
13— خراب العالم (مخطوط).
14— غايتي وأملي في علمي وعملي (مخطوط).

ومن مؤلفاته باللغة الكردية هي :

1– (ديارى مه لا محه مه دى كويى) (ديوان شعره) وصدرت الطبعة الرابعة منه سنة 1969 في مطبعة كردستان.
2– (ته فسيرى قورئان) تفسير القرآن، طبع منه لحد الآن ثلاثة اجزاء من قبل كريمته نجيبة خانم.
3– (عقيده ى ئيسلام) (لم يطبع).
4– نوىٰ كه ره وه، لم يطبع.
5– (حيكايه ت، خه ون، كه رامه ت) (لم يطبع)
6– (فِرى فِرى قه ل فِرى)، طارطار طار الغراب (مطبوع).

ونتيجة لجهوده المتواصلة في مجالات متعددة ومتابعاته المستمرة .. أصبح الملا محمد يمتلك فكراً نيراً وثقافة واسعة. وهو واحد من ابرز رواد الثقافة الكردية وداعية عظيم في مناصرة حقوق المرأة ومناضل صلب في ميادين الشؤون الاجتماعية والقومية والانسانية.

توفي الملا محمد الكويى بتاريخ 12 – 10 – 1943 في مدينة كويسنجق. واحدثت وفاته صدىً والماً كبيرين في انحاء مختلفة من كردستان .. ويصادف هذا العام (1983) ذكرى مرور اربعين عاماً لرحيله ويجدر بنا أن نحيي ذكرىٰ هذا الانسان الذي صقلته الحياة.

المصادر والهوامش :

(1) ابراهيم باجلان، جريدة العراق، العدد 1745 في 5–11 – 1981
(2) مجلة گه لاويژ)، العدد (11) السنة الخامسة 1944 ص٥
(3) جلي : قرية صغيرة وجميلة تقع على الجهة الشرقية من سفح جبل (آوه گرد) الواقع في شمال مدينة كويسنجق. وقد حظي كل من الملا عبدالله وابنه الاكبر الملا عبدالرحمن بمحبة واحترام الناس بسبب خدماتهما في مجالي الثقافة والعلوم الدينية لذا لقبا ب:(كاكى جه لى).

وان هذا اللقب مقصور على الرؤساء الدينيين في ثلاث قرىٰ فيقال (كاكى زيوه، كاكى جه لى و كاكى هيرانىٰ). وهنا يجب الاشارة الى ان لفظة (كاك) العادية والمتداولة على نطاق واسع في اللغة الكردية تختلف عن مضمون مصطلح (كاك) المشار اليه في مقالنا هذا، حيث تستعمل لفظة (كاك) الاعتيادية من قبل بعض اكراد لغرض احترام المقابل عند مكالمته او التحدث اليه، فـ(كاك محمد) تعني الاخ محمد او الأخ الكبير محمد او السيد محمد وهكذا، في حين يستعمل اكراد بهدينان (كردستان الشمالية) كلمة (سيدا) واكراد ايران كلمة (آغاى) للغرض نفسه.
)٤ تفضل الاستاذ مسعود محمد نجل الملا محمد الكويى احد ابناء اسرة جلي زاده، بتزويدي بهذه المعلومات في لقاء خاص معه في داره ببغداد بتاريخ 7–2–1982
(5) زبير بلال اسماعيل، من اعلام الكرد، مجلة الحكم الذاتي العدد 1 لسنة 1983، ص46.
(6) الملا عبدالكريم المدرس، تذكار الرجال (يادى مه ردان) الجزء الاول، بغداد 1979، ص93.
(7) المصدر السابق.
(8) مجلة المجمع العلمي الكردي، العدد الأول 1973 ص 382 – 384.
(9) مسعود محمد (حاجي قادري كۆيى) الجزء الأول بغداد 1973،ص: 257 – 260.
(10) ممتاز الحيدري، (مه لاى گه وره) الملا محمد الكويى اربيل 1975،ص: 16.
(11) كاله: عبارة عن قطعة من جلد المواشي تغطي القدم وتربط بشريط.
(12) المجلي: الحصان الاول في حلبة سباق الخيل.
(13) المصلي: الحصان الثالث في ترتيب سباق الخيل ويقصد ب(تالي) الحصان الثاني في ترتيب سباق الخيل.

ونستدل من هذا البيت أن حاجي قادر الكويى قد وضع زميله الحاج الملا عبدالله الجلي في ميدان الفصاحة في مقدمة القافلة الأدبية ويليه علي الحريري الذي كان من اشهر شعراء الاكراد القدماء وانبغهم في منطقة شمدينان، عاش بين (400 – 471) الهجرية وكان معاصراً للفردوسي صاحب الشاهنامه. أو يُقصَدْ بالحريري صاحب المقامات العربية الشهيرة، ثم يليهما سعدي الشيرازي.
(14) كريم شاره زا، (كۆيه و شاعيرانى ـ كويسنجق وشعراؤها) الجزء الأول، بغداد 1962، ص: 32.
(15) الملا محمد القزلجي، التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية ..، بغداد 1938، ص: 34.
(16) مغديد حاجي، صفحات من حياة الملا محمد الكويى ولمحات عن شعره، كتاب مخطوط.

العملاق ذو الرؤوس السبعة

عبد الغني علي يحيى

كان يا ماكان، لم يكن في الدنيا اعظم من الرحمن ولا اكذب من الشيطان، قال الراوي والعهدة عليه : انه كان في قديم الزمان، رجل شيخ له ثلاثة من الأبناء، اثنان منهما كانا من امرأة، وكان الثالث وهو اكبرهما سناً من امرأة اخرىٰ متوفية وقد لاقىٰ هذا الأمرين من زوجة أبيه واخويه منها. وفي يـوم من الأيام داهم مرض مميت الأب العجوز وجعله طريح الفراش فنادىٰ آنذاك على ابنائه الثلاثة وجمعهم حوله وقال لهم :

- « ابنائي، لقد دنت المنية مني، ولي وصية وهي أن لا تزوروا قبري بعد موتي ».

ولما انتهىٰ من قول وصيته، اسلم الروح إلىٰ الباري تعـالىٰ واطبق عينيه إلىٰ الأبد، ومرت أيام واسابيع وشهور علىٰ موت الأب، وانتهت تماماً مراسيم التعزية، حين انفرد الأبن الأكبر ذات يوم بنفسه وراح يفكر معها قائلاً :

«ترىٰ لماذا أوصانا المرحوم والدنا بأن لا نقترب من لحده بعد مـوته ؟ » وظل أيـاماً يفكـر ويسعىٰ لمعرفـة سر هذه الوصيـة الغامضة، واخيراً لما عجز عن الوصول إلىٰ اية نتيجة، هب واقفاً علىٰ قدميه وقرر ازالة ما اشكل وايضاح ما غمض، فأخذ سيفاً من مخلفات أبيه، وخرج قاصداً قبره.

وحل الليل عندما بلغ الفتىٰ الموضع الذي فيه قبر الأب، فوقف علىٰ مقربة من القبر وقرأ سورة الفاتحة، ثم جلس طلباً للراحة، غير أن جلسته لم تدم إلا قليلاً واذا به يرىٰ ما يشبه ضياءً ابيض ينزل من السماء بأتجاه الأرض حيث هو، ولما اقترب منه اكثر لاح له، طائراً كبيراً وهائلاً وحين دنا منه اكثر فأكثر وهو يندفع إليه كما الصاعقة، فأن الفتىٰ امتشق حسامه علىٰ عجل وضرب من الطائر عنقه ففصل بذلك رأسه عن سائر جسمه، ولشد ما تعجب، حين رأىٰ الأرض تنشق من أمامه لتبلع رأس الطائر الضخم، فارتبك واصابته الدهشة ولم يقو علىٰ البقاء في ذلك المكان اكثر من ذلك، وقفل راجعاً إلىٰ البيت علىٰ عجل من أمره. ولما بلغه روىٰ ما جرىٰ له، لأمرأة أبيه وأخويه، لكنهم لم يصدقوه بل سخروا منه

واستهزؤا به.

وفي الليلة التالية، تولدت من جديد الرغبة لدى الفتى الى زيارة قبر والده، ودفعت به الرغبة للانطلاق، فانطلق ووصل القبر، ولم يمكث إلا برهة واذا به يشاهد ضياءً اصفر ينزل من السماء باتجاه الارض حيث هو، ولما اقترب منه اكثر لاح له طائراً كبيراً وهائلاً، ولما دنا منه اكثر فأكثر وهو يندفع إليه كما الصاعقة، فأن الفتى امتشق حسامه على عجل وضرب من الطائر عنقه ففصل بذلك رأسه عن سائر جسمه، ولشد ما تعجب، فأن الارض وكما حصل بالأمس، راحت تنشق من أمامه لتبلع رأس الطائر الضخم.

وعلى النقيض من حادث الأمس فأن ارتباك الفتى كان اقل ودهشته كانت أخف، واعتزم أن يعود إلى البيت، إلى زوجة أبيه وأخويه، ولما بلغهم روى ما حدث له، فقرر اخواه آنذاك ان يقطعا الشك باليقين، واعتزما ان يرافقاه إلى القبر في الصباح وقالا :

ـ «فلنذهب معه لكي نقف على الحقيقة بأم أعيننا ». وفي اليوم الثالث مضى الأخوة الثلاثة إلى قبر والدهم وحين بلغوه، قرأوا الفاتحة، بعد ذلك رأوا من بعيد وبعد فترة ضياءً أحمر ينزل من السماء بأتجاه الارض حيث هم ولما اقترب منهم اكثر لاح لهم طائراً كبيراً وهائلاً وهو يندفع إليهم كما الصاعقة. وتعجب الاخوان كثيراً وداهمهما خوف شديد، لكن الأخ الاكبر امتشق الحسام على عجل وضرب من الطائر عنقه ففصل بذلك رأسه عن سائر جسمه، ولشد ما تعجب الاخوان، فأن الارض، وكما حصل في اليومين الماضيين، راحت تنشق من امامهم لتبلع رأس الطائر الضخم !!

ولما وقف الأخوان الأخران على حقيقة ما جرى راحا ومعهما الأخ الاكبر يتساء لان على سبب سقوط رؤوس الطيور تلك في ذلك الموضع القريب من القبر واختفائها في الأرض، قال الأخ الاكبر وكان فتى باسلاً ومقداماً يعشق المغامرات واعمال الاقتحام :

ـ فلنأتي بحبل طويل نستعين بـه للولوج في باطن االأرض لمعرفة الاسرار الكامنة في الداخل عبر الشق :

وجاءوا بحبل طويل للغاية، وطلب الأخ الأصغر، بأن تكون الاسبقية له في الدخول الى الشق، ظاناً ومعتقداً انه يعثر على كنز دفين اذا اكتشفه فسيكون ملكاً له ولشقيقه، وطلب ايضاً ان يسحباه إلى سطح الأرض حال مطالبته بذلك، وهكذا شدوا الحبل حول خصره وادلوه في الشق، إلى أن غاب تدريجياً في ظلمة حالكة، ولكن لم تمضي سوى دقائق على غيابه واذا بصوته ينطلق من الأعماق قائلاً :

ـ اخرجوني، من الشق، وخرج بسلام، بعد ذلك جاء دور الأخ الثاني، وحدث له ما حدث لشقيقه، وانطلق صوته من الأعماق قائلاً :

ـ اخرجوني، لأني اكاد ان احترق من شدة الحر !

وتم سحبه من الشق، وخرج بسلام ثم جاء دور لأخ الأكبر، وشدوا الحبل حول خصره وادلوه في الشق وغاب بعضاً من الوقت بيد انه حين هتف :

ـ «اخرجوني،لأني اكاد ان احترق من شدة الحر »!

فأنهما بدلاً من ان يسحباه إلى ظاهر الأرض، راحا على عكس ذلك، يدليان بالحبل اكثر لكي يتخلصا منه نهائياً وينفردان بالتمتع بميراث الأب. واخذ الأكبر رغماً عنه يندفع سريعاً بأتجاه الاعماق، ولحسن حظه انه اجتاز نطاق الحر بسرعة وواجه اجواءً لطيفة منعشه، وهكذا إلى ان اخترق سبع طبقات من الأرض. ولما اخترقها فأنه هبط في دنيا ثانية ووصل إلى مدينة كبيرة في تلك الدنيا، خالية من الأشجار والنباتات بل والخضرة بشكل عام، كما ان التراب كان يغطي شوارعها ودورها ودروبها، لاح الجفاف في كل شئ حتى على شفاه السكان. ولما كان عطشاً للغاية جراء مروره بمنطقة ساخنة في بدء رحلته، فأنه مضى إلى اقرب بيت إليه ودق بابه. وبعد لحظات خرجت إليه امرأة عجوز، فطلب منها ماءً، لكن المرأة العجوز اعتذرت قائلة: «يبدو انك من عالم غريب، ألا تعلم بأنه لا توجد في البيت قطرة واحدة من الماء».

فتعجب الفتى، وهم ان يطرق ابواباً اخرى، لكن المرأة العجوز نصحته بأن يكف عن ذلك قائلة بأن المدينة كلها تعاني من العطش الشديد، وان العديد من الاطفال ماتوا من العطش، ولما سأل عن سبب شحة الماء في هذه المدينة الى هذه الدرجة المريعة قالت العجوز :

ـ لقد كانت في هذه المدينة سابقاً وفرة من الماء، غير ان عملاق ضخماً له سبعة رؤوس، احتل مصدر المياه وهو نبع كان يتدفق بالماء العذب في السابق، وحال بين المدينة ووصول الماء اليها، ثم

اشترط منحه عدداً من الفتيات الجميلات كل عام لقاء اعطائه القليل من الماء الى سكان المدينة، ومنذ اكثر من أسبوع فأنه قطع الماء نهائياً عن المدينة قائلاً بأنه لن يدع الماء يتدفق إليها ما لم يزوجوه من ابنة الملك، ملك المدينة.

قال الشاب :

ـ وهل يزوجه الملك ابنته ؟

قالت العجوز :

ـ في البدء امتنع عن تلبية مطلبه، لكنه نزولاً عند ارادة الاكثرية، اذعن في النهاية، وقرر تزويج ابنته من العملاق ذو الرؤس السبعة .

ـ قال الشاب :

ـ ومتى سيزوج ابنته منه ؟

قالت العجوز :

ـ من المقرر ان تتم مراسيم الزواج عصر هذا اليوم. ولما كان بطلنا شاباً جريئاً ومقداماً، يستهوي البطولة والصراع وفعل الخير فانقاذ الناس من الدمار والخراب، فأنه امتشق حسامه بعد أن تعرف على موضع النبع بواسطة العجوز، وانطلق إلى حيث يقع النبع وهناك رأى جماهيراً غفيرة من الرجال والنسوة والاطفال حضروا لمشاهدة مراسيم زواج ابنة الملك الحسناء من العملاق، كان الحزن يخيم عليهم وهم يجلسون على مقربة من النبع فوق التلال والروابي، كانوا جميعاً صفر الوجوه من شدة الخوف والعطش في آن واحد، ولما وصل الفتى إلى الجمع قام يدفع الناس يميناً وشمالاً إلى ان شق طريقاً له بصعوبة إلى العملاق الذي كان جالساً وعند قدميه جلست مهمومة حزينة فتاة غاية في الجمال والحسن هي ابنة الملك التي زفت الى العملاق قبل دقائق من وصول الشاب الذي ما أن اقترب من النبع واذا به يندفع قوياً كالعاصفة المدمرة إلى العملاق، فيضرب بكل ما لديه من قوة عنق العملاق ويفصل راساً له عن جسده. واذ فصل راسه وتدفق الدم بغزارة من موضع الجرح، فأن العملاق راح يضحك ويقهقه استهزاءً بالفتى وتخويفاً له في آن واحد. قال للفتى :

ـ لقد طار راسك ايها الاحمق، اما رأسي فأنه موجود.

واشار الى رأس ثانٍ له، فما كان من الفتى إلا ان يعاجله بضربة ثانية قطعت ذلك الرأس أيضاً والقت به بعيداً، وعاد العملاق من جديد ليضحك ويقهقه، استهزاءً بالفتى وتخويفاً له في آن واحد قال للفتى :

ـ لقد طار رأسك ايها الاحمق اما رأسي فأنه موجود.

واشار الى رأس ثالث له، فلم يمهله الفتى وعاجله بضربة ثالثة قطعت ذلك الراس ايضاً، وهكذا تكرر المشهد، ولم يعط الفتى العملاق فرصة للتحرك، وقطع الرؤوس السبعة للعملاق، وترك الاخير جثة هامدة تتمرغ في الدم والوحل عند قدمي الفتاة الجميلة واثناء ذلك تعالى الهتاف والتصفيق من قبل الجماهير وحدث صخب وجلبة وهرع الالاف من الناس والشباب منهم خاصة الى مكان الحادث بحيث كاد ان يضيع من بينهم قاتل العملاق الحقيقي لولا أن ابنة الملك لطخت كفها بدم العملاق وطبعت كفها واصابعها الملوثة بالدم قميص الفتى من ظهره.

وبعد مقتل العملاق، فأن المئات من الشباب ساروا مسرعين باتجاه قصر الملك، وكل واحد منهم يدعي بأنه قتل العملاق ذو الرؤوس السبعة، وانه احق بالمكافأة من غيره، والمكافأة في مثل هذه الحالات هي ابنة الملك وفعلاً فأن الملك اعلن بأن ابنته هي من نصيب الذي قتل العملاق فأنقذ الفتاة والشعب من خطره ودماره، ومن ينقذ شعباً فأنه يستحق بجدارة اغلى الهدايا واسمى الاوسمة. ولما نادى المنادي على قاتل العملاق، فأن مئات الاصوات هتفت في آن واحد : « أنا » .

غير أن ابنة الملك، تقدمت وقالت بأنها تعرف الذي انقذها وانقذ الشعب وقتل العملاق، وطلبت من الشباب جميعاً ان يصطفوا صفاً واحداً ويديروا ظهورهم إليها. ونظم الشباب انفسهم في صفوف طويلة. وقامت ابنة الملك باستعراضهم واخيراً اهتدت إلى الفتى البطل منقذها ومنقذ الشعب، وتعرفت على آثار اصابعها وبصماتها الدموية المطبوعة على قميص الفتى، فأمسكته بيده واخذته إلى والدها الملك وقالت بفرح والبسمة لا تفارق شفتيها :

ـ أبتاه .. ان هذا الفتى الباسل هو منقذي ومنقذ الشعب من العملاق ذو الرؤوس السبعة وتقدم الملك من الفتى وعانقه وبارك

زواج ابنته منه، شاكراً له فضله في انقاذ ابنته وشعبه من العملاق، ثم قال له :

ـ اطلب ما تشاء وسنلبي جميع طلباتك.

قال الفتىٰ :

ـ أنا لست من اهالي هذه الدنيا، ان دنياي بعيدة عن دنياكم، عليه اطلب اعادتي الى تلك الدنيا حيث موطني، موطن ابي وجدي، والوطن كما نعلم أغلىٰ من جميع العروش والاموال. ان الوصول الى دنياي يتطلب اختراق سبع طبقات بأتجاه السماء !

واغتم الملك برهة من الوقت ثم قال :

ـ ليتنا كنا محرومين من الماء الف عام ولا نضطر الى تلبية مثل هذا المطلب الصعب..

ثم استطرد قائلاً :

ـ ومع ذلك، لا بد من تنفيذ طلبك وان اكون عند وعدي وعهدي، قم اذهب الى تلك الغابة البعيدة

ـ واشار إلىٰ غابة بعيدة بدت لناظريه كقطعة سوداء ـ وهناك تجد طائراً ضخماً للغاية. قل له بأن ينفذ امري وينقلك وابنتي الى الدنيا فوق، حيث وطنك ووطن ابيك وجدك.

وذهب الفتىٰ مع عروسه الىٰ الغابة، ولما بلغاها وبلغا عش الطائر الضخم، رأيا ثعباناً طويلاً يسعىٰ الى مهاجمة العش واكل فراخ الطائر الضخم، لكن الفتىٰ سارع وامتشق حسامه ومزق به الثعبان شر تمزيق، وحين انتهىٰ من قتل الثعبان، اقبل الطائر الضخم مرفرفاً بجناحين هائلين وعندما وقع نظره على منظر الدم بالقرب من العش، اعتقد بأن الفتىٰ هو الذي قتل فراخه، فهم بمهاجمته لولا صيحات التنبيه والتحذير التي ارتفعت من الفراخ قائلة بأن لا يتسرع فالفتىٰ منقذهم من الموت وهو الذي قتل الثعبان الذي كان على وشك ان يأكلهم.

وسر الطائر الضخم لذلك اي سرور، خصوصاً اذا علمنا، ان الثعبان ذاك كان قد اعتاد علىٰ تناول فراخه مثل وجبه دسمة كل عام. والتفت الى الفتىٰ وقال له :

ـ ان صنيعك لا يعوض، فمر ما تشاء، وسأكون رهن طلبك.

قال الفتىٰ :

ـ لقد أرسلنا الملك اليك، وهذه زوجتي ابنته، لتنقلنا الىٰ الدنيا العليا عبر اختراق سبع طبقات.

وإذ وقف الطائر الضخم علىٰ جوهر طلبه، اغتم برهة من الوقت، ثم قال :

ـ ليت الثعبان كان قد تناول فراخي الف عام آخر من ان تطلب مثل هذا المطلب، ومع ذلك لا بد من تنفيذ طلبك وسأكون عند وعدي وعهدي.

وهكذا ودع الفتىٰ وزوجته الحسناء شعب وملك الدنيا السفلى الذي منحهم من ذهبه وماله الكثير، ثم امتطيا ظهر الطائر الضخم الذي حملهما مخترقاً سبع طبقات باتجاه الاعلىٰ حيث الدنيا الأخرىٰ. موطن الفتىٰ وابائه واجداده. ونسي الفتىٰ ما فعله أخواه تجاهه، فعفىٰ عنهما في قرارة نفسه. وقرر ان يعطيهما شيئاً من ماله وذهبه وبعد أن ودع وزوجته الطائر الضخم، اتجها نحو البيت إلىٰ اخويه وزوجة ابيه التي وافتها المنية اثناء غياب الفتىٰ ورحلته الىٰ الدنيا السفلىٰ، ودخل علىٰ اخويه في البيت فعانقهما وروىٰ لهما ما جرىٰ له، ووعدهما باعطائهما شيئاً من المال والذهب، لكن الطمع والحقد تمكنا من الاخوين، وبدلاً من ان يتجاوبا معه ويتخلصا من احقادهما تجاهه، فأنهما حسداه على ما ناله، وقالا له، بأن الفتاة وكل الذهب والمال الذي يملكه هو من نصيب الذي ينتصر في مبارزة مكشوفة، ولقد تأثر الفتىٰ من اعماقه اي تأثير من موقف أخويه الشائن، لكنه لما كان فتىٰ باسلاً وشجاعاً فأنه نزل عند رغبتهما مضطراً وتهيّ للمبارزة، وابتعد عنه أخواه مسافة بعد ان شهر الثلاثة سيوفهم، وهكذا دخل الفتىٰ في صراع غير متكافئ، وظن في البدء، وكان يتوسطهما، بأنه يقوم بمبارزتهما كلاً علىٰ حدة وبالتناوب، لكن اخواه قررا مهاجمته سوياً وفي آن واحد، وماهي إلا لحظة واذا بهما يندفعان إليه، من يساره ويمينه، ولما بلغاه، رفعا سيفهما وهما بضربه، لولا انه خرج بخفة من بينهما، وهكذا ضرب كل من الشقيقين شقيقه الآخر بسيفه وسقطا قتيلين في الحال، فيما ابدىٰ الفتىٰ، الاخ الأكبر لهما عميق أسفه وتأثره لما حل بهما ولما تنطوي عليه احياناً نفوس البشر من ضعة وبغض وحقد،

ولم يطل وقوفه في ذلك المكان اكثر بل مضىٰ الىٰ زوجته فأمتطيا حصاناً وسارا باتجاه الجبال والوديان الخضراء، وفي واد من وديان كردستان عاشا سوياً حياة سعيدة بطمأنينة وسلام.

من المواقع الاثرية في كردستان

« بەردەبەڵکا »

كمال نوري معروف

(*)

في الوقت الذي شهدت اوروبا فيه اخر العصور الجليدية المسماة Wurm، وذات ضغط عال. كانت مناطق الشرق الاوسط وشمال افريقيا وجنوب اوروبا الواقعة تحت التأثير المباشر لمناخ البحر الابيض المتوسط، ذات ضغط واطئ. وهذا التفاوت في الضغط ادى الى هجوم الرياح المحملة ببخار الماء من منطقة الضغط العالي الى منطقة الضغط الواطئ. وتسبب بطبيعة الحال باحداث عصور ممطرة. وقد أحدثت هذه التقلبات في المناخ تغيرات مهمة في الاحوال الطبيعية، فنمت نتيجة ذلك الاعشاب والنباتات، وشملت هذه التغيرات المناخية الصحاري ايضاً مما جعلت هذه الاقاليم الصحراوية ذات ثروة نباتية من الحشائش والاشجار [1]. الامر الذي يجعل من الطبيعي ان حدث تغيرات

كبيرة في حياة الانسان والحيوان والنبات، تناولت فيها هجرات بشرية وحيوانية متواصلة من الاماكن التي ساءت فيها الاحوال المناخية الى الاماكن الاخرى التي تحسنت فيها. [2]. وهذا حدىٰ

بالانسان ان ينتقل من تلك المنطقة الى الاخرى طلبا للقوات، أي انه عاش متجولا لايستقر في مكان واحد لفترة معينة. ولهذا السبب كان محل اقامته قصيراً ووقتياً وليس دائمياً وهذا يعني ان ممتلكاته الشخصية كانت محدودة جدا وهي لاتتعدى مايستطيع حمله معه اثناء تجواله وراء القوت [3]. ونتيجة لذلك ظهرت مواقع عديدة لسكنى اناس العصر الحجري القديم في العراء على ربوات في الهضاب قرب مجاري العيون وفي الكهوف والملاجئ الصخرية في كل من مصر [4] وتونس [5] وفلسطين والعراق وشبه الجزيرة العربية ومواقع اخرى في اماكن غير مكتشفة لحد الآن، نتيجة لقلة التحريات والاستكشافات الاثرية. ونظرا

الوقوع العراق ضمن المنطقة المناخية للبحر المتوسط فأن ظاهرة العصور الجليدية والعصور الممطرة التي تقابلها قد اثرت فيها. من الطبيعي ان يجد الباحثون ادوار تلك العصور في المناطق الشمالية من العراق [6]. ومن هذه المواقع الموقع المسمى ب (به رده به لكه). وهو موقع في العراء على رابية منبسطة، على بعد ثلاثة كيلو مترات شمال شرق بلدة چمچمال. المحافظة السليمانية وعلى نحو 200 متر جنوب شرقي طريق كركوك - السليمانية. يقع على منحدر فرع قصير من فروع (چه شير واسو) الذي يجري باتجاه الجنوب الشرقي محاذيا محور سهل

چمچمال الى (باسه ره)، ومن ثم ينعطف الى الجنوب الغربي متجهاً الى طاوق جاي [7]. ومعنى الاسم بالكردية (حجر الاتكاء) او (حجر قائم) [8]. ويقول گيوي موكرياني بخصوص كلمة (به له كه) في قاموس مهاباد - ص 48 مايلي : (ان «به له كه» في اللغة الكردية يأتي بمعنىٰ الساق [9]. وهذا يثبت إنه اعطىٰ نفس المعنى الذي ذكرناه انفا، وان الاسم مأخوذ من الحجر القائم الموجود في الموقع.

وهو عبارة عن قطعة واحدة من حجر الكلس غير منتظمة الشكل تكاد تكون اسطوانية لولا التآكل الحاصل في جوانبها وفي

الجزء الاسفل منها. وطولها اربعة امتار ومحيطها في اعرض نقطة منها ايضا اربعة امتار الا ان محيط جزئها السفلي 20ـ متراً. [10]

ويعتقد الدكتور ناجي الاصيل ان الحجرة نصبت على قاعدة من الحجر مدفونة في سطح الهضبة [11]. بيد ان هذا الاعتقاد يناقض ماتوصلت اليه هيئة التنقيب في (به رده به لكه). تتكون اراضي چمچمال بصورة عامة من هضبة متموجة قليلة الارتفاع. تتخللها التلال والاودية والسهول الداخلية التي تأخذ نفس انحدار الارض من الشرق الى الغرب ومن الشمال الشرقي الى الجنوب الغربي، وعدد من المنخفضات المتناثرة فوق تلك الهضبة، ويبلغ ارتفاعها عن سطح البحر نحو 2200 قدما. تكونت في بادئ الامر من الترسبات البحرية ثم اغطتها طبقة كلسية وغرينية نشأت من المواد التي جرفتها السيول الى هذه المنخفضات. [12] وتربتها عميقة نشأت فوق الترسبات النهرية القديمة والتربات السطحية منها ذات بناء خشن سميك ثابت. اما موادها الاصلية فتسود بينها الصخور الجيرية. وتوجد تحتها على عمق يزيد على مترين طبقة من الحصباء الجيري والحصى. قد نشأت هذه التربات في المنطقة الحمراء الكستنائية،

وهي تتواجد في مرتفعات الاودية الجبلية ذات التموج البسيط [13] والامطار على قلتها تسقط في هذه المنطقة بعنف ولفترة قصيرة مما يجعل فعل التعرية المائية شديدا [14]. ورد في كتاب مختصر جغرافية العراق المؤلفه رزوق عيسى مايلي : (ارض چمچمال فيها صحار واودية غنية باشجارها الكثيرة ومياهها الغزيرة) [15]. وهذا يثبت على ان هذه المنطقة قد تعرضت وضعا صعبا لأن اغلب التربة جرفتها لامطار والثلوج، فلم تعد الصخور العارية قادرة على مد الاشجار. وفضلا عن ذلك فأن المناخ لايناسب نمواً سريعاً للاشجار. [16] وبالتالي يؤدي الى موتها وتعريتها من هذا

الغطاء الحيوي. واثناء زيارتنا للمنطقة وبتجوالنا بها شاهدنا اعدادا كبيرة من الينابيع الجافة القديمة التي تشبه الكثبان الرملية المتحجرة. التي يرتبط تكوينها بالتقلبات المناخية التي تعرضت لها المنطقة في الازمنة الجيولوجية. ولذلك اذا ماحفرنا في هذا التل نجد فتحة الينبوع، وهي ان دلت على شئ فأنما تدل على

انه في وقت من الاوقات كان مستوى الماء الباطني مرتفعا بحيث يسمح باندفاع الماء. ونستخلص من مجمل الاقوال ان تكوينات البريشيا المتمثلة في الصخرة القائمة والتي يرتبط تكوينها بظروف الجفاف. وفي الاخرى الحصى والحصباء فأن الموقع قد مرَّ بفترتين مناخيتين من المطر واخرى من الجفاف.[17] وفضلا عن ذلك فأن وجود رواسب حمراء في تربة الموقع السطحية يدل على وجود مناخ حار ومطر فصلي.[18] تتكون هضبة (الموقع) من طبقة الترسبات الكلسية من عصر البلايستوسين المترسبة فوق صخور عصر المايوسين ويقدر ثخن هذه الترسبات بين 10 — 15 مترا [19]

وتأخذ تلك الهضبة بالارتفاع شيئا فشيئا شرقا وجنوبا حتى ينتهي ذلك الارتفاع بقمتين منبسطتين، وجد في القمة الشرقية منهما، وهو على بعد يسير من الصخرة القائمة، حجارات متوسطة الحجم غائرة في الارض. تتألف منها دائرة غير منتظمة الاستدارة يقدر قطرها بنحو ستة امتار، يقول فيها سكان المنطقة

بانها قلعة قديمة [20]. اكتشف هذا الموقع عام 1949 أثناء رحلة الدكتور ناجي الاصيل مدير الاثار القديمة انذاك الى تلك المناطق. وقد وصفه وصفا دقيقا وعثر في موضع الصخرة القائمة على الات في الحجر والصوان، منتشرة على سطح الهضبة لمسافات واسعة. وحدد الفترة الزمنية على ضوء الملتصقات السطحية. واوضح أهمية وخطورته لكونه من اقدم المواقع الاثرية المكتشفة في المنطقة الشمالية لحد الان [21]. وفي اثناء جريان التحريات الجيولوجية والاركيولوجية وقتذاك في سهل جمجمال المتصلة بالتنقيبات في (جرمو وكريم شاهر) التي قام بها المعهد الشرقي التابع لجامعة شيكاغو والمدارس الاميركية الشرقية برئاسة الدكتور روبرت .. ج. بريد وود عام 1951. قام ا . ج . اي . رايت وبروس هاو من اعضاء بعثة تنقيب جرمو، بفحص موقع (به رده به لكه) وتبين لهما ان اجراء تنقيب استكشافي في بعض جهات الموقع قد يكتشف عن علاقات مهمة بين الازمان الجيولوجية المقدرة للمنطقة وثقافة العصر الحجري القديم المتمثلة بالفؤوس اليدوية والادوات الاخرى. ولما عرض

هذا الامر على الدكتور ناجي الاصيل وافق على اجراء التنقيب بالاشتراك مع مديرية الاثار العامة [22]. ابتدأ العمل في هضبة الموقع بحفر خندق متقطع طوله نحو 50 مترا وعمقه 1 — 2 مترا وخنادق وحفر صغيرة عديدة في مواضع اخرى وحول النصب الحجري. فتوصل الباحثان نتيجة هذه الحفريات ان الموقع مكونة من طبقة حضارية واحدة مطمورة تحت طبقة من الطمى والحصى بسمك 5 أقدام. وعثرت في خلالها على الات وادوات حجرية تكسوها ترسبات كلسية خضراء اللون ومن ثم بلون احمر تبني. واما الطبقة الحصوية فقد تماسكت تماسكا شديدا وتحولت الى كتلة مقاومة واحدة [23]. واستنتج الباحثان مايلي :

1 — ان النُصبَ في الواقع ماهو الابقية طبيعية لموقع دفاعي لم يتأثر بعوامل التعرية والتآكل. 2 — ان الادوات التي وجدت منتشرة على سطح الموقع كانت في بطن تلك الطبقة من الحصى ثم ظهرت على السطح او اعيد توزيعها بتأثير عوامل التعرية والتآكل في الازمنة التالية. 3 — ان الطبقة الحصوية بحد ذاتها المتكونة في الجدول والرسوبات قد كونت هناك غطاء لسطح السهل المتآكل الواسع في جمجمال وقد شققت الوديان الكبيرة هذه الرسوبيات والطبقة الصخرية التي تحتها الى عمق يتراوح بين 20 — 50 مترا وان كان التشقق في الجدول الصغير عند (به رده به لكه) قد بلغ الى عمق 10 — 15 مترا فقط. وتشير هذه العلاقات الى عظم اثرية هذا الموقع الجيلوجية، اذ منذ ان خرجت الادوات من الطبقة الحصوية السفلى الى السطح بتأثير عملية تآكل سطح المجرى،

تكونت طبقة من الغرين اعقبها تشقق عميق بسبب شبكة الوديان التي هي احدث زمنا. ان افق السكنى في هذه الطبقة الحضارية اقدم كثيرا مما هو في جرمو وكريم شاهر فالموقعان الاخيران وجدا في قمة (لاتحت) العطاء الغريني العائد للسطح المتآكل نفسه ومن المحتمل انهما تكونا بعد ان بدأ تشقق السطح الغريني. ومخلفات الانسان الحجرية التي وجدت في هذه الطبقة الحضارية قد صنعت الى ثلاثة اصناف وهي : 1 — الفؤوس اليدوية 2 — ادوات الحصى 3 — ادوات صوانية. اما الادوات الحصوية فجميعها من النوع الكلسي ويتألف من ادوات صنعت من حصى النهر الكروية الشكل او البيضوية وتتدرج طريقة صنعها من قشر حافات او أوجه الحصوة بقشط شظيتين او اكثر من وسطها، وغيرها بتشظية وجهين مزدوجين في الحافة. ويبدو لاول وهلة ان ادوات الحصى قد حرجت او نعمت ولكن الفحص

الدقيق اظهر ان الادوات المصنوعة من حجر الكلس هي بهذا المظهر فقط وبالاضافة الى ذلك ان ظاهرة التدحرج لم يكن بتأثير تآكلات التيار ولكنها على الاغلب ناتجة من فعل تآكل كيمياوي وقعت تحت تأثيره منذ انطمار الطبقة الحصوية. وقد كانت من جراء هذه العملية ايضا أن تآكلت سطوح الادوات التي هي على هذا الشكل بل ان السطوح المشظاة نفسها تكونت فيها حفر دقيقة بفعل ذلك. وادوات الصوان الدقيقة التي تؤلف معظم الصناعة في (به رده به لكه) على انواع مختلفة من مقاشط ساذجة مصنوعة من قطع صوانية لاشكل لها البته. وكذلك من شظايا وكسر لاتوجد على حافة او اكثر من حافتها علامة تدل على الاستعمال او الصقل اما اللب فعلى انواع فمنها القرصية الشكل والمتعددة الوجوه وكثير من هذه الانواع هو متوسط او صغير الجسم. اما الفؤوس اليدوية المصنوعة بعضها من شظايا كبيرة فيها شئ قليل من فؤوس رقيقة حسنة الصنع وكثير من الفؤوس الغليضة الساذجة الصنع وكانت في بدايتها على هيئة قلب او لوزة. وبينها عدد قليل من نوع Mico guian الطويلة. وبعضها مازال محتفظاً في طرف رأسه او احد وجهيه بالقشرة الحصوية الاصلية. ويبدو ان جميع الادوات المصنوعة يعاصر بعضها بعضا ويوجد منها مخلوطا بالطبقة وعليها معالم الصقل مع شئ قليل من نوع عظام الحيوانات. وبالاضافة الى الالات والادوات الحجرية فقدا استخرجت مجموعة مفيدة من البقايا الحيوانية، بالرغم من الحالة الهشة التي هي عليها كثير من هذه المواد وتتألف بالدرجة الاولى من اسنان وكسر اسنان وقليل من كسر العظام. وقد دلت الدراسة السطحية المستعجلة التي قام بها (فردريك بارث) من المتحف الاثنواغرافي التابع لجامعة (اوسلو) لمواد هذه الحيوانات المنقرضة على انها في الغالب تعود الى جنس الحصان او الحمار الوحشي وبينهما كسر قليلة لعظم كبير لجنس الثور الوحشي وعظام جنس الماعز الوحشي او جنس الغنم الوحشي وعظم طويل للغزال او الوعل وا الايل الوحشي وعظم اخر طويل لجنس الضيل الوحشي وكسر قليلة من قشرة درع سلحفاة واصداف قواقع. وابرز مايمتاز به موقع (به رده بـه لكه) من الناحية الاركيولوجية اجتماع اللب والحصى وادوات الحصى وادوات الصوان الدقيقة في افق للسكنى واحد. وقد اثبتت هذه الحقيقة حالة جميع قطع الصوان الحسنة المنظمة التي كان عليها بغض النظر عن نوعها والوضع المتداخل لكل اصناف الادوات والحيوانات في ضمن الطبقة الحصوية. ومظهر الصوان غير المصقول وتجمع المواد المصنوعة يوحي كله بان هذه المواد كانت في مواقعها على وفي الطبقة الحصوية، او ان هذه المواد لم تغير اماكنها الاقليلا بحيث القول انها مازالت في مواضعها الاولى [24]. ويقول الباحثان ان المقادير الهائلة من كسر الشظايا غير المصنوعة والعدد الكبير من قطع اللب وكسر اللب الموجودة في الطبقة الحصوية يدل بان هذا الموضع كان مصنعاً لعمل الادوات [25]. وهذا يثبت ان الموقع تعرض الى هجرات بشرية وحيوانية عديدة خلال الاف السنين، و تركوا نتيجة لذلك اعداد هائلة من الالات الحجرية في اماكنها الاصلية. وبذلك فأن الباحثين على حق حينما يقولان ان الموقع بمثابة مصنع لعمل الادوات او مكانا للذبح لكثرة ماعثر من البقايا العظمية. لم يكتشف خلال التنقيب بقايا اثار نار او عظام محروقة وهذا قد تعني ان الانسان في هذا الموقع لم يستخدم النار، اذ يبدو ان المناخ الدافئ الذي تتميز به المنطقة لم يشجع على استخدامه [26]. او ليس ببعيد ان يكون عدم الكشف ناتج عن محدودية التنقيب وان اجراء تنقيب تكميلي في المستقبل قد يكشف لنا هذه النقطة غير المعلومة لحد الان. ونقطة اخرى لابد ذكرها هي عدم العثور على بقايا اثار لمأوى انسان ذلك العصر في (به رده به لكه) وبمقارنتها بالاماكن الاخرى ومن نفس الفترة فأن انسان الحضارة الاشيلية يبنى كوخه بيده، حيث اثناء الربيع او حينما يكون الجو دافئاً دأبت هذه الجماعات على التحرك والانتقال من مبتعة لاخرى مستخدمة في ذلك اكواخا وقتية من السهل عليها بناؤها بسرعة او هدمها [27] وهذه الاكواخ على اشكال مختلفة، وهو وعلى الارجح ان الانسان بنى كوخه بشكل يكون ارضيته غاطسة الى عمق معين وسقفه من كتل خشبية ووضع عليه جلود الحيوانات وعظامها والاتربة، اي بمثابة حفرة في الارض ليعيش فيه وحده. [28] يقول الدكتور ناجي الاصيل بخصوص زمن (به رده به لكه) مايلي : (ان الانسان سكن موقع (به رده به لكه) في عصرين، اقدمهما عصر الفؤوس المنتشرة على سطح الموقع وثانيهما زمن الصخرة المنتصبة) [29]. وقد استند على هذا التقسيم نظرا العثوره على مجموعة كبيرة ومختلفة من الفؤوس الحجرية على سطح الهضبة اثناء زيارته للموقع عام 1949 كما ذكرنا سابقاً. ويمكن ان نعتمد على هذا التقسيم كقاعدة لنا، لنتحدث عن كل فترة من هاتين الفترتين على حد. 1 – زمن الفؤوس الحجرية ! تتكون الفؤوس الحجرية التي

عثرت في هذا الموقع عـلى انواع واشكـال مختلفة منهـا حسنة الصنـع واخرى سـاذجة وبينهـا عدد قليـل من نوع Micogian الطويل. يقول گوردن چايلد (ان الفأس الحجرية، وهي الاداة المميزة لقسم في الاقل من العصر الحجري، انتاج محـلي يمكن صنعها واستعمالها من قبل أي فرد في مجموعة مكتفية ذاتياً، سواء اكانت تلك المجمـوعة من الصيـادين ام من المزارعـين. فصنعها لايقتضي تخصصا في العمـل، ولاتجارة وراء الحـدود المجموعة) [30]. وهذا يؤكد ان صناعة الفأس الحجرية محلية وغير منقولة من مكان اخر. الا أن التشابه الدقيق بين هذه الفؤوس ومن مصادرها المختلفة [31]. مايجعلنا نعتقد ان الامـر خاضـع لتقليدمنقول او ثقافة متداولة. [32] وان الانواع المختلفة من هذه الفؤوس الحجرية قد مرت بمراحل صناعيـة وثقافيـة مختلفة ابتداءا من اقدمها وانتهاء بـاحدثهـا. وهذه المنـطقة شهـدت هجرات بشرية عديدة وتنوعا في الثقافة وتغيرا في اسلوب نمط الحياة يقول هربرت رايس وبـروس هاو بخصـوص زمن هذه الفؤوس الحجرية مايلي : (اما من حيث اصناف هذه الفؤوس الحجرية المستخرجة من (به رده به لكه) فأنها تشبه مواد الدور الاشولي والتايبسي والموستيري التي ظهرت في اوربـا الغربيـة وترجع الى الحقبة الدافئة الاخيرة والدهر الجليدي الاخير) [33]. يقول الاستاذ طه باقر (ان الادوات الحجرية المتمثلة بالفؤوس الحجرية في «به رده به لكه» وما يقولون عنها، انهاتشبه الادوات الاشولية والكلاكتونية والمستيرية المحلية، وخصصت لها العصر الجليدي الاخير مابين 100,000 إلى 60,000 ألف عـام. ثم يستمر ويقول على أن الدور المستيـري اقرب الى الادوار التي يـرجع نسبتها اليه) [34]. ومقارنة بالرأي السابق نستطيع ان نقول ان اقدم سكنى في (به رده به لكه) قد بدأ في الفترة الاشولية استنادا الى المخلفات الحجرية التي تركها الانسان في هذه الفترة. وقد استمـر السكنى ولو لفترات قصيـرة (غير مـواسم الامـطار) باستمرار ولالاف السنين. ويمكن ملاحظة هذه الظاهرة في كثرة الالات والادوات الحجرية الموجودة في الموقع. المهم ان المـوقع مأهول بالانسان والحيوان في جميع هذه الحقبات.

2 – زمن الصخـرة المنتصبة : وهـذه الصخرة كمـا اثبتت التنقيب عبارة عن كتلة مقاومـة غير متـأثرة بعـوامل التعـرية والتآكل. الا ان التعديل الذي طرأ عليـه ومشاهـدته في شكله الحالي من عمل الانسان، حيث عدله بالشكل الذي يراه مناسباً لاكمال هدفـه الديني يسعى من اجله. واذا صح كـلامي هذا استطيع ان اقول انه في شكله هذا كالانصاب البدائية الاخرى المقامة لاغراض دينية .

وهناك مايماثلها في مناطق اخرى من العالم في اسيا واوروبا وافـريقيا [35]. ولتحـديد وظيفـة النصب يوجـد اراء وتفسيرات مختلفة وعديدة، حيث يرىٰ البعض : (أنهـا صورة شخصيـة للموتى) [36]. واذا صح هذا فأنها ترمز الى روح الميت. حيث اخذ الانسان يغير شكل الحجر عن الشكل الطبيعي الى شكل هندسي بسيط [37]. ولما رسخت فكرة قدسية هذه الاحجار بعقلية الانسان تقدم له الصلاة. [38]. او بمثابة تذكار مقدس لبعض الشؤون او اشارات، ومن الممكن ان يكون التذكار يمثل صورة الاله عـلى الارض تعبد ويقدم له الهدايا. [39] ورد في دائرة المعارف الاسلامية ج ـ 10 ـ ص 197 مايلي : (والنصب ماجعل علما وكل ماعبد دون الله والانصاب حجارة كانت حول الكعبـة تنصب فيهل عليهـا ويذبح لغير الله) [40]. وهذه اشارة الى استمرارية عادة الانسان في جعـل تلك الاحجار المنصـوبة بمثـابة وثنـا، يعبده ويقـدم له الضحـايا. اذن بـالاستطاعـة ان نستنتج ان هـذه الحجارات المنصوبة تمثل فكرا دينياً في عبادة الاله او الموتى. وقد اعتبر الانسان هذا النصب بمثابة وثن ممثـلا على الارض. كـان من السهـل الاكثار من هـذه الاوثان فـازداد الالتباس بـين الاله وصورته، ايهما الحقيقي وايهما الصنو [41]. ونستنبط من كل هذا ان زمن هذه الانصاب او فكرة اقامتها وتعبدها تعود الى بداية العصر الحجري الحديث.

عاش الانسان القديم او البائد المعروف بالنيندرتال في هذا الموقع وفي غيره من المواقع الاخرى المماثلة في العالم. وقد اعتمد في معيشته على ماكان يصطاده او يستجمعه من قوت وقد ترك خلفه في مناطق سكناه ادواته الحجرية التي كان يستعملها في الدفاع عن النفس او في الهجوم والصيـد وهي معمولة من لب الصوان غير مصقول واكثرها على هيئة الكمثري وترجع بعهدها الى العصور الحجرية القديمة من النوع المعروف الاشولي ويقدر تاريخها باكثر من مائة الف سنة [42] . وكان قابليته الجسمية (*) المحدودة. وبيئته القاسية ساعدته في النماء قـابليته ومهـاراته الفنية في اختراعه لهذه الالات الحجرية ليستطيع ان يحصـل بواسطته على غذائه وهذا شغله الشاغل ان يقضي معظم اوقاته

في هذا البحث. ويتبين هنا بوضوح ان اقتصاده طفيليا بحتاً ذات نزعة فوضوية الذي يعيش افراده يوما بيوم [43]. وكان ذلك الانسان يعيش في صراع من اجل البقاء ولفترة طويلة مع الفيلة والكركدن في ربوع (به رده به لكه) حيث كانت تختلف عما هي عليه الان من خلو من النباتات والاشجار، ففي زمانهم كانت المنطقة تعم بالغابات والحشائش الخضراء. [44] والانسان في ذلك العصر قلما كان يقيم في مكان مالمدة طويلة حيث ان التغيرات الموسمية في منطقة ماتؤدي بالانسان ان ينتقل من تلك المنطقة. وبذلك لايمكنه ان يعرف معنى للوطن كما ان الرابطة بين افراد اسرهم تكون واهية لأن كل فرد يسعى الى الحصول على رزقه دون التفكير بالاخرين [45] ونستنتج من هذا انه لم يكن هناك مجتمع بالمعنى الصحيح بل نوع من التجمع وسطاً يوصف بكونه دافئاً ورطبا بشكل ساهم في توفير مصدر رزقه. وان المشاعية الجنسية كانت هي السائدة [46]. ويتبين من هذا ان العائلة ليس لها وجود بل الحياة فردية أي ان الفرد يعيش لوحده وعاطفة الامومة كافية لتربية الطفل. ونقطة اخرى لابد ذكرها وهي ان السبب الذي ارغم الانسان القديم على التفكير لصنع فؤوسه اليدوية هوانه صنعها في بادئ الامر لحفر الارض واستخراج مافي داخلها من جذور النباتات حيث ان حياة الانسان وشعوره بالجوع الدائمي ووجود غطاء نباتي واسع اجبره ان يخترع هذه الالة ليس لتقطيع الحيوانات وقتلها كما يتصور الاخرون حيث ان هذا يأتي في المرتبة الثانية. وبطبيعة الحال فالانسان لم يكن صيادا بالمعنى الصحيح الا في المناطق التي حبتها الطبيعة بوفرة من حيوانات الصيد، وكميات الطعام من الخضروات قليلة او معدومة، وفي معظم ارجاء العالم كان الانسان يعتمد على البذور وعلى جذور وثمار النباتات اكثر من اعتماده على اللحوم [47]. وكانت تتحكم ظروف البيئة في التقدم الاقتصادي والاجتماعي للانسان. واخيرا يبدو ان الحضارة الاشولية كانت قد ظهرت في اوروبا اولا ثم ظهرت في منطقة (به رده به لكه) ومنها انتقلت الى باقي مناطق شرق بحر الابيض المتوسط بسبب هجرة الصيادي من امثال صيادي (به رده به لكه). وهذا يعلل وجود تشابه كبير في صناعتهم الحجرية وبالاخص الفأس اليدوية، وهذا التشابه فسر الباحثون بان جميع هذه المناطق توازي خط الهجرة الجغرافي الذي ربما كان اكثر وضوحا في عصور البلايستوسين منه في الوقت الحاضر. [48]

الهوامش :

* - شهدسطح الكرة الارضية اربعة عصور جليدية منذ ما قبل حوالي ستمائة الف عام ، في عصر البلايستوسين ، حيث غطى الجليد مساحات واسعة من سطح الكرة الارضية . وقد تخللت هذه العصور فترات دافئة انسحب فيها الجليد قليلا ، واخرها العصر الجليدي المعروف بـ (Wurm) حيث بدأ ما قبل 120 الف عام حتى 10 آلاف عام قبل الميلاد .

لزيادة المعلومات أنظر ! احمد سوسه - الري والحضارة في وادي الرافدين - جـ 1 - ص 182'181

و! فوزي رشيد - نشأة الدين والحضارة والعصور الجليدية - سومر - الجزء الاول والثاني والثلاثون - ص 19,15,13.

ونتيجة للتحريات والاستكشافات التي قام بها الاستاذ هربرت رايت في الجبال والتلول والسهول الواقعة شمال شرق العراق المتاخمة للحدود الايرانية توصل الى النتيجة التالية : (ان المنطقة شهدت عصرين جليديين حيث غطى الجليد خلالها مساحات فيها وامتدت الى جميع الوديان) .

لزيادة المعلومات انظر: مجلة سومر -العدد الثاني 1954 - الجزء العاشر - القسم الانكليزي - ص 136 — 138.

1 — الدكتور فوزي رشيد - نشأة الدين والحضارة والعصور الجليدية - سومر - الجزء الاول والثاني 1976 - المجلد الثاني والثلاثون - ص 15.

2 — الدكتور احمد سوسه - الري والحضارة في وادي الرافدين - ص 183.

3 — سعد الرويشدي - نظرة في منجزات انسان ماقبل التاريخ في ضوء الدراسات الحديثة - سومر - الجزء الاول والثاني 1970 - المجلد السادس والعشرون - ص 376.

4 — الحضارة المصرية هي خير مثل للحضارات التي عرفنا تأريخ نشأتها كاملا. فعلى ظهر ارضها عثر على اقدم ماصنعه الانسان في العصر الحجري الاول من الصوان الشيلي والاشيلي، وكلاهما يرجع الى عهد الامطار الغزيرة التي كانت تنهمر على الجبال الشرقية. لزيادة المعلومات انظر : السير فلندرز بتري - الكشف عن الماضي المجهول - تاريخ العالم - المجلد الاول - الطبعة الثانية - ص 40.

5 — من الممكن اجراء مقارنة نوعية ومر فلوجية مع الصناعة التي وضعها كوبرت في (سيدي زين) قرب الكهف في الشمال اواسط تونس. فقد وجد هناك بقايا عدة من المتحجرات، ومجموعات من اللب وادوات كبيرة من الصوان والحصى الكلسي مع سلسلة من ادوات دقيقة من صوان لاشكال لها وشظايا الصوان البلوري، وكانت الفؤوس اليدوية اجمل شكلا.

انظر : أ . ح . اي وبروس هاو - التنقيبات الاستكشافية في (به رده به لكه) - سومر - الجزء الثاني 1951 - المجلد السابع - ص 210.

6 — طه باقر مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة - ج' - الوجيز في تاريخ حضارة وادي الرافدين - ط' - ص 175.

7 — هربت رايت وبروس هـاو ـ سومـر الجزء الثـاني 1951 ـ المجلد السابع ـ ص 207.

8 — صه باقر وفؤاد سفر ـ المرشد الى مواطن الاثار والحضارة ـ الرحلة الرابعة ـ بغداد ـ كركوك ـ السليمانية ـ ص 14.

9 — گيوي موكاياني ـ قاموس مهاباد ـ ط١ ـ اربيل 1961 ـ ص 84

10 — الدكتور ناجي الاصيل ـ جولة استطلاعية في مـواطن الاثار في الالوية الشمالية ـ سومر ـ الجزء الثاني ـ المجلد الخامس ـ 1949 ـ ص 313.

11 — نفس المصدر العاشر ـ ص 313.

12 — الدكتور فرج بصمه جي ـ العصور الحجرية في العراق على ضوء الاكتشافات جديدة ـ سومر ـ الجزء الثاني ـ المجلد الحادي عشر 1955 ـ ص 117.

13 — الدكتور شاكـر خصباك ـ العـراق الشمالي ـ دراسـة لنواحيـه الطبيعية والبشرية ـ بغداد ـ 1973 ـ ص 113.

14 — الدكتور خطاب العاني ـ جغرافية العراق الزراعية 1972 ـ ص 37.

15 — رزوق عيسى ـ كتاب مختصر جغرافية العراق ـ ط١ ـ بغداد 1922 ـ ص 296, 297

16 — نفس المصدر الثالث عشر ـ ص 81.

17 الدكتور محمد السيد غلاب، الدكتور يسرى الجوهري ـ الجغرافيا التاريخية ـ عصر قبل التاريخ وفجره ـ ط١ ـ 1968 ـ ص 30.

18 — نفس المصدر السابعة عشر ـ ص 23.

19 — نفس المصدر الثانية عشر ـ ص 118.

20 — نفس المصدر العاشر ـ ص 313.

21 — نفس المصدر العاشر ص 314.

22 — نفس المصدر السابع ـ ص 207.

23 — نفس المصدر السابع ص 207, 208.

24 — نفس المصدر السابع ـ ص 208, 209, 210

25 — نفس المصدر السابع ص 210

26 — نفس المصدر السابع عشر ـ ص 310

27 — طه الهاشمي ـ مفصل جغرافية العراق ـ ط١ ـ بغداد 1930 ـ ص 303, 304

28 — نفس المصدر السابع عشر ـ ص 312.

29 — نفس المصدر العاشر ـ ص 314.

30 — كلايد كلاكهون ـ تـرجمة وعلق عليـه الدكتور شـاكر مصـطفى سليم ـ الانسان في المرآة (علامة الانثروبولوجي بالحياة المعاصرة) ـ ص 95

31 — نفس المصدر السابع عشر ـ ص 264.

32 — جريدة الجمهورية ـ صفحة تحقيقات عالمية ـ 14 ـ (العلم وتطور الانسان) ـ ترجمة ميسون ابو الحب ـ 1983/1/16.

33 — نفس المصدر السابع ـ ص 210.

34 المصدر السادس ـ ص 177.

35 — طه الهاشمي ـ تاريخ الاديان وفلسفتها ـ بيروت 1963 ـ ص 188.

36 — ارنولد هاوزر ـ ترجمة د. فؤاد زكريا ـ الفن المجتمع عبر التاريخ ـ ج١ ـ ط٢ ـ 1981 ـ بيروت ـ ص 23.

37 — نفس المصدر السادس والثلاثون ـ ص 23.

38 — احمد زكي بدوي ـ فجر التاريخ ـ اسكندرية ـ ص 69.

39 — احمد زكي بدوي ـ تاريخ التطور الديني ـ ص 12.

40 — دائرة المعارف الاسلامية ـ ج 10 ـ ص 197.

41 — نفس المصدر التاسع والثلاثون ـ ص 12.

42 — نفس المصدر الثاني عشر ـ ص 116.

* ـ عاش هذا الانسان خلال الزحف الجليدي الاخير وكان قصير القامة متين البنية كبير الجمجمة وعظامه غليظة ولاسيما عظام حواجبه الضخمة كأنها المظلمة تشرف على فجوات العين الواسعة العميقة. والحنك يكاد يكون معدوما، وله محفظة دماغية شبيهة بمثيلاتها عند الانسان الحالي والانسان كبيرة نسبياً. هذا الانسان بصفاته العامة لم تكن قامته عاملة الانتصاب وكان بارعـا في الصيد. لزيـادة المعلومات انـظر ! عادل حـاتم جوزي ـ الجيولوجيا للجميع ـ ص 48 وما بعدها.

و : الجغرافيا التاريخية ـ ص 204, 205, 206, 207, 208

ازال الانسان العاقل هذا الانسان البائد المعروف بـالنيندرتـال الذي سبقه في العيش قبل حوالي 35 ألف سنة ومرجعه تفـوق الانسان العـاقل بجسمه وذكائه وتكنولوجيته (أي تفوق الشفرات على الشظايا الموستيرية).

لزيادة المعلومات انظر : الدكتور عبدالجليل جواد ـ سومر 1971 ـ الجزء الاول والثاني ـ المجلد السابع ـ ص 26 وما بعدها.

و :عبدالجليل جواد ـ سومر 1972 ـ المجلد الثامن والعشرون ـ الجزء الاول والثاني ـ ص 42.

ومن المحتمل ان تلك السلالة من الانسان العاقل قد حوت صفات طبيعية من العنصرين الزنجي والمغولي اضافة لبعض الصفات الاسترالية. وهذا الانسان يعيش على الارض الان.

انظر : المصدر الثلاثون ـ ص 161.

والسؤال الذي طرح نفسه بهذا الخصوص الان هو هل يكون الانسان العاقل هو آخر ضيف تستقبله كرتنا الارضية أم هل سيخرج لنا في احد الايام نوع جديد يلغينا من على وجه البسيطة ؟؟

43 — نفس المصدر السادس والثلاثون ـ ص 29.

44 — فؤاد حمه خورشيد ـ جـريدة العـراق ـ ص 25 ـ العدد 601 ـ 1978/2/18

45 — لويس اسكندر ـ الانسان والبيئة ـ ص 12.

46 — نفس المصدر السادس ـ ص 613.

47 — عادل ابو النصر ـ تاريخ الزراعة القديمة ـ ط١ ـ 1960 ص 14

48 — سيتون لويد ـ ترجمة الدكتور سامي سعيد الاحمد ـ اثار بلاد الرافدين ـ ص 21.

قراءة نقدية في القصة التي لم تكتمل

سامي سليمان حاجي

1—مقدمة : صدرت قبل فترة المجموعة القصصية الاولىٰ للقاص [انور محمد طاهر] الموسومة [هذه القصة لم تكتمل]، يحوي الكتاب علىٰ سبع قصص قصيرة متنوعة المواضيع، واحتلت مساحة (57) صفحة من الحجم المتوسط. كتبت هذه القصص علىٰ مدىٰ خمس سنوات[1977 — 1981]

وهذه قراءة نقدية لقصص المجموعة هذه، ارجو أن أوفق في كشف بعض الامور التي ـ قد ـ تكون خافية علىٰ بعض قراء القصة الكردية المعاصرة ولست أنوي بأي حال من الاحوال الحطّ أو الاقلال من قيمة العمل الادبي هذا ولكنها محاولة لتقييم هذه المجموعة القصصية ولانه أولاً وأخيراً اضافة جديدة الىٰ القصة الكردية، ولان النقد يمكن أعتباره المرآة الصادقة التي تنعكس عليها نتاجات الشباب الادباء خصوصاً أذا كان هذا الانتاج المحاولة الاولىٰ للكاتب في مجال القصة القصيرة [1] ويقول أحد نقادنا الشباب «ونحن أذ نتبع أسس وقوانين النقد الغربي يجب أن لانقف عند حدودها مقيدين بهذه الاسس والقوانين ولكن يجب أن نحاول بان يكون نقدنا الادبي نابع من تربة وأصالة شعبنا، ونحن لسنا ضد الاشكال والمضامين الاوربية في النقد ـ لانها هي في المقدمة الآن ـ ولكن يجب أن لايكون تقليدنا أعمىٰ ويقف عائقاً أمام تقدمّنا بل يجب أن يكون حافزاً لتطورنا وتقدمنا في هذا المجال» [2]

ولهذا أحاول هنا أن لااكون مقيداً بهذه (الاسس)،(والقوانين) الغربية بل أحاول أن أكون اكثر مرونة في هذه القراءة النقدية لقصص المجموعة آمل أن يستفاد منها قراء القصة الكردية القصيرة لان القصة القصيرة لها شروطها وعناصرها التي لايمكن اهمالها أبداً، والعمل الأدبي [قصة ...... شعر ...الخ] يجب أن يتبع القوانين والاسس الفنية أولاً وقبل كل شئ، وان المعنىٰ والهدف والموضوع وحدها لاتصنع قصة بل يجب تسخير هذه العناصر وصبّها في قالب أدبي فني جميل [3] لكي يتقبلها القارئ شكلاً ومضموناً.

وقبل أن أبدأ قراءتي أودُّ أن أذكر هنا بان الاخطاء اللغوية كثيرة فلا تكاد تخلو أية صفحة من الكتاب من أخطاء لغوية ولست هنا في مجال النقد اللغوي لذلك اكتفي بالقول : أن هذه الاخطاء اكبر من أن يتجاوزها المهتمون باللغة وأنصار المحافظة عليها وتطويرها لانه أذا كانت اللغة مادة الفن الادبي ـ بانواعه ـ وأذا كان نبوغ الاديب وتفوقه يرتبط

بطريقته في استخدام اللغة والتعامل معها فان على الناقد أن يولي هذه الاداة عنايته ويصرف اليها جهده واهتمامه ليكون ذلك كفاء لاهميتها في الادب ومكانها منه، ومعنى ذلك أن الموضوع الاول للنقد هو اللغة، لان اللغة هي الحقيقة الاولى في الفن الادبي، أما موضوعات النقد الاخرى وقضاياه المتعارفة المشهورة فهي لاترقى من حيث الاهمية الى قضية اللغة.[4] وأنا اذ أقدم هذه القراءة النقدية فان قصدي الاول والاخير هو فائدة المجموع.

2- وحدة الانطباع والشخصيات في القصة القصيرة

الوصف «التصويرية» في بعض قصص انور محمد طاهر تفتقر الى الدقة وربط هذا الوصف والتصوير مع شخصية القصة الرئيسية «البطل» واحداثها حيث يضطر القارئ الى مراجعة ماقرأه عندما يصل الى قراءة حدث جديد في القصة أو عندما يأتي القاص الى ذكر شخصية البطل.

بمعنى آخر أن بعض قصص المجموعة تفتقر الى مايسمى ب(وحدة الانطباع) وهو شرط اساسي من شروط القصة القصيرة يجب توفره والاّ تشتت ذهن القارئ في اللحظات القلائل التي يقرأ فيها القصة ولم تحقق له هذه الوحدة الشعورية التي هي الهدف الاول للقصة القصيرة[5]، وفي سبيل تحقيق هذا الهدف فمن المستحسن في القصة القصيرة الاّ تتعدد الشخصيات أو الامكنة او الازمنة [واهمها تعدد الشخصيات التي سنتناولها بالنقد] ومن هنا جاءت بعض قصص المجموعة مبهمة بعض الشئ تحيط بها هالة من الغموض والتي كان من الممكن الاّ تحدث او حاول القاص الاهتمام بشخصياته اكثر وأعطائها الحركة المطلوبة والضرورية في أحداث قصصه.

ففي القصة الاولى «سنة الاولى من الدراسة» ياتي المؤلف في بداية القصة الى وصف جو القرية الخريفي [الخريف كان قد حط الرحال، اوراق الاشجار تساقطت، اهل القرية خزنوا أقواتهم، السحب السوداء المظلمة قد خيمت على سماء القرية، حركة الكسب والعمل بدأت تتلاشى رويداً رويداً] فهذا الوصف لاجواء القرية لايخدم هدف ومعنى القصة الاساسي، وهي قصة الصراع النفسي للطفل «بطل القصة» بين ذكريات الماضي - فيما يتعلق بالمقبرة - ووقائع الحاضر المتمثلة بمدرسة المقبرة ذاتها.

وانا لااقول لو جاءت احداث القصة هكذا أو قال القاص هذا .... ولكن أقول أنه كان من الاجمل لو أستغل القاص هذه البداية الوصفية للدخول الى موضوع القصة واستخدامها في سرد أحداث ماضي الطفل أو عائلته أو المدرسة بشكل عام لكي تأتي احداث القصة مترابطة مع شخوصها ومندمجة مع بعضها في وحدة واحدة مترابطة الافكار وتتكون بذلك لدى القارئ وحدة شعورية عند قراءته للقصة.

أما في القصة الثانية «لاخيمة ولا دار» فان القاص لم يضع لقصته شخصية رئيسية «البطل» فكل شخصياته تتحرك وتتحاور بنفس المستوى وعلى الرغم من تعدد الشخصيات هذا [وهو ضعف في بناء القصة] فان القاص لم يأت الى تصويرها «وصفها» وتوضيح بعض ابعادها النفسية أو الاجتماعية أو الاقتصادية سوى شخصية الرجل العجوز المعمّر الذيماينفك عن تدخين غليونه ونفث دخانه الابيض الكثيف في المكان فتعدد الشخصيات هذا وعدم وجود شخصية رئيسية للقصة (بطل) وعدم وضوح ملامح هذه الشخصيات وابعادها (كما أسلفنا) كل هذا أدى الى فقدان المعنى والهدف - الذي يبغيه القاص - للقصة وجعلها مجرد حوار غير مترابط الافكار والمعاني، لهذا فان مايطالب به القصصي هو نفخ (بعث) الحياة في أبطاله فلا يدعهم كالدُمى متشابهة الخطوط مموهة الصور، وحيوية الاشخاص مرتهنة بمعرفة الكاتب لدقائق النفس وطبائعها وانفعالاتها، وعليه - أنسجاماً مع غرض القصة وطبيعتها - أن يرسم دواخل النفوس بالتصرفات المسلكية، بالحركات، والاشارات، والكلمات حيث تظهر براعة القاص هنا[6]، وقد نجح القاص في تصوير شخصيات بعض قصصه كما في قصة [جاء دليرّ] ، [اليوم موعدنا] ، [لصوص الليل]، وسواء كان هذا التصوير عن طريق السرد والتقرير أو الحوار فقد جاء موفقاً.

ففي قصة [جاء دليرّ] يصور لنا القاص في البداية حالة (الخالة خه ج) القلقة المنتظرة والتي تأبى أن تصدق قصة موت أبنها - لم يوضح القاص كيف حدث ذلك - فتبقى في انتظاره [قابعة أمام الشباك واضعة يدها على حافته مشرفة على الشارع تراقب كل شخص يمر من أمامها متفحصه من قمة رأسه حتى أخمص قدميه، عيونها مسمرة على الشارع، وآذانها ملتصقة بالباب :-

- هه ... والله هو ... استغفر الله ... كان يشبهه .... ملابس تشبه ملابس دليرّ .....

مَرَقَ رجل من أمامها ... قطع الشارع باربع خطوات :

- مَنْ هو؟ اعرفه؟ لاأعرفه؟ ... أقتربَ ... أخذ يطرق

الباب ..... انفتح الباب ... دخل ....]

فهذا الوصف ... وهذه الجمل القصيرة المتتابعة وضحت (أظهرت)لنا نفسيه (الخالة خه ج) وحالتها القلقة غير المستقرة بسبب وحيدها، ثم تتتابع الاحداث طبيعية .. مترابطة ... متسلسة - يستطيع القارئ أن يخرج منها بانطباع معين - لتصل الى نهايتها الطبيعية المتوقعة وهو أختلال عقل (الخالة خه ج) :[لن يأتي دلير

(الخالة خه ج) تجوب أزقة المدينة وتحكي قصتها لكل مَنْ هَبَّ ودَبَّ، كل اهل المدينة سمعوا بقصتها، والذي لم يسمعها مرتين فمؤكد أنه سمعها مرة واحدة ....

- لن ياتي دلير .... شوارع وازقة المدينة تردد صدى هذا الصوت كل يوم ....]

أما في قصة (اليوم موعدنا) والتي تصّور لنا حالة الشاب (بطل القصة) الذي يذهب للقاء حبيبته في القرية ولكنه يتأخر في الطريق بسبب الركاب ونقطة التفتيش فيتأخر عن الموعد ولايلقى حبيبته فتنتهي القصة على نحوٍ درامي جميل، وفِقَّ المؤلف في ترتيب احداث القصة بشكل جيد وجميل.

وقد استخدم القاص اسلوباً جديداً في وصف احداث القصة وشخصياتها وهو اسلوب التداخل الزماني والمكاني لبيان حالة الشاب المتلهف للقاء حبيبته ومعاناته بسبب الركاب والطريق وترى ذلك واضحاً عندما نقرأ هاتين الجملتين المتتابعتين : [هذه المرة ايضأستتخدر يدي في يدها ... سترتجف الشفاه] تفكير فيما سيحدث : [- ها ... لماذا لم تأتِ يوم الخميس ... انتظرتك طويلاً] حبيبته (ماضي). :[أواه .. يأختي وسعّي لي مكاناً .. نَفَسي يكاد ينقطع] في السيارة (حاضر) ونقرأ في مكانٍ آخر :

:[ها ...لماذا لم تأتِ ... عيوني تعبت من مراقبة الطريق] تفكير فيما سيحدث

:[اعتقد أن صلاة العصر قد فات أوانها ... هيا لنصلِ العصر] احد الركاب (حاضر)

:[لا والله لقد جئت مبكراً ولكن ماعساي أن افعل وقد تأخرت في الطريق] عودة الى التفكير فيما سيحدث مرة اخرى

ومتكرر لنا هذه المشاهد في عدة اماكن، حيث نرى أن الشاب قد قطع الطريق بالتفكير في الماضي والحاضر والمستقبل حيث اللقاء، وهكذا استطاع القاص بهذا الاسلوب الجديد أن يبيّن للقارئ حالة اللاأستقرار النفسي للشاب (البطل) وغرقه في تلك التأملات والافكار.

ونرجع مرة أخرى الى ظاهرة تعدد الشخصيات في القصة ففي القصة الطويلة والتي حملت المجموعة اسمها (هذه القصة لم تكتمل) فان القاص قد أضعف بناء قصته عندما جاء بهذا الحشد من الشخصيات الرئيسية والثانوية، فالقصة القصيرة تدور أحداثها حول شخصية رئيسية واحدة أما الشخصيات الاخرى فانها تكون في خدمتها فنياً فاذا جازَ تعدد الشخصيات الرئيسية في الرواية فان هذا غير جائز في القصة القصيرة [7].

ولدى قراءة القصة نرى أن هذه الشخصيات الثانوية قد بَرزَت في احداث القصة اكثر من الشخصية الرئيسية (البطل) نفسها فالشخصية الرئيسية أو البطل الذي لانعرف عنه حتى أسمه سوى عمله (كمأ مور) لم يكن دور فعال في هذه القصة الطويلة نوعاً ما، ويتّضح هذا أذا قلنا بان الشخصيات الثانوية قد شاركت في الحوار اكثر من (57) مرة بينما لم تشارك الشخصية الرئيسية سوى 18 مرة أو اكثر قليلاً.

فالحوار شئ بالنسبة للشخصيات الرئيسية وبواسطتها يستطيع القاص أحضار شخصياته ويساعده على أحياءهم والحوار هو الوسيلة المثلى التي تضعك وجهاً لوجه مع الابطال، وجهاً لوجه مع صورتهم الكلامية [8] ولنقرأ هذا الحوار بين الشخصية الرئيسية (البطل)، ورفاق الرحلة الاولى :-

(البطل) :[أخوان ... ماذا بقي لنا كي نصل الى المكان المنشود؟]

:[كلا ياأستاذ ... ماتزال أمامنا مسافة أخرى].

:[اعتقد ياجماعة أننا نسرع في المسير!].

:[يجب أن نبطئ في السير من اجل الاستاذ فهو لم يتعود على هذا!].

:[حقاً ... لاتؤاخذنا ياأستاذ].

ويتكرر نفس الشئ في اماكن أخرى فما أن يقول الاستاذ (البطل) جملة حتى يُجابه بعدة جُمل من الشخصيات الثانوية ... فلا أدري لماذا أختار القاص هذه الوضعية لبطل قصته؟ هل هو يتعامل مع الكبت والهزيمة أم انه لم يُدرك بان بطل القصة يجب أن يأخذ نصيبه الكافي من الاهتمام وان يكون اكثر تأثيراً وأثارة في الاحداث؟.

وهذا التعدد في الشخصيات وأخذها اهتماماً اكثر من اللازم من قبل القاص جعلت القصة طويلة من غير داع وجعلت في الوقت

نفسه ـ القارئ يزيغ بذهنه عن القصة وان يراجع مايقرءه عدة مـرات، ونقول مـرة أخرى أن هـذه القصة تفتقـر الى (وحدة الانطباع).

مما تقدم يتبين لنا بان الشخصية الرئيسيـة في القصة هي التي وضعت في خدمة الشخصيات الثانوية فنياً وليس العكس كما هو مطلوب في القصة القصيرة، ففي عدة امـاكن نرى أن البطل لايكاد يفتـح فمه بـالكلام حتى يبـدأ سيلُ الكـلام من الشخصيات الثانوية التي ترافقه في الحدث.

أمـا في القصة الاخيـرة [انهضوا جـاء الجراد] فـالفكـرة الاساسية للقصة هي غزو الجراد لحقول أحدى القرى النائية، ولكن مانعجب له هو عدم وجود شخصيته رئيسية فيها بشكل واضح سوى شخصيه (العم حسين) ـ ولايمكن اعتبـاره بطل القصة ـ الذي يظهر فجأة وبدون مقدمات ويُعرِّف اهل القرية بحقيقة هذا العدو الرهيب وهو (الجراد).

وفي بداية القصة يصوِّر لنا القاص الطبيعة التي تحيط بالقرية والجبال الشاهقة والتي تؤخر في طلوع الشمس على القرية [ولكن القرويون لاينتظرون حتى تصحيهم الشمس الدافئة من النوم] وكذلك بُعْد القرية عن طرق المواصلات، ثم ينتقل الى ذكر تجربة أنشاء مدرسة في القرية وفشلها بَعد رحيل المعلم بسبب الظروف الطبيعية القاسية للقرية.

فهذا الوصف والسرد والتقرير لايخدم معنى القصة وهدفها الاسـاسي ولايخدم احـداثها وشخصيـاتها، لانـه لارابط بـين مايهدف اليه القاص في فكرته هذه وبين مايصفه لنـا من هذه الطبيعة المنيعة و ......

فبداية القصة شئ ضروري ومهم حيث يجب أن تكون مدخل الى موضوع القصـة الاساسي لكي لاتـأتي الاحداث مفـاجئة للقارئ دون سابق انذار ويجب أن تكون بداية القصة شيقة تثير اهتمام القارئ وتشّده الى القصة، فالبداية الوصفية تقتل عنصر التشويق لدى القارئ. وقد وصف «تشيكوف»* القصة الجيدة بانها قصه محذوفة مقدمتها أي اننا نواجه بالاحداث مباشرة بلا مقدمات قد تصرف القارئ عن متابعة القراءة.

وقد اهتم (بو)* ببدايه القصة إلى درجة انه قال أنها هي التي تحدد نجاح القصة أو فشلها، وأقول هنا أنه كان من الأفضل لو أستغل القاص هذه البداية الوصفية الطويلة ـ والتي تمثل فترة زمنية طويلة كما هو واضح عند قراءتها [في السنوات الاخيرة جاء الى قريتنا بعض موظفي الحكومة، ودار الحديث حول أنشاء مدرسة للقرية ... كان ذلك قبل عشر سنوات ... حتى الاطفال الذين سجلوا أسماءهم للدراسة في ذلك الحين .. اصبحوا الآن رجالاً يقومون بما يقوم به الرجـال من أعمال] اقـول كان من الافضل لو أستغلها القاص بشكل يخدم معنى القصة وهدفها الاساسي (غزو الجراد)، ونقول مرة أخرى أنه يجب أن تكون بدايه القصة مدخلاً لاحداثها ولا تبتعد عنها لكي تأتي القصة وحدة واحدة مترابطة الافكار والمعاني

ونتيجـة لهذا السـرد والوصف الطويل فقـد أوقع القـاص نفسه ـ بقصدٍ منه أو بغير قصد ـ في تناقضان وهفوات صغيرة يُلام عليها وسوف نستعرضها في مكانٍ أخر.

3– الصدفة في قصص المجموعة

يتضح لنا من قراءة قصص المجموعة ان القاص قد أدخل عامل الصدفة في أغلب قصصه وقد نجح في بعضها [سنة أولى مدرسة، اليوم موعدنا، هذه القصة لم تكتمـل] فجاءت بشكـل طبيعي وأخذت مكانها الصحيح والمناسب بحيث ادّت الغرض المطلوب وهو خدمة احداث القصة وشخصياتها، بينما أخفق في البعض الآخر [لاخيمة ولا دار، أنهضوا جاء الجـراد] فجاءت هذه الصدف دخلية في القصة بحيث لم تخدم احداثها، بمعنى أخر جاءت بشكل مصطنع تقُنع القـارئ بجدوى مـايحدث أو ماحَدث.

فالصدفة في القصة (سواء كانت طبيعية أم مصطنعة) يجب أن تأتي بشكل يقنع القارئ بضـرورة حدوثهـا وتصبح هـذه الصدفة مسألة طبيعية في القصة وهي تخدم القاص في أظهار سمات شخصياته الرئيسية والمشاكل التي تعترض طريقها [٥].

وفي قصة (سنة اولى مدرسة) عندما يستغرق التلميذ الصغير (بطل القصة) في تأملاته واسترجاعه لذكريات الماضي :

:[أنهض يـاولد يـاأبليس ... دجّـال ..... وربط قـدميه الى خشبة الفلقة] المُلا

:[لاتبكي والاّ فسوف ارميك في المقبرة] والدته

وبينما هو في هذه الحال يُصحّيه القاص على صياح التلاميذ و(دوشتهم) ليُعلمِنا بانتهاء الدرس، فهذه صدفة طبيعية جاءت في محلها لتؤدي الغرض الذي سيقت من اجله وهو أنتهاء القصة، ولكن مأيعيبها هو صفة السرد والتقرير التي أضفاها القاص على

هذه النهاية، والنهاية لاتقل اهمية عن البداية.

وكان من الاجمل لو جاءت علىٰ شكل حوار أو حوار داخلي (منولوج) علىٰ لسان بطل القصة، ولكنها جاءت علىٰ لسان القاص حيث يقول:

[ماذا يقول الاستاذ؟ لم يعرف انما سمع صياحاً وصراخاً اذن لقد أنتهىٰ الدرس .. وسيذهبون الىٰ النبع ليشربوا الماء ... في الدرس القادم ساعلمكم العّد من الواحد الىٰ العشرة ... ركض مُسرعاً ليلحق بوالدته ويقول لها بانه سوف لن يذهب الىٰ مدرسة المقبرة بل سيدرس (جزء عمّه) عند مُلا القرية].

فهذا السرد والتقرير (تقرير لما حدث وما سيحدث) افقد القصة نهايتها المشوقة والتي هي شئ مهم في القصة القصيرة. كذلك في قصة (اليوم موعدنا) عندما يصل الشاب (بطل القصة) الى القرية فيصادف البنت الصغيرة ذات الشعر الذهبي (شيرين) في الطريق فتقول له: [- أستاذ لقد ذهبت - تقصد حبيبته - انتظرْتك طويلاً ولم تأتِ]

ولو أن هذه الصدفة مصطنعة - بمعنىٰ انه كان بالامكان الاّ يصادف (شيرين) في الطريق - ولكنها جاءت موفقة وناجحة حيث تنتهي بعدها القصة على نحوٍ جميل فيصاب الشاب بخيبة أمل ويرتبك ولا يعرف طريق العودة.

أما في قصته (هذه القصة لم تكتمل) فقد أجادَ القاص ايضاً في استخدام الصدفة حيث تغير [الطائرات عليهم - بضمنهم البطل بعد عبور النهر الى الجانب الآخر واستقرارهم في أحد الكهوف!] ثم الوصف المسهب لحالة المهاجرين القلقة داخل الكهف وخوفهم المشروع من هذه الطائرات والدقائق العصيبة التي عاشوها ممتلئين بالخوف والرعب. فهذه الصدفة الطبيعية - والتي جاءت نتيجة حتمية للاحداث التي تدور حولها القصة - جاءت موفقة وجميلة حيث يستأنف المهاجرون الرحيل بعد خروجهم من الكهف وتنتهي القصة بذلك حيث يقول بطل القصة:

[الطريق لا يزال أمامنا طويلاً... وقصتنا لم تنته بعد] وكان بامكان القاص أن يستغل هذه الصدفة لجعل احداث قصته اكثر درامية مما هي عليه، فلو جاءت الطائرات المغيرة قبل عبور القافلة للنهر أوأثناء ذلك لحدثت المأساة وكانت القصةمشوقة ومثيرة ولاستطاع القاص أن يكسر الجمود الذي أصاب القصة من البداية الى النهاية، فالقصة القصيرة بالمعنى الحديث ليست مجرد خبر أو مجموعة أخبار بل هي حدث ينشأ بالضرورة من موقف معين ويتطور بالضرورة الى نقط معينة يكتمل عندها معنى الحدث[15].

وأذا كان القاص قد نجح في هذه القصص فانه أخفق في قصص أخرىٰ ففي قصة [لا خيمة ولا دار] نرى شخصية البوليس (عريف الشرطة) تُحشر حَشراً في الاحداث (صدفة مصطنعة) بدون سابق أنذار بحيث لم تؤد أية خدمة تذكر، ولنقرأ الفقرة التالية علىٰ لسان أحد افراد العائلة - لا نعرف من هو - [الشرطي العريف كان يتحدث بلغته كلامٌ لم أفهمه أبداً، ولم أعرف ماذا قال بالضبط ولكن وجهه كان يَنمُّ عن الغضب والشرر يتطاير من عينيه] فلا أدري لماذا أختار المؤلف هذه الصدفة لانهاء قصته وهي لا علاقة لها بهما سبق من الاحداث ولا رابط بينهما وكذا الحال بالنسبة لنهاية القصة حيث قال الاب [أو الأم]: - [يا ولدي.... ما فائدة تغطية سطح الدار بالتراب... لا تلك خيمة ولا هذه دار!] فالصدفة (طبيعية، مصطنعة) يجب أن تخدم معنىٰ القصة وتأتي مكمله لاحداثها وترتبط معها من خلال تأثيرها على الاحداث وعلى شخصيات القصة الرئيسية أو الثانوية...

أما في القصة الاخيرة [انهضوا جاء الجراد] فان القاص قد سَرَدَ عدة حوادث وصدف لم تؤثر في الاحداث وهدفها الاساسي وهو (غزو الجراد للقرية) فنقرأ:

[ولكن هذه المرة جاء الى القرية معلمٌ محملاً بالكتب والدفاتر... وبدأ بالتعليم واسرع يجمع اطفال القرية في أحد البيوت.... ولم يكن هذا الحادث هو الوحيد الذي شهدته القرية فبعد عدة سنوات! أستيقظ اهل القرية على صوت هدير المكائن وهي تشق الطريق الى القرية] فلا ادري ما هو غرض القاص من سرد هذه الحوادث - الصدف التي لا تخدمه في الدخول - كما يبدو - الى موضوع القصة الاساسي. فهذه الصدف لا هي أظهرت لنا بعض سمات شخصياته ولا هي وضحت لنا بعض ما يعتري طريقهم من صعوبات ومشاكل كما قلنا سابقاً.

— 4 — ملاحظة اخيرة

ساحاول أن أستعرض فيما تبقىٰ من هذه القراءة بعض الامور التي لم ينتبه اليها القاص - بقصدٍ أو بغير قصد - وهي وأن كانت بسيطة فانها تؤثر في بُنية القصة وجمالها.

ففي قصة [لصوص الليل] عندما يصف لنا بطل القصة

ذلك الرجل الذي يراقبه منذ زمن بعيد [كان ينظر بالعين الاخرىٰ الى ذلك الرجل الذي أنغرز في تلك الزاوية كالعمود... شخص قصير مضغوط يرتدي قميصاً أبيضاً تركه ينسدل على (بنطرونه)...] فالقارئ لهذا المقطع يظن أن الوقت صيف أو أواخر الربيع (يرتدي قميصاً ابيضاً) ولكن عندما يأتي ابن الجيران ليطلب بعض الثلج من صاحبة الدار الذي يسكن فيه يقول (البطل):

: [ثلج؟ وفي مثل هذا البرد؟] فهل أن البطل يهذي أم أن القاص قد نسيَ ما قاله قبل قليل؟ وهنا نرىٰ التناقض الذي أوقع القاص نفسه فيه.

وفي قصة (اليوم موعدنا) وبالذات في بدايتها حيث ينتظر ركاب السيارة اكتمال عددهم لكي تنطلق بهم السيارة نحو القرية وبعد اكتمال عددهم يقول أحدهم [يا الله.... أستاذ تعال لقد اكتمل عدد الركاب] ثم ينتقل القاص الى وصف حالة الركاب فيقول: ـ

[سيارة (لاندروفر) ذات سعة ستة ركاب... يتزاحم فيها عشرة ركاب وو... يتدافعون بأكتافهم المتراصة كما أعواد الكبريت] فكيف ربط القاص بين هاتين الفقرتين المتناقضتين؟ وكيف ينتظر ركاب السيارة حتى يكتمل عددهم المقرر (ستة ركاب) ثم اذا انطلقت السيارة بعد ذلك نرى ذلك الازدحام غير المعقول فيها:

[: ـ يا أخي أفسح لي مكاناً... لقد هشمت اضلاعي!]أما في قصة (انهضوا جاء الجراد) فقد وقع القاص في هفوة* أخرىٰ عندما قال: [القرية كانت نائية وبعيدة عن طرق المواصلات... بحيث أن اية قافلة او شرطي الحكومة اذا لم يكن لديهما مهمة أو قيامهما بمطاردة المهربين لم يكونا ليأتيا الى القرية ابداً حسناً... حتى اذا لم تكن القرية بهذه العزلة التي يصفها المؤلف فان (شرطي الحكومة) لا يأتي الى القرية اذا لم يكن لديه مهمة رسمية (مطاردة المهربين)....... ولا تأتي القافلة الى القرية اذا لم يكن لديها مهمة (للتجارة)... ثم هل أن مطاردة المهربين هو من مهام القوافل؟ [لان القاص استعمل صفة الجمع في الفعل (قيامهما)]. وفي مكان آخر من القصة وعندما يزداد حديث القرويين عن [ذلك الطائر الاسود الذي يشبه (الجير) والذي اتىٰ على البراعم والازهار قبل تفتحها]

فلا أدري كيف عرف هؤلاء القرويون (الجير) الاسود ـ وقريتهم بهذه العزلة ولم يعرفوا أن هذا الطائر الاسود هو الجراد الذي طالما يغزو قرىٰ الفلاحين. وكما هو واضح أن أحداث القصة تدور في فصل الربيع عندما تتفتح البراعم والازهار، ولكن يظهر ان القاص قد نسيَ ذلك عندما يصف لنا أجتماع اهل القرية حيث يقول [في أحد بيوت القرية كان القرويون مجتمعين في غرفة واسعة.... ومدفئة خشبية تلتهب ويصدر منها صوت احتراق يحطب كصوت الرعود... والرجال جلسوا مصطفين بجانب بعض فتخالهم واقفين الى صف الصلاة... والغرفة غارقة في الدخان].

فلا أدري كيف أجاز القاص لنفسه استخدام هذا الوصف في مثل هذا الوقت في أوقات السنة حيث ترتفع درجات الحرارة وتصعب فيه أمكانية جلوس مثل هذا العدد الضخم من الرجال في غرفة وقد أستعرت النار في المدفئة؟

ـ 5 ـ خاتمة : وفي الختام فانني اعتقد بان القاص سوف يكتب لنا قصصاً أجمل واكثر فائدة لو حاول الاهتمام بشخصيات قصصه وابرازها وأعطاءها ابعادها المميزة الضرورية لكي يكون ارتباطها باحداث القصة اكثر قوة واعمق تأثيراً، ويتخلص من هالة الغموض التي تحيط بشخصياته وبالتالي قصصه .... ونتمنىٰ له التوفيق ....

ـ 6 ـ المصادر والهوامش

(1) جعفر ابراهيم حاجي ـ جريدة العراق ـ 29 ـ 11 ـ 1979 ـ قراءة نقدية في المجموعة القصصية «كومر»

(2) سالم سليمان حاجي ـ مجلة به يان ـ العدد 1980/67 ـ ص٦ ـ

(3) نفس المصدر السابق.

(4) النقد اللغوي عند العرب ـ د. نعمة رحيم العزاوي/بغداد 1979 من المقدمة.

(5) القصة القصيرة نظرياً وتطبيقياً ـ يوسف الشاروني ـ مجلة الهلال العدد (316) ص٦٦ ـ القاهرة ـ 1977ـ

(6) الفن والادب ـ ميشال عاصي ـ ص١٩١ ـ بيروت ـ 1963

(7) القصة القصيرة ـ يوسف الشاروني ص62و68.

(8) الفن والادب ـ ميشال عاصي ص193.

*(أدجار الآن بو) الامريكي، قاص لقب ب(أبو القصة القصيرة) عاش في الفترة (1809 ـ 1849) وهو من أهم من طوروا القصة القصيرة وأشاعوا مفهومها الحديث

* أنطون تشيكوف الروسي وهو أيضاً من الرواد الاوائل في مجال القصة القصيرة وله باع طويل في تطويرها وأشاعة مفهومها الحديث عاش في الفترة 1860 ـ 1904) وكان طبيباً بارعاً

(9) سالم سليمان حاجي ـ مجلة به يان ـ المدرسة الواقعة و(كومر) ص٦

(10) القصة القصيرة ـ يوسف الشاروني ـ ص

* هَفا، يَهفو، هَفوة أي زلة ـ مختار الصحاح ص٦٩٦.

من ارشيف الامانة العامة للثقافة والشباب



بطاقة شخصية

اعداد
جعفر البرزنجي



الفنان ظاهر محمد

ولد الفنان ظاهر محمد ابراهيم في قضاء كويسنجق عام 1943. اكمل دراسته الابتدائية في مدرسة كويسنجق الاولى الابتدائية في نفس المدينة، ثم متوسطة كويسنجق.. بعدها ألتحق بمعهد الفنون الجميلة ـ قسم الموسيقى.

حصل على شهادة (دبلوم) بدرجة جيد جداً مختصاً بالعزف على آلة الكمان، ثم عين معلماً في محافظة (الكوت). وفي سنة 1962 نسب الى ملاحظية النشاط المدرسي في الكوت لتعليم الموسيقى والاناشيد المدرسية وبقى فيها مدة ثلاث سنوات..

تمكن الفنان ظاهر خلال تلك المدة من تكوين فرقة موسيقية تابعة للنشاط الفني واصبح رئيسألها، وقامت الفرقة بتقديم العديد من النشاطات الفنية في الكوت وناحية العزيزية والصويرة.

وفي سنة 1965 نقل الى محافظة اربيل وعين معلماً في مدرسة (زانست) الابتدائية للبنين في مدينة كويسنجق ثم مدرباً للاناشيد في عدة مدارس فيها ولا يزال مستمراً على ذلك. تعود البداية الفنية للفنان ظاهر محمد الى سنوات الدراسة في متوسطة كويسنجق حيث انظم الى الفرقة التي الفها حينذاك الفنان (باكوري) واصبح عازفاً على الناي ثم على آلة الكمان وذلك في سنوات 1957 — 1958. وخلال دراسته في المعهد اتصل الفنان بدار الاذاعة الكوردية وتمكن من تقديم عدد من الالحان والاغاني للمطربين الاكراد..

وبعد رجوعه الى كوردستان تمكن من إعادة الحياة الى (فرقة باواجى) الموسيقية واصبح رئيساً لها مدة اكثر من 9 سنوات، حيث قدمت هذه الفرقة روائع من الفن الفولكلوري الكوردي...

النتاجات الفنية التي قدمها الفنان ظاهر عبارة عن تلحين وتأليف أغاني كثيرة يصل عددها الى اكثر من (70) سبعين اغنية البعض منها مسجلة للاذاعة الكردية والبعض الاخر لتلفزيو التأميم....

ومن نتاجات الادبية: ـ

1 — باقة من القصائد للاغاني ـ
2 — جمع وتأليف كتاب باسم (رەنگاورەنگك) (الالوان..)
3 — ترجمة كتاب (النظرية الموسيقية) من تأليف أرولن دانهاوزار
4 — تأليف كتاب عن سفرتين الى (برلين) لحضور المؤتمر العالمي ضمن الوفد العراقي عام 1973.
5 — تأليف كراس عن تأريخ مراحل تكوين فرقة باواجى الموسيقية..
6 — تأليف كتاب النوتات الموسيقية للاغاني وقطع موسيقية متنوعة غير مطبوع...

وكتب مقالات فنية ونقدية في الجرائد والمجلات الكردية، منها (هاوكارى) و (ژين) وجريدة الثورة ومجلة الثقافة الجديدة.....

KARWAN
CARAVAN

Monthly Cultural Magazine Issued in Kurdish and Arabic languages by the General Secretariat for Culture and youth .

كاروان
المسيرة

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة لادارة الثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية

نرخی (200) فلسه

ژمارەی سپاردنی بە کتێبخانەی نیشتمانی (٤٨٢/١٩٨٢)

طبع دار آفاق عربية ـ بغداد